

T.C

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ
POLİTİKASINDA YENİ KAMU DİPLOMASİSİNİN GÜCÜ: TÜRKİYE-
ORTA ASYA İLİŞKİLERİ**

MERTCAN YAŞAR

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Merve Suna Özel Özcan

KIRIKKALE-2023

KABUL-ONAY

Mertcan YAŞAR tarafından hazırlanan “ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ KAMU DİPLOMASİSİNİN GÜCÜ: TÜRKİYE-ORTA ASYA İLİŞKİLERİ” adlı tez çalışması, jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

İmza:

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Erol Kurubaş

İmza:

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç.Dr. Mürsel Bayram

İmza:

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 25/09/2023

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mertcan YAŞAR

06.06.2023

ÖZET

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ KAMU DİPLOMASİSİNİN GÜCÜ: TÜRKİYE-ORTA ASYA İLİŞKİLERİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Merve Suna Özel Özcan

Haziran 2023

Yumuşak güç profilleri yüksek devletler, uluslararası alandaki imajlarını kuvvetlendirmek, dış politika hedeflerini gerçekleştirmek, ülkenin kültürel ve politik değerlerini uluslararası alanda yaymak ve diğer devletlerle ortak çıkar ve değerler ekseninde çok boyutlu ilişkiler kurmak noktasında etkin olabilmektedirler. Yumuşak gücün uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi ile beraber kamu diplomasisi önem kazanmıştır. Kamu diplomasisi, bir devletin uluslararası alandaki çıkarlarını gerçekleştirebilmek adına, uluslararası halk ve kamuoyunun rızasını kazanma doğrultusunda gerçekleştirdiği iletişim ve kültür alışverişini içeren modern diplomatik tarzıdır. Uluslararası alanın değişen yapısı doğrultusunda kamu diplomasisi kavramı da değişime uğramış, devlet unsurlarını arka planda tutan yeni kamu diplomasisi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti) iktidarıyla beraber kamu diplomasisi uygulamalarına ağırlık vermiş, kamu diplomasisinin yeni tarzıyla paralel ölçüde kurumsallaşamaya gitmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu kamu diplomasisi kaynaklarını dış politikaya entegre etmeye çalışan AK Parti, bu doğrultuda çeşitli bağların olduğu Orta Asya coğrafyasına özel bir önem vermiştir. Türkiye, bölge ülkeleriyle yumuşak güç temelinde ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Çalışmanın amacı; AK Parti dış politikasında kamu diplomasisi kavramının sahip olduğu konum ve yapıyı ortaya koymak, bu doğrultuda ise Orta Asya devletleri ile olan ilişkilere yaptığı etkiyi göstermek ve yeni kamu diplomasisi kavramını ve uygulamalarını açıklamaktır. Çalışmanın kapsamı; kavramsal açıdan kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasisi, dönemsel açıdan AK Parti iktidarı ve bölgesel açıdan ise Orta Asya nezdinde oluşmaktadır. Çalışmanın yöntemi; nitel araştırmalar ekseninde şekillenmiştir. “Yeni kamu diplomasisi kavramını klasik anlamından ayıran kendine özgü bir yapısı var mıdır?”; “AK Parti iktidarı, dış politikasında bir parametre haline getirmeye çalıştığı yeni kamu diplomasisi kavramını etkin bir ölçüde kullanabilmiş midir?”; “Türkiye'nin yeni kamu diplomasisi uygulamaları Orta Asya bölgesi ile olan ilişkilere ne ölçüde fayda sağlamıştır ve bu politikanın gerçekleştirilmesinin önündeki olumlu-olumsuz koşullar nelerdir?” soruları ekseninde çalışmanın temel sorunsalları şekillenmiştir. Geleneksel ve yeni kamu diplomasisi arasındaki ayrımı ortaya koymaya çalışması ve Türk dış politikasında yeni kamu diplomasisinin etki alanını açıklamayı hedeflemesi çalışmanın önemi göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, kamu diplomasisi, yeni kamu diplomasisi, AK Parti dönemi, Orta Asya.

ABSTRACT

THE POWER OF THE NEW PUBLIC DIPLOMACY IN TURKISH FOREIGN POLICY DURING THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY PERIOD: TURKEY- CENTRAL ASIA RELATIONS

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of International Relations, Master's Thesis

Supervisor: Assoc. Dr. Merve Suna Özel Özcan

June 2023

States with high soft power profiles can effectively strengthen their image internationally, realize their foreign policy goals, spread the country's cultural and political values internationally, and establish multidimensional relations with other states on the axis of common interests and values. With the influence of soft power on international relations, public diplomacy has gained importance. Public diplomacy is a modern diplomatic style that includes communication and cultural exchange carried out by a state to realize its interests in the international arena and to gain the consent of the global public and public opinion. In line with the changing structure of the international field, the concept of public diplomacy has also changed, and a new concept of public diplomacy has emerged that keeps the elements of the state in the background. In this direction, Turkey and the AK Parti government have focused on public diplomacy practices and moved to institutionalization in parallel with the new style of public diplomacy. AK Parti, which is trying to integrate Turkey's public diplomacy resources into foreign policy, has given particular importance to the geography of Central Asia, where there are various ties in this direction. Turkey has tried establishing relations with the region's countries based on soft power. The study aims to reveal the position and structure of public diplomacy in AK Parti foreign policy, to show its impact on relations with the Central Asian states in this direction and to explain the new concept and practices of public diplomacy. Scope of the study: Conceptually, public diplomacy and the new public diplomacy are formed in the context of the AK Parti government from a periodic point of view and Central Asia from a regional point of view. The method of study has been shaped on the axis of qualitative research. 'Does the concept of new public diplomacy have a unique structure that separates it from its classical meaning?'; 'Has the AK Parti government been able to effectively use the new concept of public diplomacy, which it is trying to make a parameter in its foreign policy?'; 'To what extent have Turkey's new public diplomacy practices benefited relations with the Central Asian

region, and what are the positive and negative conditions before implementing this policy?" The fundamental problematics of the study have been shaped on the axis of questions. The fact that it tries to Decipher the distinction between traditional and new public diplomacy and aims to explain the sphere of influence of new public diplomacy in Turkish foreign policy shows the importance of this study

Key Words: Turkey, public diplomacy, new public diplomacy, AK Parti era, Central Asia.

TEŞEKKÜR

Çalışmamım başından sonuna kadar benden ilgilerini hiç esirgemeyen, her koşulda motivasyon sağlayan ve daima en büyük destekçim olduklarını hissettiren kıymetli aileme; çeşitli konularda beni yönlendiren ve önemli katkılar sağlayan saygıdeğer jüri hocalarım Prof. Dr. Erol Kurubaş ve Doç. Dr. Mürsel Bayram’a; süreç boyunca yardımlarıyla beni aydınlatan, büyük bir sabır ve samimiyetle daima yol gösteren ve bilgi ve birikimini benden hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım, çok değerli hocam Doç. Dr. Merve Suna Özel Özcan’a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Sayfa

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
1. Uluslararası İlişkilerde Gücü Tanımlamak.....	8
1.1. Yumuşak Güç Kavramı.....	13
1.2. Sert Güç ve Yumuşak Güç Ayrımı.....	14
1.3. Uluslararası Alanda Yumuşak Güç Kullanımı ve Örnekleri.....	18
2. Kamu Diplomasisi	20
2.1. Diploması Kavramı ve Eski-Yeni Ayrımı.....	23
2.2. Kamu Diplomasisi Kavramının Tarihsele Gelişimi.....	24
2.3. Kamu Diplomasisinin Tanımı ve İlişkili Kavramlar.....	27
2.3.1. Kamu Diplomasisi ve Propaganda.....	28

2.3.2. Kamu Diplomasisi ve İkinci Yol Diploması.....	30
2.3.3. Kamu Diplomasisi ve Lobicilik ve Diaspora.....	31
3. Kamu Diplomasisinin Alt Unsurları.....	34
3.1. Kamuoyu.....	34
3.2. Halka İlişkiler ve İletişim.....	36
3.3. İmaj.....	39
3.4. Dış Politika.....	40
3.5. Küreselleşme.....	42
4.Kamu Diplomasisinin Uluslararası Alanda Kullanımı ve Örnekleri.....	45
5. Yeni Kamu Diplomasisi.....	49
5.1. Geleneksel Kamu Diplomasisi ve Yeni Kamu Diplomasisi Karşılaştırması..	51
5.2. Yeni Kamu Diplomasisi Alanları.....	54
5.2.1. Birey ve Sivil Toplum.....	55
5.2.2. Kültür.....	58
5.2.3. Din.....	59
5.2.4. Eğitim ve Akademi	62
5.2.5.Spor Faaliyetleri.....	64
5.2.6. Sağlık.....	67
5.2.7. Markalar ve Markalaşma.....	68
5.2.8. Sinema ve Yayıncılık.....	70
5.2.9. Sosyal Medya.....	72
5.2.10. Şirketler.....	75
5.2.11. Sivil Toplum Kuruluşları.....	77
İKİNCİ BÖLÜM.....	78
AK PARTİ DÖNEMİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GELENEKSEL VE YENİ KAMU DİPLOMASİSİ.....	78
1. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem.....	79
1.1. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış	83

1.2. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasında Yeni Kamu Diplomasisi.....	87
2. Türkiye'nin Geleneksel ve Yeni Kamu Diplomasisi Kaynakları ve Potansiyeli...	91
2.1. Jeopolitik Konum.....	92
2.2. Kültür.....	94
2.3. Tarih.....	97
2.4. Din.....	98
2.5. Politika Değerleri ve Bakış Açısı.....	100
3. Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Kurumsal Unsurları.....	102
3.1. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü.....	103
3.2. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.....	105
3.3. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı.....	106
3.4. Dış İşleri Bakanlığı.....	109
3.5. Türkiye Maarif Vakfı.....	112
3.6. Yunus Emre Enstitüsü.....	115
3.7. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.....	118
3.8. Kızılay.....	120
3.9. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.....	122
3.10. Diyanet İşleri Başkanlığı.....	125
3.11. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	127
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	129
YENİ KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE-ORTA ASYA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ.....	129
1. Türkiye-Orta Asya İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı.....	130
1.1. AK Parti Dönemi Öncesinde Türkiye-Orta Asya İlişkileri.....	132
1.2. AK Parti Döneminde Türkiye-Orta Asya İlişkileri.....	135
2. Türkiye-Orta Asya İlişkilerinin Fikri Arka Planı.....	138
2.1. Türkçülük.....	138

2.2. Turancılık.....	141
2.3. Avrasyacılık.....	144
2.4. Batıcılık.....	147
2.5. İslamcılık.....	149
3. Orta Asya ve Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi Kuruluşları.....	151
3.1. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi.....	152
3.2. Manas Üniversitesi.....	154
3.3. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı.....	156
3.4. Büyük Öğrenci Projesi.....	158
3.5. Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi.....	160
3.6. Türk Devletleri Teşkilatı.....	162
3.7. Maarif Vakfı.....	165
3.8. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.....	166
3.9. TRT Avaz.....	168
4. Türk Dış Politikasında Yeni Kamu Diplomasisi.....	170
5. Türkiye'nin Orta Asya Devletleriyle İkili İlişkileri ve Yeni Kamu Diplomasisi..	173
5.1. Kazakistan.....	174
5.2. Türkmenistan.....	178
5.3. Özbekistan.....	180
5.4. Tacikistan.....	184
5.5. Kırgızistan.....	187
6. İkili İlişkilere Etki Eden Faktörler.....	191
6.1. İslam.....	191
6.2. Kültür.....	191
6.3. Dil.....	193
6.4. FETÖ ile Mücadele.....	194

6.5. Bölgesel Aktörler ve Rakipler.....	195
6.6. Özel Nedenler.....	196
SONUÇ	197
KAYNAKÇA.....	203

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 1.1. Yeni kamu diplomasisinin hedefleri	51
Çizelge 1.2. Geleneksel kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasisi.....	54
Çizelge 3.1. Türk kamu diplomasisinin araçları.....	103

KISALTMALAR DİZİNİ

AA: Anadolu Ajansı

AAİO: Amerikalar Arası İlişkiler Ofisi

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADF: Antalya Diplomasi Forumu

AEB: Avrasya Ekonomik Birliği

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konseyi

AİGK: Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı

AİŞ: Avrasya İslam Şurası

AKP/AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

AREM: Araştırma ve Etütler Merkezi

ASAM: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi

AVİM: Avrasya İncelemeleri Merkezi

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BİO: Barış için Ortaklık

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BÖP: Büyük Öğrenci Projesi

BYEGM: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü

CİB: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

DPE: Dış Politika Enstitüsü

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

DTÖ: Dünya Turizm Örgütü

EİT: Ekonomik İş birliği Teşkilatı

EKO: Ekonomi ve İklim Değişikliği Zirvesi
FESAM: Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırmalar Merkezi
FETÖ: Gülen Terör Örgütü
GSB: Gençlik ve Spor Bakanlığı
HÜTAD: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
IMF: International Monetary Fund
İHA: İnsansız Hava Aracı
İHH: İnsani Yardım Vakfı
İİT: İslam İş birliği Teşkilatı
İKÖ: İslam Konferansı Örgütü
KADİS: Kamu Diplomasisi Koordinasyon Sistemi
KDK: Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
KDM: Koordinasyon ve Destek Merkezi
KEİ: Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü
KEİPA: Karadeniz Ekonomik İş birliği Parlamenter Asamblesi
KEK: Karma Ekonomik Komisyonu
KHK: Kanun Hükmünde Kararname
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin
M.Ö: Milattan Önce
MC: Milletler Cemiyeti
MEB: Millî Eğitim Bakanlığı
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı
ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
PISM: Polonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü
RIAC: Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi
SAM: Stratejik Araştırmalar Merkezi
SDE: Stratejik Düşünce Enstitüsü
SETA: Stratejik Düşünce Enstitüsü ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşları
ŞİÖ: Şangay İş birliği Örgütü
TANAP: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCS: Türk Cumhuriyetleri Sınavı
TDT: Türk Devletleri Teşkilatı
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
TERAM: Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi
THY: Türk Hava Yolları
TİKA: Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMV: Türkiye Maarif Vakfı
TÖMER: Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi
TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜRKPA: Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi
TÜRKSAM: Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
TÜRKSOY: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
TÜRTEP: Türkiye Türkçesiyle Uzaktan Eğitim Programları
UGK: Ulusal Güvenlik Konseyi
UOK: Uluslararası Olimpiyat Komitesi
USAID: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
USAK: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
vb.: Veya benzeri
VOA: Amerika'nın Sesi
vs.: Vesaire
YEE: Yunus Emre Enstitüsü
YEV: Yunus Emre Vakfı
YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

GİRİŞ

Tarih boyunca devletlerin çeşitli alanlarda birbirleriyle kurduğu değişken ve sürekli ilişki türleri, uluslararası ilişkiler disiplininin daima dinamik bir yapıda kalmasını sağlamıştır. Uluslararası ilişkilerin sahip olduğu bu dinamik yapı, disiplin içerisinde yer alan kavramları çok boyutlu ve değişime açık bir hale getirmiştir. Uluslararası ilişkiler, siyasi arenanın aktörleri arasında gerçekleşen ilişkilerin sonuçlarına odaklanmaktadır. Söz konusu ilişkilerin sonuçları üzerinde farklı kavramlar belirleyici olabilmektedir. Hem uluslararası ilişkilerin dinamik yapısından dolayı hem de siyasi sistemin gösterdiği değişikliklerden dolayı farklı kavramlar, farklı sonuçlar yaratabilirken; kimi zaman aynı kavramlar, farklı sonuçlar üzerinde belirleyici olabilmektedir. Devletlerin çıkarları doğrultusunda algı ve uygulamalarda gösterdiği farklılıklar söz konusu durumun temelini oluşturmaktadır. Uluslararası arena içerisinde algılayış ve uygulama bakımından en çok farklılık gösteren kavramlardan birisi şüphesiz güç kavramıdır.

Gücün yapısı ve etkisi incelendiğinde karşımıza çıkan en önemli örnek Thucydides'in M.Ö 460-404 yılları arasında gerçekleşen Peloponnes Savaşını konu alan çalışmasıdır. Antik dönemde güç odaklı yaklaşımın ortaya konmasından bu yana 2500 yıllık bir süre geçmiş olsa da, savaşan kesimler ve taraflar değişse de uluslararası ilişkilerde güç, eksenini daima korumuştur. Güç kavramı, her zaman bir itici unsur olmuştur.¹ Güç, sistemin ve devletlerarası ilişkilerin getirilerinden etkilenen bir yapıya sahiptir. İnsanlıkla beraber var olmaya başlayan güç, hayatta kalma gayretinin temel faktörü olmuştur. Güç, tıpkı insanlar gibi devletlerin ve uluslararası aktörlerin de hayatta kalabilmesi adına ihtiyaç duyduğu temel gereksinimdir.² Güç, devletler için kimi zaman hedeflerine ulaşma noktasında bir araç, kimi zaman sistemdeki göreceli konumlarını muhafaza etmek için bir amaç olmuştur. Geleneksel güç yaklaşımları, uluslararası alanda gücü yetenekler boyutunda inceler. Bundan dolayı gücü sahip olunan bir nitelik olarak görürler. Bu tarz yaklaşımlar ülkesel gücün faktörlerini sıralamaktadır. Başlıca olarak, bir ülkenin elinde bulundurduğu silahlı gücünün kapasitesine, bulunduğu coğrafi konuma ve sahip olduğu nüfusunun kalitesine önem verirler. Bu yaklaşımlar gücü ölçülebilir

¹ Thucydides, (1950), *The history of the Peloponnesian War*, (Çev. Richard Crawley), E. P. Dutton & Co., Inc.

² Tuba Çavuş, (2012), "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 24.

unsurlar çerçevesinde ele alır.³ Güç kavramı, devletlerin dış politikalarındaki özel konumunu korumakla beraber günümüz içerisinde klasik anlamından uzaklaşmıştır. Günümüzde güç kavramı, somut ve askeri unsurlar ile özdeşleşmiş yapısından sıyrılarak anlamsal açıdan çok daha geniş boyutlara ulaşmıştır.⁴ Savaş, yaptırım, askeri kuvvet, tehdit ve zorlama gibi klasik unsurlarını korumakla beraber güç kavramı, literatürüne çok daha modern tanımlamaları eklemiştir. Artık gücün soyut ve ölçülemeyen bir yönü söz konusudur. Devletler, savaş ve harp alanlarından ziyade, kalp ve zihin sahalarında güçlerini kanıtlamaktadır.

Klasik güç uygulamalarının riskli ve maliyetli yapısı devletleri yumuşak güç uygulamalarına yöneltmiştir. Yumuşak güç kavramı, Nye'nin "Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power"⁵ adlı kitabıyla literatüre girmiştir. Devletler, siyasi sistemdeki etkilerini artırmak, dış politikalarının uluslararası alandaki inandırıcılığını yükseltmek ve ülke benliğinin kabul görmesini sağlamak adına yumuşak güç profillerini yüksek tutmak istemektedirler. Bu sayede devletler, diğer devletlerle ortak çıkarlar ve değerler yaratarak ya da var olan değerleri koruyarak ilişkiler kurabilmektedir. Devletler yumuşak güç politikalarını uygularken, tarihsel, kültürel, toplumsal ve siyasal birikimlerinden faydalanmaktadırlar.

Küreselleşmenin etkisi ve uluslararası sistemin değişen yapısıyla beraber yapısal anlamda değişikliğe uğrayan kavramlardan birisi de diplomasi kavramı olmuştur. Diplomasi, temel çoğulcu kurum olarak devlet-devlet düzeyindeki ilişkiler ekseninde doğmuştur. Tarih sahnesi içerisinde diplomasi kavramının ana ilkeleri ve uygulama biçimi istikrarlı bir biçimde değişikliklere uğramıştır.⁶ Eski dönemlerde ülkeler adına kutsal bir alan ve dokunulmaz bir saha olarak görülen diplomasi kurumu,⁷ devletlerin resmî organları ve temsilcileri arasında gerçekleşen gizli ve kısa vadeli görüşmelerdi. Diplomasi, genellikle devlet-devlet ve hükümet-hükümet arasında cereyan eden dar bir alana sahipti. Diplomasi kurumu içerisinde klasik müzakere yöntemlerinden faydalanılmakta, resmî temsilciler devletlerinin çıkarı adına geleneksel kalıpları kullanmaktaydı. Fakat günümüzde güç kavramı gibi diplomasi kavramı da klasikleşmiş sınırlarının dışına taşmıştır. Diplomasi, uygulanma alanları ve aktörleri yönünden

³ Faruk Seten, (31 Mayıs 2020), "Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı", *Uluslararası Politika Akademisi*, http://politikaakademisi.org/2020/05/31/uluslararasi-iliskilerde-guc-kavrami/#_ftn1, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2022

⁴ Joseph Nye, "Why military power is no longer enough", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2002/mar/31/1>, Erişim Tarihi: 7 Ekim 2022

⁵ Joseph Nye, (1990), *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*, New York: Basic Books.

⁶ Barry Buzan, (2015), *Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu*, (Çev: Haluk Özdemir), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, s. 149.

⁷ Muharrem Ekşi, (2018), *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, (2. baskı), Ankara, Siyasal Kitabevi, s. 76

boyutsal düzeyde bir genişleme yaşamıştır. Artık resmi temsilciler ve hükümetlerin haricinde devlet dışı birçok aktör diplomatik süreçlerde rol oynamaktadır.⁸ Ayrıca diplomasi geleneksel alanları olan büyükelçilikler, konsolosluklar, hükümetler, ikili ve çok taraflı örgütler ve zirvelerin dışında da diplomasi kurumu kendisine yer bulmaktadır. İletişim ve haberleşme imkânlarının gelişimi, toplumlar ve devletler arasındaki etkileşimi artmıştır. Bu doğrultuda ise kamuoyu uluslararası arenada önem kazanmış, devlet politikalarına yön verme noktasında önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu durum diplomasi kavramını yalnızca devletlerarası düzeydeki bir olgu olmaktan çıkarak çok boyutlu ve aktörlü bir işleyiş haline getirmiştir.

Güç kavramı özelinde yaşanan dönüşümle beraber yumuşak güç kavramının uluslararası arenada önem kazanmıştır. Günümüz uluslararası ortamında geleneksel diplomasi yöntemleri ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi noktasında yetersiz kalmaktadır. Uluslararası alanın değişim ve dönüşümü, geleneksel diplomasi çok ötesinde koşullar doğurmuştur. Bu noktada küresel kamuoylarını ve gündemi etkileme kabiliyeti önem kazanmış, dış politika alanında kamu diplomasisi uygulamaları stratejik bir önem atfetmeye başlamıştır.⁹

Kamu diplomasisi, bir devletin uluslararası alanda etki yaratmak ve ülke çıkarlarını sağlamak adına gerçekleştirdiği iletişim ve kültür odaklı modern diplomasi türüdür. Kamu diplomasisinin temel odağı ulusal ve uluslararası kamuoylarıdır. Devletler kamu diplomasisi politikaları uygularken, ülke çıkarlarının uluslararası arenada karşılık bulmasına, uygulayacakları politikalara destek veren taraftar bir kitle yaratılmasına ve uluslararası kamuoyunun rızasının alınmasına dikkat ederler. Kamu diplomasisi, yabancı halklara ve kamuoylarına yönelik olmasıyla yeni bir diplomatik tarz; imaj, fikir, algı ve görüş yaratmak noktasında ise yeni bir güç yöntemidir. Kamu diplomasisini özel bir konuma koyan bir diğer husus ise faaliyet alanlarıdır. Kültür, tarih, sanat, müzik, edebiyat, eğitim, din, dil, spor, sağlık, medya, sinema, ticaret, politika ve çeşitli noktalarda kamu diplomasisi uygulamaları gerçekleşmektedir. Kamu diplomasisini geleneksel diplomatik yöntemlerden ayıran nokta iletişimin daima karşılıklı olması ve içerisinde sivil unsurlara sıkça yer vermesidir. Nancy Snow göre, geleneksel diplomasi hükümetten-hükümete iken, yeni kamu diplomasisi hükümetten-küresel halklara doğrudur.¹⁰

⁸ Muharrem Ekşi, (2022), “Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon”, *İçinde, İletişim ve Diplomasi* (ss. 3-24), Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, s. 10.

⁹ Gökhan Kömür, (2020), “Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kamu Diplomasisi”, *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 95.

¹⁰ Nancy Snow, (23 Eylül 2014), “Public Diplomacy: New Dimensions”, *TPBO*, <https://placebrandobserver.com/public-diplomacy-book-nancy-snow/>, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2022.

Küresel sistemin değişken bu yapısı içerisinde kamu diplomasisi kavramı da değişimler yaşamıştır. Uygulama alanlarının genişlemesi ve sisteme yeni aktörlerin dahil olmasıyla beraber kamu diplomasisi kavramı, modern çağın getirilerini karşılayabilmek adına devlet ötesine taşmıştır. Klasik anlamda kamu diplomasisi, öteki devletlerin ve kamuoylarının fikir, görüş, kalp ve zihinlerini yumuşak güç uygulamaları aracılığıyla, uygulayan aktörün lehine etkilemeyi hedeflemektedir. Yeni anlamda kamu diplomasisi ise, söz konusu hedefe genellikle bağlı kalmakta fakat devletin haricinde özel, toplumsal, düşünsel, eğitimsel, reklam ve gündelik sektörlerde aktör ve alanlar yaratmaktadır. Yeni kamu diplomasisi, devlet yapısının, organlarının ve uygulamalarının çok daha ötesinde ve çok daha birey düzeyinde bir yapı ortaya koymaktadır. Bu noktada yeni kamu diplomasisinin aktör ve alan boyutunda geniş bir alana sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Klasik kamu diplomasisinde, resmi devlet uygulamaları ve organları ile öteki devletlerin karar organları ve kamuoyları etkilenmekte, dolaylı yoldan öteki devletlerin halklarına ulaşılmaktaydı. Fakat yeni kamu diplomasisinde, halklara doğrudan ulaşılabilen, toplum hatta birey düzeyinde faaliyetler gerçekleştirilebilmektedir. Yeni kamu diplomasisi içerisinde, imaj yaratmak ve zihinler ile kalpleri kazanmak noktasında halklar, şirketler, akademik camia, markalar, kültürel oluşumlar, sivil toplum ve düşünce kuruluşları, spor kuruluşları vs. arasında kamu diplomasisi etkileşimleri görülebilmektedir. Aynı zamanda yeni kamu diplomasisi bunu gündelik ve elektronik alanlar nezdinde gerçekleştirmektedir. Devletten devlete diplomasi hala önem arz etse de söz konusu bu tarz cevapların yalnızca bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Özellikle hükümetlerin güçlerinin yukarıya doğru (uluslararası düzeye) ve aşağıya doğru (devlet dışı aktörlere) kayması bu durumun en büyük örneklerindendir. Bu doğrultuda yeni kamu diplomasisi çoğunlukla çok taraflı bir arayıştır. Yeni kamu diplomasinin amacı, ortak bir vizyon veya çözümler dizisi etrafında devlet ve devlet dışı aktörlerin bir arada olduğu bir ağ oluşturmaktır.¹¹ Karşı tarafta imaj, etki ve cazibe yaratma hedefi kimi zaman özel çıkarlar, kimi zamana devlet çıkarları adına olabilmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişi ve AK Parti iktidarıyla beraber klasik kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasisi uygulamaları dış politikada önem kazanmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle beraber uluslararası ilişkiler köklü bir dönüşüm yaşamıştır.¹² Oluşan bu yeni uluslararası yapı birçok fırsat ve tehdit unsurunu da beraberinde getirmiştir.

¹¹ Alex Evans ve Steven David, (2010), "Towards a theory of influence for twenty-first century foreign policy: public diplomacy in a globalised world", *Place Brand and Public Diplomacy*. s. 24-25.

¹² Baskın Oran, (1996), "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, s. 357.

Küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası alanda devletler daha az risk ile daha çok kazanım elde etmeyi arzulamışlardır. İşte tam da bu noktada kamu diplomasisi uygulamaları devletin dış politika uygulamalarında yer edinmeye başlamıştır. Uluslararası alanının dinamiklerinin değişim gösterdiği bir dönemde iktidara gelen AK Parti rasyonel bir bakış açısı ile dış politikada Türkiye'nin tarihsel, kültürel, coğrafi, siyasi ve toplumsal mirasından ve tecrübelerinden faydalanmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda bölgesel bir güç, küresel düzeyde söz sahibi olan bir Türkiye yaratmak isteyen AK Parti, iş birliği, barış, arabuluculuk, adalet, karşılıklı bağımlılık, insani unsurlar ve yardımlar, bölgesel entegrasyon, uluslararası örgütler düzeyinde etki ve çok boyutluluk ve kültürlülük gibi unsurları dış politikasına entegre etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda AK Parti iktidarıyla beraber kamu diplomasisi Türk dış politikasında giderek önem kazanmıştır. Var olan kurumlar yapılandırılmış, yeni kurumlar açılarak kamu diplomasisi politikaları kurumsal ve stratejik düzeye taşınmıştır. Çağın getirilerinin gerisinde kalmamaya özen gösteren AK Parti, yeni kamu diplomasisi uygulamalarını bölgesel ve ikili ilişkilerde sıklıkla kullanmıştır.¹³ Türkiye'nin kendi özgün tarihsel, kültürel, siyasal, toplumsal, dilsel, dinsel özelliklerinden beslenen yeni kamu diplomasisi uygulamaları ile beraber AK Parti, küresel halklar ve kamuoyları üzerinde pozitif bir etki yaratmaya önem vermiştir. Tarihsel, kültürel, dinsel, dilsel ve toplumsal bağların olduğu Orta Asya coğrafyası, AK Parti'nin söz konusu unsurlardan beslenerek verimli bir kamu diplomasisi siyaseti gerçekleştirmesi adına en uygun bölgelerden birisi olmuştur.

Türkiye, bağımsızlıklarının ardından Türk cumhuriyetlerini ilk tanıyan ve büyükelçilik açan ülke olmuştur. Türkiye, Orta Asya cumhuriyetlerine uluslararası alanda öncülük etmeye çalışmış, Sosyalist yapıdan liberal yapıya geçen bu devletlere rol model olmak istemiştir.¹⁴ Türkiye için jeopolitik ve jeoekonomik yönden de stratejik bir anlam ifade eden Orta Asya coğrafyası, belirli programlar ve kurumlar dâhilinde kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunulan bir bölge olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyet hegemonyasının demir perdesi arkasında kalan Orta Asya coğrafyası ile ilişkiler istenilen düzeyde kurulamamıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi Türk dış politikasına yeni fırsat ve arayışlar getirmiş, bu doğrultuda Türkiye, çeşitli bağların olduğu Orta Asya bölgesine yönelim göstermiştir.

Fakat 90'lı yıllarda izlenen politikalar beklenen hedefleri gerçekleştirememiş, gerçeklikten uzak vaatler ve duygusal düzeydeki idealist politikalar gerçekliklerin önüne

¹³ Muharrem Ekşi, (21 Aralık 2016), “Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Yaklaşımı”, ANKASAM, <https://www.ankasam.org/turkiyenin-kamu-diplomasisi-yaklasimi/>, Erişim Tarihi: 25 Kasım 2022.

¹⁴ Mehmet Yüce, (2022), *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: SETA, s. 35.

geçmiştir. AK Parti iktidarı, bölge ile olan duygusal bağları korumakla beraber gerçeklik unsurunu ön planda tutmuş, ekonomik, ticari ve siyasi hedeflerin ön planda tutulduğu bir politika izlemiştir. Bu politikanın arka planında ise kültürel ve toplumsal bağları kuvvetlendirecek ölçüde çeşitli projeler, kurumsal faaliyetler ve örgütsel çabalar yürütmüş, çeşitli alanlarda kamu diplomasisi uygulamaları gerçekleştirerek bölge üzerindeki imajını ve halklar nezdindeki profilini kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Diziler, filmler, şirketler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), kurumlar, kültürel etkinlikler, akademik ve eğitimsel faaliyetler AK Parti'nin bölgeye yönelik yeni kamu diplomasisi etkinliklerini oluşturan faktörler olmuştur.

Tezin temel amacı; küresel düzeyde etkisini artıran kamu diplomasisi kavramını açıklamak, uluslararası alanda yaşanan dönüşümlerle beraber ortaya çıkan yeni kamu diplomasisi kavramının geleneksel kamu diplomasisinden farklarını ortaya koymak, bu kavramın AK Parti döneminde Türk dış politikasında edindiği yerini göstermek ve bu doğrultuda Orta Asya coğrafyasıyla olan ilişkilerde sahip olduğu önemi ve uygulamaları ortaya koymaktır. Tezin kapsamı; kavramsal açıdan yumuşak güç, kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasisi, dönem açısından AK Parti iktidarı dönemi ve bölgesel açıdan Orta Asya coğrafyasından oluşmaktadır. Tezin temel sınırlılığı araştırma alanı/mekânı olarak seçilen Orta Asya bölgesi ve zaman olarak da AK Parti dönemi sürecini kapsamaktadır. Burada ortaya konacak temel varsayım; yeni kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiden ayrılan kendine özgün aktör ve alanlarının olduğu, AK Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin kamu yeni kamu diplomasisi politikalarına önem verdiği ve Orta Asya ile olan ilişkilerin şekillenmesinde bu politikanın etkili olduğudur. Tez çalışması, yeni kamu diplomasisi kavramını açıklaması ve geleneksel kamu diplomasisinden farklarını ortaya koyması, AK Parti dönemi Türk dış politikasında kamu diplomasisinin işleyişini, kaynaklarını ve yapısını incelemesi, Orta Asya bölgesiyle olan ilişkileri şekillendiren olumlu-olumsuz faktörleri sınıflandırması ve kamu diplomasisi uygulamalarının bu bölge ile olan ilişkilere yaptığı etkiyi göstermeyi odaklıdır.

Tez içerisinde güç ve diplomasi kavramlarının tarihsel gelişim ve dönüşümlerinden yola çıkılarak yumuşak güç kavramı ele alınacaktır. Yumuşak ve sert güç kavramlarının farkları uygulama örnekleriyle beraber ortaya konulacak, yumuşak güç kavramı doğrultusunda kamu diplomasisi kavramı ele alınacaktır. Bu bağlamda yeni kamu diplomasisi kavramı açıklanacak ve geleneksel kamu diplomasisinden ayrıldığı yönler açıklanacaktır. Kamu diplomasi kavramının uluslararası alanda kullanım örneklerinden yola çıkılarak, kavramın boyutları, alanları ve araçları ele alınacaktır. Soğuk Savaş sonrası küresel sistemin yapısına göz atıldıktan sonra AK Parti döneminin dış politika dinamikleri ana hatlarıyla ele alınacaktır. Özellikle yeni

kamu diplomasisi uygulamalarının AK Parti dış politikasında nasıl bir yer edindiği ortaya konulmaya çalışılırken, Türk dış politikasında kamu diplomasisinin kurumsal yapısı incelenecektir. Kurumsal yapılanma içerisinde Orta Asya ve Türk dünyasına özel olan kurumsal ve örgütsel yapılanmalar ayrı olarak ele alınacak, Türkiye'nin Orta Asya devletleriyle ikili ilişkilerini olumlu-olumsuz etkileyen faktörler sıralanacaktır. Son olarak kamu diplomasisi bağlamında Türkiye-Orta Asya ilişkileri incelenecektir.

Tez çalışması, üç ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm; güç ve diplomasi kavramlarının çok boyutlu yapıları bağlamında yumuşak güç kavramını ve sert güç ile olan farklarını içerecektir. Bölüm içerisinde, kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasi kavramları ele alınacak ve farkları gösterilecektir. Kamu diplomasisi ile ilgili kavram ve alanlar uluslararası alandaki kullanım örnekleri ile beraber incelenecektir. İkinci bölüm; Soğuk Savaş sonrası yeni yapının özelliklerini ve AK Parti iktidarının dış politika karakterini ele alacaktır. Bölüm içerisinde, AK Parti dış politikasında kamu diplomasisinin yeri ve faaliyetleri incelenecek, Türk dış politikasının kamu diplomasisi kaynakları değerlendirilecektir. Türkiye'nin kamu diplomasisi alanındaki kurumsallaşması da yine bu bölüm içerisinde ele alınacaktır. Üçüncü bölüm; tarihsel açıdan Türkiye-Orta Asya ilişkilerini değerlendirecektir. Bölge ülkeleriyle ilişkiler AK Parti iktidarı nezdinde açıklanacaktır. İlişkileri etkileyen fikri yapı ele alınacak, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ikili ilişkileri yeni ve geleneksel kamu diplomasisi çerçevesinde incelenmeye çalışılacaktır. Bölüm içerisinde aynı zamanda ikili ilişkilere etki eden olumlu ve olumsuz unsurlar incelenecektir.

Tezin ana hatları nitel yaklaşımlardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda ise, akademik çalışmalar, kurumsal faaliyet raporları, resmi site kaynakları, yerli-yabancı kitaplar, süreli ve süresiz yayınlar, devlet raporları, resmi gazete metinleri, kurumsal internet siteleri ve güncel haber siteleri tezin literatürünün kapsamını oluşturmuştur. Kamu diplomasisi kavramının değişimi, yeni alan ve aktörleri bünyesine eklemesi, AK Parti'nin dış politika dinamiklerinin kamu diplomasisi siyasetine elverişli olması ve Orta Asya coğrafyasının kamu diplomasisi kavramı özelinde politikalar izlemek için birçok olumlu faktör barındırması tezin çalışma konusunun seçilme nedenini ortaya koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, uluslararası ilişkilerde güç ve diplomasi kavramları açıklanırken, kavramların çok boyutlu yapısından yola çıkılarak tarihsel değişimleri ele alınacaktır. Yumuşak güç yaklaşımının tanımlanması doğrultusunda sert güç yaklaşımı ile farkları ortaya konulacaktır. Bölüm içerisinde, kamu diplomasisi kavramı ve ardından yeni kamu diplomasi kavramı incelenecek, iki kavramın farkları ortaya konulacaktır. Aynı zamanda kamu diplomasisi kavramı ile ilgili kavramlar ve kamu diplomasisinin uygulanma alanları ele alınacaktır. Yine bölüm içerisinde yeni kamu diplomasisi kavramının unsurları başlıklar halinde incelenecektir. Kamu diplomasisi kavramının daha net anlaşılması adına uluslararası alandaki kullanım örneklerine yer verilecektir.

1. Uluslararası İlişkilerde Gücü Tanımlamak

Geçmişten günümüze birçok kavram içerisinde bulunan çağın getirileri, dönemin şartları ve değişen uluslararası ortamla beraber biçim ve anlam değişikliğine uğramıştır. Bu koşullar içerisinde anlam ve alan bakımından boyutu en geniş sınırlara ulaşan kavramlardan bir tanesi “güç”tür. Güç, tarihin her döneminde çeşitli formlarda ve biçimlerde kendisine yer edinmiştir. Algılayış bakımından küresel, bölgesel ve ikili ilişkilerde farklılıklar göstermiştir. Devletler, ulusal çıkarları, güvenlikleri, konumları ve hâkimiyet arzuları için gücü farklı biçimlerde ele almışlardır. Bu durum güç kavramına algı ve eylem bakımından geniş bir perspektif kazandırmıştır.

Uluslararası ilişkilerde güç kavramını ele almak için kavramı öteki disiplinlerdeki gibi kendi iç mantığı çerçevesinde ele almak anlaşılmasına fayda sağlayacaktır. Kavramın ekonomi ve sosyoloji disiplininde karşılık geldiği anlamlar birbirinden farklıdır. Bu noktada kavramın özne ve nesneleri birbirinden ayrılmaktadır. Güç, uluslararası politika ekseninde değerlendirildiği zaman ölçüm ve test yönünden rahatlıkla ele alınabilecek bir kavram değildir. Güç, elde tutulan potansiyelin yarattığı etki sonucu imgeler ile kendisini belli etmektedir. Uluslararası sistemin değişen yapısıyla beraber güç kavramı farklılaşmıştır. Klasikleşmiş yaklaşımı olan, bir devletin öteki devlete yönelik tehdit ya da güç göstermesi anlamından sıyrılan güç kavramı kendisine mikro düzeyde ve günlük hayatta yer bulmuştur. Böylece bir merkezden yayılan gücün farklı yollar ile hayatın çeşitli alanlarına ulaşmasının önü açılmıştır. Burada önemli nokta, içerisinde bulunduğumuz uluslararası sistemin farklı güç yapılarını

asimile etme imkânına sahip olmasıdır. Güç, politika alanında değişim özelliğini koruduğu sürece değer merkezini kaybetmeyen bir kavramdır.¹⁵ Güç olgusu uluslararası alandaki varlığını daima korumuştur.¹⁶

Geleneksel güç yaklaşımları, uluslararası alanda gücü yetenekler boyutunda inceler. Bundan dolayı gücü sahip olunan bir nitelik olarak görürler. Bu tarz yaklaşımlar ülkesel gücün faktörlerini sıralamaktadır. Başlıca olarak, bir ülkenin elinde bulundurduğu silahlı gücünün kapasitesine, bulunduğu coğrafi konuma ve sahip olduğu nüfusunun kalitesine önem verirler. Bu yaklaşımlar gücü ölçülebilir unsurlar çerçevesinde ele alır. Askeri ve ekonomik güç unsurlarını, soyut güç unsurlarının önünde tutarak gücü gözlemlenebilir ve somut bir çizgiye oturturlar. Bu doğrultuda ortaya çıkan “İlişkisel Güç” yaklaşımı, herhangi bir aktörün kendi rızası ile yapmayacağı bir davranışı başka bir aktörün istek ve etkisi doğrultusunda gerçekleştirmesi olarak tanımlanır. Kısacası bir aktörün davranış ve tercihlerinin değiştirilmesi güç kullanımına işaret ederken, gücün yarattığı etki boyutu da bu doğrultuda ele alınır.¹⁷ Bu noktada Robert Dahl’ın güce dair yaklaşımı önemlidir. Gücü A ve B aktörleri olmak üzere değerlendiren Dahl’a göre, A’nın, B’nin aksi bir durumda yapmayacağı bir şeyi, B üzerinde etki yaratarak yaptırması, B üzerinde güce sahip olduğunu gösterir.¹⁸ Yine bu doğrultuda Haluk Özdemir’e göre, güce yönelik araştırmaların ortak noktası kavramı dolaylı ya da doğrudan gözlemlenemeyen ya da gözlemlenebilir yöntemler vasıtasıyla mutlak şekilde başka bir aktör üzerinde kullanılan bir araç olarak görmesidir. Güç, aktör boyutunda ele alındığı zaman iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunların ilki bir durumu gerçekleştirebilme yeteneği ya da kapasitesi olarak “power to” güçtür. Diğeri ise başka bir aktör üzerinde kontrol sağlanması olarak “power over” güçtür.¹⁹

Jean- Jacques Rousseau ise, güce dair siyasi bir yaklaşımda bulunarak, “En güçlü gücünü hak, boyun eğmeyi de ödev biçimine sokmadıkça hep egemen kalacak kadar güçlü değildir.”²⁰ söyleminde bulunmuştur. Rousseau’ya göre, siyasi hayatın temel ilkesi egemen

¹⁵ Zeki Gültekin Sümer, (2020), “Yumuşak Güç Yanılgısı”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, s. 1145-1146.

¹⁶ Elif Merve Dumankaya, (2019), “Uluslararası İlişkiler ve Güç Kavramı”, *Teknolojik Düşünce Merkezi Trend Analizi*, s. 1.

¹⁷ Seten, a.g.e.

¹⁸ Robert A. Dahl, (1957), “The Concept Of Power”, *Department of Political Science*, Yale University, ss. 202-203.

¹⁹ Haluk Özdemir, (2008), “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 124.

²⁰ Jean- Jacques Rousseau, (2021), *Toplum Sözleşmesi*, (XXIX baskı), (Çev: Vedat Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 6.

gücün elindedir. Devletin kalbi yasama gücü iken, eylem gücü de beyindir. Beyin felce uğrarsa insan aptal kalır ama yine de yaşayabilir. Fakat kalp çalışmazsa canlı varlık ölür.²¹

Joseph Nye’a göre, geleneksel anlamda güç büyük güçlerin imtihanı olarak savaş gücü idi. Savaş, uluslararası siyasette devletlerin kartlarını oynadığı ve göreceli güç tahminlerini kanıtladığı mutlak bir oyundu. Geçen yüzyıllar ve gelişen teknolojiler güç kaynaklarını değiştirdi. Günümüzde klasik yargıların aksine iktidarın temelleri askeri güçten uzaklaştı.²² Gücün bu değişim serüvenine değinen Nye, 19. yüzyıl ile beraber güç kavramının dinamiklerinin değiştiğini vurgulamaktadır. Örnek olarak ise, sanayinin getirisi olan raylı sistemlerin bu dönemde savaşlar ve güç için önemli bir parametre olduğuna dikkat çeken Nye, Bismarck yönetimindeki Almanya’nın 1860’lardan itibaren demiryolu yapımına önem verdiğini vurgulamıştır. Çünkü Bismarck yönetimindeki Almanya ulaşım hızını ve kalitesini artırarak savaş alanlarındaki etkinliğini yükseltmeyi hedeflemiştir. Yine Nye’a göre, geçtiğimiz yüzyıllarda güç kavramı, içerisinde nüfus ve sanayi gibi olguları barındırmıştır. Güç unsurlarının dönemsel değişkenliğini örneklemesi bakımından Nye, 18.yüzyılda Rus çarlığı için güç parametresi olan nüfusun 19. yüzyılda dezavantaj olduğunu dile getirmiştir.²³

Realizm, ülkelerin güç ve güvenlik istekleri ile devlet çıkarına yönelik tehditleri temel almaktadır. Bundan dolayı güç, realistler için dünya üzerindeki en önemli kaynaktır. Realizm, devletlerin kendi kaynaklarından beslenmesini ve maliyeti ne olursa olsun sistemdeki göreceli konumlarını muhafaza etmesini söyler.²⁴ Realist yaklaşımın taraftarları uluslararası alanı güç mücadelesi olarak görmektedir. Özdemir’in çalışmasında belirttiği gibi, Hans Morgenthau güç kavramını uluslararası alanda bir araç ve amaç olarak değerlendirirken, aynı zamanda da bir ilişki türü olarak görmüştür. Özdemir’e göre, sahip olunan doğal kaynaklara, coğrafyaya, endüstriyel kapasiteye, nüfusa, ulusal karaktere, diplomasinin ve hükümetin kalitesine bakarak güç hakkında yorum yapılabileceği gibi, sonuçlara bakarak da aktör davranışlarının yönlendirilmesinden gücün kullanım şeklini çıkarabiliriz. Ancak Özdemir’e göre, sonuçlar ve kaynaklar üzerinden güce dair yorumda bulunmak teorik açıdan sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Çünkü söz konusu durumlar her zaman siyasi sonuçlar doğurmayabilir. Hedeflere yönelik olarak kullanılmayan güç kaynaklarının ve unsurlarının güç çerçevesinde değerlendirilip

²¹ Rousseau, *a.g.e.*, s. 85.

²² Joseph Nye, “Why military power is no longer enough”.

²³ Joseph Nye, 1990, “The Changing Nature of World Power”, *Political Science Quarterly*, Cilt: 105, Sayı: 2, ss. 178–179.

²⁴ Robert Keohane ve Joseph Nye, (2015), “Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss.82-83.

değerlendirilmeyeceği kavramın tanımına ilişkin temel problemlerdendir. Bu noktada potansiyel güç, sahip olunan fakat kullanılmayan kaynaklar olarak görülebilmektedir. Özdemir'e göre, mutlak güç bir hedefe yönelik olarak kullanılan güçtür. Güç, kendisini oluşturan kaynakların belli bir hedefe ve arzulanan sonuca yönelik, planlı ve sistemli bir şekilde kullanılmasıdır. Aksi takdirde bir güç unsuru ortaya çıkmamaktadır.²⁵

Sahip olunan güç kaynaklarını kullanmanın haricinde, sahip olunan güç kaynaklarını doğru yerde ve zamanda kullanmakta önemlidir. Nasıl ki sahip olunan güç kaynağını kullanmak her zaman güç unsuru yaratmıyorsa, sahip olunan doğru güç kaynağını yanlış yerde ve zamanda kullanmakta güç unsuru yaratmayabilir. Bu durumla paralel ölçüde Nye, bir kişinin Coca-Cola içmesinin ya da Michael Jordan tişörtü giymesinin net bir biçimde o kişi üzerinde Amerikan gücünün olduğu anlamına gelmediğini söylemiştir. Güç kaynaklarının pozitif bir sonuç üretip üretmemesi gücün içeriğine bağlıdır. Bu durumu destekler şekilde Nye, kuvvetli bir tank ordusunun çöldeki bir savaşta başarılı olabileceğine fakat Vietnam gibi bataklık ormanlarda başarı gösteremeyeceğine dikkat çekmektedir.²⁶

Güç kavramını tanımlanan ve ölçülen kaynaklar olarak gören Morgenthau, güce iki türün katkı verdiğini belirtmektedir. Bunlar: istikrarlı olanlar ve sürekli değişenlerdir. İstikrarlı olanları; coğrafya, doğal kaynaklar, hammadde, sanayi, askeri yapılanma ve nüfus olarak sıralayan Morgenthau, değişken unsurları ise; ulusal karakter, ulusal moral, hükümetin kalitesi ve bir ulusun diplomasisinin kalitesi olarak sıralamıştır. Morgenthau, insanoğlunun fiziksel bencilliğini sınırlı, iktidar arzusunu ise sınırsız olarak görmüştür. Morgenthau, "insanın yaşamsal ihtiyaçları tatmin edilebilirken, iktidara olan şehveti ancak son insan egemenliğinin bir nesnesi haline gelirse, onun üstünde ya da yanında kimse yoksa, yani Tanrı gibi olursa tatmin olur" demiştir.²⁷

Yine bakıldığında zaman realist düşünür Edward Carr, uluslararası alanda siyasi gücü 3 ana başlık altında ele almıştır. Bunlar: Askeri güç, ekonomik güç ve kanaat oluşturma gücü'dür. Carr, bu üç farklı güç türünün birbirleriyle bağlantılı olduğunu savunmuştur.²⁸ Carr'ın güce dair

²⁵ Özdemir, a.g.e , s. 116.

²⁶ Joseph Nye, (23 Şubat 2006), "Think Again: Soft Power", *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/> Erişim Tarihi: 5 Kasım 2022

²⁷ Hans Morgenthau, (1948), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf. (Aktaran:) Matteo Pallaver, (2011), *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*, London, The London School of Economics and Political Science, ss. 56-57.

²⁸ Edward Carr, 2010, *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*, (3. baskı), (Çev: Can Cemgil), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 152.

dikkat çekici yaklaşımlarından birisi ise, “güç-refah/silah-tereyağı” ilişkisidir. Refah argümanlarını ekonomik, güç argümanlarını ise siyasi olarak ele alan Carr, “Silahı mı yoksa tereyağını mı tercih etmeliyim?” sorusundan ziyade, “Biraz tereyağı almamıza imkân verecek kadar silahımız var mı?” ya da “X sayıda silaha ihtiyacımız olduğuna göre, daha fazla tereyağı alabilecek kadar gelirimizi arttırabilir miyiz?” şeklinde düşünmenin güç açısından daha uygun olduğunu dile getirmiştir. Çünkü Carr’a göre, refah devletleri zaten güç anlamında üstünlüğü elinde bulunduran, güç argümanlarını arttırmaktan ziyade tereyağı almakla ilgilenen devletlerdir. Güç devletlerini ise bunun tam tersi, yani güç argümanlarını arttırmakla ilgilenen ve tereyağı alımını ikinci planda tutan devletler olarak görmektedir.²⁹

Neorealizmin öncüsü Kenneth Waltz, ülkeler arasında cereyan eden rekabet ve çatışma ortamını sistemin yapısı olan anarşik koşullar ekseninde ele almıştır. Waltz, devletlerin oluşturduğu ilişki biçimini sistemin yapısı bazında ele almıştır. Waltz, anarşik düzen içerisindeki devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaya çalıştığına ve üstün bir otoritenin yokluğunda kendi kendine yardım ve yetme eyleminin mutlaklığına sistem çerçevesinde vurgu yapmıştır.³⁰ Neorealist yaklaşım, uluslararası sistemin yapısını, devlet kapasitesi ve davranışlara yön verebilme yeteneğinden daha ön planda tutar. Neorealistlere göre güç, sistem içerisindeki hareket alanına ve başka aktörlerin davranışları karşısındaki manevra yeteneğine karşılık gelmektedir. Bir devletin, sistemin kısıtlamalarından az etkilenip hareket alanını geniş tutması onun güçlü bir devlet olduğunun göstergesidir. Kısacası aktöre güç sağlayan unsur sahip olduğu niteliklerden ziyade sistemin yapısıdır.³¹

Liberal perspektiften güce bakıldığı zaman ise yine devlet davranışlarının incelendiğini görmek mümkündür. Liberal yaklaşım, klasik güç yaklaşımlarından ayrı olarak farklı grupları göz önünde tutar. Liberalizmde ekonomik dürtüler devletler adına güvenlik kaygıları kadar kritiktir. Liberalizm içerisindeki hâkim görüşe göre, potansiyel iş birliği alanlarını genişletmek gücün rolüyle birlikte devletlerin uluslararası arenadaki görece güce yaptıkları vurguyu azaltacak ve bu durum devletler arasındaki askeri tehditleri azaltacaktır. Liberalistlere göre, karşılıklı bağımlılık ve potansiyel güç unsurları bir madalyonun iki yüzü gibi birbirlerini tamamlamaktadır.³² Peter Bachrach ve Morton Baratz, gücün ikinci yüzü yaklaşımını ortaya atmışlardır. Bachrach ve Baratz göre, gücün bu yüzü gündem yaratmak ve mevcut gündemi

²⁹ Carr, *a.g.e.*, s. 162.

³⁰ Kenneth Waltz, (2021), *Uluslararası Politika Teorisi*, (2. baskı), (Çev: Osman Serhat Binatlı), Çınar Özen (Edt.), Ankara: Phoenix Yayınevi.

³¹ Özdemir, *a.g.e.*, s.128

³² Keohane ve Nye, *a.g.e.*, ss.82-83.

kontrol etmekte gizlidir ve doğrudan gözlemlenememektedir.³³ Gücün boyutsal yönü kapsamında dış ilişkilerde kullanılan davranışsal güç yaklaşımı önemlidir. İstenilen sonuçları elde etme kabiliyeti/kaynak gücü ve istenilen sonuçlara ulaşma yeteneği/ilgili kaynaklara sahip olma arasında bir bağlantı vardır. Başkalarını kontrol etme yeteneğinin genellikle belirli kaynaklara sahip olmakla ilişkilendirilmesinden dolayı liderler siyasi gücü kaynaklara sahip olmak olarak tanımlamaktadır.³⁴

1.1. Yumuşak Güç Kavramı

Gücün çok yaygın kullanım ve uygulama alanına sahip olan ve siyasi arenada çok fazla popülerlik barındıran türlerinden birisi “Yumuşak Güç”tür. Yumuşak güç, güce dair fiili ve somut boyutları içerisinde barındırmakla beraber soyut ve ruhsal boyuta ayrı bir önem vermektedir. Cezbetmek, etkilemek, özendirmek, zihinleri ve kalpleri kazanmak ve pozitif izlenim yaratmak amacıyla olan yumuşak güç kavramı, realist perspektif ile bağdaştırılan askeri ve ekonomik boyutlu “Sert Güç” kavramından farklı bir yere konumlanmaktadır. Yumuşak güç, uygulanma araçları ve alanları bakımından geniş bir boyuta sahip olmakla beraber küreselleşmenin etkilerini hissettirmeye devam ettiği günümüz içerisinde devletlerin dış siyasete yönelik uygulamalarının yapı taşlarından birisi olmuştur.

Nye, bu kavramı Amerika’nın etkisinin gerilemeye başladığı iddialarına karşılık olarak geliştirmiştir. Yumuşak güç, düşünce, kültür, ahlak ve ideal gibi kavramları araçsal biçimde kullanarak, öteki aktörlerin düşünce ve davranışlarını dolaylı yoldan değiştirmeyi ve etkilemeyi amaçlar. Bu noktada devletler, kavramın kullanımındaki başarıyı artırmak amacıyla tüm devletlerin farklı dini, siyasi, kültürel ve toplumsal yapılarını dikkate almaktadır. Bir ülkenin jeopolitik anlamda yumuşak gücünün menzili, o ülkenin barındırdığı yumuşak güç unsurlarının öteki bölge ve devletlerde ne kadar karşılık bulduğuyla ilgilidir. Hedefe alınan aktörün uygulanacak yumuşak güç politikalarından ne oranda etkileneceği ve hangi durumlarda sert güçten öncül ve ardıl olarak yararlanılacağı iyi hesap edilmelidir. Bu nedenle nicel ve nitel unsurları iyi ele alabilmek için güç kavramının ve çeşitlerinin doğru tanımlanması ve sahip olunan gücün de bu noktada doğru kategorize edilmesi gerekmektedir.³⁵

³³ Peter Bachrach ve Morton Baratz, (1962), “Two Faces of Power”, *The American Political Science Review*, Cilt: 56, Sayı: 4, s. 947

³⁴ Brooke A. Smith-Windsor, (2000), “Hard Power, Soft Power Reconsidered”, *Canadian Military Journal*, ss. 52-53.

³⁵ Abdullah Yegin, (2015), “İran’ın Yumuşak Gücü”, *Analiz*, Cilt: 118, s. 9.

Etkileyici ve özendirici yönlerini doğru kullanan bir aktör, karşısındaki aktöre kendi istediklerini zora başvurmada yapabilir. Bu durum yumuşak güç kavramının özüdür. Nye'a göre, bazı durumlarda havuç-sopa denkleminde başvurmada istenilen sonuçları elde etmek gücün ikinci yüzüdür. Nye göre, değerlerine hayran olunan, örnek alınan, refah seviyesine özenilen ve özgürlüğüne gıptayla bakılan ülkeler kendilerini takip eden bir kitle yaratarak dünya siyasetinde arzuladığı sonuçları elde eder.³⁶

Nye göre, bir devletin yumuşak gücü temel olarak üç kaynağa dayanmaktadır. Bunlar: kültür, siyasi değerler ve dış politikadır.³⁷ Bir devlet, kendi kültürel değerlerinden, iç politikada uyguladığı örnek davranışlarından ve diğer aktörlerle ilişkilerini sürdürme biçiminden yararlanarak yumuşak güç uygulayabilmektedir. Devletler güçlerini ve siyasetlerini diğer aktörlerin gözünde meşru hale getirdiği zaman uluslararası alanda karşılaştığı direnci azaltır. Politikalarını ve ulusal çıkarlarını, uluslararası düzenin yapısına ve yargılarına uyumlu hale getirebilen aktörler, eylemlerini diğer ülkelerin gözünde meşru ve çekici hale getirebilir.

İbrahim Kalın, yumuşak gücü “İnce Güç” olarak tanımlarken, bir devletin yürüttüğü politikaların doğruluğu ve etkinliğinin, o devletin elinde bulundurduğu ince güç potansiyeli için önemli olduğunu vurgulamaktadır. İnce gücün “Değer merkezli” bir güç noktasından beslendiğini düşünen Kalın, ince gücün bir devletin başka devletler tarafından örnek alınmaya ve özenilmeye ne kadar değer olduğunu gösterdiğini dile getirmektedir.³⁸ Irene Wu'ya göre, taraflar gücü uygulayan aktörü kendilerinden gördükleri zaman yumuşak güçten söz etmek mümkündür. Bu noktada Wu'ya göre yumuşak güç, karşı tarafın, politikayı uygulayan aktörün bakış açısını kabul etmesidir. Fakat Wu, bu durumda tek taraflı bir yumuşak gücün olmadığını, devletlerin aralarında karşılıklı olarak bir yumuşak güç ilişkisinin olduğunu altını çizmektedir.³⁹

1.2. Sert Güç ve Yumuşak Güç Ayrımı

Güç kavramının sınırları üzerine uluslararası ilişkilerde birçok farklı teorik yaklaşım görmek mümkündür. Kavramın dönüşüme ve farklı tanımlamalara yatkın olması yanılsamalar

³⁶ Joseph Nye, (2005), *Yumuşak Güç*, (3. baskı), (Çev: Rayhan İnan-Aydın), Ankara, BB101, ss. 24-25.

³⁷ Nye, *Yumuşak Güç*, ss. 29-32.

³⁸ İbrahim Kalın, (2012), “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, İçinde Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Edt.), *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: TASAM Yayınları, s. 147.

³⁹ Jaime Wu, (8 Şubat 2018), “We All Contribute to a Nation's Soft Power” *Real Clear World*, https://www.realclearworld.com/articles/2018/02/08/we_all_contribute_to_a_nations_soft_power_112703.html, Erişim Tarihi: 26 Ekim 2022.

yaratmakta ve kavramı karmaşık hale getirmektedir. Gücün çok boyutlu yapısı, kavram özelinde farklı güç anlayışlarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda yumuşak güç kavramı, Soğuk Savaş'ın bitişinden bu yana uluslararası ilişkiler disiplinde kendisine geniş yer edinmiştir. Kavramın ilgi çekici yapısı, devletlerin adeta bir enerji kaynağı bulmuş gibi yeni bir güç kaynağı buldukları izlenimi vermiştir.⁴⁰

Eski dönemlerde devletler tarafından güvenliği sağlamak için tercih edilen ana strateji sert güçtü. Fakat sert gücün ülke güvenliği ve devlet politikaları açısından tek başına yetersiz olduğu görülmüştür. Bundan dolayı devletler sert güç uygulamalarıyla birlikte ya da ayrı olarak yumuşak güç uygulamalarına eğilim göstermiştir. Yumuşak güç, siyasi değerleri, kültürü ve dış politikayı temel almaktadır ve ülkesel olarak çeşitlilik göstermektedir. Yumuşak güç, sert güç ile özdeşleştirilen zorlama, kuvvet, şiddet⁴¹ askeri ve ekonomik müdahale ve yaptırım gibi uygulamaları ikinci planda tutmaktadır.

İstenilen sonucu elde etme bakımından sert güç için üç aşamadan söz etmek mümkündür. İlk aşama, sonuca ulaşmak için yeterli ölçüde sert güç kaynağının bulunmasıdır. İkinci aşama, istenilen sonuç elde edilemezse sahip olunan sert güç kaynaklarının kullanabileceğinin gösterilmesidir. Üçüncü aşama, sert güç uygulamalarına başvurulmasıdır. Son aşamada karşıdaki aktörün davranışları doğrultusunda zorlama ve ikna yöntemleri tercih edilebilmektedir. Yumuşak ve sert güç zaman yönünden de birbirinden ayrılmaktadır. Sert güç ile kısa vadede sonuç alınabilirken, yumuşak güç ile kısa vadede sonuç alma ihtimali düşüktür. Sert gücün aksine yumuşak gücün sonuçları kendisini daha uzun bir zaman diliminde belli etmektedir.⁴² Anlık etki noktasında sert güç kaynaklarının seviyesi yumuşak güce göre çok ileridir. Yumuşak güç, devletlerin tarih sahnesinde oluşmuş kültür bakiyesi ve onun günümüzdeki karşılığından doğmaktadır ve dış politika değerlerini kendisine temel almaktadır. Bu kültür ve değer oluşumunun bir anda olamayacağı göz önüne alındığında tarihsel bir süreklilik gerçeğinden söz etmek mümkündür. Tarihsel süreklilik nezdinde yaratılan değer ve kültür, oluşturulacak yumuşak gücün yapısı bakımında önemli bir rol oynayacaktır.⁴³

⁴⁰ Sümer, a.g.e., s. 1143.

⁴¹ Mehmet Murat Payam, (2018), “Güvenlik Bağlamında Güç Kullanımı ve Algı(lama) Yönetimi”, *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, ss. 17-18.

⁴² Arda Görkem Yatağan, (2018), “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, ss. 72-76.

⁴³ Turgut Demirtepe, (2013), “Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları”, *Bilig*, Cilt: 65, s. 98.

Üretim süresi iki güç türünü birbirinden ayıran noktalardandır. Sert güç daha somut kaynakları tercih etmesinden dolayı üretim süresi yumuşak güce göre daha az bir zaman dilimini kapsamaktadır. Buna karşılık, yumuşak gücün temelindeki soyut unsurları inşa etmek daha uzun bir süre almaktadır. İki gücün oluşum stratejileri de birbirinden farklılık göstermektedir. Sert gücün temelinde yer alan askeri ve ekonomik baskı kısa dönemli iken, yumuşak gücün merkezinde yer alan cazibe ve ikna uzun dönemlidir. Rıza noktasında da iki güç türü birbirinden net bir şekilde ayrılmaktadır. Sert güç, karşı tarafı aykırı bir davranışa zorladığından dolayı bu durum genelde gönülsüzce gerçekleşmektedir. Yumuşak güç ise, karşı tarafı aykırı bir davranışa yöneltse bile bu kez istekli ve gönüllü davranılma ihtimali yüksektir. Örneğin, I. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'ya yönelik baskıcı eylemler II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olurken, Avrupa Birliği (AB)'nin oluşmasında kullanılan yumuşak güç Avrupa çapında barışı getirmiştir.⁴⁴

Maliyet kapsamında iki güç farklılaşmaktadır. Robert Keohane ve Nye, sert güç kullanımının dört nedenden dolayı maliyetli olduğunu belirtmiştir. Bu nedenler şunlardır: Nükleer tırmanma riski, Fakir ya da güçsüz ülkelerdeki insanların direnişi, Ekonomik hedeflere varma noktasında belirsiz ve olumsuz etkiler ve İnsan hayatına verdiği zarardan dolayı olumsuz kamuoyu görüşüdür.⁴⁵ Yumuşak güç ise, uygulama, araçlar ve sonuçlar bakımından daha uygun maliyetler içermektedir.

Söz konusu iki güç türü, ekonomi, güvenlik ve siyaset açısından dış politika adına farklı fikirler, etkileşimler ve kurumlar içermektedir. Çoğunlukla sert güç, ulusal çıkarlar adına yakın çevreye yönelik çatışmacı politikalar doğurabilen askeri ve ekonomik müdahaleyi ve zorlayıcı diplomasiyi tercih etmektedir. Yumuşak güç ise, ortak siyasi değerleri, sorunların çözümü için barışçıl araçları, ortak çözümleri ve ekonomik iş birliğini tercih etmektedir.⁴⁶

Hükümetler düzeyinde de iki gücü birbirinden ayıran noktalar mevcuttur. Nye'a göre, hükümetler, tehdit, savaş, beceri ve şans faktörlerinin bir araya gelmesiyle uygun bir süre zarfında, arzu edilen sonuçları elde etmek için askeri güçten olduğu gibi ekonomik güçten faydalanabilirler. Nye'a göre, bu uygulamalar bazı zamanlarda uzun dönemde sonuç verse bile hükümetler bir gecede yabancı banka hesaplarını dondurabilir ve ekonomik yardımları

⁴⁴ Jan-Philipp N E Wagner, (2014), "The Effectiveness of Soft & Hard Power in Contemporary International Relations", *E-International Relations*, s. 1.

⁴⁵ Keohane ve Nye, a.g.e, s. 81.

⁴⁶ Wagner, a.g.e, s. 2.

kesebilir. Bu durum yumuşak güçte daha zordur. Önemli kaynakların çoğu hükümetlerin kontrolü dışındadır ve etkileri büyük ölçüde alıcı kitlelerin kabulüne bağlıdır.⁴⁷

Sert ve yumuşak gücün birbirlerinden net olarak ayrıldığı noktalar daha fazla olmakla birlikte benzer olduğu alanlarda mevcuttur. Bu durum, iki kavramın zaman zaman iç içe geçtiği statüler yaratmaktadır ve tanımsal çerçeveyi karmaşık hale getirmektedir. İçinde bulunulan koşulların getirisi iki güç özelinde değişkenlik yaratabilmektedir. Yumuşak gücün koruyucusu sert güçtür teorisi bu bağlamda karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda sadece yumuşak ya da sert güç yeterli olmayabilir. Bu yüzden Jaime Holguin, sert güç unsurlarının sürekli hazır, yumuşak güç unsurlarının ise daima aktif olması gerektiğini söylemiştir.⁴⁸ Nye'a göre, davranışları etkileyerek belirlenen hedefe ulaşma isteği iki güç türünü birbiri ile ilişkili hale getiren noktalardan bir tanesidir. Nye'a göre, iki kavramı farklılaştıran, davranışların doğası ve kaynakların somutluğunun derecesidir.⁴⁹ Yine Nye'a göre, askeri güç bir sert güç unsurudur. Fakat ordular bile yumuşak güç üretebilmektedir. İşini iyi yapan ve başkalarını etkileyen bir ordu, askeri eğitim-öğretimle ve doğal afetlerden sonra yaptığı yardımlarla yumuşak güç sergileyebilir.⁵⁰

Sert ve yumuşak güç arasındaki temas noktalarına dikkat çekecek şekilde Nye, yumuşak gücün bir reçete değil bir tanım olduğunu vurgulamakta, iyi veya kötü güçler tarafından da kullanabildiğini belirtmektedir. Bu duruma örnek olarak, Mao Zedung, Josef Stalin ve Adolf Hitler'in çevresinde yüksek profile bir yumuşak güce sahip olduğuna değinmektedir. Bu noktada Nye, zihinleri bükmenin, kolları bükmekten daha iyi olmadığını vurgulamaktadır. Bu söylemini ise yine bir örnek ile destekleyen Nye, “paranı çalmak istersem, seni silahla tehdit edebilirim, ya da zengin olma planı ile yatırım yaptırarak bu plan ile seni dolandırırım, ya da manevi bir yolculuğun parçası olarak mülkünü teslim etmen için seni ikna edebilirim” demektedir. Her iki örneğinde yumuşak güç olduğunu fakat sonuç olarak hırsızlık olduğunu belirtmektedir.⁵¹

Nye'a, iki gücün iç içe geçtiği olaylardan birisi olarak 19. yüzyıldaki Vatikan'ı örnek göstermektedir. Vatikan, İtalya'da yer alan Papalık Devletlerini kaybetmiş fakat yumuşak

⁴⁷ Joseph Nye, (2004), *Soft Power The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs, s. 99.

⁴⁸ Jaime Holguin, (28 Temmuz 2003), “Soft Power and Hard Power” *CBS News*, <https://www.cbsnews.com/news/soft-power-and-hard-power/>, Erişim Tarihi: 31 Ekim 2022

⁴⁹ Joseph Nye, (2005), “Soft Power and Higher Education”, *Harvard University*, s. 12.

⁵⁰ Joseph Nye, (12 Aralık 2005), “The Military and Soft Power”, *Huffpost*, https://www.huffpost.com/entry/the-military-and-soft-pow_b_12117, Erişim Tarihi: 3 Kasım 2022.

⁵¹ Nye, “Think Again: Soft Power”

gücünü kaybetmemiştir. Nye, yine bir örnek olarak Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Macaristan ve Çekoslovakya işgallerinden dolayı yumuşak gücünü ciddi oranda kaybetse de askeri ve ekonomik kaynaklarını büyötmeye devam etmiş demıştır. Yine Kanada, Hollanda ve İskandinav devletlerinin sert güç unsurlarına sahip olmasalar bile büyük bir yumuşak güce sahip olduklarını dile getirmiştir.⁵²

1.3. Uluslararası Alanda Yumuşak Güç Kullanımı ve Örnekleri

Yumuşak güç, içerisinde birçok unsur barındırmaktadır. Sanatsal, kültürel, eğimsel, bilimsel, tarihsel unsurlar, medya, teknoloji, demokrasi, bireysel ve sosyal yapı, mimari, müzik, özgürlük, inovasyon, diplomatik yapı ve iletişim kabiliyeti bir ülkenin yumuşak güç uygulamalarını oluşturmaktadır.⁵³

Bu kavramın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde ABD'nin oynadığı rol önemlidir. Bu yüzden yumuşak güç kavramı ve kullanım örnekleri incelenirken ABD'ye ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. ABD'nin amacı; kültürünün, toplumunun, değerlerinin, kurumlarının ve politikalarının kabulü ve anlaşılmasıdır. Bunun için küresel düzeyde farklı seyircilere ulaşmak, anlamak ve bilgilendirmek ABD için hükömetlere ulaşmak kadar önceliklidir. ABD, Dışışleri Bakanlığı, Uluslararası Yayın Yöneticileri Kurulu, Savunma Bakanlığı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development- USAID) ve Beyaz Saray ile politikalarını yürötmektedir. Kurumlar arasında bir koordinasyon merkezi olmasa da plan ve eylem noktalarında birbirlerinden haberdardır. “Uluslararası Kriz İletişim Timi” altında Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK), Beyaz Saray, Savunma Bakanlığı ve Dışışleri Bakanlığı temsilcileri bir araya gelmektedir. Her yıl düzenli olarak yaklaşık 800 civarında ABD’li uzman farklı devletlere yollanarak ölkelerini tanıtmakta ve ulusal politikalarını anlatmaktadır. ABD eğitim kurumları bünyesinde her yıl sayısı 90.000’ni bulan yabancı öğretim üyeleri görev yapmaktadır. Bu öğretim ve öğrencilerin tekrar ölkelerine olumlu bir ABD imajı ile dönmelerini sağlamak, ABD’nin yumuşak güç siyaseti için çok önemlidir.⁵⁴ Amerikan filmi, müziğı, modası, siyasi idealleri ve eğitim olanakları ABD’nin kültürel cazibesini artırarak uluslararası alandaki devletleri etkilemiştir. Bu şekilde ABD, yumuşak gücünün etkisini küresel düzeyde kanıtlayarak uluslararası sistemde etkin bir ölkö olmuştur.⁵⁵

⁵² Nye, “Why military power is no longer enough”

⁵³ Akbaş ve Tuna, a.g.e, s. 8.

⁵⁴ Sait Yılmaz, (2015), “Kamu Diplomasisi: Başka Halklara Angaje Olmak, Ayaklandırmak”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Cilt: 1, ss. 4-5.

⁵⁵ Paul Viotti ve Mark Kauppi, (2014), *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, (Çev: Ayşe Özbay Erozan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s. 207.

Nye'a göre, ABD'nin yumuşak güç politikalarına önem vermesinin nedeni Amerikan karşıtlığının uluslararası alanda artmasıdır. 2004 yılındaki yazısında Nye, ABD'nin yumuşak gücünün, yani meşruiyetinin ve cezabetme yeteneğinin düştüğünü dile getirmiştir.⁵⁶

Yumuşak gücün hükümet kontrolünün dışında gelişen bir yapısının olduğundan da söz etmek mümkündür. Bir devlete ait markalar, firmalar ve temsilcileri yumuşak güç oluşturabilmektedir. Bu duruma Amerikan kültürünün yayıcısı Hollywood ve McDonald's örnek gösterilebilir. Bu oluşumların uluslararası alanda ve uluslararası kamuoyunda bir etkisi söz konusudur. Dünya çapındaki popüler ABD dizilerinin yaydığı Amerikan değerleri, yaşam tarzları ve düşünce yapıları uluslararası kamuoyunu üzerinde etki yaratmakta, ABD'nin imajına ve fikirlerine katkı sağlamaktadır.⁵⁷ Yine günümüzde devletlerin haricinde, Apple, Google, Microsoft, Walmart gibi büyük firmalar "Marka Diplomasisi" kapsamında yumuşak güç yaratarak, ulusal kimliğin, değerlerin ve kültürün yabancı halklara ve tüketicilere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁸

Yine yumuşak güç uygulamalarına önem veren devletlerden birisi birisi Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'dir. Dünya üzerindeki diğer ülkelerle dostane ilişkiler kurmayı, Çin dilini ve kültürünü yaymayı hedefleyen ÇHC, "Konfüçyüs Enstitüsü"nü kullanarak bu tanıtım çabalarını çok yoğun bir ölçüde gerçekleştirmektedir. Çin kültürünü yaymak adına kurulan enstitü, Çin dili ve kültürü ile alakalı dersler düzenlemekte ve değişim programları gerçekleştirmektedir.⁵⁹ ÇHC, küresel çağ içerisinde artan gücüyle paralel olarak yumuşak güç politikalarına ağırlık vermektedir. 2002 yılında Hu Jintao devlet başkanlığına geldikten sonra yumuşak güç söylemi ÇHC siyasi kadrosunda sıkça duyulmaya başlanmıştır. Ülke hakkındaki yoğun olumsuz algılar ÇHC'nin yumuşak güce önem vermesini tetiklemiştir. ÇHC, yumuşak güç siyasetini aynı zamanda ekonomik kaynaklar ve bölgesel sıkıntılardaki konumunu güçlendirmek doğrultusunda da uygulamaktadır.⁶⁰

⁵⁶ Joseph Nye, (Mayıs/Haziran 2004), "The Decline of America's Soft Power Why Washington Should Worry" *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2004-05-01/decline-americas-soft-power>, Erişim Tarihi: 2 Kasım 2022

⁵⁷ Tuğçe Ersoy Öztürk, (t.y.), *Dış Politikadaki Etkin Unsur: Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Etkinliği*, s. 7.

⁵⁸ Gyorgy Szondi, (2008), "Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences", *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, s. 24.

⁵⁹ Hesarbani Anja Lejli, (2011), "Public Diplomacy of People's Republic of China", *Sarajevo School of Science and Technology Department of Political Science/ International Relations*, s. 7.

⁶⁰ Demirtepe, a.g.e, s. 101-102.

Yumuşak güç uygulamalarının eski dönemlere dayandığı devletlerden bir tanesi de Fransa'dır. 17-18. yüzyıl arasında Fransa kültürü Avrupa genelinde tanınmıştır. Fransızca dünya genelinde diplomasinin dili olmuş, Rusya ve Prusya gibi devletlerin mahkemelerinde hukuk dili olarak kullanılmıştır. Fransa, Fransız Devrimi esnasında devrim ideolojisini destekleyerek, hükümet başkanları aracılığıyla yabancı nüfusu etki altına almaya çalışmıştır. Savaşta Prusya'ya kaybetmesinin ardından Fransa, 1883 yılından beri faaliyet gösteren “Alliance Francaise” aracılığıyla, dil, kültür ve edebiyat alanında tanıtıcı faaliyetler yaparak ülkesinin bozulan imajını toparlamaya çalışmıştır.⁶¹

Rusya ise, özellikle 2000'li yıllardan itibaren uluslararası alanda yumuşak güç uygulamalarına ağırlık vermiştir. Rusya, yumuşak güç siyasetinde kurumsallaşmaya giderek kavram özelinde stratejik bir temel oturtmaya çalışmıştır. Yumuşak gücün kurumsallaşması 2007 yılında Duma'da tartışılmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından aynı yıl hazırlanan belgede dış politikada çeşitliliği artırmak için Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ekseninde kültürel faaliyetlere önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 2012 yılındaki seçim kampanyasında ise Vladimir Putin, yumuşak güç kavramı özelinde açıklamalarda bulunmuştur.⁶²

Bakıldığında zaman bazı ülkelerin yumuşak gücü sahip olduğu ülke potansiyelinin çok daha üzerindedir. Norveç bu grupta yer alan ülkelerden birisidir. 5 milyon civarında bir nüfusa sahip olmasına, uluslararası bir dil ve kültürden yoksun olmasına, kuruluşlarının ve kurumlarının çok fazla merkezi bir konumda olmamasına ve AB üyeliği bulunmamasına rağmen Norveç'in yumuşak gücü ülke profilinin üzerindedir. Dünya genelinde barış yanlısı bir karaktere sahip olan Norveç, büyüklüğü ve kaynakları ile ters orantılı bir imaj ve etkiye sahiptir. Norveç, farklı bölgelerdeki çatışmalarda (Orta Doğu, Sri Lanka ve Kolombiya) arabuluculuk girişimlerinde bulunan, yüksek miktardaki yardım bütçesiyle barışı korumaya yönelik oluşumlara katılım sağlayan bir ülkedir.⁶³

2. Kamu Diplomasisi

Yeni diplomatik tarz olan kamu diplomasisi, içerisinde geleneksel diplomasiden farklı olarak think-tank kuruluşlarını, medya ve televizyonu barındırmaktadır. Akademisyenler,

⁶¹ Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 100.

⁶² Erhan Doğan, (2015), “Rusya Federasyonu’nda Kamu Diplomasisi: Evrim ve Kurumlar”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Cilt: 2, s. 180.

⁶³ Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 112.

edebiyatçılar, gazeteciler, entelektüeller, yazarlar ve kanaat önderleri aktör olabilmektedir. Geleneksel diplomasiinin yürütölme alanları olan büyükelçilikler, konsolosluklar, hükümetler arası örgütler, ikili ve çok taraflı zirveler, konferanslar ve müzakerelerde diplomasi gizli olarak yürütölmekteydi. Fakat modern diplomasi ve kamu diplomasisinde medyaya ve kamuoyuna açık ve yeni iletişim teknolojilerinden faydalanan bir diplomatik işleyiş görölmektedir.⁶⁴

Jan Melissen'e göre, kamu diplomasisi yalnızca bir dış politika mücadelesi değildir. Aynı zamanda ulusal bir meydan okumadır. Diğerlerinin sizin safınızda yer almasını sağlamaktır. Yine Melissen'e göre, kamu diplomasisi, ülke dışında yer alan birey, ulus ve kuruluşları kendi ülkeniz hakkında olumlu biçimde etkilemek ve algı yaratmaktır. Aynı zamanda kamu diplomasisi, yumuşak gücün araçsallaştırılmış halidir.⁶⁵

Leonard Mark'a göre, kamu diplomasisinin hedefi köklü ilişkiler yaratmaktır. Diğer devletlerin kültürünü, ihtiyacını ve vatandaşlarını anlamaya çalışmaktır. Mark'a göre, algılayışları görmek, yanlış anlaşılmalrı ortadan kaldırmak ve ortak noktalar bulmak kamu diplomasisinin temel amacıdır. Mark, kamu diplomasisinin devletin imajından ve bilinirliğinden beslendiğini dile getirmektedir.⁶⁶ Vedat Demir'e göre, diplomatik karakterin geleneksel ve geleneksel olmayan şekilde ayrımı kamu diplomasisidir. Geleneksel anlamda diplomasi, bir aktörün diğer aktörlerle bağlantı kurarak uluslararası arenaya hükmetmesi iken; kamu diplomasisi, bir aktörün uluslararası arenaya hükmetmesi için yabancı kamuoyları ile bağlantı kurmasıdır.⁶⁷ Bu noktada önemli olan, başkalarına üstün gelmektir. Başkalarının bizim istediğimizi istemesini sağlamaktan ziyade çıkarları bizimkiyle çatışan taraflara en iyi nasıl üstün gelinebileceğine dair fikirler yaratmaktır.⁶⁸ Muharrem Ekşi'ye göre, diplomasi, yumuşak güç, sivil toplum ve kamuoyu bileşenleri kamu diplomasisini meydana getirmektedir. Ekşi'ye göre, “yumuşak güce dayanan sivil toplum temelli, kamuoyu odaklı yeni diplomasi sanatı” kamu diplomasisidir.⁶⁹

Melissen'e göre, kamu diplomasisi “tek bedene uyan” bir kavram değildir. Bir devletin hikâyesi her zaman yerel koşullar ile uyumlu olmak zorundadır. Çünkü bir yerde kabul gören bir hikâye bazen başka bir yerde kabul görmemektedir. Yine Melissen'e göre, istenilen

⁶⁴ Muharrem Ekşi, (2017), “Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, s. 10.

⁶⁵ Melissen, *Public Diplomacy Between Theory and Practice*.

⁶⁶ Leonard Mark, (2002), *Public Diplomacy*, London: Foreign Policy Center, ss. 8-9.

⁶⁷ Vedat Demir, (2015), *Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin komşu ülkelerle ilişkisine katkısı*, s. 2.

⁶⁸ Windsor, a.g.e, s. 54.

⁶⁹ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 24.

sonuçlara ulaşmak için bir devletin misyonu ile kamu diplomasisi politikaları uyumlu olmak zorundadır.⁷⁰ Kamu diplomasisi, yabancı halkları anlamak, bilgilendirmek ve etkilemek odaklıdır. Kamu diplomasisi ekseninde, vatandaşlar, kurumlar ve yurtdışındaki meslektaşlar arasındaki diyalogu artırmaya yönelik eylemler gerçekleştirilir. Hükümetten halka doğru bir ağin yanı sıra, kişiden kişiye iletişimi de içerisinde barındırır. Bu noktada ise, farklı bireylere ve halklara hitap etmek adına sıklıkla televizyon, radyo ve internet gibi iletişim araçlarından faydalanılır.⁷¹

Kamu diplomasisi süreçlerinde konuşma biçimi önemlidir. Hedeflenen ortak değerlerin entegrasyonu adına söylemler, eylemler ile desteklenmelidir. Kamu diplomasisi hedeflerinin dış politika sembolleri ile uyuşmadığı durumlarda gerçekleştirilen politikalar olumsuz etkiler yaratabilmektedir.⁷² İzlenen politikaların gerçekçiliği ve inandırıcılığı kadar, devletin sahip olduğu kamu diplomasi kaynakları da önemlidir. Bir devletin diğerlerince ne kadar örnek alındığı önemli bir parametredir. Tam da bu noktada, Soğuk Savaş'ın bitişiyle beraber büyük güçler dünya üzerindeki konumlarını sağlamlaştırmak adına kamu diplomasisine başvurmuştur.⁷³ Kamu diplomasisi, uzlaşmaya ve diyaloga açık bir etkileşim yapısı içerisinde, imajları iyileştirmek, kültür alışverişleri yapmak, akademik etkileşimlerden faydalanmak, kültürel ve ulusal değerlerin diğer devletler üzerinde yayılımını sağlamak açısından büyük güçlerin önem verdiği bir diplomatik tarzıdır.⁷⁴

Geçmiş dönemlerde kamu diplomasisi, büyük devletlerin, küçük devletleri etkilemek ve manipüle etmek adına kullandığı bir propaganda aracı olarak görülmektedir.⁷⁵ Melissen, politika uygulayıcılarının kendi aralarında kamu diplomasisine dair “gerçek işe müdahale” doğrultusunda şüpheler beslediğini vurgulamaktadır. Fakat yine Melissen'e göre, klasik diplomasi yöntemlerine bağlı kalmayı tercih eden az sayıdaki gelenekselci bir grup bu

⁷⁰ Jan Melissen, (6 Şubat 2006), *Reflections on Public Diplomacy Today*, Conference: "Public Diplomacy", Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Ankara, Turkey.

⁷¹ Peter Krause ve Stephen Van Evera, (2009), *Public Diplomacy: Ideas For the War of Ideas*, Belfer Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, s. 5.

⁷² Mert Gökırmak, (2012), “Küreselleşen Dünyada Diplomasi: Kamu Diplomasisi”, *TASAM*, s. 6.

⁷³ Ahmet Fethi Gün, (2016), “Çatışma Çözümleri Bağlamında Kamu Diplomasisi "Kobani Olayları"”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, s. 27.

⁷⁴ Gün, a.g.e, s. 31.

⁷⁵ Ahmad Faisal Safi, (17 Mayıs 2021), “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türk-Rus Rekabeti”, *HAMASET*: <https://hamaset.com.tr/orta-asya-turk-cumhuriyetlerinde-turk-rus-rekabeti>, Erişim Tarihi: 25 Ekim 2022.

düşünceyi temsil etmektedir. Bu grup, kamu diplomasisini “beyaz propaganda” olarak görmektedir.⁷⁶

2.1. Diplomasi Kavramı ve Eski-Yeni Ayrımı

Diplomasi kavramı, resmî belgeleri ikiye katlamak anlamına gelen “Diploma” sözcüğünden doğmuştur. Kelime zaman içerisinde çeşitli anlam değişikliklerine uğramıştır. Başlangıçta hükümdarlar ya da prensler tarafından hamiline ayrıcalık verecek belge anlamına gelmekteyken sonrasında ise uluslararası ilişkiler içerisinde kendisine yer bulmuştur. 18. yüzyılda Fransızca “*diplomate*” terimi ise, devlet adına müzakere eden kişi için kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁷ Edmund Burke, kavramı 1796 yılında ilk kez “Belgeleri İnceleme Bilimi” anlamının dışında kullanarak “Uluslararası İlişkileri Yürütme Sanatı” olarak adlandırmıştır.⁷⁸

Tarihsel gelişim süreci içerisinde diplomasi kavramının Eski Mısır ve Hititlere kadar uzandığını görmek mümkündür M.Ö. 1278 yılında imzalanan “Kadeş Antlaşması”, tarih sahnesinde yer alan ilk yazılı antlaşmadır ve diplomasi kurumunun en eski örneklerindendir. İlkel anlamda ise diplomasi, Eski Yunan site devletlerine kadar götürülebilmektedir.⁷⁹ Temel İskit’e göre, modern diplomasi 15. yüzyıl Avrupa’sında geliştirilmiştir. Dönemin diplomatları tarafından oluşturulmuş belirli hukukî kurallar ekseninde gerçekleştirilen uluslararası kurumların politikaları modern diplomasi olarak görülmüştür.⁸⁰

Diplomasinin modernleştiği Wesphalia ve Rönesans dönemi içerisinde İtalya’da daimi büyükelçilikler kurulmuş, modern diplomasinin temelleri atılmıştır. Yine 17. yüzyılda Kardinal Richelieu’nun Fransa’da Dışişleri Bakanlığını kurması modern diplomasi açısından önemli bir adım olmuştur.⁸¹ 18. yüzyılın sonlarında ise, İngiltere’de ilk Dışişleri Bakanlığı kurulmuştur. 1939 yılında İngiliz diplomat Harold Nicolson’ın yayınladığı “Diplomacy” eseri, kavramla ilgili literatürün klasiklerinden birisi olmuştur.⁸²

⁷⁶ Jan Melissen, (2011), *Beyond the New Public Diplomacy*, Paper No. 3, Clingendael: Netherlands Institute Of International Relations, s. 7.

⁷⁷ Osman Murat Çetin, (2022), “Bir Kamu Diplomasisi Aktörü Olarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı”, *İletişim Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 237.

⁷⁸ Timuçin Kodaman ve Ekrem Yaşar Akçay, (2010), “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, s. 76.

⁷⁹ Kodaman ve Akçay, a.g.e, s. 77.

⁸⁰ Daha detaylı bilgi için: Temel İskit, (2015), *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

⁸¹ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, ss. 74-75.

⁸² Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, ss. 76-77.

Klasik anlamıyla bakıldığı zaman diplomasi, temel çoğulcu kurum olarak devlet-devlet düzeyindeki ilişkiler ekseninde doğmuştur. Tarih sahnesi içerisinde diplomasi kavramının ana ilkeleri ve uygulama biçimi istikrarlı bir biçimde değişikliklere uğramıştır. Diplomasinin profesyonel bir kimlik ekseninde çok taraflı yapıya geçmesi 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD önderliğinde diplomatik ilişkilerin çok taraflılık esasına teşvik edilmesi sürecin temellerinin atıldığı dönem olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın ardından gizli yapısına yönelik yoğun kitlesel tepkileri aşan diplomasi kurumu, iletişim olanaklarındaki gelişim, uluslararası alandaki aktör ve çeşitlerinin artışı, ideolojik rekabet ve propagandanın oluşturduğu gerilimler doğrultusunda üzerinde büyük bir baskı hissetmiştir.⁸³ Bu baskı sonucunda diplomasi kavramının geleneksel yapısı değişmeye başlamıştır.

Geleneksel diplomasi, iletişim, müzakere ve temsil noktasında devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin hareket sahasıydı. Geleneksel diplomasinin yapısında uluslararası ilişkiler, klasik aktörlerin rol ve sorumluluklarının yer aldığı bir oyundu. Fakat Lejli, yeni diplomasiyi eski şişelerdeki yeni şaraplar olarak tanımlamıştır.⁸⁴ Nye'a, geçmişte en büyük orduya ve donanmaya sahip olan devlet güçlü olduğunu fakat günümüzde küreselleşme ve bilgi çağının bu durumu değiştirdiğini dile getirmiştir.⁸⁵ Yapısal düzeydeki bu değişim, diplomasinin dönüşümüne de etki etmiştir. Artık diplomasi süreçlerinin şekillenmesinde küreselleşme ve bilgi çağı göz önüne alınmaktadır. Küreselleşmenin etkileri ve bilgi çağının getirileri, diplomatik başarıların kazanılmasında ve diplomatik misyonun diğerlerine benimsetilmesinde göz önünde tutulmaktadır.

2.2. Kamu Diplomasisi Kavramının Tarihsel Gelişimi

O.Q. Almaronov'a göre, kamu diplomasisinin siyasi çevrelerdeki kökeni ve uygulamaları, toplumun ve uluslararası ilişkilerin farklı zamanlarda karşılaştığı sorunlara bağımlılığında yatmaktadır. Bu nedenle Almaronov'a göre, kamu diplomasisinin siyasi, diplomatik ve bilimsel yönden uzun bir geçmişi vardır. Almaronov, kamu diplomasisinin ortaya çıkışını ve uluslararası ilişkilerin bir konusu olmasını beş dönem içerisinde sınıflandırmıştır. İlk dönem, en eski zamanlardan 1856'ya kadar olan dönemdir. Bu dönemde kamu diplomasisi insan iletişimi içerisinde kendisine yer bulmasına rağmen, doğrudan kamu diplomasisi olarak kullanılmamış ve geleneksel diplomasinin bir parçası olarak görülmüştür.

⁸³ Buzan, *a.g.e.*

⁸⁴ Lejli, *a.g.e.*, s. 2.

⁸⁵ Joseph Nye, (10 Şubat 2011), *The Future of Power*, (Röportajı Yapan: Joanne Myers), Public Affairs Program, s. 1.

İkinci dönem, 1856- 1918 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde modern kamu diplomasisi oluşmaya başlamış, kamu diplomasisi kavramı yabancı bilim adamları ve uzmanlar tarafından uluslararası ilişkilerin bir konusu olarak kabul edilmiştir. Üçüncü dönem, 1918-1945 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem kamu diplomasisinin uluslararası ilişkilerde tanınma evresidir. Dördüncü dönem, 1946- 1991 yıllarını kapsayan popülerleşme evresidir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi, dünya sisteminde büyük değişikliklere yol açmıştır. İnsanlık, kardeşlik ve etnik gruplar arası uyum, dostluk ve barış gibi noktalarda yaşanan bu değişimler ortaya yeni fikirler çıkarmıştır. Bu fikirler ise dünya siyasetinde yeni uluslararası modeller yaratmıştır. Son olarak beşinci dönem ise, 1991 yılından günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır.⁸⁶

1917 sonrası dönemde Woodrow Wilson ve Vladimir Lenin, ülkelerini küresel anlamda bir süper güce dönüştürmek için ekonomik ve askeri alanlarda karşı karşıya gelmeden önce yumuşak güç arenasında birbirlerine meydan okumuşlardır. Uluslararası alana hâkim olan fikirlerin ve değerlerin savaşı, 20.yüzyılın ikinci döneminde sert güç alanında rekabete dönüşmüştür.⁸⁷ 1930'lu yılların sonunda Franklin Roosevelt hükümeti, ABD'nin güvenliğini sağlamanın yolunun diğer devletlerdeki insanlarla konuşmak ve desteğini kazanmaktan geçtiğini görmüştür. Roosevelt özellikle Latin Amerika'daki Alman propagandası konusunda endişelenmiştir. Bu endişenin doğrultusunda ise, 1938'de Dışişleri Bakanlığı tarafından “Kültürel İlişkiler Bölümü” kurulmuştur. İki yıl sonrası ise Latin Amerika'da yer alan ve Amerikan kültürünü aktif biçimde tanıtan Nelson Rockefeller yönetimindeki “Amerikalılar Arası İlişkiler Ofisi (AAİO)”ne destek vermiştir.⁸⁸

ABD, diplomatik yöntemler ile bilgisini ve kültürünü yayma noktasında geç kaldığını düşünmüştür. 1917 yılında Başkan Wilson, “Kamu Bilgilendirme Komitesi”ni kurmuştur, Ofisin faaliyetlerinin bir propaganda amacı içermediği, sadece ABD'ye dair eğitici ve bilgilendirici hedefler belirlediği vurgulanmıştır. Turlar düzenlenmiş, “Amerikancılık İncili” üzerine broşürler çıkartılmış, hükümet kontrolünde bir haber servisi kurulmuş, Amerikan filmlerine sinema sektöründe önem verilmiş ve radyo önemli görülmüştür. II. Dünya Savaşı esnasında “Amerika'nın Sesi (Voice of America-VOA)” kurulmuş ve büyümüştür. İleride BBC'ye rol model olacak şekilde kurulan VOA, 1943 yılında 27 dilde haber yapabilen 23

⁸⁶ O.Q. Almaronov, (2020), “The Concept, Genesis and Evolution of Public Diplomacy”, *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, Cilt: 6, Sayı: 9, s. daha detaylı bilgi için bkz: 287-289.

⁸⁷ Jan Melissen, (2005), *Public Diplomacy Between Theory and Practice*. London, Palgrave Macmillan, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20061200_cdsp_paper_melissen.pdf, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2022.

⁸⁸ Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 101.

uyduya sahip bir kuruluşa dönüşmüştür. Soğuk Savaş döneminde artan Sovyet tehdidi ile beraber VOA genişlemeye devam etmiştir. Doğu Bloğu'na yayın yapan özel kanallar VOA bünyesinde kurulmuştur.⁸⁹

Helmer Helmers'e göre, kamu diplomasisinin tarihin genellikle Soğuk Savaş dönemiyle başladığı söylenmektedir. ABD'nin SSCB'ye yönelik başlattığı uluslararası halkla ilişkiler savaşı ve Amerikalı diplomat Edward Gullion'un bu terimi literatüre kazandırması kamu diplomasisinin başlangıç tarihini ortaya koyar.⁹⁰ Uluslararası kriz süreçlerinde kamu diplomasisi, sadece kötü haberler ve rakip unsurlar için değil, aynı zamanda yöneticiler tarafından istenmeyen tanıtım şekilleri için de alan oluşturan ulusal otoritelere meydan okuma biçimiydi.⁹¹ Helmers'e göre, diplomatik müzakereler başlamadan çok daha eski dönemlerde temsilcilik ile ilgili endişeler mevcuttu. Diplomatik seyahatler, direkt olarak görülmeye yönelik göze çarpan olaylardı. Diplomatlar, yurtdışında kaldıkları süreçte hem devletlerinin ve yöneticilerinin hem de kendilerinin imajını ihtişamlı bir şekilde göstermeye niyeti içerisindeydiler.⁹² Bu durum, kamu diplomasisinin temel kavramlarından olan imaj unsurunun tarihinin çok eskilere dayandığını bizlere göstermektedir.

11 Eylül 2001 terörist saldırılarının ardından kamu diplomasisi, küresel düzeyde hem uygulayıcılar hem de akademisyenlerin dikkatini çekmiştir. Dar ve geleneksel anlamda devlete dayalı kamu diplomasisi anlayışından farklı olarak, kamu diplomasisini sadece devletlere özgü bir faaliyetten daha kapsamlı bir kavram olduğunu vurgulayan yeni kamu diplomasisi kavramı ortaya çıkmış ve daha geniş bir anlayış sunmuştur.⁹³

Nye'a göre, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından küresel düzeyde yeni tehditler ortaya çıktı. Nye, bu durumun modern bilgi toplumunun yapısına yönelik var olan olasılıklar ve zorluklarla ilgili büyük endişeler yarattığını söylemektedir. Nye, Irak'ta gerçekleşen savaş itibarıyla 2003 yılından sonra Amerikan popülaritesinin düştüğünü, Amerika'nın ise yumuşak gücünü artırmak adına kamu diplomasisi veya yeni kamu diplomasisi uygulamalarını yürürlüğe koyduğunu dile getirmektedir.⁹⁴ 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise diplomasi kavramı

⁸⁹ Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 100.

⁹⁰ Helmer Helmers, (2016), "Public Diplomacy In Early Modern Europe:Towards a new history of news", *Media History*, Cilt: 22, Sayı: (3-4), s. 401.

⁹¹ Helmer Helmers, (2016), "Public Diplomacy In Early Modern Europe:Towards a new history of news", *Media History*, Cilt: 22, Sayı: (3-4), s. 402.

⁹² Helmer Helmers, (2016), "Public Diplomacy In Early Modern Europe:Towards a new history of news", *Media History*, Cilt: 22, Sayı: (3-4), s. 404.

⁹³ USC Center on Public Diplomacy, *What's PD ?*, (t.y.), <https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd>, Erişim Tarihi: 8 Eylül 2023.

⁹⁴ Christina Henriette, (2018), "The evolution of the 'public' in diplomacy", *Place branding and public diplomacy*, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 29.

çok hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Parag Khanna'ya göre, diplomasi kavramı devletler arasındaki sert bir vals olmaktan çıkmış, renkli koalisyonların caz dansı haline gelmiştir.⁹⁵

Özellikle 21. yüzyılda etkisini net bir biçimde gösteren küreselleşme ile beraber uluslararası alanda hızlı değişimler yaşanmış, devletlerin aralarındaki diyaloglar artmıştır. İlişkilerle eş zamanlı olarak artan etkileşimler diplomasiyi, alan, araç ve uygulanma bakımından köklü değişikliklere uğramıştır. Klasik sınırlarının ötesine geçen diplomasi, perspektif ve boyut yönünden genişlemiştir. Genişleyen bu perspektif ve boyut ile paralel olarak aktör sayısında da artış görülmüştür. Diplomasinin klasik aktörleri olan devlet başkanı, bakanlar, bakanlıklar ve resmi kurumların haricinde; STK'lar, hükümet dışı oluşumlar, çok uluslu şirketler, uluslararası organizasyonlar ve örgütler, kanaat önderleri, medya kuruluşları ve yetkilileri ve çeşitli kurum ve kuruluşlar politika yapım süreçlerinde boy göstermeye başlamıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla beraber Soğuk Savaş dönemi bitmiş, diplomasi kavramının geleneksel yapısı sorgulanmaya başlanmıştır. Geleneksel diplomasiden farklı olarak küresel diplomasi yükselmeye başlamıştır.⁹⁶

Geleneksel diplomatik yöntemler tamamen ortadan kalkmamakla birlikte yeni diplomatik yöntemler kapsamında kamu diplomasisi uluslararası ilişkilerde öne çıkmaktadır. 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla gelişen teknoloji, iletişim ve haberleşme ülkelerin menfaatlerini korumak adına diğer devletlerin hükümetleri ve uluslararası kuruluşlar ile kurduğu diplomatik ilişkileri yetersiz bırakmıştır. Bu noktada kamuoyu etkisi yükselişe geçerken, diplomasinin bu yöndeki değişimi kaçınılmaz olmuştur.⁹⁷

2.3. Kamu Diplomasisinin Tanımı ve İlişkili Kavramlar

Kamu diplomasisi kavramının, özellikleri, uygulanma yöntemi, uygulanma durumları, uygulanma zamanları ve uygulandığı kitle gibi yönlerden benzetildiği kavramlar vardır. Kamu diplomasisi kavramı, farklı kavramlar ile benzer özellikler içermesine rağmen, tamamen onlardan farklı ve net biçimde ayrıldığı noktalar vardır. Propaganda, ikinci yol diplomasi ve diaspora ve lobcilik kamu diplomasisi ile en çok kıyaslanan kavramlardır. Bu başlık içerisinde

⁹⁵ Parag Khanna, (2011), *How to Run the World: Charting a Course to the Next*, New York, Random House, s. 22.

⁹⁶ Demet Şefika Acar, (2014), “Küreselleşen Dünyada Diplomasi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1-2, ss. 418-419.

⁹⁷ Hasan Kocabıyık, (2019), “Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye”, *Avrasya Etüdları*, Cilt: 25, Sayı: 55, s. 164.

kamu diplomasisi kavramının bu kavramlardan ayrıldığı noktalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Kamu Diplomasisi ve Propaganda

Kamu diplomasisi kavramının, kısmen denizaşırı hükümetleri bilgilendirme faaliyetlerinin yarattığı aşağılayıcı çağrışımları önlemek ve propagandanın ötesinde bir kavram yaratmak için oluşturulduğu söylenmektedir.⁹⁸ Yaşadığımız dönem içerisinde bir bilgi kirliliği söz konusudur. Bu sebeple propaganda tarzındaki bilgiler dikkate alınmamaktadır. Çünkü bu tarz bilgiler devletin uluslararası alandaki güvenilirliği ve itibarını zayıflatmaktadır.⁹⁹ Walter Bagehot'un da dediği gibi, “görevlerini yapan insanlar için en iyi güvenlik, yapacak başka bir şey bilmemeleridir”.¹⁰⁰ Bu noktada propaganda, insanlara çıkarlar ekseninde seçilmiş bilgileri aktarmayı, çıkarlarla uyuşmayan gerçekleri gizlemeyi ve insanların güvenliğinin sadece tasarlanmış şekilde aktarılan bilgilere uygun davranmakla sağlanabileceğini göstermeyi hedeflemektedir.

Kömür'e göre, propaganda, bir düşüncenin, öğretinin ya da düzenli olarak savunulan fikrin, savunan tarafından birçok yöntem ile topluluklara benimsetilmesidir. Propaganda fikirlerinin doğduğu noktalar belirsizdir. Bu özellik, kamu diplomasisi ve propagandayı birbirinden ayırmaktadır. Kömür'e göre, bu durumdan dolayı iki kavramı eşleştirmek doğru değildir.¹⁰¹ Kamu diplomasisi, planlı ve programlı şekilde, belirli bir hedef ve amaç doğrultusunda uygulanmaya konulur. Fakat propaganda, anlık şartlar ve gereksinimler doğrultusunda, çok daha radikal uygulamalarla kendisini gösterir. Kamu diplomasisi, genellikle uzun vadeli hedefler doğrultusunda uygulanırken, propaganda, içerisinde bulunulan dönemin şartlarına çıkarlar doğrultusunda etki etmek amacıyla gerçekleştirilir.

Eren Alper Yılmaz'a göre, 1980 sonrası dönemde propaganda ile daha modern ve ılımlı bir kavram olan kamu diplomasisinin iç içe geçmesi söz konusu olmuştur. Eski zamanlarda hükümetlerin kendi halklarına yönelik uyguladıkları ikna yöntemleri değişmiştir. İkna süreçlerine hükümet dışı örgütler de katılmış, ikna boyutu yabancı kamuoyları üzerinde de

⁹⁸ USC Center on Public Diplomacy, *What's PD ?*, (t.y.), <https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd>, Erişim Tarihi: 8 Eylül 2023.

⁹⁹ Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 107.

¹⁰⁰ Pallaver, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁰¹ Kömür, *a.g.e.*, s. 106.

uygulanmaya başlanmıştır.¹⁰² Fakat bakıldığı zaman propaganda ve kamu diplomasisi birbirinden ayrı kavramlardır. Propaganda, aktarılacak bilginin doğruluğuna ve kesinliğine bakmaksızın manipülatif şekilde, dayatma yöntemleriyle ötekileri etkilemeye çalışır. Kamu diplomasisi ise, daha insani ve evrensel düzeyde herkesin sahip olduğu olgular doğrultusunda hareket eder. Propaganda, sadece çıkarlarına etki edecek kişi ve toplulukları hedef alırken, kamu diplomasisi ise taraftar kitleler yaratmak adına çok daha geniş bir kesimi kendisine hedef alır.

Rhonda Zaharna'ya göre, siyasi propaganda bir konuda yürütülen politikalara karşı kamuoyunun olumsuz tavır sergilemesini önlemektir. Bilginin düzenlenmesi ve yayılması üzerinde kontrol sahibi olmak propagandadır. Aldatmak, bilgiyi kontrol altına almak ve manipüle etmek propagandanın başlıca faaliyetleridir. Lakap takmak, belli bir kefeye koymak, günah keçisi ilan etmek ve duygusal anlamda baskı yaratmak ise propagandanın başvurduğu yöntemlerdir.¹⁰³ Bu durumun tam tersine, kamu diplomasisi faaliyetleri kapsamında etikliğe, meşruiyete ve saygıya büyük önem verilir. Aksi halde kamu diplomasisi uygulayıcının imajını zedelemekte ve propagandanın sınırları içerisine yaklaşmaktadır.

Geleneksel yaklaşımı savunan politikacılar beyaz propagandanın modern kamu diplomasisi olduğunu söylemektedir. 1945 yılından sonra Doğu ve Batı arasında gerçekleşen ideolojik çatışma hem kamu diplomasisine hem de propagandaya şahitlik etmiştir. Propagandayı kamu diplomasisinden ayıran temel fark ise, propagandanın diyalog ve anlamlı ilişki kurmadan yoksun olmasıdır.¹⁰⁴ Bu doğrultuda iletişim unsuru kamu diplomasisi ve propaganda kavramlarının en sert biçimde ayrıldığı noktadır. Propaganda, tek taraflı, monolog formatında, yalnızca konuşmaya önem veren ve sadece aktarmaya odaklı bir tarzdır. Karşı tarafın fikir ve düşüncelerine gerektiği önemi vermemekle birlikte, karşı tarafın kendisine yapacağı dönüşlere gereken dikkati vermez. Fakat kamu diplomasisi, karşılıklı, diyalog formatında, anlatmak kadar dinlemeye önem veren ve aktarmakla beraber almaya da dikkat eden bir tarzdır. Bu noktada etkileşimler boyutu iki kavramı birbirinden net bir biçimde ayırmaktadır.

¹⁰² Eren Alper Yılmaz, (19 Temmuz 2022), “Propaganda ve Amerikan Kamu Diplomasisinin Yakın Tarihi” *Perspektif*, <https://www.perspektif.online/propaganda-ve-amerikan-kamu-diplomasisinin-yakin-tarihi/>, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2023.

¹⁰³ Rhonda Zaharna, (2009), “Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives”, İçinde Nancy Snow ve Philip Taylor (Edt.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ss. 86-100, New York: Routledge, s. 89.

¹⁰⁴ Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 7-8.

2.3.2. Kamu Diplomasisi ve İkinci Yol Diploması

Charles Homans' a göre, ikinci yol diploması, ufak çaplı bir akademisyen kitlesinin, özgür düşünen Dışişleri Bakanlığı bürokratlarının ve kamu entelektüellerinin 1970'li yıllarda ortaya attığı bir kavramdır. Homans'a göre, “diplomaside ikinci yol” olarak da adlandırılan bu kavram, gayri resmi olarak toplanan özel kişilerin, resmi müzakerecilerin gerçekleştiremeyeceği ortak paydayı bulmaları olarak tanımlanabilir.¹⁰⁵ İkinci yol diplomasinin geleneksel hükümet faaliyetlerinin ötesine geçen diplomatik bir tarzı vardır. İkinci yol diploması, geleneksel diploması (birinci yol diploması) ile mukayese edildiği zaman daha net anlaşılabilir. Geleneksel diploması çoğunlukla resmi hükümetlerin birbirleriyle olan temasları ekseninde ilerlemektedir. Fakat ikinci yol diploması, resmi devlet temsilcileri ve organları olmadan da varlık gösterebilmektedir. İkinci yol diplomasıya genellikle savaş, kriz, çatışma ve kaos dönemlerinde başvurulmaktadır.¹⁰⁶

Habibe Özdal ve Osman Bahadır Dinçer'e göre, ikinci yol diploması, devletler arasında ortaya çıkan gerginlik, anlaşmazlık ve kriz süreçlerinde tüm resmî diyalog yollarının tıkanmasıyla, iletişimi devam ettirmek ve ilişkileri iyileştirmek adına geleneksel olarak başvuru olan bir yöntemdir. Özdal ve Dinçer'e göre, söz konusu kriz evrelerinde gayri resmî kanallar, gerginliği azaltmak ve kriz taraflarının beklentilerini ifade etmelerini sağlamak adına bu diplomatik tarza başvurumaktadırlar.¹⁰⁷ Bu noktada kamu diplomasisinin ikinci yol diplomasiden farkı, yalnızca kriz ve anlaşmazlık dönemlerinde değil, uluslararası sistemin her döneminde ve atmosferinde etkinlik göstermesidir. Hem resmi kanalların açık hem de kapalı olduğu dönemlerde faaliyet gösteren kamu diplomasisi, yalnızca bozulan ilişkileri düzeltmek için değil aynı zamanda mevcut durumdaki iyi ilişkileri geliştirmek için de kullanılmaktadır.

İkinci yol diploması, resmi seviyedeki diplomatik süreçlere katkı sağlamakta ya da desteklemektedir. STK'lar, akademisyenler, eski hükümet yetkilileri, uzmanlar ve diğer bağımsız aktörler ikinci yol diplomaside boy göstermektedir.¹⁰⁸ Bu noktada düşünce kuruluşları da önemli aktörlerdendir. Özdal ve Dinçer'in çalışmasında söz ettikleri Avrupa Liderlik Ağı

¹⁰⁵ Charles Homans, (20 Temmuz 2011), “Track II Diplomacy: A Short History”, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com/2011/06/20/track-ii-diplomacy-a-short-history/#cookie_message_anchor, Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2023.

¹⁰⁶ EURO Politika, *What is Track II Diplomacy?* (28 Temmuz 2023), <https://www.europolitika.com/what-is-track-ii-diplomacy/>, Erişim Tarihi: 3 Eylül 2023.

¹⁰⁷ Habibe Özdal ve Osman Bahadır Dinçer, (2016), “Kriz Dönemlerinin Etkin Diploması Aracı: İkinci Yol Diploması”, *Analist*, Sayı: 65, s. 58.

¹⁰⁸ EURO Politika, *What is Track II Diplomacy?* (28 Temmuz 2023), <https://www.europolitika.com/what-is-track-ii-diplomacy/>, Erişim Tarihi: 3 Eylül 2023.

(ELN), Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi (RIAC), Polonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (PISM) ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu'nun (USAK) ikinci yol diplomasi faaliyetleri gösteren kuruluşlardır. Bu kuruluşlar 2013 yılından beri düzenli olarak bir araya gelmektedir. Dünyanın ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden önemli devlet adamları, diplomatlar ve kıdemli uzmanlar bu toplantılarda bir araya gelmektedir.¹⁰⁹ Bu noktada Hazel Çağan Elbir'e göre, ikinci yol diplomaside düşünce kuruluşları uyuşmazlıkların çözümü adına bir sacayağıdır.¹¹⁰ Kamu diplomasisi uygulamaları içerisinde de düşünce kuruluşları önemli yer tutmakla birlikte, ikinci yol diplomasiye oranla aktör boyutu çok daha geniş ve derindir. İkinci yol diplomasi ile kamu diplomasisinin paylaştığı birçok ortak aktör mevcuttur. Fakat kamu diplomasisi küresel düzeyin her alanında başvurulmuş bir diplomatik tarz olmasından dolayı çok daha esnek ve değişken bir aktör yapısına sahiptir.

Jeffrey Mapendere, ikinci yol diplomasinin bir köprü olduğunu dile getirmektedir. Mapender, ikinci yol diplomasinin geleneksel, yani birinci yol diplomasi adına tamamlayıcı bir köprü rolü olduğunu vurgulamaktadır.¹¹¹ Bu noktada kamu diplomasisi, kendisine özgün alana sahip bir kavram olarak ikinci yol diplomasiden farklılaşmaktadır. Ayrıca ikinci yol diplomaside bir ortam ve mekân ihtiyacı çoğunlukla gereklidir. Fakat kamu diplomasisi somut mekân ve ortamlardan bağımsız düzeyde, ideolojilerde ve dijital düzeyde etkinlik gösterebilmektedir.

2.3.3. Kamu Diplomasisi ve Lobicilik ve Diaspora

“Diaspora” terimi Yunancadan gelmekte ve dağılma, halkın belirli bir bölümünün menşe ülkesi dışında bulunması anlamına gelmektedir. Diasporalar M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır.¹¹² Türkçede diaspora kavramı, 19. yüzyılın çalkantılı dönemlerinde Avrupa ve Amerika'ya göç eden Ermeni, Rum ve Yahudi gibi Osmanlı Devleti'nin etnik grupları için kullanılmıştır. Bu grupların çoğunluğunun Türkiye'ye yönelik siyasi angajmanı,

¹⁰⁹ Habibe Özdal ve Osman Bahadır Dinçer, (2016), “Kriz Dönemlerinin Etkin Diplomasi Aracı: İkinci Yol Diplomasi”, *Analist*, Sayı: 65, s. 59.

¹¹⁰ Hazel Çağan Elbir, (2021), “Türkiye'nin Yenilikçi Diplomasi Atılımı: Antalya Diplomasi Forumu”, *AVİM*, s. 5.

¹¹¹ Jeffrey Mapendere, (2000), “Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks”, *Culture of Peace Online Journal*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 68 ve 70.

¹¹² Viktoria Arsenteva, (2021), “Diaspora”, İçinde Mehmet Güneş (Edt.), *Diplomasi Kavramları Sözlüğü* (s. 43-46), Ankara: SDE, s. 44.

genel anlamda Türk çıkarlarına karşı düşmanlık olarak görülmekteydi. Bu durum, kavramın Türkçede olumsuz bir anlam kazanmasına yol açmıştır.¹¹³

Diaspora kavramının, ülke dışında yaşayan (expatriate), denizaşırı yaşayan (oversea) ve uyruk (ressortissant) gibi çeşitli anlamları vardır. Kimlik, ulus, getto, etnik, göç ve azınlık gibi kavramlar diaspora kavramını oluşturmaktadır. Sosyal bilimlerin ve uluslararası ilişkilerin gelişmesi kavrama dair olan araştırma ve tartışmaları çoğaltmıştır. Kavram, Batı dünyası içerisinde araştırılmakta ve Batılı retorikler üzerinden yürütülmektedir. Bu durum, doğudan Batıya doğru olan göçlerin bir sonucu olarak görülebilir.¹¹⁴ Diaspora kavramı ve faaliyetleri genellikle ana ülkenin dışında yaşayan topluluklar ile özdeşleştirilmektedir. Fakat kamu diplomasisi faaliyetleri ülke dışında gerçekleştirilen uygulamalar ile etki yaratabilmenin haricinde ülke içerisindeki faaliyet ve gruplar doğrultusunda da dışarıya etki edebilmektedir.

Diaspora üzerine ilk tartışmalar kavramsal anlamda bir “anavatana” dayanmaktaydı. Bu dayanağın temeli Yahudi diasporasıydı. Sonrasında ise diaspora kavramı farklı davaları da kapsayacak şekilde yayılmaya başladı. Kavramsal anlamdaki anavatana Ermeni, Rum, Afrika ve Filistin gibi diasporalar da yönelmeye başladı.¹¹⁵ Fakat kavram çoğunlukla Yahudi tarihini ve deneyimini çağrıştırmaktadır. Yahudi tarihinin bazı merkezi özellikleri bu kavram ile yaratılmıştır. “Sürgün” ve “Düzensiz Yerleşim” kavramları ve diğer kültürlerle temasın yanı sıra onlardan bazı unsurların alınması ve uyarlanması bu duruma örnektir. Kavram, hem bir merkez dışında yer alan bölgeyi hem de o bölgeye ait toplulukları oluşturan insanları ifade eder.¹¹⁶ Bu noktada bakıldığı zaman kamu diplomasisinin tarihsel perspektifinde net bir biçimde özdeşleştirildiği topluluklar yoktur. Bu sebeple kamu diplomasisi tarih, uygulamalar ve kavramsal açıdan çok daha evrenseldir.

Diasporanın en önemli ayırt edici özelliklerinden biri, asimilasyona karşı direnç ve ulusal kimliği ve kültürel değerleri korumaya yönelik bir yönelimdir. Diasporayı ulusal azınlıklardan ve göçmen topluluklardan ayıran kültürel özelliklerini koruma arzusudur. Diasporanın en yaygın işlevi, halkının manevi kültürünün korunmasına, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine, ulusal gelenek ve göreneklerin yetiştirilmesine, tarihi anavatanlarıyla

¹¹³ Osman Can Ünver, (5 Temmuz 2013), “Changing Diaspora Politics of Turkey and Public Diplomacy”, *TPQ (Transatlantic Policy)*, <http://turkishpolicy.com/article/619/changing-diaspora-politics-of-turkey-and-public-diplomacy-spring-2013>, ss. 182-183., Erişim Tarihi: 27 Ekim 2022.

¹¹⁴ Fırat Yıldız, (2013), “Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar”, *HÜTAD*, Cilt: 18, Sayı: 18, s. 291.

¹¹⁵ Rogers Brubaker, (2005), “The ‘diaspora’ diaspora”, *Ethnic and Racial Studies*, Cilt: 28, Sayı:1, s. 2.

¹¹⁶ Liliana Ruth Feierstein, (2020), “Diaspora”, *Lo Sguardo. Rivista Di Filosofia*, ss. 513-514.

kültürel bağların korunmasına aktif olarak katılmaktır. Ana dil, milli kültürün bir ara verici olduğu için korunması büyük önem taşımaktadır.¹¹⁷ Bu özellik diaspora ile kamu diplomasisi kavramının en keskin ayrılığını ortaya koymaktadır. Kamu diplomasisi faaliyetleri, asimilasyona karşı bir direnç için değil küresel düzeyde halklar ve kamuoyları ile bütünleşme doğrultusunda etkinlik gösterir. Kamu diplomasisi, kendi kültür ve özelliklerini korumanın çok daha ötesinde öteki kültürler ile bağ kurmak, ortak paydalar yaratmak ve taraftar kitleler oluşturmak adına uygulamaya konulur. Diasporalar, aynı etnik kökene sahip, tarihi anavatanlarının dışında (veya halklarının yerleşim alanı dışında) farklı bir etnik ortamda yaşayan ve bunun gelişimi ve işleyişi için sosyal kurumlara sahip istikrarlı bir insan topluluğudur.¹¹⁸ Kamu diplomasisi ise, ortak etnik bir kökene bakmaksızın kamuoyları ve halklar nezdinde ortak düşünce ve yaklaşımlardan beslenmektedir.

Lobiciliği ise, siyasi ikna kabiliyeti olarak tanımlamak mümkündür. Kulis çalışmaları olarak da bilinen lobicilik çıkar gruplarının, hükümet görevlileri, devlet adamları, milletvekilleri ve karar alıcılar üzerinde gerçekleştirdiği eylemlerdir. Halkla ilişkiler faaliyetleri ile de özdeşleştirilen lobicilik, kamu diplomasisi içerisindeki halkla ilişkiler faaliyetleri ile aynı anlama gelmemektedir. Lobicilikte yasama ve yürütme organlarına yönelik olarak eylemler gerçekleştirilir ve hükümet politikalarının değiştirilmesi beklenir. Bu noktada lobicilik, dış politika eylemlerine ortam oluşturmak ve gündem belirlemek için gerçekleştirilen bir diplomasi aracıdır.¹¹⁹ Lobicilik çoğunlukla devletin resmi karar organlarına yönelik iken, kamu diplomasisi kamuoyları ve halklara yönelik de uygulamalar içermektedir. Aynı zamanda lobicilik faaliyetleri genellikle kapalı kapı ardında yürütülürken, kamu diplomasisi faaliyetleri şeffaf ve kamuoylarının gözlemi dahilinde gerçekleştirilmektedir.

Monti Datta'ya göre, ABD'ye yönelik uluslararası alandaki pozitif yaklaşımların nedeni, ABD'nin BM üyesi ülkelere yönelik gerçekleştirdiği kapsamlı lobi faaliyetleridir. Bu durum, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK)'nda ABD'nin oy potansiyeli ile doğru orantılıdır. Datta'ya göre, ABD'nin maddi gücü çoğu durumda lobilere önemli bir kaldıraç sağlayabilmektedir. Örneğin, ABD Pakistan'ı kendisinin yanında teröre karşı savaşılmaya dâhil etmek için 10 milyar dolarlık cömert bir fon akışı sağlamış ve bunda da makul derecede başarılı

¹¹⁷ Viktoria Arsenteva, (2021), “Diaspora”, İçinde Mehmet Güneş (Edt.), *Diplomasi Kavramları Sözlüğü* (s. 43-46), Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), s. 44.

¹¹⁸ Viktoria Arsenteva, (2021), “Diaspora”, İçinde Mehmet Güneş (Edt.), *Diplomasi Kavramları Sözlüğü* (s. 43-46), Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), s. 44-45.

¹¹⁹ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, ss. 164-166.

olmuştur.¹²⁰ Bu örnek, kamu diplomasisi ile lobicilik faaliyetlerinin en net ayrımı olan şeffaflık ilkesini ortaya koymaktadır.

3. Kamu Diplomasisinin Alt Unsurları

Kamu diplomasisi, alan, yöntem, aktör ve unsurlar bakımından çok geniş bir boyuta sahiptir. Kamu diplomasisinin geniş bir boyut içerisinde işlemekte olması, zengin bir kavramsal ilişki ağına sahip olmasına ön ayak olmuştur. Kamu diplomasisi, kendi kavramsal yaklaşımlarını üretmekle beraber farklı kavramları da sık sık içerisinde barındırmaktadır. Çıkarlar, algılar, politikalar ve sistem ile yakından ilişkili olan kamu diplomasisi, bu doğrultuda çoğu kez farklı kavramlar ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum, kamu diplomasisinin ilgili olduğu kavramlar zincirini genişletmiştir.

3.1. Kamuoyu

Kamuoyu kavramının İngilizce karşılığı “public opinion”dır. Kökeni Latince olan kelime, “publicus” ve “opinion” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. İngilizler kavramı ilk kez 1741 yılında “halkın düşüncesi” anlamında kullanmıştır. Fransızlarda ise, Rousseau tarafından 1744 yılında “toplumun tavrı” olarak kullanılmıştır.¹²¹ Kelimenin Türkçedeki varlığı eskilere dayanmaktadır. En eski kullanımı, “efkâr-ı umumiye”dir. Efkâr, “fikirler” anlamına gelirken, “Umumiye” ise “umuma âit” anlamına gelmektedir. Halkların ortak akılları, fikirleri ve görüşleri kamuoyu olarak ifade edilmektedir. Kavramın içerisindeki “kamu” sözcüğü kamusal haklardan yararlanan vatandaşları ifade etmektedir. Kamuoyu, halk+oy birleşimini ifade etmektedir. Belli bir hususa yönelik halkın ortak karara varması, ortaklaşması, belirlenmiş bir konuya mobilize olması ifadenin anlamıdır. Kamuoyu, halkın genelini temsil eder. Bu sebeple azınlık görüşlerini de içerisinde barındırır. Kamuoyu, azınlık ve çoğunluk fikirlerin birleşimidir.¹²²

Fakat Ertan Efeğil’e göre, kamuoyu denildiği zaman akla “sokaktaki insandan” ziyade, “karar vericileri harekete geçirip etkileyebilen kesim” gelmektedir. Siyasi parti liderleri, STK’lar, akademisyenler, iş adamları, düşünürler, çıkar grupları, sanatçılar, medya üyeleri ve eğitilmiş kişiler söz konusu kesimi oluşturur. Kamuoyu yaratılırken, karar vericiler ve devlet

¹²⁰ Monti Datta, (2009), “The Decline of America’s Soft Power in the United Nations”, *International Studies Perspectives*, ss. 17-18.

¹²¹ Nejdet Atabek, (2002), “Kamuoyu, Medya ve Demokrasi”, *Kurgu*, Cilt: 19, Sayı: 1, s. 223.

¹²² Yasemin Mamur Işıkcı, Esmeray Alacadağlı ve Emre Akcagündüz, (2021), *Kamuoyu Yönetimi Ansiklopedisi*, (Cilt 2). Ankara: Astana Yayınları ss. 501-502.

birimleri arasında uyumlu bir fikir birliği oluşturulmalıdır. Bu süreçte dış politikaya dair her kesimi memnun edecek seçeneği bulmak hedeflense de bu durum oldukça zordur. Bu sebeple karar vericiler en azından kamuoyunun desteğini alacak bir dış politika yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu süreçte ise düşünsel farklılık ve fikirsel özgürlüklere önem verilmelidir.¹²³

Kamuoyunun tercihleri ve istekleri kamu diplomasisi faaliyetlerini şekillendirmektedir. İletişimin olanaklarının gelişen yapısı, hükümetlerin olumlu da olumsuz her tutumu hakkında halkların her an haberdar olmasını sağlamaktadır. Ülke sınırları ya da dışındaki hiçbir olay gizli kalmamakta ve hemen kamuoyunun radarına girmektedir. Kamuoyu, uluslararası alana dair hükümetlerin politika yapımında her geçen gün etkisini artırmaktadır. İç ve dış kamuoyunun bilgisi ve rızasından yoksun gerçekleştirilen politikalar günümüzde karşılık bulamamaktadır. Kamu diplomasisi kapsamında gönülleri kazanmak, kalpleri fethetmek, olumlu imaj yaratmak ve kabul görmek bakımından küresel ve ulusal kamuoyları ile iyi ilişkiler yaratmak önemlidir.

Melissen'e göre, geçmiş dönemlerde bile imaj bilinci içerisinde olan prensler, yabancı kamuoylarının potansiyelini ve tehlikelerini göz önünde tutardı. Melissen, ulusal imaja yapılan atıfların İncil'e kadar dayandığını belirtmektedir.¹²⁴ Kamuoyu etkisi, Wilson'ın 8 Ocak 1918 tarihinde yayınladığı “Ondört İlke”ye kadar götürülebilmektedir. Bildiride, kamuoyunun önünde bir diplomasi yürütüleceği ve gizli diplomasi yerine açık diplomasinin uygulanacağına vurgu yapılmıştır. Bu süreçle beraber diplomasinin, hükümdarlar, diplomatlar ve politika yapımcıları arasında ve kapalı kapılar ardında gerçekleşen klasik yapısı geride kalmıştır. Küreselleşme ve iletişim teknolojileri, kamuoyunun politika yapım süreçlerine çok daha fazla dâhil olmasına imkân vermiştir.¹²⁵

20. yüzyıl, halkı ve kamuoyunu görmezden gelen propaganda temelli iken, 21. yüzyıl kamuoyu, iletişim, etkileşim ve ikna odaklıdır. Demokrasi ve insan hakları gibi kavramların güçlendiği çağımızda kamuoyu, ülkeler ve toplumlar için belirleyici bir unsurdur. Gelişen iletişimle beraber erişim ve haberleşme hızlanmış, internet kullanımı artmıştır. Bu durum kamuoylarının sorgulandığı, tartışıldığı ve sürece katılımının gerektiği bir dönem yaratmıştır.¹²⁶

¹²³ Ertan Efeğil, (2012), “Kamu Diplomasisine ilişkin Görüşler ve Türk Dış Politikasının Durumu; Ak Parti ve MHP Söylemlerinin Karşılaştırılması, İçinde Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy (Edt.) *Kamu Diplomasisi Enstitüsü Serisi*, İstanbul: TASAM Yayınları, s. 71.

¹²⁴ Melissen, *Public Diplomacy Between Theory and Practice*.

¹²⁵ Aslı Yağmurlu, (2019), “Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt: 18, Sayı: 4, s. 1371.

¹²⁶ Özkan, a.g.e., s. 5.

Uluslararası alanda uygulanacak politikalar meşruiyetini kanıtlamalıdır. Aksi takdirde uygulama alanında karşılık bulamamaktadır. Bu durumda ise krizler ve aşırı maliyet durumları ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple devletler politika oluştururken küresel kamuoylarını dikkate almaktadır.¹²⁷ Kamuoyu adına verimli bir münakaşa ortamı gereklidir. Bu ortam içerisinde ortak fikirler ortaya atılır ve süreçte yer alan tüm aktörlerin görüşleri değerlendirilir. Bu şekilde farklı düşüncelerden faydalanılır. Kamuoyu yaratılırken, akılcı, tutarlı, rasyonel ve mantıklı eylemler dikkate alınır. Realist açıdan uzak ve uygulanması zor eylemler geri planda bırakılır. Kamuoyunu yaratan araçları iki başlıkta değerlendirmek mümkündür. Bunlar: psikolojik-sosyolojik ve medya-politik araçlardır.¹²⁸ Eytan Gilboa, kamuoyu yaratım süreçlerinde ilk başta hedef ülke ile doğrudan iletişim kurulduğunu, ardından iletişim kurulan ülke içerisinde kendi görüşlerinizi destekleyen bir kamuoyu yaratıldığını söylemiştir. Gilboa'ya göre, daha sonrasında yaratılan bu kamuoyu ile o ülkenin hükümeti, uygulayıcı ülkenin çıkarları doğrultusunda karar almaya zorlanmaktadır.¹²⁹

Walter Lippman'a göre, kamuoyu doğası gereği daima başkalarının eylemlerini dışarıdan kontrol etme çabasıdır. Lippman'a göre, kamuoyunun etkisi, bir sorun esnasında dışarıyla olan ilişkisi ile ölçülür. Görüşler, diğer görüşleri etkileyebilir fakat yürütme eylemini doğrudan gerçekleştiremez. Bir kamuoyunun yapısı, oylama, övgü, suçlama, takip ya da boykot ile ifade edilebilir.¹³⁰ Lippman'a göre, hükümetin faaliyetleri kamuoyunun direkt olarak karşılığı olmasa da kamuoyunun kabaca yaptıklarını daha ayrıntılı ve sürekli olarak karar alımına yansıtmasıdır. Halkın bazı işleyiş kurallarını uygular ve yorumlar. Birtakım tehditleri algılar ve cezalandırır.¹³¹

3.2. Halka İlişkiler ve İletişim

Halkla ilişkiler, kamu diplomasisinin temel eylemlerindendir. Bu doğrultuda gerçekleşen iletişim yönetimi, kamu diplomasisi içerisindeki önemli alanlardan bir tanesidir. Kamu diplomasisi kapsamında iletişim iki düzeyde ele alınmaktadır. Bunlar: bilgisel ve ilişkiseldir. Bu ayrım kamu diplomasisinin gelişim sürecinde oluşmuştur. Bilgisel dönem, Soğuk Savaş dönemine tekabül etmektedir. İlişkisel dönem ise, 11 Eylül saldırıları sonrasındaki döneme denk gelmektedir. Siyasi hedeflere yönelik mesajların tasarlanması ve iletilmesi

¹²⁷ Kalın, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi” s. 145.

¹²⁸ Işıkcı, Alacadağlı ve Akcagündüz, a.g.e., s. 503-504.

¹²⁹ Eytan Gilboa, (2008), “Searching for a theory of public diplomacy”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, s. 57.

¹³⁰ Walter Lippman, (1993), *The Phantom Public*, USA and UK: Transaction Publishers, ss. 44-46.

¹³¹ Lippman, a.g.e., s. 61.

bilgisel yaklaşımın içerisinde yer almaktadır. Siyasi amaçların gerçekleştirilmesi için ilişkiler kurma ve toplumsal yapılar yaratma ise ilişkisel yaklaşımın içerisinde yer edinmektedir.¹³²

Halkla ilişkiler, bireylere yönelik şirketler, kurumlar ve örgütler tarafından gerçekleştirilen iletişim ve ikna yöntemidir. Kamu diplomasisinin yabancı topluluklarla bir ilişki ve iletişim içermesi ve halkla ilişkilerin metotlarından yararlanması kavramı uluslararası düzeyde ele almaya imkân vermektedir. Halkla ilişkilerin temel kavramlarından itibar, imaj, algı, rıza, reklam, tanıtım ve kampanya kamu diplomasisi içerisinde de kullanılmaktadır. Halkla ilişkilerde kamuoyunu etkilemek alıcı çıkarları için önemlidir. Kamu diplomasisinde ise, devletin ulusal çıkarları adına kamuoyunu etkilemek önem arz etmektedir.¹³³

John Stuart Mill'e göre, halkların kendi kendini idare etmesi, bireylerin kendi kendini idare etmesiyle aynı şey değildir. Tam tersi halkın bireyi idare etme şeklidir. Halkların iradesi aslında sayıca fazla olan ya da aktif olan çoğunluğun iradesidir. Mill'e göre, halk yanlış kararlar aldığı anda veya bulaşmaması gereken şeylere bulaştığında siyasal despotizmden daha kötü bir toplumsal despotizm yaratır. Mill, toplum çerçevesinde egemen görüşün yaratacağı baskıdan korunulması gerektiğini söylemiştir. Halk ile uyuşmayan önü kesilmektedir ve toplumun kalıplarına uyması için baskı görmektedir.¹³⁴ Halkların yaratabildiği bu yoğun ve baskın etkiden dolayı kamu diplomasisi içerisinde halkla ilişkiler kavramı belirleyici ve yönlendirici olabilmektedir.

György Szondi'ye göre, halkla ilişkiler bilgi ağlarının gelişimine yaptığı katkı ile kamu diplomasisine yarar sağlamaktadır. Halkla ilişkiler kavramı, farklı ülkeler özelinde taktik ve duruma uygunluk gerektirdiğinden dolayı kamu diplomasisinin strateji, fonksiyon ve aktivitelerine katkı verir. Hükümetler ve yabancı halklar arasındaki etkileşim süresince ilişkileri geliştirmek ve devam ettirmek adına etik unsurların en uygun şekilde belirlenmesini sağlar. Araştırma ve planlamaya katkı sağlayarak kamu diplomasisi etkinliklerine yardım eder. Çıkarları kamu diplomasisi ekseninde tanımlama ve belirlemeye olanak sağlarken, halkların ve

¹³² Aslı Yağmurlu, (2019), “Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalaşması: Bir Elmanın İki Yarısı Mı?”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Cilt: 49, s. 125.

¹³³ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 139.

¹³⁴ John Stuart Mill, (2019), *Özgürlük Üzerine* (4. baskı), (Çev: Berkay Tartıcı), İstanbul: Kutu Yayınları, ss. 16-17.

isteklerinin anlaşılması noktasında öncelikleri belirler ve sınıflandırır. Yerel ve ulusal konuları tespit ederek ülke imajı noktasında stratejik politikalar üretmeye imkân sağlar.¹³⁵

Jules Payot'a göre, bir ulusun ve bir siyasal grubun iradesi duygusal durumların (ortak menfaatler, kaygılar, sempatiler, vs.) bütünleşmesidir ve yalnızca düşünce durumunda kalan katıksız fikirler, sevk ve idare doğrultusunda halk üzerinde çok az etki oluşturmaktadır.¹³⁶ Halkla ilişkilerle özdeşleşen eylemler, ortak duygu ve hislere erişmek, anlamak ve etki etmek noktasında değer kazanır.

Eric Hobsbawm göre, sanayi devrimi ile beraber iletişim de kitlesel olarak tüketilir hale gelmiştir. Batılı devletler, özellikle kriz zamanlarında haber almaya ihtiyaç duymuştur. Hobsbawm bu duruma örnek olarak Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de gazete satımının iki katına çıkmasını göstermiştir.¹³⁷ Sözcüklerin, kelimelerin, beden dilinin, mimiklerin, sembollerin, imgelerin, vurgunun, tonlamanın, çeşitli yazılı ve görsel eylemlerin koordinasyonu ile karşı tarafa bir şeyler anlatma ve aktarma noktasında iletişim taktiksel bir unsurdur. Ulusal çıkarları kabul ettirmek, ülkenin hikâyesini aktarabilmek, meşruluğa inandırmak ve güven kazanmak noktasında iletişimin kalitesi önemlidir. İletişimin kalitesi, sürekliliği, seviyesi ve üslubu belirleyici olmaktadır.

Bu kapsamda, iletişimin monolog ve diyalog türleri önemlidir. Monolog türündeki iletişim, söylev, makale, basın açıklaması, sinema, kitap, şiir tarzı tek taraflı iletişimdir ve feedback ve dinlemeyi içerisinde barındırmaz. Diyalog ise, karşılıklı, çok yönlü iletişim türüdür. Akademik konferanslar, talk showlar, toplantılar, programlar, interaktif siteler, kültürel programlar, sanat ve spor faaliyetlerinde kendisine yer edinebilir. Karşı tarafa kendini duyurma ve ifade etme fırsatı verir.¹³⁸

Mesajın kaynağı olan ülkelerin kendisi, mesajın kendisi kadar iletişimde büyük rol oynar. Devletin güvenilirliği, itibarı ve saygınlığı vermek istediği mesajın karşılık bulması noktasında kritik bir öneme sahiptir Bunun için mesajın kaynağı olan ülkeler, mesajı göndermeden önce itibar ve algılarını düzeltmeli, eylemleri ve söylemleri arasında gerçekçi bir

¹³⁵ György Szondi, (2009), "Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management", İçinde Nancy Snow ve Taylor Philip (Edt.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, 292-313, New York: Routledge, s. 296-297.

¹³⁶ Jules Payot, (2021), *İrade Eğitimi*, (Çev: Ali Berkay), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 45.

¹³⁷ Eric Hobsbawm, (2006), *Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı 1914-1991*, (Çev: Yavuz Alogan), İstanbul: Everest Yayınları, ss. 228-229.

¹³⁸ Öztürk, a.g.e., s. 8-9.

denge yaratmalıdır. İletişim kurulmaya çalışılan tarafın tüm kesimlerine hitap edilmeli ve kapsayıcı olunmalıdır. Tek taraflı, yönlendirici ve dayatmacı bir iletişim türü propaganda olarak görülebilmektedir. Karşılıklı anlamak, anlatmak, dinlemek, konuşmak ve kamuoylarını sürece dâhil etmek iletişimin etkinliğini yükselten maddelerdir.¹³⁹ Nye’a göre, birçok ülkenin dışişleri bakanlıkları, üst düzey yöneticileri ve devlet liderleri yabancı halklarla iletişim kurma noktasında politikalar yürütmektedir.¹⁴⁰ Nye göre, bir iletişim tipi, uygulanmak istenen politika ile ters düşerse işlevini yitirmektedir. Çünkü eylemler daima söylemlerden daha yüksek sesle konuşmaktadır.¹⁴¹

Bir devletin, ilişkisinin olduğu ve bağlantı kurduğu aktörlerin, ilgi, anlayış, sempati, güven ve desteğini elde etmek için koordineli ve tutarlı eylemler bütünü olarak görülebilecek halkla ilişkiler, iletişim ile birbirini destekleyen ve iç içe geçmiş bir statüdedir. Halklara, topluluklara, kitlelere ve bireylere belirlenmiş bir hedef doğrultusunda hitap etmek noktasında halkla ilişkiler, iletişimin kalitesi ve tutarlı yapısından geniş ölçüde faydalanmaktadır.

3.3. İmaj

Ekşi’ye göre, imaj devletlerin ve bireylerin, öteki devlet ve toplumlara dair akıllarındaki bilişsel ulusal portrelerdir. İmaj, bireylerin, toplumların ve ülkelerin bir başkasına dair kafalarında doğru olarak inandıkları düşüncelerdir. Bir ulusun değerleri, idealleri, fikirleri, tarihi, kültürü, sosyal ve siyasi yapısı imajını şekillendirmektedir.¹⁴²

Hedeflenen kitlenin kendisine verilen ya da verilmeye çalışılan olguyu kafasında şekillendirme biçimi imajdır. İmaj, yalnızca görünüşten ibaret değildir. Sözlü iletişim, beden dili, görünüm, düşünme, dinleme, sunum, yazım tarzı, özgüven, birikimler, potansiyel, özsaygı vs. gibi unsurların bileşimi imajı oluşturur. İyi bir imaj yönetimi mıknaş gibi fırsatları çekerken, kötü bir imaj yönetimi ise fırsatları itmektedir. İmajın soyut yapısı, diğerlerinin gözünde ve zihninde nasıl bir izlenime sahip olduğunu anlamayı zorlaştırmaktadır. İmajın oluşum süresi kısa ve uzun vadede gerçekleşebilmektedir.¹⁴³ Yaratılan olumlu ve güvenilir imaj, eylemlerin ve politikaların gerçekçiliğine yapılan sorgulamayı azaltır. Genel anlamda

¹³⁹ Özkan, a.g.e., ss. 13-14.

¹⁴⁰ Jan Melissen, (2005), *The new public diplomacy soft power in international relations*. Clingendael: Palgrave Macmillan, s. xix.

¹⁴¹ Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, s. 110.

¹⁴² Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 142.

¹⁴³ Adil Baykasoglu vd., (2004), “İmaj Yönetimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 3-4.

kabul görmüş pozitif bir imaj, sözüne inanılan ve hamleleri desteklenen bir aktör olma yolunda olumlu katkılar sağlayabilir.

Bir devletin, dış hedefteki aktörler ve topluluklar nezdinde algılanış biçimi, uluslararası camiada yarattığı genel izlenimi, saygınlığı ve itibarı, uluslararası arenadaki meselelerde topladığı destek ve taraftar kitlesi uluslararası imajını yansıtmaktadır.¹⁴⁴ İmaj yönetimi ile ülkeler olumsuz düşünceleri olumluya dönüştürebilmekte veya üzerlerindeki kötü algıyı ortadan kaldırmaktadır. Günümüz uluslararası siyasetinde belirleyici olan kamuoyları, imaj yönetimi sayesinde yönlendirilebilmektedir. Nye’ın, yumuşak güç kavramını ABD’nin dünya genelindeki olumlu imajının düştüğü bir dönemde ortaya attığını göz önüne alırsak, devletlerin güçleri, algılar ve imajlar üzerinden şekillenmektedir.¹⁴⁵

Uluslararası ilişkilerde yumuşak gücün dayandığı meşruiyet, çekim, ikna ve etkileme unsurları, bireysel ya da mesleki seviyedeki ilişkilerde de geçerlidir.¹⁴⁶ Bu unsurlardan pozitif ölçüde yararlanmadan önce, bu unsurları belli bir hedef doğrultusunda uygulamaya imkân verecek olumlu bir imaj yaratılmalıdır. Bu imaj yaratıldıktan sonra belirlenen aktör ve hedef doğrultusunda bu unsurlardan yararlanılabilir. Bir devletin nesnel gerçekliği kadar, imajı ve politikaları, kullandığı anahtar kelimeler ve yerleştirildiği çerçeve de önemlidir. Moda sektöründe kullanılan “imaj her şeydir” ifadesi, toplumlar, bölgeler ve ülkeler için de geçerlidir.¹⁴⁷

Efegil’e göre, gerçekleştirilecek bir davranışa yönelik insanları ikna etmek için onların algılarını ve psikolojik çevrelerini değiştirmek gereklidir. Ülke tezlerini devamlı tekrarlamak bunun bir yolu değildir. Yöneticiler, planlama yeteneklerini geliştirmeli ve rasyonel görüşler yaratılmalıdır. Efegil’e göre, inandırıcılık bu işin temelidir. Tezler, mantık, bilim ve objektiflik çerçevesinde oluşturulmalı ve diğer devletlerin halkları ile empati kurularak ortak değer ve çıkarlar yaratılmalıdır.¹⁴⁸

3.4. Dış Politika

¹⁴⁴ Akbaş ve Tuna, a.g.e., s. 9.

¹⁴⁵ Ekşi ve Taş, a.g.e., s. 219.

¹⁴⁶ Pallaver, a.g.e., s. 16.

¹⁴⁷ İbrahim Kalın, (2011), “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, Cilt: 16, Sayı: 3, s. 17.

¹⁴⁸ Efegil, a.g.e., s. 74

Dış politika kavramı üzerine birçok tanım söz konusudur. Bir devletin, dış dünya ile ekonomik, siyasal, kültürel ve çeşitli ilişkilerinin yönetimi ve toplamı dış politika olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁹ Dış politika, uluslararası alandaki bağımsız devletlerin resmi organları aracılığıyla gerçekleştirdikleri dış ilişkilerin toplamıdır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından kavram ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Dış politika, geçmiş dönemlerde yöneticilerin ya da yetkili kişilerin kontrolündeki kutsal bir alan olarak görülmekteydi. “İmparatorluğun yüce çıkarları” olarak görülen dış politika, araştırma alanında pek rehabet gören bir kavram değildi. I. Dünya Savaşı'nın yarattığı korkunç tahribat dış politika kavramına olan ilgiyi arttırdı. İlk olarak ABD Devlet Hukukçuları dış politika ile ilgilenmeye başladı ve bu alanda enstitüler kuruldu. Sonrasında ise kavram siyaset bilimcilerinin çalışmalarında yer almaya başladı. II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı daha büyük yıkım ise bu alandaki çalışmaları hızlandırdı. 1945-1963 yılları arasında dünya gündeminde yoğun olarak yer tutan dış politika kavramı ile ilgili olarak çok sayıda kitap yayınlandı ve araştırma enstitüleri kuruldu.¹⁵⁰

John Mearsheimer göre, uluslararası sistemin üç özelliğinden dolayı devletler birbirlerinden çekinmektedir. Bunlar: anarşik yapı, askeri saldırı gücüne sahip olmak ve güvensizliktir.¹⁵¹ Bu maddeler doğrultusunda devletler dış politika alanında güçlü olmak zorundadır. Dolayısıyla söz konusu anarşik yapı içerisinde devletler dış politika alanında ekonomik, siyasi, askeri, ticari, kültürel, teknolojik, bilimsel ve daha birçok başlık altında farklı devletlerle ilişkiler kurarlar. Dış politika, devletlerin uluslararası alandaki silahsız savaşıdır.

Dış politika alanında sert güç kullanımının yol açtığı en büyük yıkımlardan birisi, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalidir. En çok hangi güç tipine ihtiyaç duyulduğunun idrak edilememesi bu olumsuz sonucu yaratmıştır. Jan-Philipp Wagner'e göre, ABD yönetimi dış politika alanında yumuşak gücün iki temel noktasını görmezden gelmiştir. İlki, ABD yönetiminin, Amerika'nın müttefiklerinin istihbarat, politika ve küresel kamu desteğine verdiği önemi unutmasıdır. İkincisi, işgalin meşruiyeti noktasına dikkat edilmemesidir.¹⁵²

¹⁴⁹ Temel İskit, “Dış Politika ve Dış Ekonomik İlişkilerin Yönetimi”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022.

¹⁵⁰ Ömer Kürkçüoğlu, (1980), “Dış Politika Nedir? Türkiye'de Dün ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, ss. 309-310.

¹⁵¹ John Mearsheimer, (2001), *The Tragedy Of Great Power Politics*, New York: Norton & Company, s. 3.

¹⁵² Wagner, a.g.e., s. 2.

Nye’a göre, bir devletin ülke içindeki yapısı (demokrasi gibi) ve uluslararası kurumlarla olan ilişkisi (iş birliği gibi) ile beraber dış politikadaki tavrı ve savunduğu değerler (barışı ve insan haklarını desteklemesi gibi) başkalarının tercihlerine güçlü bir etki yapmaktadır. Hükümetler, dış politikadaki hamleleriyle başkalarını ya kendisine çeker ya da kendisinden uzaklaştırır. Yine hükümetlerin dış politikaları yumuşak güçlerini kuvvetlendirir ya da zayıflatır. Nye’a göre, ikiyüzlü, kibirli, bencil ve tamamen ulusal çıkar odaklı bir iç ya da dış politika yaklaşımı yumuşak gücü öldürebilir.¹⁵³

Erol Kurubaş’a göre, her devlet uluslararası yapı içerisinde coğrafya, tarih ve kültürünü göz önüne alarak, güç-çıkâr-değer/kimlik-hedef-söylem bağlamında yaratılan dış politika ilkelerine dayanmaktadır. Kurubaş’a göre, dış politika ilkeleri sabit ve değişken değerlerin ürünüdür. Sabit değerler, tarih, coğrafya, kuruluş felsefesi, siyasi yapı, kültür ve toplumsal yapının değerleridir. Değişken değerler ise, tercih ya da zorunluluklar, güç/kapasite, çıkâr, değer, hedef kavramlarından oluşmaktadır. Devletin dış politikasının genel eğilimini, yönelimini, amaçlarını, bölgesel ve uluslararası kimliğini ve konumunu bu ilkeler belirlemektedir. Bu ilkeler sürekli ve hem dış politika uygulamalarını meşru hale getirir hem de dış politikayı savrulmalardan korur. Kurubaş’a göre, “güç/kapasite, çıkâr, değer, hedef ve söylem” gibi unsurlar ve bunlar arasındaki korelasyon dış politika ilkelerini meydana getirir.¹⁵⁴

3.5. Küreselleşme

21. yüzyılda yaşanan dönüşümler ve iletişim teknolojilerinin gelişimi diplomasiye etki etmiştir. Küreselleşme, ekonomik ve sosyal yapılar üzerinde değişimlere yol açmıştır. Ülkeler ve halklar arasındaki iletişim küreselleşmeyle beraber artış göstermiştir. Bu durum yumuşak güç unsurlarının kültür, politika ve ekonomi gibi alanlarda karşılık bulmasını sağlamıştır. Küreselleşme olgusu tek bir bölge veya alan ile sınırlı değildir. Çeşitli bölgelerden insanlar düzenli olarak birbirleriyle iletişim kurmakta ve bilgi alışverişi yapmaktadır.¹⁵⁵ Küreselleşmenin getirileriyle beraber sınırlar arasındaki hareketlilik artmış, iletişim ve ulaşım teknolojileri gelişmiştir. Süreç içerisinde iç-dış politika arasındaki sınır belirginliğini yitirmiş

¹⁵³ Nye, “Soft Power and Higher Education”, s. 13.

¹⁵⁴ Erol Kurubaş, (29-31 Mayıs 2014), “Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikasının Geleneksel Dış Politika İlkeleri Açısından Analizi”, 2. *Uluslararası Davraz Kongresi*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, s. 1419.

¹⁵⁵ Poyraz ve Dinçer, a.g.e., s. 36.

ve uluslararası nitelik kazanmıştır. Eskiden sadece ulusal boyutta görülen egemenlik, kalkınma, istihdam, sağlık, eğitim ve teknoloji gibi unsurlar uluslararası alana taşınmıştır.¹⁵⁶

Küreselleşme, ulaşım ve iletişim ağlarını kuvvetlendirerek uluslararası alandaki politik, ekonomik ve sosyal yapıların birbirlerine olan bağımlılığını, küresel sorunlar karşısında ortak mücadeleyi ve uluslararası iş birliğini artırmıştır. Küreselleşmenin yarattığı dönüşüm, ülkelere, hükümetlere ve siyasal aktörlere uluslararası alanın ana aktörleri olmadıklarını göstermiştir. Devletler merkezi konumlarını, STK'lar, vakıflar, bağımsız kuruluşlar, şirketler, akademik örgütlenmeler, kültürel oluşumlar, medya ve vatandaşlar ile paylaşmaya başlamışlardır.¹⁵⁷ Küreselleşmenin yarattığı etki ile beraber söz konusu gruplar, kurumlar ve bireyler daha önce olmadıkları kadar uluslararası sistemin içerisinde yer almaya başlamışlardır. Bu süreç ile beraber kamuoyları, diplomatik süreçlerde etkinliğini ortaya koymuştur.¹⁵⁸

Küreselleşme, oluşturulacak politikalarda kamuoyunun rızasını ön plana çıkarmıştır. Bu noktada ise bilginin ve kaynakların inandırıcılığı ve güvenilirliği belirleyici olmaktadır. Küreselleşme çağı ile beraber bilginin artan aktarım hızı ve yeni aktörler diplomasinin yapısını karmaşıktırmıştır. İnternet ve CNN gibi haber kanallarının varlığı karar alma süreçlerinin süresini kısaltmıştır. Siyasi hamleler üzerinde televizyon etkili olur iken; internet, coğrafya olarak ayrı ama köken ve tarih olarak aynı toplumların geniş çapta örgütlenmesine olanak sunmuştur. Küreselleşme ile beraber kimlik ve toplum bilinçleri de canlılık göstermiştir. Küreselleşmenin yarattığı bu devrim, dünya sistemi ve egemenlik kavramı üzerinde etki yaratmış, çok merkezli ve parçalı bir sistemi ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁹

Televizyon haberciliği ya da savaş gazeteciliği gibi kavramlar 21.yüzyılın dönüşen “telediplomasisi”ni şekillendirse de küresel kamuoyları gelişen teknolojiyle beraber farklı iletişim ve haber kaynakları arayışına girmiştir. Yeni dünya düzeni içerisinde internetin ve cep telefonunun etkisi göz önüne alındığında değişen kamu diplomasisi araçlarını görmek mümkündür. Küreselleşme ile beraber daha bireysel, şeffaf ve etkileşime açık yöntemler uygulamaya konulmuştur. Bugün klasik medya araçlarının yanı sıra, blog, podcast, facebook,

¹⁵⁶ Ersel Aydın, Erol Kurubaş ve Haluk Özdemir, (2015), *Yöntem, Kuram, Komplo Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, (2. baskı), İstanbul: Küre Yayınları, s. 38.

¹⁵⁷ Ergün Köksoy, (2015), “Kamu Diplomasisi Perspektifinden Ulus Markalaması”, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 43.

¹⁵⁸ Yağmurlu, “Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalaşması: Bir Elmanın İki Yarısı mı?”, s. 124.

¹⁵⁹ Gün, a.g.e., s. 33.

Twitter tarzı sosyal medya unsurları ve siteleri etkindir. Bunlara ek olarak, cep telefonu mesajları ve bilgisayar oyunlarının da etkisi büyüktür.¹⁶⁰

Barry Buzan’a göre, küreselleşme devletler arası ilişkilerle beraber dünya toplumunda da farklılaşmalar oluşturmıştır. Buzan’a göre, yüzyıl öncesine kadar çok az miktarda insan kendisini dünya toplumunun üyesi olarak görmekteydi. Dünyanın öteki yerlerinde ne olup bittiğiyle ilgilenen ve bilen insan sayısı sınırlıydı. Şu an çok daha fazla insan medya ilgisi vasıtasıyla çarpık biçimde olsa da diğer yerlerde neler olduğu hakkında en azından bazı şeyleri bilmekte ve ilgilenmektedir. Son yarım yüzyılda uygulama anlamında hala birçok yer ihlal ediliyor olsa da bütün insanlığın eşit olduğu günümüzde daha da yaygınlaşmıştır. Yine Buzan’a göre, bütün insanlar hoşlarına gitse de gitmese de tek bir küresel ekonomi, belli bir noktaya kadar tek bir küresel kültür ve isteseler de istemeseler de tek bir küresel çevre içerisinde yer aldıklarının farkındadır.¹⁶¹

Nitekim bu doğrultuda yükselen iletişim imkânları toplumları birbirine yakınlaştırmıştır. 1962 yılında “The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man” adıyla Marshall McLuhan tarafından çıkarılan kitapta geçen “global köy” kavramı, kabileleşmiş toplumların gelişen elektronik olanaklar sayesinde öteki kabile toplumlarıyla aralarındaki duvarları kırması çerçevesinde ortaya atılmıştır. McLuhan, bu sebeple dünyanın global bir köy haline geldiğini ortaya atmıştır.¹⁶² McLuhan, bu sistemin ortaya çıkmasında işitsel ve görsel yapısıyla radyo ve televizyonun matbaanın yerini almasının belirleyici olduğunu düşünmüştür.¹⁶³ Bu durum, en ufak olayların, durumların ve eylemlerin küresel sistemde yankı bulmasına ve diğer olay, durum ve eylemler üzerinde etki yaratmasına zemin hazırlamaktadır. Bir nevi bu yapı, “Kelebek Etkisi” teorisini andırmaktadır. 1960’lı yıllarda meteorolog Edward Lorenz, atmosferdeki değişimin modelleme çalışmasını yaparken süreç içerisinde “başlangıç koşullarına karşı hassasiyet” durumunu görmüş ve bir değişken özelinde yaşanan ufak bir farklılığın tüm sisteme derin ölçüde etki ettiğini tespit etmiştir. Lorenz,

¹⁶⁰ Gökırmak, a.g.e, s. 3.

¹⁶¹ Buzan, a.g.e., s. 165.

¹⁶² Merve Çelik Varol ve Erdem Varol, (2019), “Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan’a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 139-140.

¹⁶³ Oylum Tanrıöver ve Serkan Kırılı, (2015), “Global Köy ve Kültürel Emperyalizm: Küreselleşme Bağlamında Enformasyon Toplumuna Bakış”, *E-Journal of Intermedia*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 139.

Pekin’de kanat çırpın bir kelebeğin günler sonra binlerce kilometre ötedeki havayı etkileyebileceğini sembolik bir şekilde kanıtlamış ve bu duruma “kelebek etkisi” demiştir.¹⁶⁴

4. Kamu Diplomasisinin Uluslararası Alanda Kullanımı ve Örnekleri

Günümüzde kamu diplomasisi, birçok aktör ve devlet tarafından sıkça uygulanmaktadır. Ülkeler dış politikaya yönelik kararlar alırken ve alınan bu kararları uygulamaya koyarken ulusal çıkarlarını maksimize etmek noktasında kamu diplomasisinden faydalanır. Uluslararası alana yönelik attığı adımlar, meşru, güvenilir, tutarlı, etkileyici, cezbedici ve özendirici olan devletler, kalp ve akılları fethederek etki alanını genişletebilmektedir.

Melissen’e göre, kamu diplomasisi uygulamalarının beş temel amacı vardır. Bunlar: kullanmanın amacı; 1) Devletin ekonomik performansını artırmak; 2) Dış politikadaki uzun vadeli hedefleri desteklemek; 3) Devletin görünürlüğünü artırmak ve yurtdışındaki imajını tasarlamak; 4) Devletin hikâyesi ile ilgili kulaktan dolma bilgi ve ibarelerden kurtulmak; 5) Yurtdışındaki bir kriz ya da olumsuz algıyı engellemek.¹⁶⁵

ABD dış politikasında kamu diplomasisi stratejik bir konuma sahiptir. Kalpleri ve akılları fethetmenin en etkili yöntemi olan kamu diplomasisi, ABD tarafından sinema, müzik, yeme-içme gibi geniş bir alanda kullanılmaktadır.¹⁶⁶ ABD, kamu diplomasisine, politikalarını farklı kültürlerle ve halklara enjekte etmek ve ABD’nin politikaları ve bu politikaları şekillendiren kişiler, değerler ve kurumlar hakkında bilgi vermek noktasında başvurmaktadır. Aynı zamanda Amerikan kamu diplomasisi, Amerikan vatandaşlarına ve kurumlarına uluslararası alana katılım noktasında yardımcı olmak hedefindedir.¹⁶⁷ ABD kamu diplomasisi kullanımı için çok büyük bir örnek olan USIA, hükümet bünyesinde bir dış işleri ajansı olarak görev yapmıştır. ABD Bilgi Servisi, Fulbright, Uluslararası ziyaretçi programları, bilgi programları, uluslararası yayıncılık ve değişim faaliyetleri gibi unsurlar ABD dış politikasını, çıkarlarını ve yurtdışındaki değerlerini açıklamaktan sorumludur.¹⁶⁸ “Edmund Muskie Bursu” altında SSCB’den, hukuk, işletme, ekonomi ve kamu gibi alanlarda üniversite mezunları bir veya iki yıllık lisansüstü eğitim için ABD’ye getirilmiştir. Aktif olduğu yıllar boyunca, İngilizce

¹⁶⁴ “Kelebek Etkisi”, *TheExploratorium*, <https://www.exploratorium.edu/complexity/CompLexicon/lorenz.html>, Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2022.

¹⁶⁵ Melissen, *Reflections on Public Diplomacy Today*.

¹⁶⁶ Gün, a.g.e. s. 31.

¹⁶⁷ William M. Chodkowski, (2012), “The United States Information Agency”, *Fact Sheet*, s. 2.

¹⁶⁸ Nancy Snow, (1 Ağustos 1997), “United States Information Agency”, *Institute for Policy Studies*, https://ips-dc.org/united_states_information_agency/, Erişim Tarihi: 13 Eylül 2022.

öğretimi, yönetim stratejileri, medya ve hukukun üstünlüğü gibi alanlarda eğitim programları düzenlemiştir ve kurum bünyesinde 60.000.000 doların üzerinde harcama yapılmıştır.¹⁶⁹

ABD'nin kamu diplomasisi alanındaki önemli oluşumlarından “Fulbright Programı”, devletin uluslararası eğitim ve kültürünün yapı taşlarından ve 160'tan fazla ülkede aktiftir. Başarılı öğrenciler ve akademisyenler için çalışma, öğrenme, öğretme, araştırma, fikir alışverişinde bulunma ve karşılıklı diyalog kurma fırsatı sağlamaktadır. Her ülkeden katılımın olduğu program, dünyanın karşılaştığı zorlukları çözmek için ilham vermeyi, yenilik yapmayı ve çözüm bulmayı hedeflemektedir. Program bünyesinde, yöneticiler, araştırmacılar, sanatçılar ve alanında profesyonel kişiler yer almaktadır. Fulbright Programı, katılımcılar arasında bağlantılar kurarak becerileri geliştirmeyi, uluslararası değerler yaratmayı ve deneyimleri paylaşmayı hedeflemektedir. Fulbright Programı, katılımcıların kafalarında olumlu bir ABD imajı ile ülkelere dönmelerini istemektedir. Fulbright Akademik Programı, her yıl 1.700'den fazla burs olanağı ile 800 ABD'li Akademisyenin yurtdışına çıkmasına ve 900 Misafir Akademisyenin ABD'ye gelmesine olanak sağlamaktadır. Program, Avrupa, Avrasya, Doğu Asya-Pasifik, Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu, Batı Yarımküre ve Güney ve Orta Asya'da faaliyet göstermektedir.¹⁷⁰

Fransa, kamu diplomasisi uygulamaları bakımından uzun yıllara dayanan tecrübelerle sahip bir ülkedir. Bu tecrübenin temelinde “Alliance Française” görmek mümkündür. Ülke genelinde 30 merkezi olmakla beraber, 135 yıldan daha uzun süredir hizmet veren kurum, 133 ülkede yer almaktadır ve her yıl yaklaşık olarak 500.000 öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır. Fransızca'yı öğretmek, şehri anlatmak, ülkede yer alan yapıları tanıtmak, Fransa'nın karakterini, çeşitliliğini, tarihini, mirasını ve gastronomisini öğretmek kurumun başlıca amaçlarıdır. Alliance Française, Fransızca dil kursları ile Fransa'ya ve Fransızcaya dair kültürel bir teşvik yaratarak küresel çapta kültürlerarası bir diyalog oluşturmayı amaçlamaktadır.¹⁷¹ Alliance Française, 1901 Yasası uyarınca, halkın yararına oluşturulmuş, kâr amacı gütmeyen, dini olmayan apolitik bir hukuk örgütü olarak kabul edilmektedir. Değişim, saygı ve şenlik gibi çok kültürlü bir ortamda faaliyet gösteren kurum, öğrenmeye ve öğretmeye odaklı olarak hareket

¹⁶⁹ United States Information Agency, <https://govinfo.library.unt.edu/npr/library/status/mission/musia.htm> Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022.

¹⁷⁰ Fulbright Scholar Program, (t.y.), *What is the Fulbright Program?*, <https://fulbrightscholars.org/who-we-are/what-fulbright-program>, Erişim Tarihi: 2 Kasım 2022.

¹⁷¹ Alliance Française, (t.y.), <https://af-france.fr/en/>, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2022.

etmektedir. Paris'teki Alliance Française, her yıl 120'den fazla farklı milletten gelen 10.000'den fazla öğrenciyi ağırlamaktadır.¹⁷²

Yine Fransa'nın kamu diplomasisi uygulamaları doğrultusunda faaliyet gösteren bir başka oluşumu "Institut Français" dir. Kurum, uluslararası alanda Fransız kültürünü tanıtmaya çalışmakta, Fransız yaratıcılarının, kültürünün ve endüstrilerinin uluslararasılaşmasını hedeflemektedir. Öğretmenler, entelektüeller, sanatçılar, kurumlar, iş adamları ve STK temsilcileri de dâhil olmak üzere yurtdışında Fransızca kullanımını ve kültürünü desteklemektedir. Fransa ile diğer ülkeler arasındaki kültürel ortak noktaları bularak ülkenin çekiciliğini artırmayı amaçlamaktadır.¹⁷³

İngiltere'de ise "British Council" bu alanda aktif bir oluşumdur. British Council, İngiltere'deki insanlar ve dünyadaki diğer ülkeler ile bağlantılar kurmak, anlayış ve güven yaratmak için kurulmuştur. Aynı zamanda dünyanın çeşitli ülkelerinde İngiliz dilini yaymak önemli bir misyonudur. British Council, uluslararası alanda kabul görmüş kurslar, dersler ve etkinlikler yapmaktadır.¹⁷⁴ Kamu diplomasisi faaliyetleri bakımından British Council kültürel etkinlikler yürütmektedir.¹⁷⁵

Almanya ise, "Goethe Institute" ile kamu diplomasi faaliyetlerinde öne çıkmaktadır. Küresel anlamda faaliyet gösteren enstitüsü, Almancanın öğretimine ve uluslararası kültürel iş birliğine büyük önem vermektedir. Ülkenin kültürel, toplumsal ve siyasal yaşayış biçimini kapsamlı bir Alman öğretimi şeklinde uluslararası alana aktarmayı amaçlamaktadır. Kültür ve eğitim programları çerçevesinde halklar arası diyalogu artırmaktadır. Kültürel ortaklıklar kurmayı ve sivil toplum yapısını güçlendirmeyi kendisine görev edinmiştir. 60 yıldan fazla süredir faaliyet gösteren kurumun merkezleri, okuma salonları, kültür oluşumları, dil eğitimi ve sınav merkezlerini barındırmaktadır. 90'dan fazla ülkede yer almaktadır ve farklı ülkelerle uzun yıllara dayanan iş birlikleri kurmaktadır. Bu durum, Almanya'ya karşı sağlam ve kalıcı bir güven yaratmaktadır.¹⁷⁶ Almanya, 1949 yılından beri düzenli olarak Batı ülkeleri nezdinde güven yaratmak için kamu diplomasisi faaliyetlerine başvurmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷² Alliance Française Paris Ile-de-France, (t.y.), *About Us*, <https://www.alliancefr.org/en/about>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2022.

¹⁷³ Institut Français, (t.y.), *Our Missions*, <https://www.institutfrancais.com/en/institut-francais/mission/our-missions-a-key-stakeholder-in-cultural-policy-outside-france>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2022.

¹⁷⁴ British Council, (t.y.), <https://www.britishcouncil.org/>, Erişim Tarihi: 2 Kasım 2022.

¹⁷⁵ Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", s. 152.

¹⁷⁶ Goethe Institut, (t.y.), *Görevler ve Hedefler*, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/ueb/auf.html>, Erişim Tarihi: 26 Ekim 2022.

¹⁷⁷ Poyraz ve Dinçer, a.g.e. , s. 38-39.

Küresel anlamda kamu diplomasisine ağırlık vermeye başlayan ülkelerden birisi de Rusya'dır. Rusya, "Russkiy Mir" vakfı ile ülkesel unsurlarını akademi ve kamu alanında benimsetmeye çalışmaktadır. Ülkenin son yıllarda yakaladığı istikrar, Rusya'nın önemini ve değerini yeniden uluslararası alanda anlatma olanağı yaratmıştır. Bu durum, Rus dilinin ve kültürünün korunup tanıtılmasını gerekli kılmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Putin'in, Nisan 2007'de Federal Meclis'te yaptığı konuşma bu sürece giden yolda belirleyici olmuştur. 2007'nin haziran ayında Putin, Russkiy Mir Vakfı'nı kuran kararnameye imza atmıştır. Rusya'nın ulusal hazinesi ve evrensel kültürünün bir yapı taşı olan Rus dilini tanıtmak ve yurtdışında Rusçanın yayılmasını desteklemek için bu vakıf aktif hale getirilmiştir. Russkiy Mir, Dışişleri Bakanlığı ile Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın ortak bir projesidir. Vakıf hem kamu fonları hem de özel fonlar ile desteklenmektedir. Russkiy Mir, Rus dilini, mirasını, kültürünü desteklemeyi ve geliştirmeyi kendisine misyon edinmiştir. Vakıf, küresel alanda Rusya'nın zengin tarihini anlatmaya çalışırken, Rus sanatını ve kültürünü benimsetmektedir. Aynı zamanda yurtdışında yaşayan Rusların anavatanlarıyla bağlarını kuvvetlendirmesini sağlamaktadır. Kültürel ve sosyal değişim programları ve yardımlar ile uluslararası toplumla Rus toplumunun bağlarını kuvvetlendirmektedir. Rusya'nın, sanat, müzik, edebiyat ve bilim boyutlarını canlandırmayı amaçlamaktadır. Tarihsel kültüründen güç alan vakıf, Rus kültür ve geleneklerini yaymakta ve kültürel programlara sponsorluk yapmaktadır.¹⁷⁸ Vakıf, Rus dili, tarihi ve Rus Ortodoks Kilisesi'nden beslenerek ülkenin uluslararası alanda nüfuzunu genişletmeyi amaçlamaktadır.¹⁷⁹

Rusya'da 2 Şubat 2010 tarihinde kurulan "Alexander Gorchakov Kamu Diplomasisi Fonu" ise, kamu diplomasisini geliştirmeyi ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Rusya adına yurtdışında kamu, siyaset ve iş ortamı alanlarında imkânlar yaratmaktadır. Fon, uluslararası alanda, sosyal, kültürel, eğitimsel, araştırma ve yönetim programlarının geliştirilmesine destek sağlamaktadır. Ülkenin yurtdışındaki yatırım ve inovasyon potansiyelinin analizi yapmaktadır ve kamu diplomasisi alanındaki mevcut süreçleri izlemektedir. Fon, konferanslar, sempozyumlar ve iş toplantıları düzenlemektedir. Rusya'ya dair yurtdışında olumlu bir kamuoyu oluşturulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Uluslararası alandaki entelektüel, kültürel, bilimsel ve ticari çalışmalarda Rusya'yı başat hale getirmeye çalışmaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Glavnaya, (t.y.), *Russkiy Mir Foundation*, <https://russkiymir.ru/en/fund/index.php>, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2022.

¹⁷⁹ Merve Suna Özel Özcan ve Ece Sevindik, (2022), "Rusya Federasyonu ve Orta Asya Ülkeleri Arasında "Göç Gücü" Rekabeti", "Diplomasi Araştırmaları Dergisi", Cilt:4, Sayı: 1, s. 67.

¹⁸⁰ <https://gorchakovfund.com/en/about/contacts/>, Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022.

ÇHC, son yıllarda kamu diplomasisi alanında öne çıkan ülkelerden birisidir. ÇHC, köklü tarihsel geçmişi, devlet geleneği, nüfusu ve hızla gelişen ekonomisiyle uluslararası alanda dikkat çeken ülkelerden birisi olmuştur. Soğuk Savaş döneminin ardından ÇHC, yükselen grafiğine yönelik tehdit algılarını savuşturmak ve uluslararası alanda gücünü maksimize etmek açısından kamu diplomasisine önem vermiştir. Ancak, ÇHC rejiminin demokrasiden uzak görünen otoriter yapısı kamu diplomasisi politikalarına olumsuz etki etmektedir.¹⁸¹ ÇHC’de kamu diplomasisi uygulamalarının ortaya çıkışı Soğuk Savaş sonrası dönem olarak bilinse de ülkenin kamu diplomasisi geleneği “diplomat gelinler” kavramına kadar götürülebilmektedir. Çin, ülkenin sınırlarına tehdit oluşturabilecek devletlerle ittifak kurmak adına Çinli prensesleri bu ülkelere göndermiştir. Bundan dolayı bu politikaya diplomat gelinler adı verilmiştir. Çin kültüründe kadınlar evlenir, doğurur, evlerini terk eder ve yeni ailelerinin kültürlerin bir parçası olurlardı. Yüksek statülü gelinler, barış görüşmelerinde haraç veya pazarlık unsuru olarak kullanılırdı.¹⁸²

ÇHC, ülke hakkında uluslararası alanı bilgilendirmek adına medyayı sıklıkla kullanmaktadır. Yabancı halklara yönelik olarak İngilizce-Çince gazete ve dergiler basılmaktadır. ÇHC, bütün geniş çaplı dünya dillerinde yayın yapan “China Radio International” adlı bir radyoya sahiptir. Aynı zamanda ÇHC, internet alanında kamu diplomasisini etkin olarak kullanmaktadır. Çince web sitelerinde birçok dünya diline çeviri mevcuttur. Bu web sitelerinin çoğu, kamu diplomasisi için özel olarak tasarlanmış “Enformasyon Dairesi” tarafından kontrol edilmektedir.¹⁸³

ÇHC’nin kamu diplomasisi uygulamalarında öne çıkan oluşumlardan birisi de “Konfüçyüs Enstitüsü”dür. 2019 sonu verileri itibari ile 162 ülke ve bölgede 550 Konfüçyüs Enstitüsü ve 1.172 Konfüçyüs Sınıfı mevcuttur. Enstitü, iletişim alanında Çinceyi geliştirmeyi, Çin dili ve kültür anlayışını uluslararası alanda yaymayı ve Çin ile dünyanın geri kalanında yaşayan insanlar arasında etkileşimi amaçlamaktadır. Enstitü, eğitim kadrosuna, kurslara, çeşitli branşlarda aktivitelere, kitaplara ve yayınlara sahiptir.¹⁸⁴

5. Yeni Kamu Diplomasisi

¹⁸¹ Kaan Devocioğlu ve Melih Ertuğrul Yılmaz, (14-16 Aralık 2016), “Çin’in Yumuşak Güç Politikalarının Uluslararası Arenada Mevcut Durumu ve Geleceği”, Yavuz Kahraman, Burcu Sarı Karademir ve Yunus Akçalı (Edt.), International Turgut Özal Congress on Business Economics and Political Science, *PROCEEDINGS E-Book*, I: Political Science and International Relations, s. 518.

¹⁸² Lejli, a.g.e., s. 6.

¹⁸³ Lejli, a.g.e., s. 7.

¹⁸⁴ Confucius Institute, (t.y.), <https://www.cief.org.cn/kzxy#>, Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022.

11 Eylül saldırılarından bugüne gerçekleşen olaylar diplomasi üzerinde yeni bir tartışma ortamı yaratmıştır. Devlet nezdindeki kamu diplomasisi hakkında tartışmalar vardır ve diplomasinin değişen doğası ve faaliyet gösterdiği dünya siyaseti doğrultusunda daha derin eğilimler ekseninde görülmesi gerekmektedir. Şeffaf diplomasinin temelini oluşturan bazı varsayımlar ile küreselleşmenin argümanlarıyla ilişkili bazı varsayımlar yeni kamu diplomasisinde bir araya gelmiştir. Sosyal ağlar hem coğrafi sınırları hem de dış ve iç politika sınırlarını aşmıştır.¹⁸⁵ Bu durum yeni kamu diplomasisi kavramının ve uygulamalarının önem kazanmasını hızlandırmıştır.

Küreselleşme ile tehditler, bağlılık, karşılıklı bağımlılık, teknolojiler ve insan davranışlarındaki değişiklikler artmıştır. Tek bir devlet, uluslararası alandaki sorunları tek başına çözecek kadar güçlü değildir. Bu sorunların yarattığı tehditler, çeşitli farklı kültürlerden, çeşitli farklı ortaklarla yapılan iş birliği ile kontrol altına alınabilir. Shaun Riordan'a göre, örneğin, salgın hastalık durumlarında ortaya çıkan tehditler, doğrudan hükümetle bağlantısı olmayan tıp uzmanlarının iş birliğinde ve daha geniş popülasyondaki sosyal tutum ve davranışlarda karşılık bulur. Aynı şekilde, çevre sorunları ile mücadele etmek devletler haricinde STK'ların ve ticari şirketlerin iş birliğini alanına girmektedir. Bu durum, hükümetlerin ötesinde, daha geniş sivil toplumlara yönelik yeni bir kamu diplomasisi stratejisi gerektirmiştir. Bu noktada hükümetler haricinde STK ve yabancı toplumlarla küresel düzeyde iş birliği yeni kamu diplomasisinin politika oluşturma sürecinin ayrılmaz ve önemli bir parçasıdır.¹⁸⁶

Snow'a göre, eski kamu diplomasisi pratiklerinin hedefi dünyaya Amerikan'ın hikâyesini anlatmaktır. Fakat yeni kamu diplomasisi anlayışıyla birlikte pratikler değişmiştir. Yeni slogan küresel düzeyde değerlerin, umutların ve hayallerin paylaşımıdır.¹⁸⁷ Yeni kamu diplomasisi ikili ilişkilerde giderek daha fazla öne çıkmakta, uluslararası kuruluşlar tarafından da aktif olarak takip edilmektedir. Geleneksel kamu diplomasisinin ulusal varyantı daha rekabetçi iken, yeni kamu diplomasisinin yabancı halkla daha işbirlikçi bir etkileşim yapısı mevcuttur.¹⁸⁸ STK'ların ve devlet dışı aktörlerin mesajlarını siyasi hedefler doğrultusunda yansıtmaya çalışan yeni kamu diplomasisi dünya siyasetinin bir parçası olmuştur. Bu

¹⁸⁵ Brian Hocking, (2005), "Rethinking the 'New' Public Diplomacy", İçinde Jan Melissen (Edt.), *The New Public Diplomacy in International Relations* (s. 28-41). Palgrave Macmillan. s. 28 ve 30.

¹⁸⁶ Shaun Riordan, (2005), "Dialogue-based Public Diplomacy: a New Foreign", İçinde Jan Melissen (Edt.), *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations* (s. 180-195). Palgrave Macmillan. s. 187.

¹⁸⁷ Nancy Snow, (2009). "Rethinking Public Diplomacy", Routledge Handbook of Public Diplomacy, Ed. Nancy Snow, Philip M. Taylor, New York, Routledge, s. 6.

¹⁸⁸ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. 14

doğrultuda imaj yaratma ve yönetim kilit bir unsurdur ve devlet dışı aktörler bu alanda avantaj sağlamaktadır.¹⁸⁹

Yeni kamu diplomasisi eskisine oranla formül açısından birkaç önemli değişikliğe sahiptir. Bunlar: halktan halka iletişim, resmi olmayan aktörler (STK'lar ve özel vatandaşlar), her bireyin katkısı, aktif ve katılımcı halk, diyalog ve değişim odaklılık, simetrik iki yönlü, davranış değişikliğine yapılan göndermeler, ilişkisel sistemler ve ağ teorileridir. Yeni modeldeki politika ve bilgi ortamı çok daha dinamiktir ve daha geniş bir aktör yelpazesine sahiptir.¹⁹⁰

Melissen'e göre, yeni kamu diplomasisini doğru algılamak için eski diplomasinin imgelerine takılı kalmamak ve tarihsel uygulamaların hali hazırdaki uluslararası yapıya yönelik ileriye dönük bir projeksiyon görevi görmemesini sağlamak gereklidir. Yine Melissen'e göre, yeni kamu diplomasisi, genel diplomatik uygulamalar ile daha da iç içe geçecek ve diplomatların eliyle gerçekleştirilen bir propaganda biçiminden fazlası olacaktır. Yeni kamu diplomasisinin ana unsurları giderek temel diplomatik faaliyetlerin yapısına dokunmaktadır. Geleneksel diplomasiden farklı beceriler, teknikler ve tutumlar yeni kamu diplomasisinde mevcuttur. Farklı bir deyişle yeni diplomasi, hiyerarşik devlet merkezli uluslararası ilişkiler yapısından ayrı olarak bir ağ ortamında işlemektedir.¹⁹¹

Çizelge 1.1. Yeni kamu diplomasisinin hedefleri

YENİ KAMU DİPLOMASİSİNİN HEDEFLERİ	
1. Paylaşılan İşletim Sistemleri	Ortak bir soruna toplu yanıt için bir çerçeve
2. Paylaşılan platformlar	Kolektif bir vizyon veya tercih edilen bir çözüm için kampanya yürüten devlet ve devlet dışı aktör ağları
3. Paylaşılan farkındalık	Bir koalisyonun etrafında birleşebileceği bir konunun ortak bir anlayışı

(Evans ve Steven, 2010, 24)

5.1. Geleneksel Kamu Diplomasisi ve Yeni Kamu Diplomasisi Karşılaştırması

¹⁸⁹ Hocking, a.g.e., s. 41.

¹⁹⁰ Greg Simons, (2018), "The Role of Russian NGOs in New Public. Journal of Political Marketing", Cilt: 17, Sayı:2, s. 144.

¹⁹¹ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. 11-12

21.yüzyılın sonlarında Avrupa’da kamu diplomasisi, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda değişim göstermiştir. Özellikle 11 Eylül 2001’in ardından yeni bir kamu diplomasisi anlayışı sesleri transatlantik coğrafyanın büyük devletlerinden yükselmeye başlamıştır. Yükselen bu sesler ile beraber Amerikan kamu diplomasisinin teröre karşı mücadele başlığı altında ulusal güvenlik kaygılarını dramatize ettiğine dair bir görüş oluşmuştur. Çünkü Kuzey Amerika haricinde ABD’nin kamu diplomasisi uygulamalarını teröre yönelik gören coğrafyalar çok azdı. ABD’nin bu yöndeki kamu diplomasisi uygulamalarının aksine birçok politikacı kamu diplomasisini modernleşmek adına bir fırsat olarak görmüştür. Bu düşünceye sahip olanlar, kamu diplomasisini sadece yabancı halklarla tek taraflı iletişim kurmak ve yabancı basınla temaslar gerçekleştirmek olarak gören hükümet uygulamalarını eleştirmiştir. Bu dönemde akademik camia, tarih, siyaset, iletişim ve halkla ilişkiler ile yakın temasta olan kamu diplomasisini yeni nesil kamu diplomasisi olarak görmüştür. Yabancı halklarla temasın sadece diplomatik düzeyde olamayacağını söyleyerek yeni diplomatik angajmanlar önermişlerdir.¹⁹²

Soğuk Savaş’ın ardından Doğu ve Orta Avrupa devletleri ülke içinde birliklerini güçlendirmek, ülke dışında saygınlıklarını artırmak, ülkelerinin tanıtımlarını yapmak ve uluslararası örgütlere üye olmak noktasından kamu diplomasisine başvurmuşlardır. Amaç, klasik biçimde uluslararası tanınırlığı ve siyasi etkinliği artırmaktır. ABD, Soğuk Savaş’tan tek güç olarak çıkmasının getirdiği rehavetle 1990’dan 2000’li yıllara kadar kamu diplomasisine akademide ve uygulamada fazla yer vermemiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından, ABD önderliğinde kamu diplomasisi uygulamaları yeniden önem kazanmıştır. Ülkeler arasındaki çatışmalar ve gerilimler kamu diplomasisinin kökenlerini şekillendirmiştir. ABD ve Batı cephesi, özellikle Soğuk Savaş boyunca kamu diplomasisini demir perdenin ardındaki Doğu Avrupa ülkelerine erişebilmek için kullanmıştır. Kamu diplomasisinin bu işlevi Soğuk Savaş bitene kadar sürmüştür.¹⁹³ 11 Eylül 2001’in ardından ortaya çıkan yeni kamu diplomasisine öncülük eden ABD, uluslararası güvenlik ve Batı-İslam ilişkileri ekseninde yeni kamu diplomasisini şekillendirmiştir.¹⁹⁴

Soğuk Savaş’ın bitişiyle beraber küreselleşme ve bilişim teknolojileri hız kazanmış, bu süreçle eş zamanlı olarak diplomasi değişime uğramıştır. Bu süreçte sivil toplum küresel sistemde temele yerleşerek uluslararası siyaseti etkileyen en önemli aktörlerden birisi olmuştur. Yeni sistemin oluşumunda STK’lar ve kamuoyu belirleyici olurken, bilgi ve iletişim

¹⁹² Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 9.

¹⁹³ Szondi, “Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences” s. 3.

¹⁹⁴ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. xix.

imkânlarının artması devletlere politika yapımında meşruiyet zorunluluğu getirmiştir.¹⁹⁵ Melissen'e göre, ilişkiler noktasında iki yönlü bir iletişim biçimi yeni kamu diplomasisinin en belirgin özelliğidir. Tek taraflı bir mesajlaşma formülünden ziyade karşılıklı diyalog yeni kamu diplomasisinin en bariz özelliğidir. Yeni kamu diplomasisini eskisinden ayıran nokta, konuşma ve gönderme süreci kadar dinleme ve alma sürecine de önem vermesidir.¹⁹⁶

Yeni kamu diplomasisini geleneksel diplomasiden ayıran anahtar kelimeler ‘‘katılım’’, ‘‘diyalog’’ ve ‘‘karşılıklılık’’ tır. İlişki kurmayı amaçlayan yeni kamu diplomasisi, geleneksel tarzdaki haber ya da kriz yönetimi yapısından sıyrılmıştır. Yeni kamu diplomasisi gelenekselden farklı olarak iç kamu yapısını dikkate almakta ve yabancı halklara ulaşmak doğrultusunda kendi toplumu aracılığıyla çalışmalar yapmaktadır.¹⁹⁷ Yeni kamu diplomasisinde iletişim gelenekselden farklı olarak karşılıklıdır. Aynı zamanda geleneksel kamu diplomasisinden farklı olarak kamuoyu çok daha aktif rol almaktadır ve hükümet dışı oluşumlar ön plana çıkmaktadır.¹⁹⁸

Geleneksel kamu diplomasisinde öncelikli amaç, politikaları hedef kitleye dayatmak ve ikna etmektir. Bu amaç, içerisinde maruz bırakmayı, dayatmayı, dolaylı yoldan baskıyı barındırmaktadır. Bu yaklaşım, iletişimin ve kamuoyunun günümüzdeki kadar etkili olmadığı Soğuk Savaş döneminin geleneksel kamu diplomasisi yapısına aittir ve günümüz dinamikleri ile uyusmamaktadır.¹⁹⁹

Cull, yeni kamu diplomasisini 7 madde ile sınıflandırmıştır. Bunlar: 1) STK'ların, geleneksel aktörlerin yerine uluslararası alanda öne çıkması; 2) Aktörlerin farklı halklarla iletişim kurmak için kullandığı araçların modern, eş zamanlı ve küresel teknoloji (internet), odaklı olması; 3) Yeni iletişim teknolojilerinin yurt içi ve dışı haberleşme alanlarını birbirine entegre etmesi; 4) Klasik propaganda kavramının yerini alan kamu diplomasisinin, pazarlama, ulus markalaşması ve ağ iletişim teknolojilerinden yararlanması; 5) Yeni kamu diplomasisinin terminolojisi içerisinde yer alan prestij ve uluslararası imaj kavramlarının, yumuşak güç ve markalaşma üzerinden konuşmaya olanak sağlaması; 6) Yeni kamu diplomasisinin aktörden insana işleyen Soğuk Savaş dönemi iletişiminden ayrılması ve uluslararası aktörlerle karşılıklı

¹⁹⁵ Muharrem Ekşi ve Fatma Dilan Taş, (2020), ‘‘Dijital Diplomasi Yeni Bir Tür Diplomasi Midir?’’, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 214.

¹⁹⁶ Melissen, *Public Diplomacy Between Theory and Practice*.

¹⁹⁷ Melissen, *Reflections on Public Diplomacy Today*.

¹⁹⁸ Serhan Koyuncu, (2018), ‘‘Temel Dinamikleri Bakımından Kamu Diplomasisi Yaklaşımları: Türkiye ve ABD’’, *Harsiyât-İlmî, Harsî ve İctimaî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 15.

¹⁹⁹ Abdullah Özkan, ‘‘21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları’’, *TASAM*, s. 6.

olarak modernleşme çabası içerisinde insandan insana bir iletişim türü benimsemesi; 7) Yukarıdan aşağıya doğru işleyen eski iletişim yapısının gölgede kalması ve temel odağın ilişki kurmak olması.²⁰⁰ Aşağıdaki çizelge 1.2. geleneksel ve yeni kamu diplomasisi arasındaki karşılaştırmayı ortaya koymaktadır.

Çizelge 1.2. Geleneksel kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasisi

	GELENEKSEL KAMU DİPLOMASİSİ	YENİ KAMU DİPLOMASİSİ
1) Uluslararası aktörün kimliği	Devlet	Devlet, devlet dışı
2) Kanal	Geleneksel kitle iletişim araçları	Uydu, internet, gerçek zamanlı haberler, mobil telefonlar
3) Medya ortamı	Yurt içi ve uluslararası haber çevreleri net bir çizgi mevcut	Yurt içi ve uluslararası haber çevreleri arasında net bir çizgi yok
4) Yaklaşım kaynağı	Politik savunuculuk ve propaganda teorisi	Kurumsal markalaşma ve ağ teorisi
5) İletişim modeli	Tek yönlü, asimetrik, bilgiye dayalı	İki yönlü, simetrik, diyaloga dayalı
6) Rolün yapısı	Yukarıda aşağıya, aktörden yabancı ülke halkına	Yatay, aktör tarafından kolaylaştırılan
7) Rolün niteliği	Hedeflenen mesajlaşma	İlişki inşa etme
8) Genel amaç	Hedef kitlelerde davranış değişikliği yaratma	Ülkenin politik ve ekonomik çıkarlarını yükseltecek uygun çevre e olumlu izlenim yaratma

Kaynak: (İletişim Başkanlığı, *Kamu Diplomasisi Nedir?*, s. 13)

5.2. Yeni Kamu Diplomasisi Alanları

Son yıllarda uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel başlıklarla bütünleşmiş bir dünya toplumu yaratmıştır. Bu durum, iç ve dış politika karar süreçlerinde devletlerin tekelliğini kırmış, politika yapım süreçlerinde konumlarını farklı aktörlerle paylaşmak durumunda bırakmıştır. Elit bir alan olarak görülen dış politikada iç ve dış kamuoyunun etkisi artmıştır. Yeni kitle iletişim araçları ve iletişim sistemleri ile politika alanının medyalaşması ve demokratikleşmesi ile beraber şeffaflık kültürü uluslararası ilişkilerde yayılmıştır. Dış politika, içerisine çok sayıda aktörün dahil olduğu bir etkileşim alanı haline gelmiştir.²⁰¹

²⁰⁰ Cull, *a.g.e.*, s. 13.

²⁰¹ Ergün Köksoy, (2014), “Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme”, *Marmara İletişim Dergisi*, s. 212.

Günümüzde kamu diplomasisi, devletler ve hükümetler nezdinde yürütülen bir faaliyet alanı olmaktan çıkmıştır. STK'lar, hükümet dışı kurumlar, kültürel örgütler, üniversiteler, vatandaşlar, baskı grupları, lobiler, özel şirketler, medya ve iletişim araçları kamu diplomasisinin alanları haline gelmiştir.²⁰² Hali hazırda radyo, televizyon, online haberler siteleri, sosyal medya, think-tank kuruluşları, meslek kuruluşları, KOBİ'ler de yeni kamu diplomasisi içerisinde kendisine yer edinen alanlar olmuştur.²⁰³

5.2.1. Birey ve Sivil Toplum

Sivil toplumu genel hatlarıyla, aile, devlet ve pazar arasında yer alan boşlukta gruplar ya da bireyler tarafından kamu yararına oluşturulan faaliyetler şeklinde tanımlamak mümkündür. Günümüzde sadece STK'lar değil, aynı zamanda sendikalar, vakıflar, din temelli gruplar, toplumsal örgütler, sosyal ağlar ve kamusal alanda aktif olan vatandaşlar da sivil unsurlar içerisinde yer alabilmektedir.²⁰⁴ Sivil toplum, Antik Yunan'dan günümüze kadar varlığını sürdüren, anlam bakımından değişime açık bir kavramdır. Kavram, iktidar ve gönüllülük faktörleri dışında yer alan birey ve gruplara karşılık gelen kolektif yapıları içermektedir. Eski çağ düşünürleri kavramı devletin dışında yer alan bölge olarak adlandırmış ve doğa halinin zıttı olarak görmüştür. Karl Marx ise sivil toplumu, egemen sınıfın sınırlarını oluşturduğu ve ekonomik ilişkilerin tümünü çevreleyen bir alan olarak görmüştür.²⁰⁵ STK'lar sistemdeki varlığını giderek artırmış, kamu diplomasisi içerisinde önemli bir aktör olmuştur. STK'ların kamuoyunun gözünde güvenilir olması, kamu diplomasisi faaliyetlerinde sivil toplumun etkisini artırmıştır. STK'ların söylem ve eylemlerine inananlar, STK'lar tarafından yollanan mesajlara daha kolay adapte olurlar ve iş birliği sağlarlar.²⁰⁶

Günümüz uluslararası ilişkilerinde hükümetlerin haricinde STK'lar, sivil aktörler ve vatandaşlar diplomatik süreçlerin bağımsız aktörleri olmuşlardır. Bu durum kamu diplomasisinin alanını hükümetten sivil topluma doğru genişletmiştir.²⁰⁷ Bu durum, yeni kamu diplomasisinin öne çıkan önemli özelliklerinden birisidir. Küreselleşmeyle beraber bireylerin

²⁰² Köksoy, “Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme”, s. 213-414.

²⁰³ Mehmet Öztürk, (2019), “Bir Kamu Diplomasisi Uygulaması Olarak Aksaray Üniversitesi Örneğinde Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Kabulü”, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 4, s. 1105.

²⁰⁴ Kumi Naidoo, (10 Şubat 2003), “Civil Society, Governance and Globalisation”, *World Bank Presidential Fellows Lecture*, Washington: CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation.

²⁰⁵ Tuğçe Dağdeviren, (2020), “Gramsci'nin Sivil Toplum Kavramına Bakışı”, *İş ve Hayat*, Cilt: 6, Sayı: 11, s. 157.

²⁰⁶ Özkan, a.g.e., s. 8-9.

²⁰⁷ Köksoy, “Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme”, s. 215.

bilgiye erişme, kullanma ve yayma yeteneği diplomatik uygulamalardan birisi olmuştur. Artan bilgi ve iletişim teknolojisi olanaklarıyla beraber halk çeşitli konularda araştırma, meşgul etme ve savunma yeteneği kazanmıştır. Bu durum küresel düzeyde vatandaş aktivizmi yaratmıştır.²⁰⁸ Halklar ile kurulacak ilişkilerde diplomatlar ve bakanlıkların güvenilirlik elde etmesi yeni dönemle beraber daha zor hale gelmiştir. Bu kapsamda yeni kamu diplomasisi, uygulayan devletin sivil toplumu ve sivil toplum ajanları vasıtasıyla hedef ülkelerdeki yerel ağlar ile etkileşime girerek etkinlik sağlamaktadır.²⁰⁹

Değişen uluslararası yapıyla beraber bireyler diplomatik süreçlerde bazı sorumluluklar edinmişlerdir. Uluslararası düzeydeki faaliyetler doğrultusunda bireyler farklı devletlerdeki bireylerle etkileşime geçebilmekte, birbirlerini tanıma ve ülkesini tanıtmaya fırsatı bulmaktadır. Yeni kamu diplomasisinde yurttaş diplomasisi olarak görülen bu alt uygulama alanı bireyler arasındaki iletişim sürecine dayanmaktadır. Bu etkileşim, karşılıklı diyalogu ve anında geri bildirimi temel alarak kültürlerarası iletişimin kurulmasını sağlamaktadır. Vatandaşlar, ulusal değerler ve çıkarlarını yüz yüze aktarma şansı yakalayarak kültürlerarası diyalogun kurulmasında köprü görevi görürler.²¹⁰

Yeni kamu diplomasisinde bireyler ve vatandaşlar uluslararası anlayışa gönüllü şekilde katkı vermektedir. Bu düzeyde yurttaş diplomasisi ve yeni kamu diplomasisinin ortak bir insandan insana yaklaşımı vardır. Yerel gruplar ve vatandaşlar hükümetin potansiyel ortaklarıdır. Böyle bir yapıda vatandaşların uluslararası politikalara olan desteği, yurtdışında uygulanacak kamu diplomasisinin etkili olmasının ön koşuludur. Verilecek uluslararası mesajlar yurtiçinde karşılık bulmalı ve bireylerin ve toplumun yansıtılan imajı yabancı halklar nezdinde güvenilir olmalıdır.²¹¹

Diplomasinin sosyalleşmesinde dışişleri bakanlıkları harici halkla etkileşim iç ve dış politikada ciddi anlamda önem kazanmıştır. Bu doğrultuda kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler, küreselleşmeyle beraber yükselen iletişim teknolojilerindeki devrimden etkilenmiştir. Küresel düzeyde görüşleri etkilemenin önem kazandığı bir çağda, halklarla içerideki ve dışarıdaki

²⁰⁸ Evan Potter, (2002/2003), “Canada and the new public diplomacy”, *International Journal*, Cilt: 58, Sayı: 1, 43-64. s. 49.

²⁰⁹ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. 16.

²¹⁰ Ahmet Can Akgün, Dilek Paltun ve Mustafa Abanoz, (2020), “Kamu Diplomasi Aracı Olarak Yurttaş Diplomasi: Türkiye’nin Uluslararası İlişkilerdeki Misyonuna Yönelik Erasmus+ Avrupa Gönüllük Programı Örneği”, *Intermedia International E-journal*, Cilt: 7, Sayı: 13, s. 342.

²¹¹ Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 19.

iletişim, dışışleri bakanlıkları için giderek karmaşık hale gelmiştir.²¹² Yeni tarz kamu diplomasisi ile beraber halklar ve bireyler diplomatik süreçlerde bir aktör haline gelmiş, bakanlıkların ve resmi yetkililerin merkezi konumları zayıflamıştır.

Sistemdeki bu gelişmeler ile beraber kamu diplomasisi, hükümetlerin dış politika stratejilerinde pasif unsurlar olmaktan çıkmış, halklar adına daha aktif bir rol üstlenmiştir. Sivil toplum ve küresel toplum hareketlerin güçlenmesi ve sivil toplumun sisteme artan katılımı nezdinde yeniden tanımlanan çok taraflı bir diplomatik karakter ortaya çıkmıştır.²¹³

İnternetin sunduğu kaynaklardan da faydalanan bireyler ve gruplar, uluslararası alanın yapılanmasında doğrudan katılımcılar olmuşlardır. Bireyler ve gruplar, küresel sivil toplum, ulusal hükümetler veya bağımsız yapılanmalar düzeyinde faaliyet göstermektedirler. Brian Hocking' e göre, aynı zamanda halk ve bireyler sadece bir diplomasi üreticisi değil, aynı zamanda bir diplomasisi tüketicisi olarak küresel hareketlilik, turizm ve hatta terörizmin gibi unsurlarda boy gösterebilmektedirler.²¹⁴

Shaun Riordan'a göre, bireyler ve sivil toplum ajanları, yeni kamu diplomasisi içerisinde önemli bir rol oynamaya devam edeceklerdir. Bireyler ve gruplar, diplomatlar, gazeteciler ve yorumcular da dahil olmak üzere siyasi seçkinlerin katılım düzeyinde önemli bir konuma sahip olmaya devam edeceklerdir. Riordan'a göre, bunu devam ettirebilmeleri için ise daha açık ve istekli olmaları, gerçek diyalog ve tartışmaya girmeleri gerekmektedir.²¹⁵

Bireyler ve gruplar düzeyinde karşılık bulan yurttaş diplomasisi, bireyler arası iletişimden beslenmekte ve kamu diplomasisinin bir uygulama olmaktadır. Vatandaşlar, iletişim kurdukları insanlara ulusal çıkar ve değerlerini yüz yüze anlatmaktadır. Vatandaşlar, bulundukları devletlerde kendi lkelerini ve kültürlerini diyalog formatında anlatmakta; yabancı ülke ve kültürleri daha yakından tanımaktadır.²¹⁶ Bu durum, bireyler yeni kamu diplomasisinin aktörlerinden biri haline getirmektedir. Yani sonuç olarak bakıldığında vatandaşlar, olayların gelişimine etki etme noktasında politik aktörlerdir. Sivil toplum, aktif

²¹² Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. 13.

²¹³ Hocking, a.g.e., s. 30.

²¹⁴ Hocking, a.g.e., s. 32.

²¹⁵ Riordan. a.g.e., s. 193.

²¹⁶ Akgün, Paltun ve Abanoz, a.g.e., s. 340.

vatandaşlardan oluşan ve öteki gruplar ile etkileşime giren birliklerin meydana getirdiği bir düzenli alan olarak görülebilir.²¹⁷

5.2.2. Kültür

Kültür, bir toplumun ya da topluluğun karakterini yaratan, onu diğerlerinden ayıran maddi ya da manevi değerlerin toplamıdır. Söz konusu değerler yalnızca sanat ya da edebiyattan oluşmaz. İnançlar, dil, düşünce, gelenekler, töre, yaşam stili, temel haklar vb. unsurlar kültürün temel parçalarıdır. Kültür, bir toplumun kendini ifade etme şekli ve kimliklerinin yansımasıdır. Toplumların ayırt edici özellikleri ve özgün yanları kültürel faaliyetler ile belli olurken, aynı zamanda da öteki toplumlarla ortak yanlarını ve evrensel değerlerini keşfetmesini sağlar.²¹⁸ Kültür, tarih sahnesinde daima bir politika aracı olmuştur. Yabancı basında ilgi uyandırması ve farklı kültürlerden insanlar arasında etkileşimler yaratması sebebiyle kamu diplomasisi için de önemlidir. Kamu diplomasi faaliyetleri içerisinde kültürel etkinlikleri sıklıkla görmek mümkündür. Kültür faaliyetleri, kişileri etkilemek, beğenileri kazanmak ve cezbedici bir imaj yaratmak noktasında kamu diplomasisi ile uyum göstermektedir. Bu doğrultuda ülkeler, yumuşak güç unsuru olan kültürü uluslararası arenada araçsal hale getirerek nüfuzlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu faaliyetler, din, dil ve ırk ayırt etmeden geniş kitleleri ve farklı kültürleri bir araya getirebilmektedir. Kültür-sanat faaliyetleri kapsamında kamu diplomasisi, resim, sergi, fuar, moda, edebiyat, dans, müzik yemek, spor vs. gibi alanlarda boy gösterebilmektedir.²¹⁹ Yabancı halklarla kültürel iletişim yaratma noktasında kamu diplomasisi, kültürel diplomasiyi bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca bu faaliyetler ile devletlerin sosyal ve kültürel yapısı dış dünyaya tanıtılmaktadır.²²⁰ Küreselleşmenin etkisini giderek hissettirdiği çok kutuplu uluslararası yapıda günümüz devletleri, uluslararası alandaki ulusal ve uluslararası çıkarlar ve imajlarını merkezi bir bileşenin parçası olan kültürel diplomasi faaliyetleri ile temsil etmeye daha fazla özen göstermektedir.²²¹

Yudhishtir Raj Isar'a göre, diyaloglar ve karşılıklı anlaşma noktasında kültürel söylemlerden yararlanmak örtülü şekilde ulusal çıkarlara katkı sağlayan bir yöntemdir. Bu

²¹⁷ Seda Çakar Mengü ve Gonca Yıldırım, (2012), “Halkla İlişkilerin Kamu Diplomasisinde Etkin Kullanımı”, İçinde Abdullah Ersoy ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Edt.), *Kamu Diplomasisi*, (ss. 71-110), İstanbul: TASAM, s. 71.

²¹⁸ Fırat Purtaş, (2013), “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış*, Cilt: 7, Sayı: 13, s. 4.

²¹⁹ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, ss. 191-192.

²²⁰ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 201.

²²¹ Dahlia Patricia Sterling, (2018), “A New Era in Cultural Diplomacy: Promoting the Image of China's “Belt and Road” Initiative in Asia”, *Open Journal of Social Sciences*, Cilt: 6, s. 102.

yöntemle kültür aktörleri, stratejik fırsatlar ile kendi politikalarını meşrulaştırır. Kültür diplomasisi, diplomatik süreçlerde yer almayan aktörler için ilerlemek, görünürlük ve kaynak yaratmak bakımından fırsatlar sunmaktadır. Isar’a göre, kültür diplomasisi 3 soruya cevap aramaktadır. Bu sorular: Kültür diplomasisi, ciddi iş birliği kapsamında elitleri aşan bir tür müdür?; Devlet, kültürlerarası ve kültür aşırı etkileşimlere erişme noktasında merkezi bir öneme sahip midir ?; Kültür diplomasisi negatif ulusal imajları düzeltebilir mi ? dir.²²²

Toplumun büyük kısmının oluşturduğu yaşam pratikleri popüler kültür içerisinde yer almaktadır. Vizyondaki bir filmi izlemek, maça gitmek, pop dinlemek gibi basit pratikler buna örnektir. Devlet bünyesinde yer alan kurumların kültürel diplomasi faaliyetleri çoğunlukla yüksek kültür öğeleri sunmak adına gerçekleşmektedir. İnsanın doğası ile uyumlu olması, hayatı kolaylaştırması, renklendirmesi ve keyiflendirmesi kültürün kabul görmesi için gereklidir. Fakat bunların yanı sıra demokrasi ve insan hakları ile uyumlu olmak gerekmektedir. Örneğin, bir kültürel öğe olarak yogadan bahsetmek mümkün iken, kast sistemini bir kültürel öğe olarak göstermek mümkün değildir.²²³

Günümüzde bir devlet kültür politikası uygularken sadece ülke kültürünü değil, aynı zamanda ülkesindeki kültürü de anlatmak noktasında çaba sarf etmelidir. Çünkü çağımız içerisinde toplumlar, gruplar, halklar tek tip bir kültür yapısından ziyade genellikle çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Kültürler, şeffaf ve çekici olmalıdır. Uluslararası alanda kültür nezdinde iş birliği kurulmaya çalışılırken ulusal kültür dinamikleri göz önünde tutulmalıdır. Küresel kültür politikaları ve değerleri benimsenirken, ulusal kültür, devletin kendi coğrafya, tarih ve toplumundan uzaklaştırılmamalıdır. Ülke içerisinde karşılık bulamayan ve benimsenemeyen kültür, dışarıda etki yaratmaz ve uluslararası kültürle bütünleşme sağlayamaz. Aynı şekilde sadece dışarıya odaklı kültür, içeriden destek bulamaz ve uluslararası alanda savrulmaya müsait hale gelir.

5.2.3. Din

Din, dünya kültür ve medeniyetinin şekillenmesinde başlıca bir faktördür. Küreselleşen dünya ile devletler dış politikada dini stratejilere önem vermektedir. Israel Rafalovich’e göre, din temelli diplomasi derin ve kalıcı toplumsal dönüşümlerin tohumlarını ekmektedir. Rafalovich, ruhen din ve diplomasiinin eski dönemlerden beri birlikte olduğunu ve günümüzde

²²² Yudhishtir Raj Isar, (2012), “Kültür Diplomasisi: Şişirilmiş Bir İtibar Peşinde mi?”, İçinde Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Edt.), *Kamu Diplomasisi* (ss. 111-126). İstanbul: TASAM, s. 115.

²²³ Yağmurlu, “Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi”, s. 1371.

postmodern bağlantı içerdiğini belirtmektedir. Kültürel ve dini unsurlar diplomasi içerisinde yer almakta, kimliklerin nasıl inşa edildiğiyle ilgilenmekte ve iç ve dış politikada çeşitli faktörlerin etkileşimine meydan okumaktadır. Bu noktada, diplomasi ve dinin gündeminde çok fazla unsurun yer alması ve çeşitli dinlerin dış ilişkiler üzerindeki büyük etkisi dinin politika yapımındaki rolünü karmaşıklaştırmaktadır. Günümüzde dinin giderek siyasallaşan yapısı diplomasi, katılım ve ortaklık çerçevesinde dini bir fırsat haline getirmektedir.²²⁴

Öte yandan Aliya İzzetbegoviç'e göre, din gelişmeye götürmediği gibi, bilim de hümanizme götürmemektedir. İzzetbegoviç'e göre, en iyi ihtimalle bu iki kavram düşünce sistemlerinin bir yan etkisi olabilir. İzzetbegoviç, yaşadığımız dünya içerisinde ne salt bir dinin ne de salt bilimin olmadığını belirtmektedir. Din ve bilimin, ölçü ve varsayımlar noktasında kesişim alanlarından olduğunu ifade etmektedir.²²⁵ İzzetbegoviç'e göre, sanat, felsefe ve din insanın dikkatini gizeme, muammaya ve sorulara çekmektedir. Bu süreçte bilinç uyanırken, bilgi ve bilme hâinden ziyade, farkında olmadığımız bilgisizlikten, farkında olduğumuz bilgisizliğe doğru bir uyanış gerçekleşmektedir.²²⁶

İnanç, bireylerin şahsi hayatlarında ve siyasi topluluklarda önemli bir kavramdır. İnanç, tıpkı ideoloji ve ulusal çıkar gibi karar vericilerin dış politikada dikkate alması gereken bir olgudur. Aktörlerin kamu diplomasisi uygulamalarında inançlara dokunabilmek adına iyi düşünülmüş ve ayrıntılı taktiklere gereksinimleri vardır. Dinler arası etkileşim, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmelerle beraber artmıştır ve inanç temsilcileri seslerini daha çok duyurma fırsatı yakalamıştır. Bu durum, kamu diplomasi kapsamında inançları ve inanç diplomasisini stratejik anlamında ön plana çıkarmıştır. İnanç diplomasisi, din ile siyaset arasında bağlantı kurmak, din üyeleri arasındaki iletişimi kuvvetlendirmek, çatışmalara yol açan görüşler ve düşünceleri ortadan kaldırmak ve barışın inşası için bilgilendirmeler yapmak doğrultusunda etkilidir.²²⁷

Din, kamu diplomasisi çerçevesinde bir faaliyet alanı olarak görülebilir. Dini inançlar ve birbirleriyle çelişkili inanç yapıları tarih sahnesinde büyük çatışmalara neden olurken, doktriner yaklaşımlar dünya genelinde somut barış anlaşmalarının oluşturulmasına hizmet

²²⁴ Israel Rafalovich, (5 Ağustos 2018), "Religion in Global Diplomacy", *Diplomat Magazine*, <https://diplomatomagazine.eu/2018/08/05/42260/>, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2022.

²²⁵ Aliya İzzetbegoviç, (2019), *Doğu Batı Arasında İslam*, (Çev: Edina Nurikiç), İstanbul: KETEBE Yayınevi, s. 13.

²²⁶ İzzetbegoviç, *a.g.e.*, s. 71.

²²⁷ "İnanç Diplomasisi "Sektörel Diplomasi İnşası"", (t.y), Stratejik Vizyon Belgesi, TASAM.

etmiştir.²²⁸ Bu doğrultuda din, kamu diplomasisinin faaliyet alanları içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Din aracılığıyla ülkeler hem kendi dindaşlarına hem de yabancı kamuoylarına seslenerek ilişkiler yaratabilirler. Kamu diplomasisi hedeflerinin gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan diyalog unsuruna ve bu unsurun sürdürülmesine din büyük katkı sağlamaktadır. Özellikle din, evrensel barış ve uzlaşma noktalarında küresel alana inanç ve fikirleri aktararak birlikteliği artırır. Teknolojini gelişimi ise bu anlamda bilgi ve iletişimin taşınma sürecini hızlandırır. Dini diplomasi sayesinde farklı yerlerdeki topluluklar birbirleriyle iletişime geçerek devletleri adına avantajlar yaratır.²²⁹ Siyasetin dinselleşmesi ve dinin siyasallaşması, diplomasi içerisinde yer alan aktörlere dini boyutta hem katılım hem de ilham noktasında katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda ise dini liderler toplumların davranışları ve algılarını şekillendirmede önemli rol oynamaktadır.²³⁰ Payot’a göre, kuvvetli bir dini inancının egemen olduğu dönemlerde ya da bölgelerde, dinsel hisler büyük bir enerjiye sahip kitleler yaratır.²³¹

John Stempel, bazı tarihçilerin dinin uluslararası siyasette yeniden canlanmasını İsrail’in kurulmasıyla bağdaştırdığını söylemektedir. Bu canlanmaya ise Arap-İslam siyasi tepkisinin yol açtığını vurgulamaktadır. Stempel, İsrail kurulana dek dinin uluslararası siyasette arka planda kaldığını dile getirmektedir. Holokost sonrası dinin Yahudiler için dünya genelinde eşsiz ve özel bir hale geldiğini ve bunun Araplar nezdinde zaman içinde değişen ölçülerde düşmanlık yarattığını söyleyen Stempel, bu durumun Orta Doğu’nun mevcut jeopolitik yapısını kurguladığını söylemektedir. Arap-İsrail barış süreçlerinin, en az din ve diğer konular kadar diplomasi süreci olduğuna da değinmektedir.²³²

Soğuk Savaş’ın ardından, özellikle ikiz kuleler saldırılarından bu yana uluslararası ilişkilerde din önemini giderek artırmıştır. Devletlerin ulusal güvenlik ve dış politika stratejilerinde kendisine yer edinmiştir. Bu sebeple, ülkenin dini imajı ile ilgili kamu diplomasisi faaliyetleri de görülmektedir. Dini kamu diplomasisi, merkezine inançlı insanları

²²⁸ “Religion and Diplomacy: How faith impacts conflict and conflict resolution in the 21st century”, (23 Mart 2016), *Harvard Kennedy School Belfer Center For Science And International Affairs*, <https://www.belfercenter.org/event/religion-and-diplomacy-how-faith-impacts-conflict-and-conflict-resolution-21st-century>, Erişim Tarihi: 26 Kasım 2022.

²²⁹ Meryem Okumuş, (2021), “Bir Dini Diplomasi Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Dijital Hesaplarının Diyalogsal İlişki Açısından Analizi”, *MEDİAD (Medya ve Din Araştırmaları Dergisi)*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 154 ve 158.

²³⁰ Allen Keiswetter ve Bishop John Chane, (Kasım 2013), *Diplomacy and Religion: Seeking Common Interests and Engagement in a Dynamically Changing and Turbulent World*, The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World U.S.-Islamic World Forum Papers, s. 2.

²³¹ Payot, *a.g.e.*, s. 57.

²³² John Stempel, (14-18 Mart 2000), “Faith and Diplomacy in the International System”, *41st Annual Convention*, Los Angeles: International Studies Association, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/isa/stj01/>, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2022.

koyarak kendi dinlerine ve dini gruplarına bağılı insanlar ile yabancı dini örgütlere mensup insanlar arasındaki etkileşimi artırmaktadır. Dini diplomasi, birçok halk, millet ve bölge arasında etkileşim yaratır. Dini diplomasi aracılığıyla farklı fikirler, duygular, değerler ve davranışlar etkileşime girer. Bu sebeple dini kamu diplomasisi, siyasi ve ekonomik ortaklıklardan daha kalıcıdır. Dinin, toplumsal, temel, evrensel ve süreklilik özellikleri kamu diplomasisinin temel parametreleri ile uyushmaktadır. Bu durum, dine kamu diplomasisi içerisinde geniş bir alan yaratmaktadır.²³³ Xu, Çin ile ilgili dini kamu diplomasisi tavsiyeleri verirken inanç çalışmaları yapan STK'ların, dini hayır kurumlarının, dini çalışmalar ve öğretimlerin, halk inançları kuruluşlarının, dini medyanın öneminden bahsetmektedir. Hükümetlerin kamu diplomasisi ile ilgili dini kurumlarını geliştirmek için politikalar oluşturmasını, yeni politikaların inşa etmesini ve bu politikaları koruma altına almasını savunmaktadır.²³⁴

5.2.4. Eğitim ve Akademi

Yeni kamu diplomasisi içerisinde eğitimsel değişim programları, enformasyon, bilgi ve fikir alışverişi kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu programların içerisinde akademi ve eğitim alanındaki faaliyetler ve ziyaretçi programları görölmektedir. Okullar, üniversiteler, akademisyenler ve öğrenciler eğitim alanındaki değişim programlarının temel özneleridir. Değişim programları, akademisyen ve öğrencilerin değişimi, burslar, ziyaretçi araştırmacı ve öğretim görevlisi gibi başlıkları kapsarken, bireye odaklanmaktadır. Devletin hikâyesini, değerlerini, kültürünü, tarihini, vizyonunu ve sanatını aktarmak gibi temel kamu diplomasisi hedefleri çerçevesinde değişim programları, kişilere yerinde öğrenme ve tecrübe etme olanağı sağlar.²³⁵

Kamu diplomasisi uygulayıcıları içerisinde üniversiteler ve okullar, araştırma süreçlerine ve kültür faaliyetlerine sağladıkları katkıyla önemli yer tutmaktadır. Üniversitelerin araştırma merkezleri stratejik ölçüde hazırladıkları bilimsel rapor, analiz ve yayınlar ile kamu diplomasisine pozitif ölçüde katkı verirler. Üniversiteler, kültürel uygulamalar ve kamu diplomasisi mesajlarını sağlıklı şekilde aktarma noktasında etkin oldukları kadar düzenledikleri uluslararası konferans, seminer, çalıştay ve kongreler ile de önemli rol oynarlar. Söz konusu faaliyetlere katılan yurtdışındaki bilim insanları hem alıcı hem de verici konumları ile

²³³ Yihua Xu, (2015), “Religion and China’s Public Diplomacy in the Era of Globalization”, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, Cilt: 9, Sayı: 4, s. 17.

²³⁴ Xu, a.g.e., s. 35.

²³⁵ Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, ss. 183-184.

mesajların odak noktasıdır. Kamu diplomasisi adına bilim insanlarının sahip olduğu güvenilir, saygın, itibarlı kimlik ve imajları araçsal anlamda onları önemli hale getirmektedir.²³⁶

Üniversiteler ve akademisyenler yeni kamu diplomasisinin önemli ajanlarındandır. Sahip oldukları etkili ağlar ile yabancı vatandaşları etkileyebilmektedirler.²³⁷ Nancy Snow, büyüyen kamu diplomasisi içerisinde akademisyenleri takım yıldızının bir yıldızı olarak dile getirmiştir.²³⁸

Tarih, siyaset, iletişim ve halkla ilişkiler gibi alanlarda uzman olan akademisyenler yeni kamu diplomasisinin, yabancı toplumlarla temasta yeni diplomatik angajman biçimlerini öngördüğünü dile getirmişlerdir. Hükümet unsurların haricinde kamu diplomasisini ele alan düşünce kuruluşu araştırmacıları, akademisyenleri ve danışmanları, görüşleri doğrultusunda ve mesleklerinin değişimi konusunda aydınlatılması gereken uygulayıcılara danışmanlık yapmaya başlamışlardır.²³⁹

Akademisyenler, uluslararası alan ve iletişimin dönüşen yapısıyla beraber kamu diplomasisi kavramının tanımını güncellemişlerdir. Bazı akademisyenler, kamu diplomasisi ile stratejik iletişim unsurlarını birleştirmişlerdir. Bazıları ise halkla ilişkileri kamu diplomasisi kavramına yakınlaştırmıştır. Bazı akademisyen ve araştırmacılara göre, kamu diplomasisi, hükümetlerin, sivil grupların ve bireylerin doğrudan ya da dolaylı biçimde kamu davranışlarına ve düşüncelerine etki ederek, devletlerin dış politikadaki karar verme süreçlerini etkilemesidir. Akademik camianın katkılarıyla yapılan bu tanımla beraber yeni aktörlerin varlığı onaylanmıştır.²⁴⁰ Bu bağlamda akademik çevrenin, yeni kamu diplomasisinin karakterinin ve kavramsal çerçevesinin oluşmasına ettiği etki görülmektedir.

Eğitim faaliyetleri çerçevesinde ise öğrenciler, yeni yerler, kültürler, diller ve birçok farklı unsur keşfetmek amacıyla yurtdışında eğitim almak isterler. Bu kapsamdaki değişim programı ve faaliyetler, öğrencilere hem farklı kültür ve yaşam tarzlarını tanıma hem de kendi kültür ve yaşam tarzlarını tanıtmaya imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda yurttaş diplomasisi de

²³⁶ Özkan, a.g.e., s. 9.

²³⁷ Riordan, a.g.e., s. 191.

²³⁸ Nancy Snow, (2020), “Rethinking Public Diplomacy in the 2020s”, İçinde Nancy Snow ve Nicholas Cull (Edt.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (s. 3-12). New York: Routledge. s. 3.

²³⁹ Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 9.

²⁴⁰ Köksoy, “Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme”, s. 214.

yürüten öğrenciler, bireyler arası iletişim doğrultusunda kamu diplomasisi uygulamaları gerçekleştirmektedir.²⁴¹

Kamu diplomasisinin gelişiminde ve ortaya çıkmasında akademinin katkısı büyüktür. Akademik değişim programları eğitim haricinde kültürel faaliyetlere de katkı sağlamaktadır. Kamu diplomasisinin bu kapsamdaki teorik yapısı, ABD hükümeti tarafından 1950’lerde-1960’larda ampirik malzemelerin toplanmasıyla başlamıştır. O süreçte, akademik çevrede kültürel diplomasi söylemleri ses getirmiştir. Bakıldığında yeni kamu diplomasisinin gelişmesinde akademik alandaki yeni bilimsel kavramların katkısı büyüktür. Uluslararası akademik çevre, uluslararası değişim programlarının eğitim alanında bir kamu diplomasisi aracı olduğu konusunda hemfikirdir. Üniversitelerin birbirleri ile ortak projeler yürütmesi ve uygulaması, öğrenci ve akademisyen değişimi yapmaları bu alandaki örneklerdir.²⁴²

Türkiye’de ise bu alanda Bologna süreci, TURQUAS Projesi, Erasmus ve Erasmus+ programı, Mevlana Değişim Programları, Proje Tabanlı Uluslararası Değişim Programı, Ortak Eğitim-Öğretim Programları, YABSİS (Yabancı Akademisyen Bilgi Sistemi), Ortak Diploma Programları, Okul Tanıma ve Denklik Yönetmeliği, Uluslararası İşgücü Kanunu’nun çıkartılması, doktora öğrencilerinin mezuniyetleri sonrası ikametlerinin uzatılması, YÖK bursları bu kapsamdaki önemli faaliyetlerdir.²⁴³

5.2.5. Spor Faaliyetleri

Spor, tarihsel anlamda insanlık kadar eski bir kavram olarak görülse bile günümüzdeki anlamı çerçevesinde yeni bir olgudur ve başlangıcı 19. yüzyıla dayanmaktadır. 1863’de futbol, 1891’de basketbol, 1895’de voleybol, 1873’de tenis, 1876’da polo, 1891’de halter güncel kuralları ile ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı dönemde spor, elit kesimin boş vakitlerini geçirmek adına eğlence amaçlı yaptığı etkinliklerdi. Fakat ilerleyen yıllarda spor, devlet okullarında ve halkta yer edinerek önemli bir unsur olmuştur. Sporun askeri alana yaptığı katkı ile güçlü topluma zemin hazırlaması da önemini artırmıştır. 3 etken sporu önemli hale getirmiştir. Bunlar:

²⁴¹ Akgün, Paltun ve Abanoz, (2020), ‘‘Kamu Diplomasi Aracı Olarak Yurttaş Diplomasi: Türkiye’nin Uluslararası İlişkilerdeki Misyonuna Yönelik Erasmus+ Avrupa Gönüllük Programı Örneği’’, *Intermedia International E-journal*, Cilt: 7, Sayı: 13, s. 339-341.

²⁴² Nuraiym Usmanova, (t.y.), ‘‘Eğitim Programlarının Kamu Diplomasisindeki Rolü: Türkiye Örneğinde’’ *SDE Akademi*: https://sdeakademi.org/egitim-programlarinin-kamu-diplomasisindeki-rolu-turkiye-orneginde_4-171, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.

²⁴³ Mehmet Öztürk, a.g.e., s. 1112.

Olimpiyat Komitesinin kuruluşu ve Olimpiyat Oyunları, sömürgeleşme ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıdır.²⁴⁴

Spor tarihinin gelişiminde İngiltere'nin katkıları çok büyüktür. Hâlihazırdaki sporlara kurallar getirmek ve yeni sporlar bulmak İngiltere'nin spora yaptığı katkılardandır. Aynı zamanda İngiltere, hâkimiyet bölgelerine oyunlarını aktararak sporun yayılmasını sağlamıştır. Kriketin İngiliz kökenli bir oyun olmasına rağmen Pakistan, Hindistan ve Güney Afrika'da milli spor olarak görülmesi bu duruma örnektir. 1930 yılından beri gerçekleştirilen “İngiliz Milletler Topluluğu Oyunları” (Commonwealth Games), günümüzde 71 ülkenin katıldığı 18 farklı dalda yarışmalar düzenleyerek ülkeler arasındaki kültürel bağlara katkı sağlamaktadır. Sporu yayma noktasında önemli bir unsur olan kitle iletişim araçları, spor faaliyetlerini geniş kitlelere yayan bir etki yaratmıştır. Uluslararası kamuoyunun izlemesi için gerçekleştirilen spor faaliyetleri, kitle iletişim araçlarında kendisine geniş yer bulmuştur. 1936 yılında gerçekleştirilen “Berlin Olimpiyatları” televizyonda yayınlanan ilk spor faaliyeti olarak bu duruma temel atan olay olarak görülebilir.²⁴⁵

Spor diplomasisi, sporcuların, devletleri adına ya da devletleriyle birlikte temsil eylemleri ve diplomatik etkinliklerde bulunmasıdır. Sporcular ve spor etkinlikleri yabancı kamuoylarının ve örgütlerin gözünde devletin dış politika amaçları doğrultusunda uyguladığı, bağlantı, bilgilendirme ve imaj eylemleridir.²⁴⁶ Spor diplomasisi, kamu diplomasisi içerisindeki bir alandır. Sporun rahatça geniş kitlelere ulaşması, uluslararası alanda ortak bir dil yaratması, bireyin ve toplumun zihninde sempati ve hayranlık oluşturmaları ve çeşitli kitlelerde fanatizm ve bağlılık yaratması bu spor diplomasisini stratejik hale getiren maddelerdir. Devletler, yabancı devletlere dış politika çerçevesinde göndermek istediği mesajları yumuşak gücün bir kolu olan spor diplomasisi ile yollayarak milyarlarca insana ulaşmaktadır.²⁴⁷

Spor diplomasisi, farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilebilecek bir faaliyettir. Spor, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (UOK) ve FIFA'nında söylediği üzere, birleştirici, diyalog artırıcı ve dünya barışına katkı sağlayıcı bir unsurdur. Aynı zamanda spor, ulusal gurur ve kimliğin sunumu, ülkenin başarı ve gücü noktasında da işlev görmektedir. Bir devlet spor aracılığıyla kendisini uluslararası alanda güçlü göstermek için iki yol izler. İlki, büyük spor

²⁴⁴ Yağmurlu, “Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi”, s. 1372.

²⁴⁵ Yağmurlu, “Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi”, s. 1373.

²⁴⁶ Daha detaylı bilgi için bkz: Stuart Murray, (2012), “The Two Halves Of Sports-Diplomacy”, *Diplomacy and Statecraft*, Cilt: 23, Sayı: 3, ss. 576-592.

²⁴⁷ Ömer Özbey, Doğan Doğan ve Tekin Çolakoglu, (2021), “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Spor Diplomasisi”, *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, ss. 109-110.

etkinliklerine ev sahipliği yapmaktır. İkincisi, spor branşlarında başarı elde etmektir. Uluslararası spor faaliyetlerine katılan sporcular kendileriyle beraber ülkelerini de temsil eder. Madalyalar kazanmak sporcunun bireysel başarısını göstermekle birlikte, devletin o sporcuyla yetiştirebilecek ekonomik ve toplumsal sisteme sahip olduğunu da gösterir.²⁴⁸

Dış politikada sporun yarattığı yumuşak güç unsurlarına ABD ve Çin arasında gerçekleşen meşhur “Ping-Pong Diplomasisi”²⁴⁹ ve Hindistan ile Pakistan arasındaki “Kriket Diplomasisi” örnek gösterilebilir.²⁵⁰ Çoğu siyasi rejim, uluslararası arenadaki politikalarını gerçekleştirmek adına spor ve özellikle Olimpiyat Oyunlarını ciddi anlamda kullanmaktadır. Medyanın büyüyen etkisi ve organizasyonların evrensel dili sporu devletler, şehirler ve topluluklar için çekici bir platform haline getirmektedir. Bazı devletler, topluluklar ve kuruluşlar sporu köprüler kurmak için bir araç olarak kullanırken, bazıları ise dış politika amaçlarına ulaşmada güçlü bir araç olarak görmektedir.²⁵¹

Antik Yunan döneminde ateşkeslerin olimpiyat oyunları ile ilan edilmesi sporun diplomasi üzerindeki bir örneğidir. Kitlesel olarak büyük organizasyonlar olan olimpiyatlarda tarih boyunca boykotların, oyunların iptal edilmesinin ve sporcuların ülkelerini temsil eden bazı simgeleri kullanmasının görülmesi kitlesel algı yönetimi ve diplomasi aracı olarak sporun önemini kanıtlamaktadır. Hükümetler çeşitli politikaları kınamak ve boykot yapmak amacıyla spor faaliyetlerini araç olarak kullanmışlardır. I. Dünya Savaşı’ndan dolayı 1916 Berlin Olimpiyatlarının iptal edilmesi, II. Dünya Savaşı’ndan dolayı 1940 Tokyo ve 1944 Londra Olimpiyatlarının iptal edilmesi, bazı devletlerin 1956 Melbourne Olimpiyatlarını boykot etmesi, ABD’nin 1968 Meksiko Olimpiyatlarında ırkçılıktan dolayı boykot edilmesi, 1972 Münih Olimpiyatlarında rehin alma olayı ve 1980 Moskova ve 1984 Los Angeles Olimpiyatlarının boykot edilmesi bu duruma örneklerdir.²⁵² Yine spor boykotları kapsamında, 2022 Katar Dünya Kupası’nın maçlarının oynanacağı stadyumların inşasındaki işçilerin kötü şartlar altında çalıştırılmasından dolayı Katar protesto edilmiştir.²⁵³ Yine dünya kupasında boy

²⁴⁸ Yağmurlu, “Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi”, s. 1374.

²⁴⁹ Daha detaylı bilgi için bkz: “Ping-Pong Diplomacy: Artifacts from the Historic 1971 U.S. Table Tennis Trip to China”, (5 Ağustos 2021), *National Museum Of American Diplomacy*: <https://diplomacy.state.gov/ping-pong-diplomacy-historic-1971-u-s-table-tennis-trip-to-china/> Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022.

²⁵⁰ “Hindistan ve Pakistan’dan ‘Kriket Diplomasisi’”, (17 Nisan 2005), VOA, <https://www.voaturkce.com/a/a-17-2005-04-17-voa9-88002502/845334.html>, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2022.

²⁵¹ Yoav Dubinsky, (2019), “From soft power to sports diplomacy: a theoretical and conceptual discussion”, *Springer Nature Limited*, Cilt: 15, Sayı: 1, s. 156.

²⁵² Özbey, Doğan ve Çolakoğlu, a.g.e., s. 110-111.

²⁵³ “Katar 2022 Dünya Kupası neden boykot ediliyor?”, (6 Ekim 2022), *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/spor/katar-2022-dunya-kupasi-neden-boykot-ediliyor-1989379>, Erişim tarihi: 28 Kasım 2022.

gösteren takımlardan birisi olan İran'ın ülkesindeki olaylara tepki olarak takım ve taraftar halinde istiklal marşlarını okumaması sporun diplomasi ile olan bağlantısını gösterir niteliktedir.²⁵⁴

5.2.6. Sağlık

Yeni kamu diplomasisi içerisinde sağlığın yarattığı sektörler arası yaklaşım çağımızın sağlık diplomasisi alanını geliştirmiştir.²⁵⁵ Avrupa'da görülen sağlık sorunlarının uluslararası bir niteliğe bürünmesi, devletlerin dış politikalarında sağlığın potansiyel bir konu ve araç olarak ortaya çıkmasına vesile olmuştur. 1831 yılında Avrupa devletleri hacılar vasıtasıyla Bengal'den Avrupa'ya yayılan kolera gibi hastalıklara önlemler alması için Osmanlı Devleti'ne siyasi olarak baskı yapmışlardır. 23 Temmuz 1851'de düzenlenen Paris konferansı, sağlık konularının küresel düzeyde dikkate alınması için bir paradigma belirlenmesine ve birçok devletin Avrupa'daki salgınların uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini tartışmasına tanık olmuştur. Sağlık diplomasisi, bir devletin sağlıkla ilgili konular doğrultusunda yumuşak gücü araç olarak kullanması ve devletin mevcut dış politika gündemine uyumlu şekilde aktarmasıdır.²⁵⁶

Sağlık diplomasisi ile ilgili mevcut literatürde iki ayrım vardır. İlki, küresel halk sağlığını destekleme ve ulusal çıkarlara hizmet etme arasındaki ayrımdır. İkincisi, sağlık diplomasisinin, çok taraflı, küresel, bölgesel ya da ikili olarak yürütülüp yürütülmediği ayrımıdır.²⁵⁷ Rüştü Altılı'ya göre, sağlık hizmetlerini oluşturulabilecek diplomatik araçlar vardır. Bunlar: Sağlık Diplomasisinin İnsani ve Sosyal Araçları, Sağlık yardım faaliyetleri, Başka bir ülke için sağlıkla ilgili mesleki yardım ve eğitim faaliyetleri, Sağlık Diplomasisinin Ticari Araçları, Sağlık turizmi faaliyetleri, Sağlık ürünleri ticaretidir.²⁵⁸ Bu unsurlar ve araçlar arasında sağlanan koordinasyon ve ile sağlık alanında bir yeni kamu diplomasisi yaratmak mümkündür. Çünkü sağlık, küresel düzeyde her aktör ve birey tarafından dikkate alınan bir kavramdır.

²⁵⁴ “İranlı futbolcu ve taraftarların protestosu, 2022 Dünya Kupası'nda da devam etti”, (21 Kasım 2022), *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2022/11/21/iranli-futbolcu-ve-taraftarlarin-protestosu-2022-dunya-kupasinda-da-devam-etti>, Erişim tarihi: 28 Kasım 2022.

²⁵⁵ Ilona Kickbusch ve Mihály Kökény (Edt.), (2017), İçinde “Foreword”, *Health diplomacy: European perspectives*, World Health Organization Regional Office for Europe, s. viii.

²⁵⁶ Rüştü Altılı, (2021), “Turkey's Health Diplomacy”, *Journal Of Emerging Economies And Policy*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 394-395.

²⁵⁷ Tanisha Fazal, (2020), “Health Diplomacy in Pandemical Times”, *International Organization*, Cilt: 74, Sayı: S1, ss. 80 ve 82.

²⁵⁸ Altılı, a.g.e., s. 396.

Kelley Lee ve Richard Smith'e göre, sağlık diplomasisi dünya çapında giderek önem kazanmaktadır. Küresel sağlık politikaları, dış politikayı sürdürme noktasında global sağlık politikalarını bir araç olarak görmektedir. Sağlık, dış politika yapıcılar tarafından üst düzeyde kolektif eylem gerektiren ülke ötesi kilit konulardan birisidir. Sağlık kavramının sosyal belirleyicileri uzun zamandır bilinse de küreselleşmenin etkisiyle beraber bunları ele almanın zorluğu hızla artırmıştır.²⁵⁹

Diplomasi içerisinde sağlık, dış ve güvenlik politikası, kalkınma stratejileri ve ticaret anlaşmaları kapsamında giderek daha kritik bir unsur olmaktadır. Bu durum çıkarlar doğrultusunda sağlık alanında yeni müzakere yeteneklerine ihtiyaç doğurmaktadır. Çoğalan sağlık sorunları yalnızca teknik düzeyde değil, siyasi ve çözüm düzeyinde de müzakerelere ihtiyaç duymaktadır ve çeşitli aktörler bu müzakere süreçlerinde yer alabilmektedir. Sağlık diplomasisi, küresel ortak problemleri ele almak için farklı devletlerin iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda sağlık diplomasisi bölgesel, ikili ve ulusal düzeyde boy gösterebilmektedir. Aynı zamanda sağlık diplomasisi, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), BMGK ve İnsan Hakları Konseyi gibi geniş bir düzeyde yürütülmektedir. Uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin yapıldığı bu düzeydeki toplantılara, sağlık bakanları, üst düzey sağlık yetkilileri, diplomatlar ve STK'lar katılabilmektedir.²⁶⁰

Anna Gallinat'a göre, sağlık diplomasisi hem farklı ülkeler, hükümetler ve temsilciler boyutunda hem de farklı sektörlerin ulusal, bölgesel veya yerel boyutlarında gerçekleşmektedir. Özellikle son zamanlarda “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” alanında sağlık önemli bir rol oynamaktadır. Devletler, ulusal düzeyin haricinde küresel düzeydeki sağlık politikaları için de stratejilerini planlı ve koordineli hale getirmek zorundadır.²⁶¹

5.2.7. Markalar ve Markalaşma

Devletlerin uluslararası alanda imaj kavramı ile ilgilenmeleri küresel arenada kendilerini markalaştırma durumuyla ilgilidir. Bu sebeple imaj yönetiminin, politika seçkinleri ve devlet düzeyinden geniş bir alana yayılması markanın üzerindeki endişeyi ve önemi

²⁵⁹ Kelley Lee ve Richard Smith, (2011), “What is ‘Global Health Diplomacy’? A Conceptual Review”, *Global Health Governance*, Cilt: V, Sayı: I, ss. 4 ve 7.

²⁶⁰ World Health Organization, (t.y.), *Health diplomacy*, <https://www.emro.who.int/health-topics/health-diplomacy/about-health-diplomacy.html>, Erişim tarihi: 27 Kasım 2022.

²⁶¹ Anna Gallinat, (17 Kasım 2017), “Health Diplomacy – past, present and future”, *EuroHealthNet Magazine*, https://eurohealthnet-magazine.eu/health-diplomacy-a-thing-of-the-past-present-or-future/?gclid=EAIaIQobChMIu6G2-r_O-wIVWEaRBR0OEwI TEAAYAAAEgJbRvD_BwE, Erişim tarihi: 27 Kasım 2022.

artırmıştır. Bu durumla örtüşen şekilde Mark, kamu diplomasisi içerisinde bir ülkenin imaj ve itibarının bireysel düzeyde kendisine yer bulan ve engelleyici bir ortam yaratabilen kamu malları ve markayla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bir ülkeye satılan ve o ülkede karşılık bulan markalar, söz konusu ülke nezdinde eylemleri etkilemeyi ve imaj konusunda bir dizi hedefi gerçekleştirmeyi amaçlar. Bu noktada potansiyel yabancı yatırımcılar belirleyici olabilmektedir. Markalaşma içerisinde ürün kalitesi belirleyicidir.²⁶²

Markalar bir ulusal tanıtım programının parçasıdır. Devletler öteki aktörler üzerinde bir sadakat ve tutarlılık yaratmak, komşu ülkelerde nüfuzlarını artırmak ve itibarlarını yükseltmek adına markalardan yararlanırlar. Pazarlama ve marka teknikleri ulusal marka açısından etkin faktörlerdir.²⁶³ Bir markanın kaliteli olması, küresel düzeyde karşılık bulması, temel bir müşteri kitlesinin olması ve global düzeyde reklam yapabilmesi hem marka sahibine hem de bulunduğu ülkeye pozitif bir imaj yükleyerek markayı yeni kamu diplomasisi unsurlarından birisi haline getirmektedir.

Günümüz uluslararası sistemi içerisinde uluslar birbirleriyle bir rekabet halindedir. Wally Olins'e göre bu rekabette üç alan öne çıkmaktadır. Bu alanlar; marka ihracatı, doğrudan yabancı yatırım ve turizm.'dir. Bu alanların her birinde kazananlar ve kaybedenler mevcuttur. Her ulus, başarılı olabilmek için markasının yansıttığı açıklık, vurgu ve coşkuya gereksinim duymaktadır.²⁶⁴

Markanın ülkesel imaj düzeyindeki önemine vurgu yapan Olins, İtalya'dan Gucci ve Ferrari'yi; İngiltere'den Jaguar ve Burberry'i; Fransa'dan TGV ve Renault' yu; Almanya'dan Hugo Boss, Jil Sander'i; ABD'den ABD, HP, Google, Mcdonalds, Disney, İntel, Coca Cola, Pepsi, Hilfiger, Gap, Levis, Nike ve Converse'i örnek göstermektedir. Bu markaların yüksek profilli markalar olduğunu ve geniş bir faaliyet yelpazesinde kullanıldığını söylemektedir.²⁶⁵

Olins, ulusal markanın, marka ihracatı, doğrudan yabancı yatırım ve turizm alanlarında tüm yönlerinin aşikar olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda bir markanın somut ve ölçülebilir

²⁶² Hocking, a.g.e., s. 31-32.

²⁶³ Wally Olins, (2005), "Making a National Brand", İçinde Jan Melissen (Edt.), *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations* (s. 169-179). Palgrave Macmillan. s. 169-170.

²⁶⁴ Olins, a.g.e., s. 172.

²⁶⁵ Olins, a.g.e., s. 173-174.

faaliyetlerinin kültür, spor ve sanatsal faaliyet alanlarını bile etkileyebildiğini vurgulamaktadır.²⁶⁶

Shaun Riordan’a göre, ulusal marka, tüm ülkelerin, bölgelerin ve şehirlerin kendilerini yeniliğe ve birleştiriciliğe açık olduklarını sunmaya çalıştıkları unsurlardır. Riordan bu noktada basitleştirilmiş ve inandırıcı olmayan iddialara vurgu yapmakta, markaların bunlar arasında dalgalandığını dile getirmektedir. Riordan, marka düzeyinde uygunsuz pazarlama araçlarının varlığının ulusal tanıtıma yaptığını olumsuz etkiyi dile getirmektedir. Kamu diplomasisini artık giderek daha fazla fikir ve değerlerle ilgili olacağını söyleyen Riordan, markaların bu denklemdeki yerini önemli görmektedir.²⁶⁷

Modern çağda bilgi aktarım mekanizmalarının değişmesi ve internetin varlığıyla bilgilerin gerçek zamanlı olarak yayılmasının artması söz konusudur. Bu yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla beraber propaganda kavramlarının yerine, kamu diplomasisi, bunun doğrultusunda ise ülke markası ve konum markası gibi pazarlamadan türetilen kavramlar önem kazanmıştır.²⁶⁸

5.2.8. Sinema ve Yayıncılık

Başarılı bir iknanın yolu güvenilir ve başarılı bir yayıncılıktan geçmektedir. Bu güvenilirlik ise, en doğru ve nesnel bilgileri kullanarak gerçekleştirilir.²⁶⁹ Sinan Kavoğlu’na göre, kitle iletişim araçlarının desteğini alamayan devletler, kendi kamuoylarını ve uluslararası kamuoylarını ikna edemezler. Kitle iletişim araçlarının halkları etkileme ve kanaat oluşturma gücü onları etkin bir kamu diplomasisi aracı yapmaktadır. Kitle iletişimin araçlarındaki gelişmeler kamu diplomasisi uygulamalarını da şekillendirmektedir. Geleneksel kamu diplomasisi içerisinde radyo ve basılı materyaller öne çıkmaktadır. Yeni kamu diplomasisinde ise internet ve uydu yayıncılığının gelişimiyle yeni pratikler ortaya çıkmıştır. İlişkiler yaratmak, çıkar odaklı mesaj göndermenin önüne geçmiştir. Bu doğrultuda kamu diplomasisi içerisinde uluslararası yayıncılık kendisine yer edinmiştir. Gelenek tarzda yer alan televizyon ve radyo

²⁶⁶ Olins, a.g.e., s. 176.

²⁶⁷ Riordan. a.g.e., s. 188.

²⁶⁸ Elena Gurgu ve Aristide Cociuban, (2016), “New Public Diplomacy and its Effects on International Level”, *Journal of Economic Development, Environment and People*, Cilt: 5, Sayı: 3, s. 48.

²⁶⁹ Krause ve Van Evera, a.g.e., s. 11.

yayıncılığından farklı olarak yeni kamu diplomasisinde web siteleri, bloglar ve sosyal ağlar gibi dijital platformlar etkin olmaktadır.²⁷⁰

Küreselleşmenin etkisiyle popüler kültür unsurları, kültürlerin cazibe oluşturmalarını sağlamaktadır. Bu noktada en büyük örneklerden birisi ABD-Hollywood ilişkisidir. Öteki halklara kendi değer ve mesajlarını benimsetmek ve dış politikada yumuşak gücü bir unsur haline getirmek noktasında sinema sektörü etki kapasitesi açısından stratejik bir öneme sahiptir.²⁷¹

Bu doğrultuda kamu diplomasisi, teknolojik gelişmelerden sürekli faydalanmaktadır. Söz konusu teknolojik gelişmeler ekseninde gelişen kitle iletişim araçları, kanaat oluşturma noktasında çok etkilidir. Sinema ise bu noktada ayrı bir önem kazanmaktadır. Sinemanın görsel iletişiminin gerçeklik etkisi onu çekici bir konuma koyarken tüketime ve iletinin aktarılmasına daha uygun hale getirmektedir. Sinemanın toplumlar üzerinde önemli bir etkisi bulunurken, ortaya çıktığı zamandan bu yana herkesin ilgisini çeken kritik bir kitle iletişim aracı olmuştur. Büyük şehirlerin lüks salonlarından en ücra köylerin açık hava alanlarına kadar ulaşabilen, her kademedeki bireyi etkileyebilen sinema yeni teknolojilerle bütünleşerek zaman ve mekândan azade kılınmıştır. Kitle iletişim araçları içerisinde hedef kitlesini duygusal yönden en çok etkileyen sinema olarak görülmektedir. Bu nedenle sinema devlet ya da devlet dışı unsurların mesajlarını yaymak için kullandıkları bir araç olmuştur. Kitle iletişim ve manipülasyonunda aktif olan sinema, özellikle yeni kamu diplomasisi alanında kendisine yer edinmiştir. Kültürel noktada sinema, artan görünürlük, tanınırlık ve farkındalık boyutlarında uygulayan devletin yumuşak gücünü artırmaktadır.²⁷²

Sinema, algıları biçimlendirmekte ve zihinlerin politik hedeflere ulaşmasını sağlamaktadır. Sinema, küreselleşme çağında devletler, hükümetler, bireyler ya da grupların açısından düşüncelerini, fikirlerini, inançlarını, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarını diğerlerine ulaştırmak ve etkilemek noktasında değerli bir kamu diplomasisi kaynağıdır.²⁷³ Bu unsurlar sinemayı yeni kamu diplomasisi uygulamalarında özel bir yere koymaktadır.

²⁷⁰ Sinan Kavoğlu, (2022), “Kamu Diplomasisi Perspektifinden Uluslararası Yayıncılık: TRT Balkan Üzerine Bir İnceleme”, *Intermedia International e-Journal*, s. 309-310.

²⁷¹ Faruk Yazar, (2020), “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, s. 532-533.

²⁷² Melih Duman, (2022), “Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Sinema Faaliyetleri (1923-1945)”, *İletişim ve Diplomasi*, (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), s. 96-97.

²⁷³ Zindan Çakıcı ve Emre Meriç, (2021), “Bollywood Sinemasını Kamu Diplomasisi Bağlamında Yeniden İzlemek: Bajrangi Bhaijaan Üzerine Bir İnceleme”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, s. 44.

Türk dizileri, değişik coğrafyalar ile iletişim kurulmasını ve sempati oluşturulmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Türk insanının gündelik yaşayış tarzını, kültürünü ve değerlerinin tanıtımını, Türkiye imajının oluşturulmasını, ekonomik seviyesinin yükseltilmesini, turizm ve ihracatının genişletilmesini sağlamaktadır. Ülke markası ve kamu diplomasisi açısından diziler önemli araçlardır.²⁷⁴

Türkiye’de bu alanda başarılı bir devlet olarak, ihracatında dizileri çarpan etkisi olarak kullanmaktadır. Ortak hayatın değerlerini, ilişki tarzlarını ve hayat stillerini anlatı boyutunda yeniden üreten diziler kültürel etki yaratmaktadır. Yerli drama Türk dizi sektöründe sıklıkla kullanılmaktadır ve Türk televizyonunun en özgün yönlerinden birisidir. Dizilerin yarattığı yumuşak güç, kamu diplomasisi nezdinde bir kültür diplomasisi aracıdır. Bu doğrultuda ise sektör ve dış politika yaratım süreçlerinde stratejik bir anlayış birliği yaratmaktadır. Türk dizi sektörü, ekonomik başarısı ve cazibesi ile hem ekonomik açılım hem de kültürlerarası bağ oluşturmaktadır. Günümüzde Türkiye’nin 120’den fazla dizisi, 156 ülkede yaklaşık 500 milyon izleyiciye ulaşmaktadır. Başlangıçta Ortadoğu ağırlıklı olan Türk dizi sektörü, günümüzde Balkanlar, Orta Asya, Avrupa, Latin Amerika, Afrika, Japonya ve Hindistan’a kadar uzanmaktadır.²⁷⁵

Türk yapımı diziler ve filmler, Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu’da yoğun ilgi görmektedir. Bu durum, Türkiye’nin imajını söz konusu bölgelerde geliştirmektedir. Türk yapımlarının izlendiği bu bölgelerde Türkiye, Batılı, zengin ve çağdaş bir imaja sahip olmuştur. Bu süreç ise Türkiye’yi kültürel çekim açısından bir merkez haline getirmiştir.²⁷⁶ Özellikle Orta Asya bölgesinde Türk dizilerinin popülerliği çok yaygındır. Türk dizileri bölge halkı tarafından sevilerek izlenilmektedir. SSCB’nin henüz varlığını sürdürdüğü dönemlerde yayınlanan ve Türk cumhuriyetlerinde izlenen “Çalıkuşu” dizisi çok sevilmiş, dizideki ana karakterin ismi “Feride” çok sayıda çocuğa verilmiştir. “Kurtlar Vadisi” ve “Muhteşem Yüzyıl” dizileri de bölgede sıkça izlenmiştir.²⁷⁷

5.2.9. Sosyal Medya

Özdemir’e göre, medya önceden devlet kontrolündeki bir propaganda aracı olarak kamuoyunu etkilemeyi hedeflemekteydi. Fakat küreselleşmeyle beraber medya ve iletişim,

²⁷⁴ Yazar, “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi”, s. 535.

²⁷⁵ Yazar, “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi”, s. 530 ve 533.

²⁷⁶ Purtaş, a.g.e., s. 12.

²⁷⁷ Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, (2018), “Türkiye'nin Orta Asya'daki Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi Uygulamaların Analizi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 119, Sayı: 235, s. 153.

devlet politikalarını dizayn eden bağımsız ve güçlü bir aktöre dönüştü. Bu durumla beraber devletler ve kamuoyu arasındaki tek taraflı ilişki biçimi çok taraflı hale gelmiş, kamuoyları devletlerin davranışlarını yönlendiren bir araç olmuştur. İletişim ve bilgi akışının hızlanmasıyla beraber imaj kaygısı önem kazanmıştır. İmajlar, iletişimin yoğun olduğu internet ve özellikle televizyon kanalları gibi platformlarda temsil edilmeye başlanmıştır.²⁷⁸

İletişim teknolojileri içerisinde internetin gelişen yapısı, farklı geçmişlerden insanların birbirlerinden öğrenebilecekleri ve birbirlerinin deneyimlerini anlayabilecekleri sanal ilgi toplulukları yaratmaktadır. İletişim kolaylaşması ve dijitalleşmesi, daha çabuk ve hızlı etkileşime olanak sağlamaktadır.²⁷⁹ Nye ve Welch'e göre, insanlar sadık vatandaş olmaya devam ederek internet topluluklarına katılmaktadırlar. Fakat sadık vatandaş olmaya devam etseler bile bakış açıları internetten önceki klasik sadık vatandaş perspektifinden farklıdır.²⁸⁰ Bu doğrultuda günümüzdeki yeni kamu diplomasisinde ünlüler, sosyal medya fenomenleri ve dijital diplomatlar kendilerine yer edinmişlerdir.²⁸¹

Mill, insanoğlunun gelişim göstermesiyle beraber tartışılmayan ve sorgulanmayan bilgilerin sayısının arttığını vurgulamıştır. Bu yüzden Mill'e göre, insanların mutluluğunu kesinleşen doğruların miktarı ve niteliğiyle ölçmek mümkündür.²⁸² 21. yüzyılda yeni medya, geleneksel medyaya ek olarak gündelik hayata girmiştir. Fakat bu durum bilgi kirliliğini de artırmıştır. Ancak bu durumla paralel olarak iletişim olanakları gelişmiştir. Ortaya çıktığı dönemden beri kamuoyunu şekillendirmede merkezi öneme sahip olan medya, kamu diplomasisi adına belirleyici hizmetlerde bulunmaktadır. Tarih sahnesinde başta ABD ve Avrupa olmak üzere güç sahipleri daima medyanın desteğini almıştır.²⁸³ Yeni dünya düzeni içerisinde internet ve mobil yayın araçları etkili olmaktadır ve bu durum kamu diplomasisi unsurlarını dönüştürmektedir. Kamu diplomasisi, Facebook, Twitter, Bloglar, Popcastler.²⁸⁴ Instagram, Telegram ve daha birçok sosyal medya platformundan beslenmektedir.

Küreselleşme çağında fiber optik, kablo ve uydu iletişimindeki gelişmelerin sağladığı bağlantıların çoğalması önemlidir. Bu bağlantılar diplomasi geleceği adına devletlerin bilgi

²⁷⁸ Özdemir, a.g.e., s. 138.

²⁷⁹ Potter, a.g.e., s. 50.

²⁸⁰ Joseph Nye ve David A. Welch, (2011), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (Çev. Renan Akman), 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 395.

²⁸¹ Snow, "Rethinking Public Diplomacy in the 2020s.", s. 7.

²⁸² Mill, a.g.e., s. 60.

²⁸³ Poyraz ve Dinçer, a.g.e., s. 40.

²⁸⁴ Kömür, a.g.e., s. 103.

alışverişi, arama ve hedefleme biçimleriyle ilgili derin sorular taşımaktadır. Bu noktada sosyal sosyal medyanın etkisi, kamu diplomasisi tartışmalarında ayrı bir önem kazanmaya başlamıştır. Elektronik medya, hükümet kontrolündeki stratejik kamu diplomasisi aracı olmaktan çıkmış, özellikle insani durumlarda dış politikayı belirleyebilen bir etkiye (CNN Etkisi) sahip olmuştur. Brian Hocking' e göre, medya, uluslararası siyasette gündemi şekillendirmekte ve kapı bekçisi olarak hareket etmektedir. Halka yönelik bilgi akışlarını düzenleyebilen medya, bazen de resmi diplomasi'nin hedeflerini desteklemektedir. Günümüzde halkla ilişkilerde eşsiz bir küresel şeffaflık söz konusudur ve bu durum bireylerin ve grupların doğrudan bilgi edinmelerini sağlamakta, müzakereler sırasında diplomatik gizliliği zorlaştırmaktadır.²⁸⁵

Cull'a göre, küreselleşmeyle birlikte aktörlerin dünya kamuoyu ile iletişime geçebilmek için kullanacakları mekanizmalar yeni, gerçek zamanlı, küresel teknolojiler (özellikle internet) tarafından yürütülmektedir. Söz konusu bu teknolojiler ile, yerli ve uluslararası haber çevreleri arasında eskiden beri var olan katı çizgiler muğlaklaşmaktadır.²⁸⁶

Peter van Ham'a göre, küreselleşme sonucunda iletişim ve sosyal medyada gerçekleşen devrim, her devleti kendinden, imajından, itibarından, tavrından, kısacası markasından daha fazla haberdar etme fırsatı yaratmıştır.²⁸⁷ Sosyal medyanın erişilebilirliğinin ve etkisinin yeni kamu diplomasisi üzerinde bir etkisi söz konusudur. Gönderilen mesajlar, kamusal bilgi alanında görülmeli ve duyulmalıdır. Bu noktada kamu diplomasisinin üç temel unsuru öne çıkmaktadır. Bunlar: Haber Yönetimi, Stratejik İletişim ve İlişki Kurma'dır.²⁸⁸

John Hemery'e göre, elektrikli araçlar, telefon santralleri ve evlerde yer alan iletişim araçlarının kesintisi kamu diplomasisini engelleyebilecek güce sahiptir. Günümüzde bir dizi ülkenin dışişleri bakanlıklarıyla telefon, e-posta veya posta yoluyla iletişim kurmak etki yönünden uzun, zorlu ve sonuçsuz olabilmektedir. Ulaşımın zor olması onu sonuçsuz bırakabilmektedir.²⁸⁹ İşte bu noktada sosyal medya, yeni kamu diplomasisine pratik ve hız anlamında büyük faydalar sağlamaktadır.

²⁸⁵ Hocking, a.g.e., s. 30.

²⁸⁶ Cull, a.g.e., s. 12-13.

²⁸⁷ Peter Van Ham, (2001), "The Rise of the Brand State", *Foreign Affairs*, Cilt: 80, Sayı: 5, s. 3.

²⁸⁸ Simons, a.g.e., s. 144.

²⁸⁹ John Hemery, (2005), "Training for Public Diplomacy: an Evolutionary Perspective", İçinde Jan Melissen (Edt.), *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations* (s. 196-209). Palgrave Macmillan. s. 197.

Sosyal medyanın uzantısı olarak dijital diplomasi, yabancı halklar arasındaki etkileşimi en üst düzeye çıkarmak, tek yönlü bilgi akışlarını diyaloga çevirmek ve etkileşime doğru ilerletmek adına yeni kamu diplomasisinde kendisine yer bulmuştur.²⁹⁰ Corneliu Bjola ve Lu Jiang’a göre, sosyal medya, sadece diplomatik iletişimin hiyerarşik zincirlerini aşmakla kalmaz, aynı zamanda sıradan insanları siyasi yaşamın ilgi odağı haline getirir. Bu insanlar seslerini duyurarak diplomatların doğrudan yabancı kamuoylarını sürekli bir diyaloga dahil etmelerini sağlar. Bu unsurlar ise sosyal medyanın yeni kamu diplomasisi içerisindeki güçlü sembolünü ortaya koymaktadır.²⁹¹ Sosyal medya, diyalog formatını barındırmasıyla yeni kamu diplomasisi içerisinde gündemlerinin odağını düzenleme, yanlış bilgileri azaltma ve karşılıklı anlayışı geliştirmeye olanak tanır. Bu özellikler, sosyal medyanın kamu diplomasisinin amacını geleneksel yöntemlerden farklı bir şekilde gerçekleştirmesine fırsat sunar.²⁹²

5.2.10. Şirketler

Günümüzün yeni kamu diplomasisi içerisinde uluslararası şirketler önemli aktörlerdendir. Bu şirketlerin ürettiği ürün ve hizmetler ülkesel imaja pozitif etki yaparken bu durum ülkelerin uluslararası markasıyla da bağlantı yaratmaktadır. Kimi zaman ülkelere duyulan negatif duygular ilk başta o ülkenin markalarında ve ürünlerinde karşılık bulmaktadır.²⁹³ Bu bağlamda uluslararası şirketlerin faaliyetlerinin yeni kamu diplomasisi ve ülkesel imaj açısından önemi tartışılmazdır. Jan Melissen’e göre, uluslararası şirketler, küresel alanlarda faaliyet gösterirken sosyal ve etik sorumluluklarda üstlenmektedir ve kamu diplomasisi politikaları yavaş yavaş ama net şekilde daha sofistike hale gelmektedir. İşini iyi yapan uluslararası şirketlerin profesyonelliği ve kamu diplomasisi politikaları diğerleri tarafından ilgi çekmektedir.²⁹⁴

Yeni kamu diplomasisi uygulamalarına duyulan ihtiyaç algısı, uluslararası ilişkilerdeki liberal bakış açısına, ABD'nin güvenlik kaygılarına ve kurumsal uygulamaların hakim olduğu

²⁹⁰ Corneliu Bjola ve Lu Jiang, (2015), “Social media and public diplomacy: A comparative analysis of the digital diplomatic strategies of the EU, US and Japan in China”, İçinde Corneliu Bjola ve Marcus Holmes (Edt.), *Digital Diplomacy*. London/New York: Routledge. s. 5.

²⁹¹ Corneliu Bjola ve Lu Jiang, (2015). Social media and public diplomacy: A comparative analysis of the digital diplomatic strategies of the EU, US and Japan in China. C. Bjola, & M. Holmes (Dü) içinde, *Digital Diplomacy*. London/New York: Routledge. s. 2.

²⁹² Corneliu Bjola ve Lu Jiang, (2015). Social media and public diplomacy: A comparative analysis of the digital diplomatic strategies of the EU, US and Japan in China. C. Bjola, & M. Holmes (Dü) içinde, *Digital Diplomacy*. London/New York: Routledge. s. 9.

²⁹³ Uğur Ünal, (2022), “Kamu Diplomasisi Bağlamında Ulus Marka İletişimi Yönetimi”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, s. 220.

²⁹⁴ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s.

yaklaşımlara dayanmaktaydı.²⁹⁵ Böylesi bir ortamda eş zamanlı olarak özel şirketler etkinlik artırmaya başladı. Ekonomik gücün öneminin arttığı bir dönemde, askeri unsurlar yerine ticaret ve rekabet devleti gibi kavramların önceliği doğrultusunda imaj, ihracat teşviki, yabancı yatırım çekme ve turistik faaliyetlerle bir ülkeyi arzu edilen bir ülke olarak tanıtmaya durumları ön plana çıkmaktadır.²⁹⁶ Bu noktalarda büyük şirketlerin oynadığı rol yeni kamu diplomasisi politikaları içerisinde belirleyici olabilmektedir.

Günümüzde finans, yatırım ve ticaret alanları uluslararası şirketlerin küresel düzeydeki ekonomik ilişkilerinin oluşturduğu sistemler tarafından düzenlenmektedir. Bunun sonucunda ülkeler arası entegrasyon süreçleri hızlanmakta, farklı merkezler artmakta ve çok kutupluluk oluşmaktadır. Bu gelişmelerde çok uluslu şirketlerin etkisi büyüktür. Bu bağlamda, çok uluslu şirketler tarzındaki yeni ve kuvvetli aktörlerin siyasal sisteme dahil olması, bilgisayar teknolojisinin, iletişim ve enformasyonun hızlı yayılışı ve birçok ülkede yeniden düzenleme politikalarının benimsenmesi gibi unsurlar yaygınlaşma sürecini hızlandırmaktadır.²⁹⁷

Wally Olins'e göre, küresel yapının git gide birbirine bağımlı hale gelmesi sonucunda şirketler, ürünlerin üretimi noktasında daha uygun yerler bulmak adına kendi sınırlarının dışına çıkmaktadırlar. Bu süreçte yatırım politikaları, yerel mevzuatlar, vergi indirimleri, bölgesel finansmanlar, çalışanların eğitim düzeyi, merkezi ve yerel yönetimlerin tutumları, ulaşım altyapısı belirleyici olmaktadır. Bu koşulların uygun olduğu ortamlarda kendilerini iyi tanıtan ülkelerin şirketleri, bu koşulları sağlayamayan ülkelerin üzerinde üstünlük kurabilmektedir.²⁹⁸ Söz konusu olanakların karşılandığı ortamlarda daha rahat hareket edebilen şirketler, eş zamanlı olarak gerçekleştirdikleri kamu diplomasisi politikaları ile de diğerleri üzerinde üstünlük kurabilmektedirler.

Signitzer ve Coombs'a uluslararası halkla ilişkileri tanımlarken, kurum ve hükümetlerin haricinde şirketlere yer vermektedir. Tanıma göre halkla ilişkiler; bir şirketin, kurumun ya da hükümetin diğer uluslardaki kamularına yönelik karşılıklı yarar çerçevesindeki planlı ve örgütlü çabalarıdır. Bu noktada çok uluslu şirketlerin etkisine dikkat çekilmiştir.²⁹⁹ Özel şirketlerin ve hükümetlerin halkla ilişkiler politikalarındaki fark ölçektir. Fakat iki aktör de

²⁹⁵ Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 8-9.

²⁹⁶ Hocking, a.g.e., s. 31.

²⁹⁷ Ünal, a.g.e., s. 213-214.

²⁹⁸ Olins, a.g.e., s. 174-175.

²⁹⁹ Benno Signitzer ve Wamser Coombs, (2006), ““Public Diplomacy: A Specific Governmental Public Relation Function” Public Relations Theory II” İçinde Carl H. Botan ve Vincent Hazleton, (Edt.), *Lawrence Erlbaum Associates* (Akt: Köksoy, “Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme”, s. 216.)

farkındalık yaratma, tavırların dönüşümünü güçlendirme ve davranış değişikliği oluşturma noktalarında birbirlerine yakın iletişim hedeflerine sahiptir.³⁰⁰

Çok uluslu şirketler, halkla ilişkilere dönük faaliyetlerinden önce farklı verilerden faydalanmak niyetiyle hedef halkların kültürünü, tarihini, demografik yapısını, ekonomik ve sosyolojik düzeylerini ortaya koyacak araştırmalar yaparlar. Mesajın doğru şekilde, doğru hedefe iletilmesi bu durumun amacını oluşturur.³⁰¹ Çok uluslu şirketler bu siyaseti izlerken bir nevi yeni kamu diplomasisi alanı içerisinde sayılabilecek faaliyetler gerçekleştirirler.

5.2.11. Sivil Toplum Kuruluşları

Yeni kamu diplomasisi, maliyetleri azaltmayı, iletişimi hızlandırmayı, çeşitli yeni aktörleri, ulus altı hükümetleri, küresel STK'ları ve bireyleri sisteme dahil etmeyi hedeflemektedir. Bu noktada STK'lar da dış politika konularında etkili olan aktörlerden birisi olmuştur. Yeni teknolojilerle beraber bu aktörler daha verimli iletişim kurmakta, iş birliği yapmaktadır. STK'lar, yabancı sivil toplumlarla ilişkiler yaratmak noktasında değerlidir. Diplomatların aksine, kendi hükümetlerine daha eleştirel yaklaştıkları için güvenilirlikleri fazladır. STK'ların çoğunun kilit alanlarda uzmanları vardır.³⁰² STK'lar, farklı ülkelerden sivil toplum aktörleri arasında ilişkilerin kurulmasını kolaylaştıran ağların kullanımında daha fazla esneklik göstermektedir.³⁰³ Greg Simons'a göre, devlet dışı aktörlerin küresel düzeydeki yeni kamu diplomasisinde oynadığı rolde şirketler ve STK'lar öne çıkmaktadır. Bu yapılanmalar resmi hükümet çabalarının dışında kalsa bile dış politika hedeflerine, demokrasinin ve insan haklarının geliştirilmesine katkıda sağlamaktadır.³⁰⁴

Melissen'e göre, yeni kamu diplomasisi nezdinde devlet dışı aktörler, uluslararası ve altı aktörler özgün kamu diplomasisi politikaları geliştirmektedir. Bu noktada yabancı halkları etkileme kapasitesi bakımından STK'lar öne çıkmaktadır. Melissen'e göre, Greenpeace ya da Uluslararası Af Örgütü gibi küresel düzeyde etkili olan STK'lar bu duruma en büyük örneklerdendir. Yine Melissen'e göre, STK'ların etkinlikleri, giderek daha aktif şekilde uluslararası ağlarda karşılık bulmasından dolayı dışişleri bakanlıklarının dikkatini çekmiştir.

³⁰⁰ Köksoy, “Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme”, s. 224.

³⁰¹ Hasan Altıncık ve Pınar Güner Koçak, (2022), “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkilerde Kullanılan Araçlar Kamu Diplomasisi Alanında Çalışan Akademisyenlerin Değerlendirilmesi”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 141.

³⁰² Riordan. a.g.e., s. 190-193.

³⁰³ Gurgu ve Cociuban. a.g.e., s. 50.

³⁰⁴ Simons, a.g.e., s. 149.

Üstelik, önceden birbirlerine şüpheyle bakan ve rakip olan aktörler ve STK'lar arasında uyumlu hale gelen çıkarlar oluşmaya başlamıştır.³⁰⁵

Zhang ve Swartz, STK'ların kamu diplomasisindeki rolünün ve etkinliğinin artmasını dört nedene bağlamaktadır. Bunlar: STK'ların hükümetlere uluslararası konulardaki endişelerini ifade etme noktasında güvenmemesi; Demokrasi kavramı çerçevesinde politika oluşturma süreçlerine katılım hakkının ve beklentisinin artması; Teknolojik devrim ile küresel pazarlama gündemlerine anında erişim sağlanması; Uluslararası liderliğin, fikirlerin gücü ve iletilme şekli ile belirlenmesidir.³⁰⁶

STK'ların olumsuz yönleri koordinasyon güçlükleri ve örgüt kültüründeki farklılıklardır. Bu noktada ulusal hükümetler ve STK'lar arasındaki iş birliği ve hükümet-uluslararası ticaret unsurları ortaya çıkmaktadır. Bazı hükümetler ve bir dizi saygın STK ile düzenli temaslar kurmaktadır. Melissen'e göre, STK sayılarının artması ve ulus ötesi bağlantıların hızla büyümesi dinamik bir işbirlikçi diplomasi biçimi ortaya çıkarmaktadır. Bu tarz uygulamaların yaygınlaştığı ülkelerde girişimlerin çoğu hükümetlere ait değildir. Devlet dışında kalan ulusötesi ağlardaki kamu diplomasisinde STK'lar ve bireyler aktörler olarak öne çıkmaktadır.³⁰⁷

İKİNCİ BÖLÜM

AK PARTİ DÖNEMİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GELENEKSEL VE YENİ KAMU DİPLOMASİSİ

Bu bölüm içerisinde Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni yapı ele alınacak, uluslararası sistemin değişen dinamiklerinden bahsedilecektir. Bu doğrultuda AK Parti iktidarının dış politika anlayışına göz atılacaktır. AK Parti iktidarının dış politika anlayışı, gelişimi, parametreleri, yeni kamu diplomasisi kavramını dış politikada nasıl bir yere konumlandığı ve ne gibi yeni kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttüğü değerlendirilecektir. Bölüm içerisinde Türk dış politikasının kamu diplomasisi uygulamalarında hangi kaynaklardan

³⁰⁵ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. 12.

³⁰⁶ Juyan Zhang ve Brecken Chinn Swartz, (2009), "Toward a Model of NGO Media Diplomacy in the Internet Age: Case Study of Washington Profile", *Public Relations Review*, s. 49.

³⁰⁷ Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 18.

beslendiği ve bu kavram özelindeki güçlü yönleri incelenecektir. Yine bu bölüm özelinde Türk dış politikasında kamu diplomasisi uygulamalarını sistemli hale getirmek adına gerçekleştirilen kurumsallaşma ve bu doğrultuda etkinlik gösteren kurumlar ayrı ayrı ele alınacaktır.

1. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem

SSCB, silahlanma rekabetinin yoğun masrafını kaldıramamış, devletin askeri sistemi zayıflamış, hâkimiyet bölgesindeki varlığı çöküşe geçmiş ve sonunda iki blok arasındaki tampon bölge Doğu Avrupa zincirlerini kırmıştır. Bir süredir devam eden milliyetler sorunu siyasal ve ekonomik krizler ile birleşmiştir. “Perestroyka (Yeniden Yapılanma)” ve “Glasnost (Açıklık)” politikalarının da başarısız sonuç vermesi SSCB’nin sonunu getirmiştir.³⁰⁸ SSCB’nin dağılmasının sonucunda yirmiye yakın devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Ortaya çıkan ulus-devletlerin farklı tarihsel özellikleri ve büyük bir kısmının kendilerini “ulus” olarak görmesi Soğuk Savaş sonrası sistemi karmaşık hale getirmiştir. Dağılan imparatorluğun geride bıraktığı etnik parçalar ve bazı sömürgecilik sonrası uluslar sistemin yapısını değiştirmiştir.³⁰⁹

Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası sistem iki bloklu ve sınırlı yapı nezdinde şekillenmişti. Döneminin bitişiyle beraber ise farklı bir siyasal sisteme geçiş yapıldı. Ortaya çıkan bu yeni yapı, ekonomiden siyasete, teknolojiden topluma yeni algıların, alanların, kavramların ve boyutların oluşmasına yol açtı. Bu süreçle beraber devletlerin politikalarında ve söylemlerinde dönüşümler yaşandı. Bu noktada küreselleşmenin yarattığı ivmeyle beraber, iletişim, haberleşme ve ulaşımda değişimler atılımlar gerçekleşti. Bu durum ise sistemin anlamsal ve yapısal dönüşümüne sebebiyet verdi. Devletler gücün somut boyutlarına önem vermeye devam ederken, eş zamanlı olarak soyut tarafının üzerinde durmaya başladı. Politika yapım süreçlerinde, kültür, değer, ideal, toplum, birey ve cazibe gibi unsurlar kendilerine yer edindi.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme ulus-devletlerin haricinde, medya, kamuoyu, insan hakları örgütleri ve STK’lar eklendi. Bu yeniliklerle beraber uluslararası yapının çok boyutlu hale gelmesi dinamizm artırmış ama kontrol edilebilirliği azaltmıştır.³¹⁰ Uluslararası siyaset, yeni dönemde devlet dışı aktörlerin doğuşunun yarattığı etkiyle beraber bir değişim

³⁰⁸ Oran, a.g.e., s. 357.

³⁰⁹ Gün, a.g.e., s. 32.

³¹⁰ Kalın, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, s. 145.

geçirmiştir. 1990’lardan bu yana bireyler, şirketler, çevre, demokrasi, kadın ve azınlık hakları örgütleri devlet dışı aktörler olarak uluslararası alanda yer almaya başlamıştır.³¹¹

Ekşi’ye göre, Soğuk Savaş’ın bitişiyle uluslararası arenanın yapısı değişmiştir ancak ortaya çıkan yeni yapının özellikleri ve adı tam olarak belirlenemediği için “Post” (sonrası) ekiyle nitelendirilmiştir. Bundan dolayı SSCB sonrası döneme “Soğuk Savaş sonrası” dönem denilmiştir. “Çok Kutuplu Yapı” ya da “Gevşek Çok Kutuplu Yapı” gibi adlandırmalara başvurulsa da belirsizlik yeni dönemin temel dinamiği olmaya devam etmiştir. Ekşi bu savını, ABD’nin Donald Trump döneminde geleneksel ilkelerini terk ederek liberal düzenin koruyucusu olmaktan ve küreselleşmeden vazgeçmesiyle desteklemiştir. Ekşi, siyasetteki yapıyı güçlendiren nesnel gerçeklerin yerini duyguların almasını, yalan ve sahte haberlerin artmasını ve sistemin yıkılışının hızlanmasını Soğuk Savaş sonrası dönemin unsurlarından olarak görmüştür.³¹²

Soğuk Savaş sonrası sistemde tehditlerin belirsizleşmesi ve sorunların karmaşıklaşması teorinin önem kazanmasına yol açmıştır. Tehditler özelinde yaşanan bu değişim küresel alanda güvenlik algısını da değiştirmiştir. Çeşitlenip derinleşen risk ve tehditler savaşın yeni türlerini ortaya çıkarmış, bu durum devletleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle beraber güvenlik olgusunda yaşanan bu değişim, 21. yüzyılda devletleri ekonomik krizler, vatandaşların yaşam koşulları ve refah noktasında etkilemektedir. Bunun doğrultusunda ise savunma giderleri azalmaktadır. Bu yeni yapıyla beraber devletler, ittifaklara, iş birliğine, ortak çalışmalara ve dönüşüme önem vermeye başlamıştır.³¹³ Fakat Melissen’e göre, Soğuk Savaş sonrası dönem teorinin pratiği izlediği bir dönem olmuştur. Bu yeni dönem, uluslararası ilişkiler öğrencileri ve akademisyenleri gibi dış politika uygulayıcılarını da şaşırtmıştır. Kamusal yardıma duyulan ihtiyaç algısı bilimsel ilgiden daha öncelikli olmuştur.³¹⁴

Nitekim tarihsel gerçeklik ve konjonktürel gelişmeler bağlamında Merve Suna Özel Özcan’a göre, tarih sahnesinde, savaşlar, iktisadi ve beşeri güç gibi nicel veriler büyük güçlerin kapasitelerinin kıyaslanmasında temel alınan unsurlardır. Fakat Özcan’ın da belirttiği gibi, bütün güç değişimleri sıcak savaşlar gibi sayısal veriler ile gerçekleşmemektedir. Özcan, SSCB’nin sıcak savaş yaşamadan sistemden ayrılmasını bu duruma örnek göstermektedir.

³¹¹ Ekşi, “Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon”, İçinde, *İletişim ve Diplomasi* (ss. 3-24), Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss. 9-10.

³¹² Ekşi, “Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon”, s. 15

³¹³ Uğur Tarçın, (2022), “Dünyamızda Değişen Güvenlik Ortamı ve Kelebek Etkisi”, *MUTAD*, s. 129.

³¹⁴ Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 2.

Bundan dolayı günümüzün modern uluslararası ilişkileri, karmaşık ve muğlak bir geleneksel dünya algısıdır. Sistemin üstlendiği birçok yenilik devletler özelinde değişikliklere sebebiyet vermektedir.³¹⁵ Özdemir'e göre, Soğuk Savaş sonrasında yaşanan yeniliklerle beraber gücün algılanması ve uygulanması hususunda da değişimler gerçekleşmiştir. Devletler haricinde güce sahip olan, hatta bazen ekonomik anlamda devletlerden bile güçlü olan aktörlerin ortaya çıkışı güç mücadelesini devletler nezdinde karmaşık hale getirmiştir. Herhangi bir coğrafi kısıtlamaya tabi olmayan çok-uluslu şirketler geniş hareket alanlarının etkisiyle devlet davranışlarını etkilemektedir. Çıkarlarıyla örtüşmeyen durumlarda finansal kaynaklarını çeken bu şirketler devletleri ekonomik sıkıntılara sokmakta, gerekli şartlar sağlandığında ise devletleri ekonomik buhrandan kurtarmaktadır.³¹⁶ Yeni dönemde içerisinde gücün farklı noktalardan beslendiğini söyleyen Nye, modern bilgi çağında güç kaynaklarının dağılımının farklı konularda ciddi değişiklikler gösterdiğini dile getirmektedir. Nye, gücün daima bağlamına bağlı olduğunu vurgularken, yeni dönemde küresel siyasetin yatay olduğu kadar dikey oynanarak da kazanılan üç boyutlu bir satranç olduğunu söylemektedir.³¹⁷

Uluslararası sistemin hızla dönüşen bu atmosferi içerisinde bazı düşünürler 21. yüzyılın kamuoyları yüz yılı olduğunu dile getirmektedir. Kamuoyu algılarının toplantı gündemlerini ve liderlerin hareketlerini belirleme noktasında büyük bir etki yarattığı vurgulanmaktadır. Böyle bir dönemde ise ülkesel algı ve itibar yönetimi önemli hale gelmektedir. İtibarlar doğal temposuyla ilerlememekte, dış etkenlerce yönetilmektedir.³¹⁸ Bu durumla paralel olarak Buzan, diğerlerinin davranışlarını hesaplamak için her birinin davranışının gerekli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.³¹⁹

Nye, 1990'ların sonrasındaki ilk 10 yılın uluslararası ilişkiler için tuhaf olduğunu söylemektedir. SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaşın bitmesi ve plansız bir ABD'nin tek güç olarak kalmasını bu durumun baş nedenleri olarak görmektedir. Körfez Savaşı ve Bosna krizi bağlamında Sırbistan'ın bombalanmasının ise tuhaflığın diğer faktörleri olduğunu dile getirmektedir.³²⁰ Bu olaylara ek olarak Melissen'in de belirttiği gibi 11 Eylül saldırıları ve Irak

³¹⁵ Özcan, a.g.e., ss. 182-185.

³¹⁶ Özdemir, a.g.e., s. 137.

³¹⁷ Nye, *Soft Power and Higher Education*, s. 11.

³¹⁸ Özdem Sanberk ve Hakan Altınay, (8 Ocak 2008), “Kamu diplomasisi ve yumuşak güç”, *Sabah*, <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/haber,A9BC3A84BEF146B2BF13D4F0ED804C08.html>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2022.

³¹⁹ Buzan, a.g.e., s. 171.

³²⁰ Joseph Nye, (2002), *The Paradox Of American Power*, Robertson Hall Princeton University, s. 1.

ile yapılan savaşlar sisteme etki etmiştir. Bu olaylar sonrasında ise ABD önderliğinde kamu diplomasisi uygulamaları önem kazanmıştır.³²¹

Sistemin söz konusu değişimi doğrultusunda ise Kalın'a göre, küresel siyasi yapıyı merkezi anlamda kontrol altında tutmanın yüksek maliyeti ve çoklu modernite deneyimi yeni ilişki kalıpları oluşturmakta, bölgesel ve ulusal dinamiklere etkide bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası sistemde uluslararası mahkemeler, kamuoyu, medya, insan hakları örgütleri ve STK'lar gibi yeni aktörlere vurgu yapan Kalın, bu aktörlerin sistemi daha dinamik, çok boyutlu ve daha az kontrol edilebilir hale getirdiği söylemektedir. Kalın, tarih-coğrafya, zaman-mekân, birey-toplum, akıl-inanç, benlik-öteki ve merkez-çevre arasında yeni bir "coğrafi hayal gücü" alanının oluştuğunu ve her geçen gün etkisini daha çok hissettirdiğini dile getirmektedir.³²²

Yeni çağın boyutlarına değinen Aizaz Ahmad Chaudhry ise, milliyetçiliğin, yabancı nefreti, göçmen karşıtlığı ve İslamofobi ile iç içe geçerek yükseldiğini, bu durumun ise küresel alandaki yönetim sistemlerini stratejik temelde değiştirdiğini söylemiştir. Chaudhry göre, iş birliğinin yerini ekonomik baskı almış, korumacı eğilimler serbest uluslararası ticareti olumsuz etkilemiştir. Teknoloji, bilgi ekonomileri ve Ar-Ge çalışmaları ile inovasyon devletler için önem kazanmıştır.³²³ İçinde bulunduğumuz dönemde belirsizlikler artmış ve öngörülebilirlik azalmıştır. Farklı bölgelerde patlak veren kriz ve ihtilaflar barış ve istikrarı tehdit etmektedir. Değişik boyutlarda güç mücadeleleri artmış, çok taraflılık ve evrensel değerler yıkıma uğramıştır. Giderek artan kırılganlıklar, eşitsizlikler ve hızlanan dijitalleşme küresel arenayı şekillendirmiştir.³²⁴ TRT World Forum'un organizasyonunda düzenlenen "Geleceği Şekillendirmek: Belirsizlikler, Gerçekler ve Fırsatlar" başlıklı panelde konuşan dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, çatışmanın insan ilişkilerinin, uluslararası ilişkilerin ve toplumların bir gerçeği olduğunu dile getirirken kısa bir ferahlama döneminden sonra yine uluslararası arenada çatışma halinin görüldüğünü söylemiştir. Çözüm ve arabuluculuğa vurgu yapan Çavuşoğlu, anlaşmazlıkları "çatışma yönetimi" ve "çatışma çözümü" olarak ele almıştır. Çatışma yönetimini krizlerin etkilerini kontrol etmek ve gerilim azaltmak; çatışma çözümünü ise çözüm odaklı inanca sahip olmak şeklinde açıklamıştır. Çavuşoğlu, ticaret, dijital

³²¹ Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, s. xix.

³²² Kalın, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", s.11.

³²³ Aizaz Ahmad Chaudhry, (2020), "Covid-19 Sonrası Dönemde Küresel Yönetişim", İçinde *Covid-19 Sonrası Dünya İş birliği mi Rekabet mi ?* (ss. 26-32), Ankara, SAM Yayınları, ss. 26-30.

³²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası*, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15 Aralık 2022.

platformlar, enerji ve gıda unsurlarının bir silah haline geldiğini söylemiştir ve çatışma çözümüne ağırlık verilmesini vurgulamıştır.³²⁵

Arjantin eski Devlet Başkanı Eduardo Duhalde'nin, Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM)'ın kitabındaki yazısında Zigmunt Bauman'ın, "Cevaplardan daha fazla soru ve çözümlerden daha fazla sorunla göze çarpacak ve sürdüğü müddetçe son derece eşit bir başarı ve başarısızlık olasılığıyla ilerlemek zorunda kalacağımız uzun bir döneme hazırlıklı olmalıyız" sözüne yaptığı atıf Soğuk Savaş sonrası sistemle ilişkilendirilebilir.³²⁶ Böyle bir dönemin en net örneklerinden birisi ise pandemi dönemi olmuştur. Nye'a göre, 21 yüzyılda dünya 11 Eylül saldırıları, pandemi dönemi ve 2008 mali krizi gibi 3 büyük kriz yaşamıştır.³²⁷ Wolfgang Ischinger göre, Covid-19 yeni dünya düzeninde dönüm noktası olmaktan ziyade, ABD liderliğini zayıflatan, transatlantik diyalogları körelten, Avrupa projesinin test edilmesine olanak sağlayan, küresel iş birliğini azaltan, milliyetçiliği yeniden ayaklandıran, büyük güç politikalarını canlandıran ve uluslararası siyasetin mevcut eğilimlerini hızlandıran bir katalizördür.³²⁸

1.1. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış

İktidara gelmesiyle beraber dış politikada çok boyutlu ilişkileri bir araç olarak kullanan AK Parti, Türkiye'nin çok boyutlu kimlik ve değerlerini araçsallaştırmıştır. Aynı zamanda AK Parti iktidarında ekonomi kritik ve belirleyici bir dış politika unsuru olmuştur. AK Parti yönetiminin yumuşak güç yaklaşımı içerisinde ekonomi kadar komşularla sıfır sorun ve ekonomik karşılıklı bağımlılık kavramları da etkili olmuştur.³²⁹ Muhafazakâr kimlikli AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte dış politikada dini retorik güçlenmiş ve geleneksel bağlar göz önünde tutulmaya başlanmıştır. Bu sayede iç politikanın karakterinin yansımaları dış politikada görülmeye başlanmıştır. Türk dış politikasının din eksenli bir yapıya büründüğü

³²⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (12 Aralık 2022), *Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, TRT World Forum kapsamında düzenlenen "Geleceği Şekillendirmek: Belirsizlikler, Gerçekler ve Fırsatlar"* başlıklı panele katıldı, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/disisleri-bakani-cavusoglu-trt-world-forum-kapsaminda-duzenlenen-gelecegi-sekillendirmek-belirsizlikler-gercekler-ve-firsatlar-baslikli-panele-katildi, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2022.

³²⁶ Eduardo Duhalde, (2020), "Yaklaşan Başkalaşım", *İçinde Covid-19 Sonrası Dünya İş birliği mi Rekabet mi?* (ss. 42-45) Ankara: SAM Yayınları, s. 42.

³²⁷ Joseph Nye, (2020), "Covid-19 Amerikan Liderliğini Snamaktadır Ancak Küresel Düzeni Değiştirmeyecektir", *İçinde Covid-19 Sonrası Dünya İş birliği mi Rekabet mi?* (ss. 105-110) içinde Ankara: SAM Yayınları, s. 106.

³²⁸ Wolfgang Ischinger, (2020), "Covid-19: Jeopolitiğin Derinleşen Fay Hatları", *İçinde Covid-19 Sonrası Dünya İş birliği mi Rekabet mi?* (ss. 79-83) Ankara: SAM Yayınları, ss. 26-30.

³²⁹ Kaya, a.g.e., ss. 87-89.

söylemlerine karşılık olarak ise AK Parti hükümeti, çıkar odaklı bir dış politika izlenildiğini savunmuştur.³³⁰

2002-2009 yılları arası, uluslararası alanın gündeminin yoğun olduğu ve küresel dinamiklerin değişkenlik gösterdiği bir dönemdir. AK Parti, iktidara gelir gelmez kendisini böyle bir dönemin içerisinde bulmuştur. ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları sonrasında Türkiye'nin yakın coğrafyasında yer alan Afganistan ve Irak dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu durum AK Parti'yi ilk yıllarında global bir gündemin aktif bir tarafı haline getirmiştir. İktidarının ilk yıllarında AK Parti, savunmacı davranmaktan vazgeçmeyi ve çok boyutlu bir dış politika izlemeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin tarihi birikimlerini canlandırmak, coğrafyasını etkin kullanarak gelişmelere etki etmek, adil, eşitlikçi, demokratik ve çok taraflı bir uluslararası yapının oluşmasını hedeflemek bu doğrultudaki parametreler olmuştur. AK Parti, dış politika hedefleri bağlamında uluslararası örgütlerde aktif olmaya çalışmıştır. Örgütlerin yapısal değişimlerinde söz sahibi olarak uluslararası düzenin dönüşümünde etkin olmak hedeflenmiştir. Aktif bir diplomatik karakter benimseyen AK Parti, komşu coğrafyalar ve dünyanın çeşitli bölgelerinde oluşabilecek krizleri önlenmeye, barışçıl yollarla çözümler üreterek bölgesel ve küresel düzenin oluşmasına katkı sağlamayı misyon edinmiştir. Bu hedeflerden dolayı dış politikada yumuşak güç unsurları daha fazla kullanılmaya başlanmış, ticaret devleti yapısıyla ekonomik faaliyetler gerçekleştirmek amaçlanmış, karşılıklı bağımlılık ekseninde komşularla problemler ortadan kaldırılmaya çalışılmış, bölgesel entegrasyon çabaları desteklenmiş ve arabuluculuk faaliyetlerini arttırılmıştır.³³¹

Murat Yeşiltaş' göre, AK Parti'nin dış politikasının 4 temel dönemi vardır. İlk iki dönem 2002-2007 yıllarını kapsamaktadır. İlk dönemde Batıyla olan ilişkilere önem verilmiş, AB üyeliği ön planda tutulmuş, klasik dış politika vizyonu revize edilmeye çalışılmıştır. İkinci dönemde ise, uluslararası yapıya Türkiye'yi yeniden konumlandırarak, uluslararası politikaya adapte etmek ön plana çıkmıştır. Üçüncü dönem 2011-2016 yıllarını kapsamaktadır. Arap isyanları ile başlayan bu dönem Türk dış politikasının vizyon ve motivasyonunu derinden etkilemiştir. İsyenların ilk aşamasında Türkiye, kendisini bölgesel bir güç olarak konumlandırarak yeni bölgesel dönüşüme liderlik etmeyi amaçlamıştır. Sonrasında ise bu yoldaki maddi kapasitesinin yoksunluğu ve bölgesel dinamiklerin içsel nedenlerinden dolayı

³³⁰ Necati Anaz ve Mustafa Cüneyt Özşahin, (2015), "Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü ve İşlevi", İçinde Mehmet Şahin ve Senem Çevik (Edt.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, (ss. 519-548), Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 503.

³³¹ Erdem Eren, (2021), "Bütüncül Teori İnşası: Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Analizi", *TASAM*, s. 11 ve 13.

stratejik ve taktik olarak büyük dış politika problemleri yaşamıştır. Üçüncü dönem içerisindeki dönüşümün önemli faktörlerinden olan Suriye iç savaşı dış politika ve güvenliği etkilemiş, Türkiye'nin ulusal güvenliğini, bölgesel angajmanlarını ve ABD ile ilişkilerini yıpratmıştır. Dördüncü dönem 2016-2022 yıllarını içermektedir. Bu dönem FETÖ darbe girişiminden sonra başlamış, AK Parti'nin köklü bir dış politika dönüşüme gitmesine yol açmıştır. DEAŞ ve PKK/YPG'nin yol açtığı güvenlik tehditlerini önlemek adına Suriye'de gerçekleştirilen askeri hareketler, Katar'daki darbe girişiminin önlenmesinde rol oynanması, Libya ile yapılan anlaşma ve verilen askeri destek, Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a verilen destek ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nda oynanan rol bu dönem içerisinde yer alan olaylardandır. Yine bu dönem içerisinde Türkiye ve Rusya yakınlaşmış, Türkiye ve ABD'nin Suriye krizinde yolları ayrılmış ve ilişkiler gerginleşmiştir. Yeşiltaş, bu dört dönemi özetlerken ilk dönemi inşa ve reform, ikinci dönemi mücadele ve konsolidasyon, üçüncü ve dördüncü dönemleri ise mücadele ve özerklik kazanma süreci olarak adlandırmıştır.³³² Yeşiltaş'a göre, “Küresel Güç Rekabetine Hazır Olmak”, “Özerklik”, “Esneklik”, “Normalleşmenin Kurumsallaşması”, “Bölgesel Çeşitlilik”, “Küresel Reform Talebi”, “Riskler” AK Parti'nin yeni dönemdeki dış politika dinamikleridir.³³³

Veysel Kurt'a göre, ideolojik olarak AK Parti'nin dış politikası Batıcı, İslamcı ve liberal olarak kodlanmıştır. AK Parti dış politikasını dönemlere ayıran bir başka isim olan Kurt, üç temel dönem üzerinden inceleme yapmıştır. Bu dönemler: 11 Eylül saldırılarına rağmen uluslararası politikanın görece öngörülebilir olduğu 2002-2010 arası dönem; bölgesel sallantıların ortaya çıkmaya başladığı ve yükseldiği 2010-2015 arası dönem ve 2015 sonrası dönemdir.³³⁴ Kurt'a göre, AK Parti, iktidara geldiği günden bu yana uluslararası sistem ile uyuşan ve bölgesinde bir istikrar alanı yaratmayı hedefleyen dış politika izlemektedir. AB uyumluluk dönemleri, komşu devletlerle münasebetler, uluslararası sorunlarda arabuluculuk rolü, yumuşak güç uygulamaları, Afrika ve Güney Amerika açılımları bu durumun göstergeleridir. Günümüzde ise askeri ve ekonomik güç birikimi ve savunma sanayi alanında atılımlar görülmektedir.³³⁵

³³² Murat Yeşiltaş, (Eylül 2022), “2023 Yaklaşırken Dış Politika”, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/2023-yaklasirken-dis-politika>, Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.

³³³ Yeşiltaş, a.g.e.

³³⁴ Veysel Kurt, (17 Ağustos 2019), “AK Parti Döneminde Dış Politika”, SETA, <https://www.setav.org/ak-parti-doneminde-dis-politika/>, Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.

³³⁵ Kurt, a.g.e.

AK Parti iktidarı, Türkiye’yi küresel güç dengesi içerisinde kritik bir oyuncu yapmak, bulunduğu coğrafyada barış ve istikrarı sağlayan belirleyici bir ülke konumuna getirmek hususlarına önem vermiştir. Yeni uluslararası sistem ve düzenin yapılanmasında Türkiye’yi söz sahibi bir aktör düzeyine çıkararak; özgüveni yüksek, özgün vizyonlu, bulunduğu coğrafyaya tehdit değil, barış, istikrar ve iş birliği algısıyla yaklaşan bölgesel güç ve küresel aktör bir ülke yaratmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ise ülkenin küresel alandaki rolünü geliştirmek ve itibar ve görünürlüğünü artırmak önem verilen noktalar olmuştur.³³⁶ Bu doğrultuda AK Parti, 2014 yılından itibaren dış politikasında aktiflik ve güvenliğe dikkat etmektedir. Bu kapsamda AK Parti, Doğu Akdeniz’deki enerji politikalarına önem vermiş, pandemi döneminde sağlık, gıda, tekstil gibi alanlarda alt ve üst yapı aktörleriyle yardım ve insani diplomasisi mekanizmalarını uluslararası düzeyde harekete geçirmiştir.³³⁷

Kalın, AK Parti iktidarıyla beraber Türk dış politikasında bazı temel yeni ilkelerin yürürlüğe girdiğini dile getirmiştir. Siyasi ve ekonomik adalet, güvenlik ve özgürlük arasında denge ve ikili ilişkileri güçlendirmek adına ticaret ve ekonomiyi kalkınma aracı olarak kullanmak söz konusu ilkelerdir. Kalın’a göre, bu ilkeleri uygulamak için Türkiye belirli araçlar kullanmıştır. Bunlar: Bütün siyasi aktörleri süreçlere dâhil etmek, demokratik süreçleri desteklemek, ekonomik entegrasyonu genişletmek ve sosyo-kültürel ilişkilerle beraber kişiden kişiye iletişimi artırmaktır.³³⁸

Bütün bu süreçleri farklı bir açıdan ele alan Yeşiltaş ve Balcı’ya göre, AK Parti ile beraber Türk dış politikasında gözle görülür bir dilsel değişim yaşanmıştır. Bu durumun en büyük kanıtı dönemselsel olarak kullanıma sokulan ya da kendilerine kullanım alanı bulan yeni kavramlardır. Bu kavramlar, hem içerisinde bulunulan dönemi dış politika dili kapsamında kendi içerisinde mantıklı bir bütün yapmakta, hem de öteki dönemlerden ayrılmaktadır.³³⁹

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a göre, Türk dış politikası, Türkiye’nin zihniyeti, kurumları ve kuralları ekseninde yapılanarak uluslararası örgütler nezdinde nüfuzunu korumalıdır. Küresel gerçeklikle bütünleşmiş, adaleti merkeze koyan çözüm odaklı güncel bir zihniyet yaratılmalıdır. Bunu doğrultuda ise kurallar ve

³³⁶ AK Parti, *2023 Siyasal Vizyon*, (t.y.), <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasal-vizyon/dunya/>, Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.

³³⁷ Eren, a.g.e., s. 15-16.

³³⁸ İbrahim Kalın, “Turkish Foreign Policy: Framework, Values, and Mechanisms”, *International Journal*, Cilt: 67, Sayı: 1, ss. 14-16.

³³⁹ Murat Yeşiltaş ve Ali Balcı, (2011), “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, s. 10.

kurumlar yapılandırılmalıdır. Sıkıntılar zamanında ele alınmalı ve kapsayıcı çözümler üretmelidir. Bütün bunlar ise çok taraflılık ilkesine dayanmalıdır.³⁴⁰ Türkiye, bölgesel ve küresel krizlere soğukkanlı bir şekilde yaklaşarak bütün problemlerde diyalog kanallarını daima açık tutmakta ve çatışan tarafları bir araya getiren platformlar oluşturmaya çabalamaktadır.³⁴¹ Türkiye'nin 2023 hedefleri kapsamında izlediği dış politika, kendi çevresinde ve ötesinde oluşabilecek sıkıntılara zamanında dâhil olup, ülkesel çıkarları korumayı hedeflemektedir. Türkiye, girişimci ve insani dış politikası doğrultusunda, adil, şeffaf, kapsayıcı ve meşru bir dünya yaratmak için küresel bir yönetim izlemektedir. Türkiye, içerisinde bulunduğu çalkantılı coğrafyada milli çıkar ve tarihsel sorumluluk bilinci içerisinde sahada ve masada aktif olmayı amaçlamaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ve ülkemizin temel felsefesi olan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi doğrultusunda, ülkesel güvenlik ve çıkarlar korunurken, insanlığın ortak hedeflerine de katkıda bulunmaktadır.³⁴²

1.2. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasında Yeni Kamu Diplomasisi

Türkiye'nin kamu diplomasisi potansiyeli, zengin kültüründen, öncü konumdaki insani yardımlarından, dinamik ve genç nüfusundan, ilkeli dış politikasından, demokratik kararlılığından, çeşitli bölgelerle olan güçlü ilişkilerinden, bölgesel gücünden ve küresel meselelerdeki rolünden beslenmektedir.³⁴³ Kalın'a göre, Türkiye'nin uluslararası medya özelinde artan bir görünürlüğü ve saygınlığı söz konusudur. Türkiye ile ilgili yabancı gazeteler ve akademik çalışmalar çoğalmıştır. Küresel kamuoyuna yönelik gerçekleştirilen etkinliklerle “Türkiye'nin hikâyesi” değerli hale gelmiştir. Bu açıdan yükselen bir güç olarak Türkiye, ulusal çıkarları, bölgesel nüfuzu ve küresel sorumlulukları kapsamında kamu diplomasisinde önem vermektedir.³⁴⁴

AK Parti'nin dış politikada edindiği misyon doğrultusunda yaptığı tarihsel yorumlamalar ve medeniyet tasavvuru kamu diplomasisi siyasetini biçimlendirmiştir. Türkiye'nin köklü tarihi, uygarlık alanı ve son yıllarda yaratılan siyasi ve ekonomik istikrar çok

³⁴⁰ Recep Tayyip Erdoğan, (2021), *Daha Adil Bir Dünya Mümkün*, İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., ss. 15-17.

³⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2022), *Türkiye'nin İstikrara Katkısı: Barış İçin Çok Yönlü Diplomasi*, İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, s. 12.

³⁴² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2022), *2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, 2022, ss. 4-5, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2023-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, Erişim Tarihi: 8 Mart 2023.

³⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2022), *Kamu Diplomasisi Nedir?*, İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss. 39-41.

³⁴⁴ Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, s. 18.

yönlü ve boyutlu şekilde kamu diplomasisini desteklemektedir. Türkiye'nin sahip olduğu tarihi ve bulunduğu coğrafyayı yeniden yorumlayan AK Parti, merkezi konumdaki vizyonunu, stratejisini, çözüm önerilerini ve yönlendirici dinamiğini ortaya koyan bir dış politika izlemiştir. Bölgesel ve küresel düzeyde Türkiye'nin imajını değiştirmek isteyen AK Parti, kamu diplomasisi uygulamalarına başvurmuştur. Bu doğrultuda ise, Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Asya'dan Ortadoğu'ya uzanan bir alanda rolünü güçlendirmek istemiştir. Söz konusu bu geniş coğrafya ile olan tarihsel özel bağlar ve beraber gelecek inşası arzusu önemli bir rol oynamaktadır. Din, dil ve etnik yönden sahip olunan bağları olgunlaştıran ve karşılıklı fayda yaratan AK Parti, gelecek odaklı bir iş birliği seviyesi yaratmaya çalışmıştır.³⁴⁵ Bu hedefler doğrultusunda ise kamu diplomasisi uygulamalarını dış politika parametreleri içerisinde özel bir yere konumlandırmıştır.

Yeşiltaş ve Balcı'ya göre, AK Parti, yumuşak güç kavramını, sert güç kavramının gerçekliğini göz ardı etmeden bir denge üzerine konumlandırmıştır. Bu yaklaşım ise çoğu zaman Ortadoğu ve yakın coğrafya ile olan ilişkilerde kullanılmıştır. Devletlerle kurulan yumuşak güç ilişkileri; kültürel ve tarihsel bağlar, demokratik gelenek ve kurumlar ve serbest piyasa ekonomisi üzerine inşa edilmiştir. AK Parti dış politikasında Türkiye, akıllı, adil ve inandırıcı hamleler ile öteki devletleri ikna etmeye çalışmıştır.³⁴⁶ Bu olumlu imaj hedefi doğrultusunda ise AK Parti, çağa uygun olarak sıklıkla yeni kamu diplomasisi etkinliklerine yönelmiştir.

Özellikle küreselleşen dünyanın genişleyen iletişim coğrafyasını yakalayabilmek adına gerçekleştirilen yeni kamu diplomasisi, AK Parti'nin "ritmik diplomasi" anlayışını desteklemiştir. Ritmik diplomasi, diplomatik uygulamaların aynı anda çeşitli alanlarda uyumlu şekilde yürütülmesidir. Bu diplomatik anlayışın temel parametreleri hareketlilik ve uyumdur. Bu yaklaşıma göre, uyum ve hareket eş zamanlı olmak zorundadır. Hareket varken uyum olmazsa kaos ihtimali vardır. Ritim varken hareket olmaz ise ilerleme gerçekleştirilemez.³⁴⁷ AK Parti hükümeti, bu doğrultuda kamu diplomasisi uygulamaları gerçekleştirirken eylem-söylem uyumuna ve hareketliliğine dikkat etmeye çalışmış, aynı dönemlerde farklı coğrafyalarda gerçekleştirdiği çok boyutlu yeni kamu diplomasisi uygulamaları ile uluslararası görünürliğini artırmaya çalışmıştır.

³⁴⁵ AK Parti, 2023 Siyasal Vizyon.

³⁴⁶ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e., s. 12-13.

³⁴⁷ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e., s. 15-16.

AK Parti, yeni kamu diplomasisinin önemli unsurlarından birisi olan uluslararası örgütlere aktif düzeyde katılmaya özen göstermiştir. AK Parti, uluslararası örgütlere katılım nezdinde uluslararası anlaşmaların ve alanın bir parçası olmayı hedeflemiştir. Yeşiltaş ve Balcı'ya göre, BMGK üyeliği, G20 üyeliği, Afrika Birliği ve Arap Ligi'nde gözlemcilik statüsü ve Kyoto Protokolü'nün imzalanması bu hedefe örnek gösterilebilir. Yine AK Parti iktidarı, komşularla sıfır sorun ilkesi doğrultusunda, komşu devletlerle arasındaki sorunları minimuma indirmeye çalışmıştır.³⁴⁸ AK Parti, bu amaç doğrultusunda ilişkileri devlet-devlet düzeyinden halklar arası düzeye indirmeye çalışmış, kamu diplomasisi uygulamaları ile de politikalarına zemin sağlamıştır.

Yeşiltaş ve Balcı'ya göre AK Parti iktidarında kamu diplomasisi hem içeriye yönelik hem de dışarıya yönelik strateji geliştirme araç ve tekniklerinin çoğaltılmasını öngörmektedir. Kamu diplomasisi, Türkiye'nin modern uluslararası yapıya ve çok kutuplu dünya sistemine uyumlu hale getirilmesini, aktifliğini artırılmasını, bölgesel ve küresel düzeydeki hedefleri elde edebilmek adına gereken araç ve yöntemlerden faydalanılmasını, ülkesel imajına yönelik algıların yönetilmesini ve ülke tanıtımının doğru mesajlarla gerçekleştirilmesini hedefleyen kurumsal bir mekanizmadır.³⁴⁹

Türkiye'nin AK Parti iktidarında uluslararası alandaki imajına olumlu etki eden girişimlerden birisi de “Medeniyetler İttifakı” girişimidir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2005 yılında Başbakanlık görevini yürüttüğü dönemde İspanya Başbakanı Zapatero ile başlatılan girişim BM Genel Sekreteri tarafından da benimsenerek bir BM faaliyetine dönüşmüştür. Müslüman ve Batılı toplumlar arasındaki şüphe, korku ve kutuplaşma havasının ve istismar edilen ilişkilerin karşısında başlatılan girişim, uluslararası düzeyde sorun çıkarabilecek bu durumun giderek kötüleşmesini ancak kapsamlı bir koalisyonun önleyebileceği düşüncesiyle hareket etmiş ve farklı kültürler arasında saygı yaratarak bu durumu engellemeye çalışmıştır.³⁵⁰ Bu girişimin temel mantığı ile AK Parti hükümetinin kamu diplomasisi mantığı ve ilkeleri arasında bir uyum görmek mümkündür.

AK Parti, Türk dış politikasında ortak değerler, kimlik, medeniyet havzası, Osmanlı mirası gibi kavramları kullanarak yumuşak güç uygulamalarına daha aktif bir zemin yaratma

³⁴⁸ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e., s. 17.

³⁴⁹ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e., s. 23.

³⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Medeniyetler İttifakı Girişimi*, (t.y.), <https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa.>, Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.

olanağı bulmuştur. Kendisinden önce kurulan kurumların işlevlerini revize etmiş, genişletmiş ve YTB, KDK gibi yeni kurumlar ihdas etmiştir.³⁵¹

Türk dış politikasında ortaya konulan ortak coğrafya ve tarih bilinci gibi söylemler ortak bir gelecek inşası adına yönelimler sunmaktadır. Bu yönelimler doğrultusunda Osmanlı tecrübesi referans gösterilmekte, Türkiye'nin hali hazırdaki olanakları çerçevesinde yeni bir oluşumun taşlarından birisi ortaya konulmaktadır. Ömer Şimşek'e göre, işte tam bu noktada Türkiye'nin yumuşak gücü ortaya çıkmaktadır. Sert güç unsurlarından ziyade; ortak bilinç ve zihinlerin kazanılmasıyla yeni bir yöntem yaratılmaktadır. Bu yöntemin temel yapı taşı ise kamu diplomasisidir. Bu yöntemle Türkiye, coğrafi ve tarihi bağlarının olduğu bu bölgeler haricinde, dünyanın geri kalanında bir imaj, markalaşma ve tanıtım sürecine girmiştir. Ortak medeniyet zihninin ortaya konması, iletişimde modernleşme sağlayarak monologdan diyaloga, diyalogdan iş birliğine gidilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası kamuoyuna kendini sağlıklı şekilde ifade edebilmeye, değerlerini doğru olarak aktarabilmeye ve var olan önyargılardan ve karalamalardan korunmaya dikkat etmektedir.³⁵²

AK Parti iktidarında 2009-2014 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenen Davutoğlu, küresel düzen ile sistemi siyasal, ekonomik ve kültürel olarak sınıflandırmıştır. Davutoğlu'na göre, Siyasal sistem, temel diyaloga ve çok taraflılığa, ekonomik sistem, temel adalet ve eşitliği ve kültürel sistem ise, kapsayıcılığa dayanmalıdır.³⁵³ Bu faktörlerden dolayı AK Parti iktidarında kamu diplomasisinin yapılandırılması söz konusudur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin yaptığı insani yardımların mevcut tutarının toplamda 5 milyar doları geçmiş olduğunu vurgulamıştır. Erdoğan, Türkiye'nin milli gelirinin yüzde 0,79'unu insani yardımlara ayırarak bu alanda dünyadaki en cömert ülke olduğunun altını çizmiştir. Türkiye'nin "BM Dünya Gıda Programı ve Kalkınma Fonu" gibi örgütlere de yoğun katkı sağladığını dile getirmiştir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Kızılay ve TİKA gibi kuruluşların dünyanın her köşesinde yardım faaliyetleri yürüttüğünü söyleyen Erdoğan, bütün bu faaliyetlerin ve yardımların, din, kimlik ve mezhebe bakılmaksızın, kapsayıcı ve kucaklayıcı bir nitelikte yürütüldüğünü vurgulamıştır.³⁵⁴

³⁵¹ Gökmen Kılıçoğlu ve Ayhan Nuri Yılmaz, (2017), "Bir Kamu Diplomasisi Kurumu Olarak TİKA'nın AK Parti Döneminde Kullanılması", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 116, Sayı: 229, s. 173.

³⁵² Ömer Şimşek, (5 Nisan 2011), "Küresel İletişim Çağında Kamu Diplomasisi ve Türk Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme", *TUİÇ Akademi*: <https://www.tuicakademi.org/kuresel-iletisim-caginda-kamu-diplomasisi/>, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2023.

³⁵³ Eren, a.g.e., s. 11 ve 13-14.

³⁵⁴ Erdoğan, a.g.e., ss. 33-34.

Marcus Aurelius “Güzel olan şeyin başka bir şeye ihtiyacı var mıdır? Yasa, gerçek, saygınlık, cömertlik gibi. Bunların hangisi övüldüğü için iyidir, ya da hangisi yerildiği için mahvolmuştur? Zümrüt çirkinleşir mi övgüler düzülmezse? Ya altın, fildişi, mor renk, lir, hançer, çiçekler, çalılar? demıştır.³⁵⁵ Tıpkı Aurelius’un dediği gibi pozitif değerler zor itibar kaybetmektedir. Bu noktada Türkiye, yeni kamu diplomasisi politikaları yürütürken evrensel değerleri benimsemekte ve küresel sistemde pozitif anlamda kabul görmüş kavramlardan faydalanmaktadır.

2. Türkiye’nin Geleneksel ve Yeni Kamu Diplomasisi Kaynakları ve Potansiyeli

Türkiye, geleneksel birikimleri ile kendisine stratejik bir kamu diplomasisi zemini hazırlamıştır. Bu zemin üzerine inşa edilen geleneksel kamu diplomasisi uygulamaları ile ülkenin profili uluslararası alanda yüksek seviyelere çekilmeye çalışılmıştır. Türkiye, çağın getirileri ile beraber söz konusu birikimleri doğrultusunda yeni kamu diplomasisi uygulamaları da izlemektedir. Bu noktada Türkiye, tarihsel ve kültürel birikimleri ile oluşturduğu kamu diplomasisi alanı çerçevesinde geleneksel ve yeni kamu diplomasisi uygulamalarından faydalanmaktadır. Yer yer içe içe geçen, yer yer ise birbirinden ayrılan bu uygulamalar genellikle birbirlerini destekleyici yöntemler nezdinde icraat göstermektedir. Kamu diplomasisi kaynaklarını ve potansiyelini oluşturan unsurları devlet eliyle yürütülen klasik kamu diplomasisi ve devlet dışı unsurların ön plana çıktığı yeni kamu diplomasisi bağlamında kullanmaya çalışan Türkiye, geleneksel ve günceli birbiri ile bütünleştiren bir politika izlemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda ise, aşağıda detaylı şekilde ele alınacak jeopolitik konum, kültür, tarih, din ve politika değerleri ve bakış açısı gibi kaynakları kamu diplomasisi politikalarında besleyici faktörler olarak kullanıp faydalanmaktadır.

Türk tarihi Büyük Hun imparatorluğuna kadar uzanmaktadır. Tarih sahnesinde 16 İmparatorluk kuran Türklerin son imparatorluğu olan Osmanlı Devleti, Ortadoğu’dan Asya’ya, Balkanlardan Afrika ve Avrupa’ya kadar egemenlik kurmuştur. Günümüzde bu denli eski ve köklü medeniyete sahip devlet sayısı azdır. Osmanlı, sanat, estetik, ilim, bilim, mimari, yönetim, teşkilatlanma ve ordu geleneği yönünden Türkiye’ye büyük bir miras bırakmıştır. Bunların haricinde Türkiye’nin askeri güç yönünden de bir yumuşak güce sahip olduğundan bahsetmek mümkündür. Stratejik bir jeopolitik konum ve coğrafyaya sahip olan Türkiye, bu avantajlarını yumuşak güç olarak kullanabilmektedir. Türkiye, merkezi ve kilit bir konumda

³⁵⁵ Marcus Aurelius, (2018), *Kendime Düşünceler*, (XII. baskı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 33.

yer almaktadır. Türkiye, Asya ve Avrupa ile olan ilişkiler doğrultusunda jeopolitik ve jeokültürel bir değere sahiptir.³⁵⁶ Kalın'a göre, Türkiye'nin yumuşak gücü Balkanlardan Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır.³⁵⁷

2.1. Jeopolitik Konum

Fernand Braudel'e göre, haritalar esas olanı söylemektedirler.³⁵⁸ Çünkü bir ülkenin bulunduğu konum ve içerisinde yer aldığı coğrafya, o ülkenin jeopolitik yaklaşımlarını şekillendirmektedir. Cenk Sevim'e göre, tarih boyunca büyük güçlerin uygulamalarında jeopolitik yaklaşımlar daima yer tutmuştur. İmparatorluklar, evrensel egemen güç stratejisi ile jeopolitik nüfuzlarını koruyarak bölgesel güç dengeleri yaratmışlardır. Sevim'e göre, jeopolitik, bölgeler nezdindeki ideolojilerle ilgilenen siyasal coğrafyanın bir parçasıdır ve üç temel noktası vardır. Bunlar: bilimsel, teknolojik ve siyasal temellerdir. Sevim, son yüzyılda jeopolitik algısının değiştiğini ve karmaşık hale geldiğini vurgulamıştır. Sevim'e göre, yeni jeopolitik anlayış tek bölge ile sınırlı olmayan ve küresel düzeyde entegrasyonu amaçlayan bir yapıya sahiptir. Bu durum jeopolitik değişimleri daha dinamik ve hızlı hale getirmiştir. Sevim, üzerinde yaşanan coğrafyanın uluslara birtakım karakteristik özellikler kazandırdığını da dile getirmiştir.³⁵⁹

Özdemir'e göre, bir ülkenin coğrafyası, o ülkenin dış politikasının genel çerçevelerini belirlemektedir.³⁶⁰ Özdemir'e göre, jeopolitik, coğrafyanın siyasete yaptığı etki ve tarihsel deneyimler ile siyasetin coğrafyaya verdiği anlamdır. Bundan dolayı jeopolitik konum, iç siyasi gelişmeler ve uluslararası ortamın getirileri ile değişiklik gösterebilmektedir. Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi ile günümüzdeki jeopolitik konumunun farkı buna örnektir.³⁶¹ Ayrıca Davutoğlu'na göre, bir devlet, coğrafyasının özelliğini, jeopolitiğinin dış politikaya yansımaları ve avantaj-dezavantajlarını tanımlayamazsa başkalarının biçtiği rolleri oynamak zorunda kalır.³⁶² Davutoğlu, bir ülkenin kültür ve tarihi ile desteklenen jeopolitiğin toplumsal uluslararası vizyonu şekillendirdiğini söylemektedir. Jeopolitik ve jeokültür arasında hukukî

³⁵⁶ Çavuş, a.g.e., ss. 29-30.

³⁵⁷ Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", s. 149.

³⁵⁸ Fernand Braudel, (1996), *Uygurlukların Grameri*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s. 79.

³⁵⁹ Cenk Sevim, (2019), *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, (4.baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, ss. 22-24.

³⁶⁰ Haluk Özdemir, (2008), "Türkiye'nin "Sınır-Ülke" Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası", *Avrasya Etüdleri*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 9-10.

³⁶¹ Özdemir, "Türkiye'nin "Sınır-Ülke" Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası", s. 20.

³⁶² Ahmet Davutoğlu, (2001), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları s. 31-34.

sınırlarla desteklenen bir uyum varsa istikrarlı siyasî ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu noktada zaman ve tarih idraki, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik uyum yaratmaktadır.³⁶³ Ali Balcı'nın da kitabında belirttiği gibi Davutoğlu, Osmanlı Devleti'nin varisi olan Türkiye'nin yakın kara havzasındaki insanlara önemli bir siyasi merkez olduğunu hatırlatması gerektiğini söylemiştir.³⁶⁴

Jeopolitik yönden Türkiye, deniz ve kara güçlerinin, doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan hâkimiyet mücadelelerinin ve geçiş noktalarının ana konumunda yer almaktadır. Türkiye, söz konusu yerleri Ortadoğu ve Hazar gibi kaynak merkezlerine bağlamaktadır. Anadolu yarımadası ve stratejik yarımadalar Türkiye'nin jeopolitik alandaki önemli unsurlarıdır.³⁶⁵ Türkiye'nin Afro-avasya'daki konumu, ülkeyi küresel dengeler için önemli hale getirmektedir.³⁶⁶

Türkiye'nin bu önemli konumunun etki alanı ile ilgili olarak Stephan Larrabee ve Ian Lesser, Antarktika veya Güney Denizi Adalarında bulunan küçük bir ülke olmayan Türkiye'nin konumu itibariyle ABD ve Avrupa için artan bir stratejik önemi olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bu önemin, Balkanlar, Hazar bölgesi ve Orta Doğu'dan kaynaklandığını söyleyerek Türkiye'nin gelişiminin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.³⁶⁷ Yine Shahram Chubin ve Jerrold Green, Avrupa, Avrasya ve Ortadoğu'da Türkiye'nin önemli bir jeopolitiğinin ve bölgesel rolünün olduğunu altını çizmektedir. Bu rolün ise, ülkesel gelişmeler, küreselleşme, ulusal egemenlik ve uluslararası sivil toplum ile şekilleneceği söylemektedirler.³⁶⁸ Kalın, Türkiye'nin geniş bir coğrafyaya yayılan yumuşak güç potansiyelinin, kültürel ve tarihsel mirasından kaynaklandığını vurgulamaktadır.³⁶⁹

Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki değerleri, tarihsel birikimi ve kültürel zenginliği bölgesel dinamikleri canlandırmakta ve etkileşim alanları doğurmaktadır. Türkiye, çeşitli halkların ve ırkların ortak paydada buluştuğu geniş bir coğrafyanın merkezini temsil etmektedir.³⁷⁰ Fakat bu geniş coğrafya Türkiye'ye sunduğu fırsatlar kadar çetrefilli sorunlar da

³⁶³ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 17-24.

³⁶⁴ Ali Balcı, (2015), *Dış Politikada Hesaplaşmak: Ak Parti, Ordu ve Kemalizm*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, s. 56.

³⁶⁵ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 109.

³⁶⁶ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 232.

³⁶⁷ Stephen Larrabee ve Ian Lesser, (2003), *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica: RAND Corporation, s. 2.

³⁶⁸ Chubin ve Green, *a.g.e.*, s. 5.

³⁶⁹ Kalın, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", s. 10.

³⁷⁰ Sait Yılmaz, *a.g.e.*, ss. 13-14.

getirmektedir.³⁷¹ Ukrayna-Rusya savaşı, Güney Kafkasya'daki kırılgan barış, İran'daki kitlesel protestolar, Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyindeki terör tehditleri, Türkiye-Yunanistan gerilimi, Ege ve Doğu Akdeniz'deki büyük güç politikaları ve Covid-19'un ekonomik etkileri gibi unsurlar Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlik ortamını direkt ya da dolaylı yoldan etkilemiştir.³⁷²

Bülent Aras ve Hakan Fidan'a göre, Türkiye'nin geçmiş dönemlerdeki coğrafi hayal gücü bulunduğu bölgeyi kargaşa ve istikrarsızlık sahası olarak algılamaktaydı. Bu durum Türkiye'yi bölgesine yabancılaştırdı ve meselelere katılımını sınırlandırdı. Fakat ülkenin yaşadığı iç dönüşüm, uygun uluslararası ortam ve yeni coğrafi hayal gücü bu durumu değiştirdi. Türkiye'nin zihninde bulunduğu coğrafyanın anlamı değişti, bölgeye katılımın sınırlamaları azaldı, iç ve bölgesel güvenlik uyumlulaştırıldı, sosyal sektörler politikada rol edindi ve bölgeye yönelik “önce güvenlik” anlayışı değiştirildi. Değişen coğrafi hayal gücüyle beraber Türkiye, yakın coğrafya ve komşulara yönelik yeni bir politika yapısı oluşturdu. Türkiye, bölgesinde barışı teşvik edici bir rol benimsedi.³⁷³

Çavuşoğlu, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyayla alakalı olarak, “Coğrafya kaderdir. Coğrafyamız bize her zaman tetikte olmayı ve çeşitli çatışmaların etkilerine karşı hazırlıklı olmayı öğretti. Böylece dirençli bir toplum olduk. Ne olursa olsun düşmeyiz, yolumuza devam ederiz.” demiştir. Bu durum Türkiye'nin coğrafyasından beslenen direncinin, özgüveninin ve etki kapasitesinin bir örneğini ortaya koymaktadır.³⁷⁴

2.2. Kültür

Cem'e göre, kültür, ekonomik yapıyla uyumlu olarak oluşan, tarihsel ve sosyal alışkanlıkların, inançların, geleneklerin ve doğa koşullarının nezdinde bir toplumda uzun sürede şekillenen temel değer yargıları ve dünya görüşüdür.³⁷⁵ Abdülhaluk Çay'a göre, kültürler süreklilik unsuru ile anlam kazanırlar. Gelişimden yoksun kültürler tarihin tozlu raflarında kaybolurlar. Bu süreklilik ve zenginleşme yeteneği kültürel değişim ve alışverişler ile

³⁷¹ Şaban Kardaş, (2011), “Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı?”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 28.

³⁷² Murat Yeşiltaş ve Bilgehan Öztürk, (2023), “Türkiye'nin Jeopolitik Görünümü: 2023'ün Ötesini Düşünmek”, İçinde Murat Yeşiltaş ve Bilgehan Öztürk (Edt.), *SETA Güvenlik Radarı: 2023'te Türkiye'nin Jeopolitik Ortamı*, (ss. 12-19). Ankara: SETA, s. 12.

³⁷³ Bülent Aras ve Hakan Fidan, (2009), “Turkey and Eurasia: Frontiers of a New Geographic Imagination”, *Cambridge University Press*, Cilt: 40, ss. 197-198.

³⁷⁴ https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/disisleri-bakani-cavusoglu-trt-world-forum-kapsaminda-duzenlenen-gelecegi-sekillendirmek-belirsizlikler-gercekler-ve-firsatlar-baslikli-panele-katildi.

³⁷⁵ İsmail Cem, (2021), *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, (29. baskı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 437.

mümkündür. Bu durum kültürün ait olduğu ülkeyi güçlü tutmasını sağlar.³⁷⁶ Bu açıdan Türk kültürü, daima gelişen ve varlığını sürdüren bir yapıya sahiptir. Farklı kültürlerle etkileşimde olması ve diğer kültürlerle katkılar sunması Türk kültürünün etki alanı ve kapasitesini genişletmektedir. Atatürk'ün dediği gibi, “Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslararası tanınır. Türk ulusuna doğuştan rengini veren bu devrimlerden her biri, çok geniş tarihsel devirlerin ögünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir”. Atatürk, bir halkın kültür düzeyini, ekonomi, fikir ve devlet başlıklarındaki başarılarıyla ölçmektedir.³⁷⁷

Avrasyacı görüşe sahip, Rus bilimci ve tarihçi Nikolay Sergeyeviç Trubetskoy'a göre, insan kendi toplumunun kültürüne farklı bakar. Roma-Germenlerde bu durum “egosantrik” olarak nitelendirilmektedir. Bu noktadaki psikoloji kendini dünyanın merkezine koyarak tüm canlıların en iyisi olduğunu düşünür. Kendisine benzeyeni iyi, benzemeyeni kötü olarak algılar.³⁷⁸ Trubetskoy'a göre, halkın içinde “kendini idrak etmiş” kişilerin sayısı attıkça, milli ben-idraki ve özgün milli kültür oluşumu da artar. Bireysel ve milli ben-idraki arasındaki etkileşim milli kültürü doğru yönde geliştirir.³⁷⁹ Türkiye kendi kültürünü yüce görmekle beraber kendinden olmayanı dışlayan egosantrik bir yaklaşıma sahip değildir. Milli kültürünün bilincinde olan Türkiye, diğer kültürlerle pozitif etkileşime açık bir yapıya sahiptir.

Bu doğrultuda, Orta Asya merkezli Türk Kültürü, Karadeniz, Akdeniz ve Hint bölgesinin komşu kültürleri, İslam ve Batı kültürü Türk kültürünün oluşmasında büyük pay sahibidir. Geçmiş dönemde Osmanlı Devleti, kültürünü nüfuz alanlarına ve komşu devletlere aktarmıştır. Günümüzde Osmanlı'dan miras kalan tarihsel tecrübe ve kültürel havza Türkiye ile bu bölgeler arasında bir bağ yaratmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ardılı olarak kültürel coğrafyanın kalbinde yer alan Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu ile ortak kültürel değerleri sürdürmektedir.³⁸⁰ Nina Evason'a göre, Türkiye'nin Avrupa ve Asya arasındaki coğrafi konumu Türk kültürüne, Doğu Akdeniz ve Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya, Batı ve

³⁷⁶ Abdülhaluk Çay, (1986), “Türk Kültürü ve Kaynakları”, *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, ss. 53-54.

³⁷⁷ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, (2006), “CHP Dördüncü Büyük Kurultayını Açarken”, *İçinde Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Divan Yayıncılık.

³⁷⁸ Nikolay Sergeyeviç Trubetskoy, (2020), *Rus Ben-İdraki*, (Çev: Vügar İmanbeyli), İstanbul: Küre Yayınları, ss. 19-21.

³⁷⁹ Trubetskoy, *a.g.e.*, ss. 25-28.

³⁸⁰ Kadir Sancak, (2016), “Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 20.

Doğu unsurlarını kazandırmıştır. Günümüzde Türk kültürü, geleneksel ve modern alışkanlıklarla beraber dini ve laik uygulamaları içerisinde barındırmaktadır.³⁸¹

Evason'a göre, onur, misafirperverlik ve komşuluk Türk kültüründe yoğundur. Özellikle onur duygusu, birey, aile ve grup davranışlarında da görülmektedir. Aile bağları ve dürüstlük izlenimi Türk kültüründe önemlidir. Onur bilincinin altında yatan erdemle beraber Türk kültürü cömertliğe ve dürüstlüğe önem verir. Türk toplumu için Milliyetçilik önemlidir. Vatanseverlik duygusu yoğun olmakla beraber, mevcut ülke ve kültürün yanı sıra Osmanlı tarihine de gururla bakılmaktadır.³⁸² Bu faktörlere ek olarak Türk kültürünün önemli unsurlarından birisi ise dildir. En eski dillerden olan Türk dili tarih boyunca varlığını korumuştur. Türkçe'nin güzelliği ve zenginliği beslendiği kaynaklar ile doğru orantılıdır. Kitabeler, alfabeler, yazıtlar, destanlar bu durumun en net örneklerdir. Eserlerin nesilden nesile aktarılması milli ruhun varlığını ortaya koymaktadır. Türk tarihindeki mitolojik inanışlar ve rivayetler kültürel düzeyde önemli yer tutmaktadır.³⁸³

Eğitim kurumları, yatırımlar, iş adamları, insani ve teknik yardımlar, üniversiteler, okullar, yerel yönetimler ve İnsani Yardım Vakfı (İHH) Türkiye'nin kültürel diplomasinin önemli araçlarıdır. 2000'lerin başından itibaren yürütülen kültürel diplomasi Türkiye'nin değişiminde ve dünyadaki Türkiye algısının şekillenmesinde etkili olmuştur.³⁸⁴ Kültürün yumuşak güç adına önemini vurgulayan Çavuşoğlu, kültürel diplomasinin ülkeler ve milletler adına kimlik ve benlik noktalarında gelenekten geleceğe bir aktarım yaptığını ifade etmiştir. Çavuşoğlu'na göre, Türk medeniyetinin derinliği ve çok boyutlu geçmişi dış politikada yeni ufuk ve imkânlar yaratmaktadır. Kültürel diplomasi ile Türkiye'nin doğal güzelliklerinin, tarihi zenginliklerinin ve insani değerlerinin dünyada çapında tanıtılması amaçlanmaktadır. Çavuşoğlu, dilimizi, kültürümüzü ve medeniyetimizi tanıtmak ve yaygınlaştırmak adına yurt içinde ve yurt dışında, öğrenci, akademisyen, sporcu, sanatçı, iş insanı ve emekçi tüm vatandaşlarla yoğun temaslar yürütüldüğünü vurgulamıştır. Çavuşoğlu, Hacı Bektaşî'nin "Bir olalım, iri olalım, diri olalım"; Ahi Evran'ın "kalbini, kapını, alnını açık tut"; Yunus Emre'nin

³⁸¹ Nina Evason, (2019), "Turkish Culture", *Cultural Atlas*, <https://culturalatlas.sbs.com.au/turkish-culture/turkish-culture-core-concepts>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2022.

³⁸² Evason, a.g.e.

³⁸³ Çay, a.g.e., ss. 55-61.

³⁸⁴ Purtaş, a.g.e., s. 2.

“gönüller yapmaya geldim” ve Mehmet Akif Ersoy’un “ümide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun” sözlerine atıfta bulunarak Türk kültürel diplomasisinin dinamiklerini ortaya koymuştur.³⁸⁵

2.3. Tarih

Davutoğlu’na göre, Osmanlı Devleti’nden Türkiye’ye kalan bakiye onu yakın bölgesini koruyacak ve sınımlanacak bir güç haline getirmiştir. Türkiye’nin bu bölgesel misyonunu ise tarihsel parametreleri yönlendirmektedir.³⁸⁶ Soğuk Savaş sonrası sistemin yarattığı dinamik koşullar ve yükselen akımların oluşturduğu sosyo-kültürel yapı Türkiye’ye sahip olduğu tarihsel mirasını ana damarlarından yakalama şansı sunmuştur.³⁸⁷ Davutoğlu, Türkiye’nin kadim kültürlerin siyasi tecrübesine ve modernleşme sürecinin temel ve karmaşık faktörlerine sahip bir tarihsel mirası elinde tuttuğunu söylemektedir.³⁸⁸ Bu duruma ek olarak Osman Horata, Türkiye’nin tarih sahnesi boyunca geniş bir coğrafyada sayısız etnik ve dini unsurla karşılaştığını fakat karşılaştığı güçlü kültürler karşısında kaybolmadığını ve fethettiği yerlerde asimilasyon ve sömürgecilik yapmadığını vurgulamıştır.³⁸⁹ Bu bağlamda Türkiye, tarihin farklı dönemlerinden bugüne harmanlanarak gelen farklı tecrübeler ve alışkanlıklara sahiptir.

Türkiye, 20. yüzyılın ulus-devlet modeline uygun şekilde kurulmuş ve her zaman Osmanlı Devleti’nin tarihsel mirasının etkisini hissetmiştir. Osmanlı Devleti’nden devralınan tarihi stratejik fırsatlarla beraber ulus-devletlerin Türk karşıtı tarihsel söylemleri ile de karşı karşıya kalınmıştır. Türk yapısı içerisinde, tarihin etkisiyle gelişen ve şekil alan kültür ve ulusal yapıların etkileri göz önünde tutulmalıdır. Bu kapsamda Türkiye’nin sahip olduğu tarihin dış politikasında ciddi bir yansıması söz konusudur.³⁹⁰

Türk tarihi içerisindeki “Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi” ve bunun manevi boyutu “ilay-ı kelimetullah” ve “nizam-ı âlem” daima varlığını korumuştur. Bu parametreler kendi milletinin haricinde tüm insanlığa nizam ve adalet getirmeyi hedeflemiştir. Bu etmenlerden dolayı Türklerin yaşadığı coğrafyanın çok daha ötesinde bir gönül coğrafyası olmuştur. Bu nedenle Türkler, üç kıtaya yayılarak nizam-ı âlem uğruna mücadele etmiş, tarih içerisinde farklı

³⁸⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Kültürel Diplomasi 2020-2021*, s. 2, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitabi-2020-2021.pdf, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023.

³⁸⁶ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 144.

³⁸⁷ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 83.

³⁸⁸ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 91.

³⁸⁹ Osman Horata, (2017), “Türk Dünyası’nın Kültürel Ufukları: Tarihsel Bağlam İçinde Genel Bir Değerlendirme”, *Bilig*, Cilt: 82, ss. 118-121.

³⁹⁰ Abdurrahman Külünk, (2020), *Dünyada ve Türkiye’de Avrasyacılık*, İstanbul: Bilge Oğuz, ss. 25-28.

coğrafyalara göç etmişlerdir. Türkler, tarihin her dönemde farklı topluluklarla, siyasi, askeri, iktisadi ve kültürel ilişkileri canlı tutmuştur.³⁹¹

2.4. Din

Sosyal bilimler içerisinde muhafazakârlık, siyasi bir ideolojiden ziyade, huy, adet ve alışkanlıklar olarak görülmektedir.³⁹² Türk toplumsal ve siyasi yapısı içerisinde de İslam'ın huylar, adetler ve alışkanlıklar üzerinde belirleyici bir etkisi vardır. İzzetbegoviç'e göre, dünya üzerinde 3 çeşit bütünleyici görüş mevcuttur. Bunlar: dini, materyalist ve İslami dünya görüşüdür.³⁹³ Osmanlı Devleti'nin tarihsel mirasını devralan Türkiye, farklı milletleri, dinleri ve mezhepleri bir arada tutmaya çalışmıştır.³⁹⁴ Balkanların, Orta Doğu'nun, Orta Asya'nın, Rusya'nın, Kafkasya'nın ve Doğu Türkistan'ın Türki toplulukları, büyük İslam coğrafyasıyla 1300 yıla dayanan bağlar kurmuş ve çeşitli alanlardaki ilişkileri günümüze kadar korumuştur.³⁹⁵ Türkiye'nin 1924 anayasasından beri resmi bir dini olmasa da ülkenin en büyük dini İslam'dır. Nüfusun yüzde 90'lara dayanan bir bölümü Müslümandır. İslam, Türk milleti adına hayatın önemli bir parçasıdır. Bu durumla beraber farklı inanış ve dinlere karşı hoşgörü her zaman var olmuştur. Bunun en büyük göstergesi birçok kilise ve sinagogun Türkiye sınırları içerisinde yer almasıdır. Bu yapılarla birlikte, Sultan Ahmed Cami, Süleymaniye Cami, Ayasofya Cami, Kocatepe Cami ve Alaeddin Cami gibi dini eserlerin Türkiye'de yer alması ülkenin evrensel dini ve İslami karakterine katkı sağlamaktadır.³⁹⁶

Türkiye'nin İslam dininin kapsayıcılığı çerçevesinde diğer dinlere karşı hoşgörü tavrı Osmanlı Devleti'nden bu yana görülmektedir. Osmanlı Devleti zamanında dini cemaatler iç işlerinde özerkti ve kendi dini hukukunu kendi mahkemelerinde uygulayabiliyordu. Her dini topluluğun başındaki Hahambaşı, Patrik vs. cemaatinin davranışlarından padişaha karşı sorumluydu. Türkiye'de dini faaliyetler laik yapıdan dolayı devlet tarafından denetlenirken, ülkede yaşayan tüm vatandaşlar istedikleri gibi ibadet etmekte özgürdür.³⁹⁷ Türkiye'nin İslam kimliği temelindeki kapsayıcı ve diyaloga açık dini yapısı, çeşitli alanlarda devlete pozitif imaj

³⁹¹ Yüce, *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, ss. 9-10.

³⁹² Mehmet Evkuran, (2008), “Türkiyede Muhafazakâr Siyaset ve İslam”, *Eskiye*, s. 34.

³⁹³ İzzetbegoviç, *a.g.e.*, s. 9.

³⁹⁴ Mehmet Baydemir, (2022), “Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi”, *İktimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 348.

³⁹⁵ Shatlyk Amanov, (2017), “ABD ve Türk Dünyası: Washington'un Türk Dünyası Politikasını Anlamak İçin Bir Çerçeve Denemesi”, *Avrasya Etüdları*, Cilt: 51, Sayı: 1, ss. 58-59.

³⁹⁶ “Religion”, (t.y), *YFU Türkiye Kültürlerarası Değişim Programları*, <https://yfu-turkey.org/welcome-to-turkey/religion/>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2022.

³⁹⁷ Tom Brosnahan, (1 Mayıs 2019), “Religion & Islam in Turkey”, *Turkey Travel Planner*, <https://turkeytravelplanner.com/Religion/index.html>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022.

yaratmaktadır. Türk yemeklerinden ülkenin mimari yapısına kadar her şeyde İslam'ın izlerini görmek mümkündür. İslam dininin kutsal ayı olan Ramazan ayında yapılan toplu iftar ve sahur etkinlikleri dünyanın dört bir yanından Müslümanları bir araya getirmektedir.³⁹⁸ Ayrıca bu ay içerisinde gerçekleştirilen, iftar, sahur, eğlence, gösteri ve sohbet gibi etkinlikler dünyanın farklı yerlerinden insanları bir araya getirerek Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır.

Davutoğlu'na göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, İslam Dünyası adına yeniden temel ülke olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından İslam Dünyası jeopolitik ve jeokültürel olarak değişim dönemine girmiştir. İlk değişim, İslam Dünyasının kapsamı ile ilgili olmuştur. İslam Dünyası, Afro-Asya'nın ötesine geçerek aynı zamanda bir Avrasya olgusu olmuştur. İslam kimliğinde geniş bir coğrafyaya yayılan jeokültürel bir uyanış gerçekleşmiştir. İslam temelindeki bu değişim Türkiye'nin uluslararası konumu ve jeokültürel etkinliğini stratejik bir düzeyde artırmıştır. Müslüman unsurların İslam Dünyası içerisindeki etkinliği, Türkiye'nin bu dünyada kurumsal ve siyasi etkisini artırmıştır. İkinci değişim, Müslümanların demografik dağılımıyla ilgili olmuştur. Tarih boyunca çoğunlukla Müslüman siyasi otoritelerin egemenliği altında yaşayan Müslümanlar, kendi iradeleri ile bunun dışına çıkmışlardır. İslam, ABD'de başta olmak üzere Batı ülkelerinde kültürel ve siyasal alandaki rolünü, etkisini ve katkısını artırmıştır.³⁹⁹ Bu durumla eş zamanlı olarak Türkiye, dini kimliği temelindeki etki alanını genişletmiştir.

Yine Türk dini yapısının bu değişim ve modernleşme sürecinde laiklik ve sekülerleşmenin izlerini görmek mümkündür. Bu süreçte amaç, Müslümanların İslam anlayışı ve yaşantısına uygun şekilde modernleşmesidir. Bu hedeften dolayı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi direkt olarak Müslümanların dini yaşamını düzenlemeyi amaçlayan dini kurumlar oluşturulmuştur. Bu değişim sürecinde dini kurum ve kuruluşların etkisi büyüktür. Aynı zamanda bu kurumlar devletin politikalarında dini araçsallaştırmasına yardımcı olan kurumlardır.⁴⁰⁰

Türkiye'nin dini politikalarının etkinliğinin artırılması açısından gerekli olan noktaları görmek adına Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından hazırlanan,

³⁹⁸ Ruth Terry, (22 Şubat 2021), "How Strict is Islam in Turkey? Tips for Travelers", *World Nomads*, <https://www.worldnomads.com/travel-safety/middle-east/turkey/how-strict-is-islam-in-turkey>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2022.

³⁹⁹ Davutoğlu, *a.g.e.*, ss. 249-251.

⁴⁰⁰ Ejder Okumuş, Şamil Öçal ve Celal Türer, (2008), "Türkiye'de Din Dindarlık ve Toplumsal Değişim Üzerine Soruşturma", *Eskiye*, ss. 46-47.

“Türkiye İnanç Diplomasisi Programı”nın Özel Çalıştay Sonuç Raporu önemlidir. Rapora göre, Türkiye, inanç diplomasisi kapsamında daha çok tanınip analiz edilerek, uluslararası arenanın küresel değeri içerisinde yer alan bir devlet olabilir. Türkler, tarihsel birikim ve coğrafi konum açısından Hristiyan ve Yahudi kültürüne vakıftır. Avrupa çoğunlukla bu iki dine mensup nüfusu barındırmaktadır. Türkiye, bilgi birikimi ile hem Avrupa coğrafyasında hem de Afrika ve Asya coğrafyasında etkinliğini artırmalı, Hindistan, ÇHC ve Japonya gibi Uzakdoğu devletleriyle de etkileşime girmelidir. Bunun için bölgenin dini ve kültürel yapısı tanınmalı, dini bilgi birikimle inanç diplomasisi kanalları güçlendirilmelidir. Dışişleri Bakanlığı’na görevlendirilmiş olan diplomatlar, görev yerlerinde farklı inançlardan meslektaşlarıyla daha aktif iletişim kurmalıdır. Dini alanda eğitimler gerçekleştirilmeli ve bilgilendirici el kitapları hazırlanmalıdır. Bu süreçlere ise dini tarih alanında uzmanlaşmış, bilimsel yeterliliğe sahip kişiler dâhil edilmelidir.⁴⁰¹

2.5. Politika Değerleri ve Bakış Açısı

Türkiye, politik yaklaşımları ve değerleri bakımından uluslararası alanda özgün bir devlettir. Kalın’a göre, Türkiye’deki iç ve dış dinamiklerin hızlı dönüşümü çok boyutlu alanlarda gerçekleşmiş, bu durum ortaya yeni risk ve fırsatlar çıkarmıştır. Tarihi ve coğrafyasıyla tekrar barışan Türkiye, küreselleşmeyle beraber zaman ve mekân kavramlarına stratejik düzeyde önem vermekte, Soğuk Savaş’ın dar boyutlu ve indirgemeci algısını ortadan kaldırmaktadır. Yeni aktörler, dış politikada, ekonomide, kamu politikasında, eğitimde, medyada, sanatta ve bilimde daha demokratik ve adil bir dünya yaratmak adına merkez-çevre ilişkilerinde küresel dönüşümü savunmaktadır.⁴⁰² Yine Kalın’a göre, söz konusu demokrasi ve aktif sivil toplum Türkiye’ye yumuşak güç alanında katkı vermektedir. 1950’li yıllarda çok partili sisteme geçilmesiyle elde edilen çeşitli tecrübeler kapsamında Türk demokrasisi, farklı grupların adil paylaşımı, katılımı, temsili, şeffaflığı ve hesap verebilirliği doğrultusunda büyümüş ve gelişmiştir. Türkiye’nin coğrafi alanında bir cazibe merkezine olmasında özgürlük-güvenlik dengesi yeteneğinin ve demokratik geleneğinin etkisi büyüktür.⁴⁰³

Cem’e göre, devleti benimsemek, devlete itaat etmek, devletten beklenti içerisinde olmak, devletin koruyuculuğuna ve önderliğine sarılmak bir toplumda ne kadar fazlaysa

⁴⁰¹ “Türkiye İnanç Diplomasisi Programı Özel Çalıştay Sonuç Raporu”, (8 Nisan 2020), İstanbul: TASAM, https://tasam.org/trTR/Icerik/53572/turkiye_inanc_diplomasisi_programi_ozel_calistayi_sonuc_raporu Erişim Tarihi: 1 Şubat 2023.

⁴⁰² Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, s. 5.

⁴⁰³ Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, s. 10.

devletçiliğe dayanan yöntemlerin uygulanması da o denli fazladır. Cem, bu durumun Türk toplumunda güçlü olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁰⁴ Bu doğrultuda Türkiye’de hiyerarşik yapıya saygı mevcuttur. Dış tehditlere karşı tedbirli olmak ve ulusal parçalanma korkusu Türkiye’nin politik yapısında kendisine daima yer bulmuştur. Bunların sonucunda ise Türk dış politikasında, NATO ve ABD ile ilişkiler, Kafkasya ve Orta Asya’ya açılım, AB ile entegrasyon, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) sorunu, Rusya ile denge ve İsrail ile ilişkiler gibi konu başlıkları geleneksel hale gelmiştir.⁴⁰⁵ Bir diğer boyutta ise, Türk siyasetinde Kemalizm-laiklik ve siyasal İslam arasında geleneksel bir ideolojik çatışma vardır. Son yıllarda ise Kürt meselesi ve Suriyelilerin başını çektiği azınlık problemleri liberal-milliyetçi çatışmaları gündeme getirmiştir.⁴⁰⁶

Türkiye’ye “sınır ülke” kavramıyla bakan Özdemir’e göre, sınır ülke, değişik özellikleri barındıran alt-sistemlere sahip olmasına rağmen hiçbir alt-sistemle kesin biçimde bağdaştırılamayan, kendisini kuşatan sistemlerin bazı özelliklerini gösteren ama tam olarak hiçbirinin net özelliklerini sergilemeyen ülkelerdir. Bu durum, sınır ülkeleri stratejik kimlik açısından tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Türkiye, Avrupa’nın mı, Ortadoğu’nun mu, Türk Dünyası’nın mı içinde, yoksa tümü adına bir bağlantı noktası ve arabulucu mu soruları dış politika davranışlarını belirlemektedir. Bu sorulara verilen cevaplar ise izlenecek dış politika üzerinde etki oluşturmaktadır.⁴⁰⁷

Özdemir’e göre, sınır ülkeler iki tarafı birbirinden ayıran tarafsız ve kimliksiz bir alan, özgün bir kimliğe sahip ve ayırdığı tarafların özelliklerini taşıyan bir alan olmak üzere ikiye ayrılır. Türkiye ile bağdaştırılan “köprü” kavramı, kimliksiz bir tampon coğrafyayı ve çeşitli kimliklerin iletişimini sağlayan bir ara alanı niteler. Özdemir’e göre, Türkiye, dış politikasındaki aktifliği ve zengin tarihsel birikimiyle bağlantı noktası olmanın çok daha ötesindedir ve kendisine uzun vadeye dayanan özgün bir kimlik ve amaç yaratmalıdır.⁴⁰⁸ Bu nedenle Türkiye, Aurelius’un, “İlkelerini kullanırken gladyatöre değil, boksöre benzemelisin. Çünkü gladyatör kılıcını kullanır ve bırakır, fakat boksörün eli hep hazırdır ve onu yumruk

⁴⁰⁴ Cem, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, s. 448.

⁴⁰⁵ Chubin ve Green, a.g.e., s. 4-6.

⁴⁰⁶ Stephen Flanagan, Magdalena Kirchner ve Stephen Larrabee, (2020), “Turkey at a Crossroads”, İçinde Stephen Flanagan, Stephen Larrabee, Anika Binnendijk, Katherine Costello vd. (Edt.), *Turkey's Nationalist Course: Implications for the U.S.-Turkish Strategic Partnership and the U.S. Army* (ss. 5-48), Santa Monica: RAND Corporation, s. 6.

⁴⁰⁷ Özdemir, “Türkiye’nin “Sınır-Ülke” Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası” s. 33.

⁴⁰⁸ Özdemir, “Türkiye’nin “Sınır-Ülke” Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası” s. 34.

yapmak dışında başka bir şeye gerek duymaz’’⁴⁰⁹ lafından yola çıkarak dış politikasında bir boksör bakış açısına sahip olmalıdır. Daima hazır, etkin, planlı, aktif ve dinamik bir dış politika karakterini benimseyerek krizler ve olaylara karşı her zaman hazırlıklı olmalıdır.

Bu doğrultuda Türk dış politikası, bölgesel ve uluslararası ortamın karmaşık yapısı içerisinde devlet çıkarlarını korumayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda ise, barış, kalkınma koşulları, refah ve istikrar kuşağına katkı sağlamaya amaçlamaktadır. Türkiye, merkezi konumu, tarihsel zenginliği, güçlü kurumları, kuvvetli insani kaynakları ve dinamik ekonomisiyle dış politikasına yön vermektedir. Dış politikada birçok siyasi, ekonomik, insani ve kültürel iş birliği unsurlarından faydalanan Türkiye, küresel düşünüp yerel hareket etmeye özen göstermektedir. Stratejik ilişkileri güçlendirmek ve geliştirmek isteyen Türkiye, küresel sorunlarda iş birliği ve çok taraflılığı temel almaktadır. Terörün her şekliyle mücadele etmeye özen gösteren Türkiye, her politikasında insanı temel alarak kalkınma ve insani yardımlar gerçekleştirmektedir.⁴¹⁰ Çavuşoğlu, Türk dış politikasında bugün ekilen tohumların çok yakında etkisini göstereceğini dile getirmiştir. İnsanlara, milliyet, inanç, ırk gibi unsurlardan bağımsız odaklanan, etik boyutta çalışan uluslararası kuruluşlarca desteklenen, kurallara dayanan, dirençli, hesap verebilir ve işlevsel bir devletler ağı amaçlanırken; faydalı ve kimseyi göz ardı etmeyen ekonomik gerçeklik hedeflenmektedir.⁴¹¹

2023 yılının dış politika anlayışı ise, yakın çevre ve ötesinde oluşabilecek sorunlara en erken düzeyde müdahale etmek ve ulusal çıkarları korumak odaklıdır. Kriz alanlarıyla çevrili bir bölgede ülkesel çıkarlar ile tarihsel yükümlülükler kapsamında sahada ve masada aktif olmaya çalışılmaktadır. Uluslararası hukuk, meşruiyet, diyalog, insan ve istikrara önem veren yerli ve milli dış politika anlayışı benimsenmiştir.⁴¹²

3. Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Kurumsal Unsurları

Küreselleşmenin etkilerini hissettirdiği Özal dönemiyle birlikte Türkiye, daha şeffaf ve aktif bir dış politika izlenmeye başlamıştır. Bu süreç AK Parti iktidarı ile beraber ivme kazanmıştır. Akademisyenler dış politika yapımında yer edinmeye başlamış, Türk dış politikası kuramsal bir yapıya oturtulmuştur. Küresel ve bölgesel kuruluşlarla etkileşim artarken, kültürel

⁴⁰⁹ Aurelius, *a.g.e.*, s. 127.

⁴¹⁰ <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>.

⁴¹¹ Mevlüt Çavuşoğlu, (6 Nisan 2020), “What we do today will define tomorrow”, *New Central Asia*, <https://www.newscentralasia.net/2020/04/06/what-we-do-today-will-define-tomorrow/>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁴¹² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, s. 4.

ilişkileri artırma kapsamında yurtdışı tanıtım faaliyetleri hız kazanmıştır. Meşruiyet ihtiyacı ve küresel kamuoyunda yer edinme hedefi doğrultusunda çeşitli devletlerle eğitim, kültür, bilim vb. alanlarda iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır.⁴¹³ Bu süreç, Türkiye’de kamu diplomasisi alanında bir kurumsallaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Dönemsel olarak Türkiye, kamu diplomasi faaliyetlerini farklı kurum ve kuruluşlarca yürütmüştür. Dışişleri Bakanlığı, CİB, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB), Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA, YEE, YTB, TRT, AA ve daha birçok farklı kurum kamu diplomasisi alanında boy göstermiştir. Bu kurumların haricinde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesiyle kaldırılan KDK ve Basın Yayın ve Enformasyon Müdürlüğü’de önemli katkılar vermiştir.⁴¹⁴ Aşağıdaki Çizelge 3.1. Türkiye’nin kamu diplomasisi araçlarını göstermektedir.

Çizelge 3.1. Türk kamu diplomasisinin araçları⁴¹⁵

ETKİ BİRİMİ	AÇIKLAMA
Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK)	Kuruluş Yılı: 2010 / Bağlı Olduğu Birim: Başbakanlık
Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)	Kuruluş Yılı: 1992 / Bağlı Olduğu Birim: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB)	Kuruluş Yılı: 2010 / Bağlı Olduğu Birim: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı
Türkiye Maarif Vakfı (TMV)	Kuruluş Yılı: 2016 / Bağlı Olduğu Birim: Tüzel Kişilik
Yunus Emre Enstitüsü (YEE)	Kuruluş Yılı: 2007 / Bağlı Olduğu Birim: Yunus Emre Vakfı
Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu (TRT)	Kuruluş Yılı: 1964 / Bağlı Olduğu Birim: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
Kızılay	Kuruluş Yılı: 1868 / Bağlı Olduğu Birim: Kızıllaç ve Uluslararası Kızılay
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kuruluş Yılı: 2003 / Bağlı Olduğu Birim: T.C Cumhurbaşkanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı	Kuruluş Yılı: 1924 / Bağlı Olduğu Birim: T.C Cumhurbaşkanlığı

3.1. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

KDK, Resmî Gazete’de yayımlanan 27478 sayılı genel karar ile kurulmuştur. Küreselleşme uluslararası ilişkileri daha karmaşık hale getirmiş, devletler nezdindeki resmi diplomasinin haricinde uluslararası topluma etki etmek adına kamu diplomasisi önem

⁴¹³ Tuğçe Ersoy Öztürk, “Dış Politikadaki Etkin Unsur: Kamu Diplomasisi ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Etkinliği”, ss. 13-14.

⁴¹⁴ Çetin, a.g.e., s. 242.

⁴¹⁵ İlgili tablo bahsi geçen kurumların web sayfalarında yer alan bilgiler ekseninde yazar tarafından hazırlanmıştır.

kazanmıştır. Türkiye'nin uluslararası alanda maruz kaldığı itham ve iftiralara karşılık doğruluğu kanıtlamak gerekmiştir. Uluslararası toplumu doğru bilgilendirmek adına kamu diplomasisinden doğru ölçüde faydalanmak gerekmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve uluslararası arenadaki fırsat ve tehditler, kurumsal anlamda kamu diplomasisi uygulamalarının daha etkin, koordine, yakın iş birliği içeren ve hızlı karar veren bir sürece girmesini gerektirmiştir. Kamu diplomasisi çalışmalarını yürütmek, stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetlerinin kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lar arasındaki birlikteliğini ve koordinasyonu sağlamak adına KDK kurulmuştur.⁴¹⁶

2010 yılında göreve başlayan KDK, Türkiye'nin kamu diplomasisi kapsamındaki atılımının bir göstergesidir. Uluslararası toplumu etkilemek ve yönlendirmek, uluslararası alanda ülke imajına yönelik itham ve iftiraları haklılık çerçevesinde kanıtlamak, uluslararası camiayı bilgilendirmek amacıyla kamu diplomasisinin yöntem ve araçlarından faydalanmak, kamu diplomasisi vasıtasıyla ülkenin uluslararası kamuoyundaki itibarını artırmak, ülkenin dış tanıtım faaliyetlerini yürütmek KDK'nin görevlerinden olmuştur. KDK, YEE ve YTB gibi kuruluşların arasındaki koordinasyon ve delegasyonun sağlanmasına da etki etmiştir.⁴¹⁷ KDK, enformasyonun artış göstermesi doğrultusunda kamu diplomasisini etkin bir biçimde kullanarak yerel ve dış kamuoylarını bilgilendirmeyi görev edinmiştir.⁴¹⁸

Hizmet verdiği süreç içerisinde KDK, “Üniversite Programları”, “Siyasal İletişim” ve “Medya-Tanıtım Çalışmaları” kapsamında faaliyet göstermiştir. Siyasal iletişim faaliyetleri bu alanlar içerisinde en çok çalışma yapılan alan olmuştur. Dış politika tanıtımları ve çalıştayları, gençlik etkinlikleri, kamu diplomasisi konferansları, ülke toplantıları, Avrupa oturumları, akıl insanlar konferans serisi, küresel zirveler, uluslararası basını aydınlatma faaliyetleri, gazeteci heyetleri ve kültür-tanıtım etkinlikleri KDK'nin temel faaliyetleri olmuştur.⁴¹⁹

KDK, Türkiye'nin milli çıkarlarını göz önüne alarak ülkenin bölgesel etkinliğini ve küresel sorumluluklarını zirvede tutmaya çalışmıştır. Üniversite tanıtım programları kapsamında ülkenin farklı yerlerinden öğrenciler ve uzmanlar Ankara'da ağırlanmış ve bilgilendirilmiştir. Siyasal iletişim alanında ise, araştırmacılar, uzmanlar ve düşünce kuruluşları

⁴¹⁶Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, (30 Ocak 2010), *Resmi Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm> Erişim Tarihi: 7 Aralık 2022.

⁴¹⁷ Ahmet Nafiz Ünalı, (2019), “Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü”, *Bilig*, Cilt: 91, ss. 143-144.

⁴¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Kamu Diplomasisi Nedir?*, s. 36.

⁴¹⁹ Gonca Yıldırım, (2015), “Türkiye Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü'nün Faaliyetlerinin Kültürel Diplomasi Bağlamında İncelenmesi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 8-9.

Ankara’da bir araya gelmiş, yurt dışında ülke toplantıları gerçekleştirilmiştir. Medya tanıtım çalışmalarında ise, gazeteci heyetleri ve yabancı basın mensupları ağırlanarak, Türkiye’nin uluslararası arenadaki ve kendi bölgesindeki yapıcı rolü anlatılmıştır.⁴²⁰

3.2. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TİKA, 1992 yılında Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere, tarihsel ve kültürel bağların kuvvetli olduğu bölgeler ile bir birliktelik yaratmak için kurulmuştur. Dışişleri Bakanlığı’na bağlı şekilde 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan TİKA, 1999 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır. 656 sayılı KHK doğrultusunda 24 Ekim 2011 tarihinde adı güncellenmiştir. TİKA, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴²¹

TİKA, Hukuk Müşavirliği ve 7 Daire Başkanlığı olmak üzere 8 hizmet biriminden oluşmaktadır. Bunlar: “Orta Asya ve Kafkaslar”, “Balkanlar ve Doğu Avrupa”, “Ortadoğu ve Afrika”, “Doğu ve Güney Asya”, “Pasifik ve Latin Amerika”, “Dış İlişkiler ve Ortaklıklar”, “Hukuk Müşavirliği”, “Strateji Geliştirme ve Personel” ve “Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlıkları”dır.⁴²² TİKA’nın Orta Asya bölgesi özelinde; Kazakistan’da Nur-Sultan, Kırgızistan’da Bişkek, Tacikistan’da Duşanbe, Türkmenistan’da Aşgabat ve Özbekistan’da Taşkent Program Koordinasyon Ofisleri bulunmaktadır.⁴²³

2012 yılında TİKA Dünyası dergisine konuşan Davutoğlu, Türkiye’nin etkilediği geniş siyasi ve tarihi coğrafyada, güçlü ve etkin faaliyet gösteren bir kuruluşa uzun süredir ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve “TİKA, bu boşluğu büyük ölçüde doldurdu” demiştir. TİKA’nın faaliyet alanına göre dış politika performansını etkilediğini söyleyen Davutoğlu, TİKA’nın, Türkiye ile arasında tarihsel ve kültürel bağları olan ülkelerle, mevcut bağları pratik ve uygulanabilir kalkınma projelerine dönüştürdüğüne değinmiştir.⁴²⁴ Tarihsel ve kültürel

⁴²⁰ Emine Kılıçaslan, (2020), “Marka İnşası Bağlamında Türk Kamu Diplomasisi: Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Örnekleri”, *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, ss. 76-78.

⁴²¹ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (t.y.), *Tarihçe*, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2023.

⁴²² Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2022), *2022 Yılı Performans Programı*, s. 16, <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/T%C4%B0KA%202022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Performans%20Program%C4%B1.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2023.

⁴²³ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (t.y.), *Koordinatörlükler*, <https://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorklukler>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2023.

⁴²⁴ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2012), *TİKA Dünyası*, Sayı: 2, Ankara, ss. 22-24, <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C4%B0KA%20D%C3%9CNYASI%202.pdf> Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2023.

bağlamlar kapsamında TİKA'nın Orta Asya coğrafyasına yönelik faaliyetleri ilerleyen bölümlerde ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

TİKA'nın misyonu, ülkelerin kalkınma süreçlerine destek vermek, projeler ve faaliyetlerle ortak tarihsel ve kültürel mirası geleceğe taşımaktır. Vizyonu ise, kalkınma ve iş birliği yöntemleriyle yerel ve küresel düzeydeki sorunlara hızlı ve kalıcı çözümler bulmaktır.⁴²⁵ TİKA, Türkiye'nin uluslararası kalkınma iş birliği çalışmalarını yürütmeyi ve kurumsal kapasiteyi geliştirmeyi kendisine amaç edinmiştir.⁴²⁶

TİKA, 1992 yılından beri 25.000'e yakın proje/faaliyet yürütmüştür. TİKA, sosyal ve ekonomik altyapıların fiziki ve beşeri gelişimi, mimari eserlerin restorasyonu ve insani yardımlar ile de ilgilenmektedir.⁴²⁷ Faaliyetlerini “Türk Tipi Kalkınma İş Birliği Modeli” kapsamında, samimi, şeffaf, insanı merkeze alan, talep odaklı, ihtiyaçlara ve krizlere hızlı cevap veren, koşulsuz, çözüm odaklı, adil, eşit ve sürdürülebilir, karşılıklı öğrenmeye dayalı ve sorumluluk sahibi ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirmektedir.⁴²⁸

3.3. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

YTB, 6 Nisan 2010 tarihindeki 5978 Sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmuştur. YTB, yurt dışındaki vatandaşlar, soydaş ve akraba topluluklar ve ülkemizde yükseköğrenim gören uluslararası öğrenciler kapsamında faaliyet yürütmektedir. YTB, yurt dışındaki Türk varlığına yönelik bir diaspora politikası izlemektedir. Türk diasporasının kimliğinin, kültürünün, ana dilinin koruması, vatan bilincinin güçlendirilmesi, faaliyette olduğu ülkelerdeki ekonomik, sosyal, kültürel ve hukukî haklarının sağlanması YTB'nin diaspora siyasetinin temelleridir. Soydaş ve akrabalara yönelik olarak, Balkanlar'dan Afrika'ya, Kafkasya'dan Doğu Avrupa'ya, Merkezî ve Doğu Asya'dan Ortadoğu'ya uzanan geniş bir coğrafyada faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Kardeş topluluklarla, ekonomik, sosyal, kültürel ve akademik ilişkiler yürütülmektedir. Uluslararası öğrencilere yönelik “Türkiye Bursları” ise YTB bünyesindeki önemli bir alandır. Burslar, Türkiye'de yükseköğrenim gören uluslararası öğrencilere zengin ve kapsamlı imkânlar

⁴²⁵ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2019), *Stratejik Plan 2019-2023*, Ankara, s. 15. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/98901,tikastratejikplanpdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2023.

⁴²⁶ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, *Stratejik Plan 2019-2023*, s. 57.

⁴²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), Türkiye'nin Kalkınma İş birliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2022.

⁴²⁸ Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2021), *TİKA Genel Kitapçık*, s. 15, https://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika_Genel_Brosur_Web.pdf, Erişim Tarihi: 10 Mart 2023.

sunmaktadır. Lisans ve lisansüstü düzeyde her yıl 175’i aşkın ülkeden yaklaşık 165 bin başvuru alınmakta, yaklaşık 5 bin uluslararası öğrenciye burs verilmektedir. Ülkemizde bu burslar kapsamında 15 bin uluslararası öğrenci yükseköğrenim görmektedir. “Türkçe Saati Proje Destek Programı”, “Evliya Çelebi Kültür Gezileri Programı”, “Genç Destek Programı”, “Fuat Sezgin Üstün Başarı Bursu”, “Lise Bitirme Başarı Bursu”, “Tez Araştırma Bursu”, “Hukuk Alanında Uzmanlık Bursu”, “Aile ve Sosyal Hizmetler Alanlarında Uzmanlık Bursu”ları mevcuttur. Türkiye Mezunu olan bu öğrenciler, 150 bin üyeli Türkiye mezunlarına katılarak ülkenin dış politika, yumuşak güç ve kamu diplomasisine olumlu katkılar yapmaktadır.⁴²⁹

Yurtdışındaki vatandaşlarla kültürel ve sosyal bağların güçlendirilmesi, tarihsel ve kültürel bağlara sahip olduğumuz topluluklarla iş birliklerinin geliştirilmesi, burs ve rehberlik vasıtasıyla ülkemizin uluslararası ilişkiler vizyonu ile uyumlu öğrencilerin yetiştirilmesi, görev alanındaki amaçlara ulaşabilmek için etkin, verimli ve sürekli hizmet kapasitesi sağlanması ve ülkesel çıkarlar doğrultusunda uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri sağlanması YTB’nin çalışmalarının ana hatlarıdır.⁴³⁰

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetlerin ve hizmetlerin artırılması, anavatanla olan bağların güçlendirilmesine yönelik programlar hazırlanması, ülke dışındaki vatandaşların akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerinin sağlanması, yurt dışındaki çocuk ve gençlerin anadillerini ve kültürlerini öğrenmelerinin sağlanması, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Türk Konseyi gibi hükümetlerarası kuruluşlarla iş birliği yapılması, Türkiye Bursları çerçevesinde özel bir program oluşturulması, nitelikli işgücü tespitiyle seçilen öğrencilerin ülkemizde çalışma izni almasının sağlanması ve çeşitli ülkelerde Türk dili ve edebiyatı lisans programları açılması ise YTB’nin temel politika ve öncelikleridir.⁴³¹

⁴²⁹ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, *Başkanlığımız*, <https://dkp.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik>, Erişim Tarihi: 4 Ocak 2023.

⁴³⁰ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, (2021), *2019-2023 Stratejik Plan*, (Güncellenmiş Versiyon), s. 41-43, [https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/YTB%202019-2023%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20\(G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Versiyon-2021\)%E2%80%9D%20-5ff6e3e27f475.pdf](https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/YTB%202019-2023%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20(G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Versiyon-2021)%E2%80%9D%20-5ff6e3e27f475.pdf) Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2023.ss. 41-43.

⁴³¹ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, *2021 Faaliyet Raporu*, ss. 4-5.

YTB, vizyonlu diaspora politikaları yaratarak ve etkin programlarını gerçekleştirerek küresel bir kurum olma hedefindedir.⁴³² YTB, Türk unsurlar ile ulus ötesinde evrensel bir dayanışma kurmayı, yurt dışındaki vatandaşların Türkiye’ye bağlılıklarını, dillerini, kültürlerini ve kimliklerini muhafaza etmeyi ve bulundukları devletlerdeki toplumsal statülerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Yurt dışındaki Türk gençleri için “Türkiye Stajları”, “İnsan Hakları Eğitim Programı”, “Genç Liderler ve Gençlik Köprüleri” gibi programlar gerçekleştirilmektedir.⁴³³

Ekşi’ye göre, YTB 250 milyonu aşan bir Türk Dünyasına hizmette bulunmaktadır. YTB, sadece kamu diplomasisi olarak değil, genel politikaları açısından da Türk Dünyasına yönelik önemli bir yapılanmadır. “Nerede bir Türk varsa o Türk’e sonuna kadar sahip çıkmak” vizyonu ile hareket eden YTB, İsmail Gaspıralı’nın “işte birlik” yaklaşımı ekseninde Türk Dünyasının beraberliği adına dünya üzerindeki tüm Türkleri bir diaspora merkezinde birleştirmeye çalışmaktadır. YTB bunu yaparken STK politikalarından da yararlanmaktadır.⁴³⁴ YTB’nin STK’lar temelinde gerçekleştirdiği çalışmalar destekleyici ve bütünleştiricidir. YTB, Türkiye’deki ya da yurt dışındaki Türk veya akraba toplulukların kurdukları STK’ların bulundukları yerdeki yönetimlere daha aktif katılımlarını, Türkiye ile bağlarını korumalarını ve her alanda başarılı olmalarını desteklemektedir. YTB, çeşitli ülke ve bölgelerdeki ihtiyaçlar ve mali destek programları doğrultusunda STK projelerine destek sağlamaktadır.⁴³⁵

Bütün bu hedefler doğrultusunda YTB bünyesinde yer alan “Yurtdışı Vatandaşlar Daire Başkanlığı” önemlidir. Sayıları yaklaşık 7 milyon olan yurt dışındaki vatandaşlarımız bulundukları ülkelerde vatandaşlık alarak asli unsurlar olmuşlardır. Vatandaşlarımıza yurtdışında ve Türkiye’de destek olmak ve anavatanla bağlarını kuvvetlendirmek adına YTB birçok proje ve düzenleme yapmaktadır. Sosyal, kültürel, hukuki, ekonomik ve siyasi ihtiyaçlar tespit edilerek bu yönde politika ve stratejiler gerçekleştirilmektedir. Yeni neslin anadil ve yabancı dillerini geliştirmek, kaliteli eğitim vermek ve akademik alanda rekabeti sağlamak önemli görevlerindendir.⁴³⁶ “Kültürel ve Sosyal İlişkiler Daire Başkanlığı” ise, tarihi, dini,

⁴³² Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2021 Faaliyet Raporu, ss. 4-5, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2022/BELGELER2022/2021%20FAAL%C4%0YET%20RAPORU.pdf> Erişim Tarihi: 3 Kasım 2023.

⁴³³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Kamu Diplomasisi Nedir?*, s. 43.

⁴³⁴ Ekşi, “Türkiye’nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, s. 17.

⁴³⁵ Yılmaz ve Kılıçoğlu, a.g.e., ss. 167-168.

⁴³⁶ Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, *Yurtdışı Vatandaşlar*, <https://dkp.ytb.gov.tr/daireler/yurtdisi-vatandaslar>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2023.

siyasi, coğrafi ve kültürel bağlar kapsamında kardeş topluluklara yönelik çalışmaktadır. Türkçe konuşan azınlıklar, ülkeler, bölgeler, Müslüman devletler, bölgeler ve toplumlar, kalkınmaya yönelik Türkiye'nin yardımına ihtiyaç duyan ülkeler, toplumlar ve Türkiye mezunları faaliyet alanındadır. Kamu diplomasisi doğrultusunda sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri artırmak, tarihsel ve kültürel bağlar doğrultusunda kardeş topluluklarla iş birliğini geliştirmek, Türkiye Mezunlarını bulundukları devletlerde daha organize, aktif ve diyaloga açık tutmak YTB'nin bu alandaki önemli hedefleridir. "1944 Kırım Tatar Sürgünü Sözlü Tarih Çalışması" ve "Ahıska Sürgününün 75. Yıl Anma Programı" gibi çalışmalar başkanlık bünyesindeki önemli sözlü tarih çalışmalarıdır.⁴³⁷ "Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı" ise, Türkiye Bursları ile öne çıkmaktadır. Bu kapsam YTB, dünyadaki başarılı öğrencilere fırsatlar yaratarak uluslararası standartlarda burslu eğitim almalarını sağlamaktır. Akademi, sanat, ekonomi, edebiyat, teknoloji ve mimari gibi alanlarda diğer ülkelerle iş birliği yapılmaktadır. 2022 yılında 171 farklı ülkeden 165.500 başvuru alınmıştır. Hedef 2023 yılında 200 bin uluslararası öğrencidir.⁴³⁸

3.4. Dış İşleri Bakanlığı

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılmış, ardından 2 Mayıs 1920 tarihinde "Hariciye Vekaleti" kurulmuştur. Hariciye Vekaleti'ne yönelik 1927 yılında hukuki bir düzenleme yapılmış, 1154 sayılı Kanun'la bakanlığın temelleri atılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası ortam bakanlığın yapısını şekillendirmiştir. Kurulan yeni devletlerle beraber dış misyonlar artmıştır. Yakın coğrafyamızda 1990'lı yıllarda yaşanan değişimler Türk dış politikasının ve bakanlığın önemini arttırmıştır. Dışişleri Bakanlığı, günümüzde 146 Büyükelçilik, 13 Daimi Temsilcilik, 95 Başkonsolosluk, 1 Konsolosluk Ajanlığı, 1 Konsolosluk Bürosu ve 1 Ticaret Ofisi olmak üzere toplam 257 sayılı bir ağa sahiptir. 257 dış temsilciliğin 99'u Avrupa'da, 73'ü Asya'da, 49'u Afrika'da, 32'si Amerika'da ve 4'ü Okyanusya'dadır.⁴³⁹

Bulunduğu bölgede ve dünyada barışa ve adil kalkınmaya imkân tanıyan bir ortam yaratmak ve bu ortamın tesisini güçlendirmek, ulusal hak ve çıkarları korumak, insan haklarını ve demokratik değerleri savunmak, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din,

⁴³⁷ Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, *Kardeş Topluluklar*, <https://dkp.ytb.gov.tr/daireler/kardes-topluluklar>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2023.

⁴³⁸ Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, *Uluslararası Öğrenciler*, <https://dkp.ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2023.

⁴³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

mezhep fark etmeksizin yapılan her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek, evrensel kültürel mirası, çevreyi ve doğal yaşam alanlarını korumak ve uluslararası hukuka olan saygıyı güçlendirmek bakanlığın çalışma ilkeleridir.⁴⁴⁰ Diplomatik ilişkileri yürütmek, devletin çıkarlarını uluslararası alanda korumak, devleti ve cumhurbaşkanını uluslararası alanda temsil etmek, yurtdışındaki vatandaşların hak ve menfaatlerini korumak, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkileri geliştirmek ve kamu diplomasisi çalışmalarının yürütmek bakanlığın görevleridir.⁴⁴¹ Bakanlığın misyonu, ülkemizin ve vatandaşlarımızın menfaatlerini en iyi şekilde korumak için insani, girişimci ve çok boyutlu diplomasiyi barışçıl bir iş birliği anlayışıyla uygulamaktır. Vizyonu ise, güvenli bir gelecek için köklü, güçlü, girişimci ve insani diplomasi yürütmektir.⁴⁴²

Girişimci ve insani dış politika anlayışıyla Türkiye'nin ulusal çıkarlarını bölgesel ve küresel düzeyde temsil etmek, terörizmle mücadele etmek, insanı temel alan bir yaklaşımla güvenlik, istikrar ve kalkınmayı küresel düzeyde desteklemek, yurtdışındaki vatandaşlara verilen konsolosluk hizmetlerinin ve yabancı devlet vatandaşlarına verilen vize hizmetlerinin kalitesini artırmak, devletin tanınırlığını ve kamu diplomasisi etkinliğini yükseltmek,⁴⁴³ siyasi, ekonomik, askeri, bilimsel, kültürel alanlarda iş birliğini geliştirmek, bilgiler sunmak ve değerlendirmeler yapmak, Türkiye'nin menfaatlerini korumak ve geliştirmek bakanlığın hedefleridir.⁴⁴⁴

Orta Asya bölgesi özelinde bakanlığın, Kazakistan'da Aktau Başkonsolosluğu, Almatı Başkonsolosluğu ve Nur-Sultan Büyükelçiliği; Türkmenistan'da Aşgabat Büyükelçiliği; Özbekistan'da Semerkant Başkonsolosluğu ve Taşkent Büyükelçiliği; Tacikistan'da Duşanbe Büyükelçiliği ve Kırgızistan'da Bişkek Büyükelçiliği temsilcilikleri vardır.⁴⁴⁵ Stratejik ilişkileri ilerletmek, kriz yönetimi ve istikrarı güçlendirmek doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı, Orta Asya devletleriyle iş birliğini ilerletmeye ve bu doğrultuda Orta Asya ülkelerinin siyasi ve ekonomik istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin ekonomik-ticari

⁴⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Dışişleri Bakanlığının Çalışma İlkeleri, Görevleri ve Yetkileri*, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanliginin-calisma-ilkeleri_-gorevleri-ve-yetkileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁴⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2022), *2022 Yılı Performans Programı*, s. 1, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/DB-2022-yili-performans-programi.pdf>, Erişim Tarihi: 9 Mart 2023.

⁴⁴² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, s. 7, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2021-idare-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 3 Nisan 2023.

⁴⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2019-2023 Stratejik Planı*, ss. 1-2, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf> Erişim Tarihi: 3 Mart 2023.

⁴⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Teşkilat Yapısı*, https://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁴⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Yurtdışı Teşkilatı*, <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

ilişkilerini ve enerji güvenliğini sağlarken Orta Asya, Hazar ve Ortadoğu petrol ve doğalgazı için çevresel mülahazaları da göz önünde tutmaktadır. Bölgeyle olan ilişkilerde Türkiye'yi güvenilir, güvenli ve istikrarlı bir enerji merkezi haline getirmek hedeflenmektedir.⁴⁴⁶

İkili dış ilişkiler kapsamında, Kafkasya ve Orta Asya devletleriyle ekonomik ve siyasi ilişkiler ve iş birliği geliştirilmeye çalışılmaktadır. Tarihi ve kültürel bağların olduğu bu devletlerle, refahı, güvenliği ve bağımsızlıkları güçlendirmeye önem verilmiştir.⁴⁴⁷ Ayrıca Asya bölgesine ilgi yalnızca Orta Asya ile sınırlı kalmamaktadır. “Yeniden Asya Girişimi”, bölgedeki durumların oluşturduğu fırsat ve iş birliklerinden daha üst düzeyde yararlanmayı hedeflemektedir. Asya devletleriyle ilişkilerin sistemli bir stratejide, bölgesel, alt bölgesel ve ülke özelinde yaklaşımlar çerçevesinde, düzenli ve istikrarlı şekilde kuvvetlendirilmesi amaçlanmaktadır. Tarihsel ve kültürel bağlarımızın olduğu Asya devletleriyle ilişkilerin halklar nezdinde, bilim, eğitim, kültür, sanat ve spor gibi alanlarda çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi amaçlanmaktadır.⁴⁴⁸ Söz konusu coğrafya ile iş birliği imkânlarının artırılması hedeflenmektedir. Asya devletlerinin yer aldığı uluslararası ve bölgesel örgütlerle iş birliğinin gelişimi amaçlanmaktadır.⁴⁴⁹ Ayrıca Orta Asya'daki kültürel mevcudiyetin muhafaza edilmesi ve restorasyonu ve kültür mirasa sahip çıkmak da bakanlığın görevlerindendir.⁴⁵⁰

Kamu diplomasisi faaliyetlerinde bakanlığın rolü önemlidir. Dış politikayı koordineli halde yürütmek, yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla münasebetleri sağlamak, öteki bakanlıkların ve kuruluşların faaliyetlerini dış politika ile uyumlu hale getirmek ve eşgüdümü sağlamak bakanlığın bu kapsamdaki faaliyetleridir. Dışişleri Bakanlığı, güncel kültürel tanıtım faaliyetleri kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın önderliğinde tüm kurum ve kuruluşlarla, STK'larla, akademik çevrelerle ve özel sektörlerle diyalog halindedir. Türkiye'ye dair önyargıları gidermek, doğru bilgi ve olumlu görüntü vermek ve farkındalık yaratmak amaçlanmaktadır. Ülkemizin değerlerinin, tarihinin, dilinin, edebiyatının, arkeolojisinin, bilimsel yaşamının, sanatının, mimarisinin, mutfağının, geleneklerinin, inançlarının, spor yaşamının dış dünyaya tanıtımı için çaba gösterilmektedir. Ülke tanıtımına yönelik sergiler,

⁴⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2022 Yılı Performans Programı*, ss. 11-12.

⁴⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2022 Yılı Performans Programı*, s. 30.

⁴⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Yeniden Asya Girişimi*, (3-9 Ağustos 2019), <https://www.mfa.gov.tr/yeniden-asya-girisimi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁴⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2022 Yılı Performans Programı*, s. 30.

⁴⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Yurtdışındaki Türk Kültür Varlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisindaki-turk-kultur-varligi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

Türkiye haftaları ve yılları, festivaller, yurt dışı konferansları, tanıtıcı filmler, belgeseller ve yayınlar bu doğrultuda gerçekleştirilen etkinliklerdendir.⁴⁵¹

Kamu diplomasisinde önemli bir rol oynayan kültürel faaliyetler kapsamında bakanlık aktif şekilde çalışmaktadır. “Özel Yıllar ve Diplomatik Yıl Dönümleri” kapsamında, tarihi kişilikleri anmak ve Türkiye’nin kültürel değerlerini benimsetmek amacıyla her yıl faaliyetler düzenlenmektedir. “Patara Yılı” kapsamında kültürel faaliyetler yapılmıştır.⁴⁵² Yine kültürel faaliyetler kapsamında New York’ta Türkevi binası açılmıştır. BM nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine ve New York Başkonsolosluğuna ev sahipliği yapan bina, bakanlığın yurtdışında gerçekleştirdiği en büyük projedir.⁴⁵³

Dışişleri Bakanlığının büyük katkılarıyla gerçekleştirilen ADF, Türkiye’nin uluslararası imajına olumlu etki yapan etkinliklerden birisidir. Siyasi liderler, akademisyenler, kanaat önderleri, diplomatlar ve çeşitli üst düzey yetkililerin bir araya geldiği ADF, zıt görüşler arasında diyaloga dayalı uzlaştırıcı bir ortam sağlamaktadır. Ukrayna-Rusya kapsamında, iki devletin Dışişleri Bakanları arasında umut vadeden ilk üst düzey temaslar ADF bünyesinde gerçekleşmiştir.⁴⁵⁴

Dış İşleri Bakanlığı’nın en faal olduğu dönemlerden birisi şüphesiz Covid-19 sürecidir. Bu süreçte kurumsal yapılanma kapsamında, Koordinasyon ve Destek Merkezi (KDM) kurulmuş, yurt dışındaki vatandaşların ülkemize tahliyesi yapılmış, ülkemizdeki yabancı vatandaşların ülkelerine tahliyesi gerçekleştirilmiş ve tıbbi yardımlar kapsamında 50 ülkeye nakdi yardım yapılmıştır. Ayrıca aşı hibeleri, aşı çalışmalarının yurtdışı iş birliği, uluslararası uçuşların başlatılması çabaları, turizmin canlandırılmasına yönelik çalışmalar ve uluslararası iş birliği çalışmaları gerçekleştirilmiştir.⁴⁵⁵

3.5. Türkiye Maarif Vakfı

TMV, Türkiye’nin kültür ve medeniyet etkileşimini “ortak iyiye” ulaştıracak bir yöntem olarak görmesi doğrultusunda uluslararası eğitime açılan bir kapıdır. TMV, 17.06.2016

⁴⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Ülkemizin Yurtdışında Tanıtımı*, <https://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁴⁵² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Kültürel Diplomasi 2020-2021*, ss. 10 ve 39.

⁴⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Kültürel Diplomasi 2020-2021*, s. 120.

⁴⁵⁴ Antalya Diplomasi Forumu, (t.y.), *Hakkımızda*, <https://antalyadf.org/#hakkimizda>, Erişim Tarihi: 2 Ocak 2023.

⁴⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Koronavirus Salgını Sürecindeki Rol ve Vizyonumuz*, <https://www.mfa.gov.tr/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-20-04-2022.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

tarhinde, 6721 sayılı kanun ile kurulmuştur. TMV, yurt dışında Türkiye adına MEB haricinde doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur. TMV, okul öncesinden yükseköğretime kadar eğitimin her aşamasında faaliyet göstermektedir.⁴⁵⁶ Küresel boyutta faaliyet gösteren TMV, bütün sektörlere etki edecek ve kalkınmada rol oynayacak şekilde eğitim alanında projeler yürütmektedir. Eğitim eşitsizliğini gidermek ve kaliteli eğitimi yaygınlaştırmak başlıca hedeflerdir.⁴⁵⁷

TMV, yurt dışında insanlığın ortak birikim ve değerleri kapsamında örgün ve yaygın eğitim hizmetleri vermektedir. Okul ncesi eğitimden niversiteye kadar bütün eğitim dönemlerinde burslar sağlamaktadır. Okul, eğitim kurumu ve yurt gibi tesisler açarak buralarda görev yapacak eğitmenler yetiştirmektedir. Ayrıca TMV, bilimsel yayınlara imza atmaktadır.⁴⁵⁸ TMV, eğitime destek doğrultusunda, kütüphaneler, laboratuvarlar, sanat ve spor tesisleri kurmaktadır. ‘‘Kariyer Takip’’ ve ‘‘Rehberlik Sistemi’’ ile mezunlarının kariyer planlamalarına yardımcı olmaktadır. Eğitim programları ve içerikleri üretmektedir. Aynı zamanda ürettiği bu içerikleri geliştirip yayımlamaktadır. TMV, bilimsel araştırmalar yaparak, sempozyum, konferans ve çalıştaylar düzenlemektedir. Eğitim alan öğrencilere nakd destekler, defter, kitap, kıyafet, bilgisayar ve yazılım gibi eğitim materyaller sağlamaktadır. Bunlara ek olarak TMV, eğitmenler ve öğrenciler için yurt, pansiyon ve lojmanlar kurmaktadır.⁴⁵⁹

TMV’nin misyonu, ilmini ve irfanını insanlığın barış ve huzuru için kullanacak iyi insanların yetiştiği, alanında öncü bir eğitim kurumu olmaktır. Vizyonu ise, bütün dünyada insanlığın ortak birikimini ve Anadolu’nun kadm irfan geleneğini esas alan kapsamlı eğitim faaliyetleri yürütmektir. TMV’nin temel değerleri, güven, iş birliği ve dayanışma, şeffaflık, ehliyet ve liyakat, iyilikte ısrar, eğitimde kuşatıcılık ve evrenselliktir.⁴⁶⁰ Tüm insanlığı kuşatan bir vizyon kapsamında eğitim faaliyetleri sergilemek, evrensel eğitime hizmet etmek, kendi değerlerini küresel değerlere entegre etmek, Anadolu geleneğini evrensel değerlerle buluşturmak, dünyadaki tüm çocukları, gençleri ve eğitimcileri kendinden görmek ve gelişim için nitelikli insan gücüne inanmak TMV’nin temel ilkeleridir.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Türkiye Maarif Vakfı, (t.y.), *Türkiye Maarif Vakfı Kurumsal*, <https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2022.

⁴⁵⁷ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020*, s. 175.

⁴⁵⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Kamu Diplomasisi Nedir?*, s. 47.

⁴⁵⁹ Türkiye Maarif Vakfı, (Haziran 2022), *2021 Faaliyet Raporu*, s. 23, <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/16435827a044b6.pdf>, Erişim Tarihi: 4 Mart 2023.

⁴⁶⁰ Türkiye Maarif Vakfı, (t.y.), *Tanıtım Kataloğu*, ss. 8-11, <https://turkiyemaarif.org/uploads/files/TanitimKataloguTR.pdf> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023.

⁴⁶¹ Türkiye Maarif Vakfı, *2021 Faaliyet Raporu*, s. 22.

Ayrıca TMV, Türkiye'nin "Eğitimin Uluslararasılaştırılması" stratejisine katkı sağlamaktadır. Yurt dışındaki Türk öğrencilerin ana dilleri Türkçeyi öğrenmelerini sağlamak, akademik başarıları artırmak ve kültürel bağları güçlendirmek için kurs ve etüt faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu noktada "Türkiye Çalışmaları" ve benzeri faaliyetler önemli rol oynamaktadır.⁴⁶² TMV'nin "2020-2023 Stratejik Planı" ise; yakalanan büyüme ve gelişmeyi trendlere uygun şekilde etkin ve verimli şekilde yürütmektir. Eğitimde, insan kaynaklarında ve finansal yönetimde kalite hedeflenmektedir.⁴⁶³

TMV'nin okulları, dünyanın her yerinde katıldıkları turnuvalarda derece yapmış, uluslararası alanda devletlerini temsil etmiş, teknik ve sosyal alandaki yarışmalarda ve olimpiyatlarda birincilik kazanmış, eğitim-öğretim kapsamında yılın en iyi okullarına seçilmiş ve liseye giriş sınavında yüksek başarı oranı yakalamıştır.⁴⁶⁴ TMV, çeşitli kıtalarda yürüttüğü eğitim faaliyetleri doğrultusunda öğrencilerin kişisel gelişimleri adına projeler tasarlamaktadır. Buna bir örnek, TRT ile TMV'nin Tunus Temsilciliği arasındaki iş birliği projesidir. Proje kapsamında 3 gün süresince 60 öğrenciye dijital ve mobil gazetecilik eğitimi verilmiştir. Yine bir başka örnek "Çağdaş Çatışmalar ve Dünya Düzeni Üzerindeki Etkileri" konulu projedir.⁴⁶⁵ TMV'nin, Viyana, Strazburg, Brüksel, Gent, Köln, Duisburg ve Kosova'da eğitim merkezleri vardır.⁴⁶⁶ TMV, "Hizmet İçi Eğitim ve Oryantasyon", "Mesleki Gelişim ve Formasyon Programları", "Burs ve Barınma", "Uluslararası Eğitim Fuarları", "Yayın Faaliyetleri", "Türkçe Öğretimi", "Müfredat Geliştirme Çalışmaları", "İhtisas Kütüphanesi", "Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât Bölgelerinde Yürütülen Faaliyetler" ve "Maarifte Dijital Dönüşüm" gibi birçok faaliyete ev sahipliği yapmıştır.⁴⁶⁷

TMV, Türkçe kullanma becerisiyle Türk kültürünün ve değerlerinin tanıtımına imkân sağlayarak kamu diplomasisi uygulamalarına katkı sunmaktadır. Maarif öğrencileri Türk kültürünü, geleneklerini, insanını, gündelik yaşamını, tarihini, coğrafyasını ve uluslararası siyasetini tanıtılmaktadır. TMV, kamu diplomasisi doğrultusunda büyükelçilikler başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli STK'ları ile ortak programlar düzenlemektedir. Aynı zamanda TMV aracılığıyla düzenlenen "İstanbul Eğitim Zirvesi", eğitim alanında analizlerin yapıldığı,

⁴⁶² Türkiye Maarif Vakfı, 2021 *Faaliyet Raporu*, s. 25.

⁴⁶³ Türkiye Maarif Vakfı, (16 Temmuz 2021), *Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı*, ss. 32-33, <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/164367ea1867df.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2023.

⁴⁶⁴ Türkiye Maarif Vakfı, *Tanıtım Kataloğu*, ss. 16-17.

⁴⁶⁵ Türkiye Maarif Vakfı, (Kasım 2022), *Maarif Bülten*, Yıl:5, Sayı: 24, ss. 6 ve 9, <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/1643679eed69de.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023.

⁴⁶⁶ Türkiye Maarif Vakfı, 2021 *Faaliyet Raporu*, s. 54.

⁴⁶⁷ Daha detaylı bilgi için bkz: Türkiye Maarif Vakfı, *Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı*.

geleceğe yönelik perspektiflerinin, kuramsal yaklaşımların ve uygulamaların tartışıldığı bir ortam yaratmaktadır. Eğitim dünyasında yaşanan gelişmelerin farklı ülke tecrübeleri ışığında masaya yatırıldığı, çözüm önerilerinin sunulduğu uluslararası bir platformdur. Her yıl teması değişen İstanbul Eğitim Zirvesi, eğitim konusunda uluslararası etkinlik ve çalışmalarıyla ünlenen kurum ve aktörleri buluşturmaktadır.⁴⁶⁸ 2022 yılında ikincisi düzenlenen zirve dört panelden oluşmuştur. 1. Panel: “Okula Yeniden Dönüş”, 2. Panel: “Covid Neslinin Geleceği, 3. Panel: “Farklılaştırılmış Eğitim”, 4. Panel: “Eğitimde Alternatif Arayışlar”dır. Bu dört panelin haricinde “Okulun Geleceği: Pandemi Sonrası Eğitimin İhtiyaçları” başlığında bir üst düzey oturum gerçekleşmiştir.⁴⁶⁹

3.6. Yunus Emre Enstitüsü

YEV, 5 Mayıs 2007 tarihinde 5653 sayılı kanunla kurulmuştur. Türkiye’nin dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmaya çalışmaktadır. Dünyayı, Türkiye’ye dair bilgilendirmek, dil, kültür ve sanat kapsamında yurt dışında eğitim vermek, Türkiye’nin çeşitli devletlerle kültürel alışverişini artırmak vakfın görevleridir. 2009 yılında YEV’e bağlı olarak kurulan YEE ise, yurt dışında Türkçe öğretim faaliyetleri gerçekleştirmek, Türkiye’yi tanıtmak, kültür ve sanat çalışmaları yürütmek ve bilimsel çalışmalara destek sağlamak için oluşturulmuştur. YEE’nin yurt dışında yer alan 66 kültür merkezinde ise Türkçe eğitimi verilmektedir. YEE’nin Orta Asya bölgesi özelinde Kazakistan-Nur-Sultan’da enstitüsü mevcuttur.⁴⁷⁰

YEE, adını mutasavvıf Yunus Emre’den almıştır. Yunus Emre, insani değerlerin ve sevginin ve toplumsal barışın sembol ismidir. Bu doğrultuda YEE, Türk sanatı ve kültürünü tanıtmının haricinde, yetkin, ince ve özgün bir dil ile anlayışlı ve barışçıl bir dünya yaratmaya çalışmaktadır. Bu dünya sistemi içerisinde ise Türkiye’nin söyleyecek bir sözünün olduğunu göstermektedir. İnsanı temel alan bir zihniyetle çalışan YEE, Yunus Emre gibi büyük bir şahsiyeti örnek almıştır. Bu doğrultuda ise, Yunus Emre’nin evrensel değerlerini temel alarak,

⁴⁶⁸ İstanbul Eğitim Zirvesi, (t.y.), *Hakkımızda*, <https://www.istanbuleducationsummit.com/hakkimizda>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2022.

⁴⁶⁹ Türkiye Maarif Vakfı, 2. İstanbul Eğitim Zirvesi, (4-5 Kasım 2022), *Okulun Geleceği: Pandemi Sonrası Eğitimin İhtiyaçları*.

⁴⁷⁰ Yunus Emre Enstitüsü, (t.y.), *Kurumsal*, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2022.

din, dil, felsefe ve ırk ayrımı yapmadan insanların barış ve ortak değerler etrafında beraber yaşamasının mesajlarını vermektedir.⁴⁷¹

YEE, dünyanın her yerindeki üniversiteler ve STK'lar ile birlikte ortak projeler yürütmektedir. YEE, bu faaliyetlerini yazılı ve görsel medya ve süreli ve süresiz yayınlar ile desteklemektedir. Yurt dışında yer alan benzer kurumlarla ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği gerçekleştirmek, yurt içinde ve dışında araştırma-geliştirme faaliyetlerinde bulunmak, bilgi bankalarıyla birliktelik yapmak, elde edilen bilgileri dünyaya sunmak, tanıtma büroları, enstitü ve dokümantasyon merkezleri kurmak, STK'ların ve üniversitelerin etkinliklere katılımını sağlamak, vakıflarla veya derneklerle iş birliği yapmak, akademik çalışmalara aynî veya malî destek vermek, Türk dili, kültürü ve sanatına ilişkin tanıtım yarışmaları düzenlemek ve ödüller vermek YEE'nin diğer faaliyet alanlarıdır.⁴⁷²

YEE'nin vizyonu, küresel düzeyde Türkiye ile dostluğa sahip insan sayısını artırmaktır. Misyonu ise, Türkiye'nin uluslararası alandaki tanınırlığını, güvenilirliğini ve imajını yükseltmektir.⁴⁷³ YEE'nin faaliyet yapısı iki ana başlığa ayrılmaktadır. Bunlar: “Yabancılarla Türkçe Öğretimi” ve “Kültür Sanat” faaliyetleridir. Faaliyetler, oluşturulan daire başkanlıkları, kültür merkezleri, çevrimiçi kurslar, Türkçe öğretim portalları ve Youtube videoları ile gerçekleştirilmektedir.⁴⁷⁴ YEE, “Kültür Sanat”, “Türkçe Öğretimi” “Bilim ve Akademi” ve “Kültürel Diplomasi” başlıklarını ana faaliyet alanları olarak belirlemiştir. Bu başlıklar altında, yurt içi ve dışında Türkçeyi uluslararası standartlarda ve bilimsel yöntemler ışığında bir dünya dili yapmak, kültür ve sanat ile küresel alanda kültürel etkileşimi yaratmak, Türkiye'nin tanınırlığını artırmak, Türkiye ile ilgili bilimsel ve akademik çalışmaları destelemek, Türkiye'nin zengin entelektüel birikimini dünyaya tanıtmak ve “Kültürel Diplomasi Akademisi” aracılığıyla teorik çalışma faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.⁴⁷⁵

Kültür-sanat projeleri kapsamında “Kemankeş Projesi”, “Türk Filmleri Haftaları”, “Dijital Çağda Medya Okuryazarlığı ve Türkçe Çalıştayı”, “Şehrime Hoş Geldiniz Projesi”, “Oyun Karavanı Projesi” düzenlenmiştir. Kültür-sanat etkinlikleri kapsamında ise, “Türkiye

⁴⁷¹ Yunus Emre Enstitüsü, (t.y.), *Neden Yunus Emre*, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/neden-yunus-emre>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2022.

⁴⁷² Yunus Emre Vakfı Kanunu, (5 Mayıs 2007), *Resmî Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070518-3.htm> Erişim Tarihi: 30 Aralık 2022.

⁴⁷³ Yunus Emre Enstitüsü, (t.y.), *Vizyon-Misyon*, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2022.

⁴⁷⁴ <https://www.yee.org.tr/tr/faaliyet/turkceyi-yunus-emre-enstitusunde-ogren>.

⁴⁷⁵ Yunus Emre Enstitüsü, (2021), *Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu 2021*, ss. 8-10, https://beyrut.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2021_faaliyet_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2023.

Üzerine Sohbetler”, “Çevrim İçi Kısa Film Festivali”, “Antik Kent Patara”, “3. Türk Toplumu Sanat Sergisi”, “COVID-19’un Kültürel Mirasa Etkileri”, “Sanat Varsa Umut Var”, “Yıldız Sarayı Fotoğraf Koleksiyonu”, “Odak Ülke Azerbaycan”, “18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Günü”, “Kudüs Arap Film Festivali”, “Ben de Yapabilirim Sergisi”, “Osmanlı Arşivlerinde Arnavutluk”, “NBA’de Türk Kültür Mirası Gecesi”, “Ramazan Medeniyeti Yayını”, “Birinci Türk Belgesel Haftası”, “Romi Flamenko Festivali”, “Çocuk Festivali”, “Göbeklitepe - Dünyanın İlk Tapınağı Konferansı”, “Küresel Kültür ve Eğitim Programı” ve daha çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Kültürel Diplomasi Faaliyetleri çerçevesinde ise, “Yeniden Düşünmek Yeniden Yorumlamak”, “Küresel Kamu Diplomasisi Ağı (Global Public Diplomacy Network-GPDNet) Toplantısına Katılım”, “Medeniyet Mirası; Ortak Geçmiş, Ortak Gelecek” aktiviteleri gerçekleştirilmiştir.⁴⁷⁶

YEE, söz konusu bu faaliyetleri içerisinde dile özel bir önem vermektedir. Türk Dünyası ülkelerinin ortak bir Türkçeye sahip olamaması aralarındaki iletişimi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, Gaspıralı’nın vurguladığı gibi dilde birlik söylemi Türk Dünyası adına önemlidir. Bu doğrultuda YEE, Türk Dünyası içerisinde ortak bir iletişim dili olarak Türkiye Türkçesini öğretmeye büyük önem vermektedir.⁴⁷⁷ Bu çabasını dergi çalışmaları ile de destekleyen YEE, “Türk Dünyası” adıyla bir dergi çıkartmaktadır. Dergi, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Başkurt, Çağdaş Uygur, Kazak, Kırgız, Kırım Tatar, Özbek, Tatar ve Türkmen yazı dilleri ile hizmet vermektedir. Dergiler içerik anlamında Türk toplumları arasındaki kültürler, şahsiyetler, şehirler, yemekler ve gelenekler gibi başlıklarda bütünleştirici bir etki yaratmaya çalışmaktadır.⁴⁷⁸

Bu bütünleştirici etkiler doğrultusunda YEE, Yunus Emre’nin vefatının 700. yıl dönümü dolayısıyla Kazakistan Meclisi Kütüphanesine “Yunus Emre Seçkisi” adlı eser başta olmak üzeri çok sayıda Türk kültürüne ait eser vermiştir.⁴⁷⁹ Ayrıca YEE, Kazakistan’da Türkçe kursları düzenlemektedir. Bu sayede, Türk dizilerinin Türkçe izlenmesini ve Türkiye’de eğitim almak isteğini artırmayı hedeflemektedir. YEE tarafından 196 ülkede düzenlenen çevrim içi

⁴⁷⁶ Daha detaylı bilgi için bkz: Yunus Emre Enstitüsü, *Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu 2021*.

⁴⁷⁷ Ekşi, “Türkiye’nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, ss. 16-17.

⁴⁷⁸ Yunus Emre Enstitüsü, (t.y.), *Dergiler*, <https://www.yee.org.tr/tr/yayinlar?k=24>, Erişim Tarihi: 9 Şubat 2023.

⁴⁷⁹ Yunus Emre Enstitüsü, (5 Aralık 2022), *Yunus Emre Seçkisi Kazakistan Meclisi Kütüphanesinde Yer Aldı*, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-seckisi-kazakistan-meclisi-kutuphanesinde-yer-aldi>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2022.

Türkçe kursları yoğun ilgi görmekte, bu kurslara ilgi gösteren ülkeler içerisinde ilk sıralarda yer almaktadır. Bu kurslara yaklaşık olarak 10 bin Kazakistanlı kursiyer katılım sağlamıştır.⁴⁸⁰

3.7. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

6 Mayıs 1927’de açılan İstanbul ve 1928’de açılan Ankara Radyosu, 8 Eylül 1936 tarihinde PTT’ye devredilmiştir. 28 Ekim 1938 tarihinde Ankara, 19 Kasım 1949 tarihinde ise İstanbul Radyosu yayın hayatına tekrar dönmüştür. II. Dünya Savaşı esnasında kurulan radyolar Matbuat Umum Müdürlüğü (Basın Yayın ve Turizm/Enformasyon Genel Müdürlüğü) bünyesinde yer almıştır. 1960 yılından sonra 8 ilde İl Radyoları oluşturulmuştur. 1 Mayıs 1964 tarihinde ise, radyo ve televizyon yayınları yapmak adına TRT kurulmuştur.⁴⁸¹

TRT, 6 Mayıs 1927 tarihinde ilk radyo yayını ve 31 Ocak 1968 tarihinde ise ilk televizyon yayını yapmıştır. TRT’nin köklü hikâyesi, Türkiye’nin işitsel ve görsel hafızasını meydana getiren bir tecrübenin hikâyesidir. TRT, 7 kıtada, 18 televizyon, 17 radyo kanalı ve sayısız platformlar ile 41 dilde yayın yapmaktadır. Yayın ilkelerini insan odaklı oluşturan TRT, medeniyetimizin değerlerini temel alan projelerle küresel yayıncılık faaliyetleri yürütmektedir. TRT, sinema, küresel konular, mesleki tecrübeler, çocuk yararı prensibi, genç yayıncılara destek ve farklı alanlarda düzenlediği festivaller, etkinlikler, birliktelikler ve ödül organizasyonlarıyla büyük kitlelere ulaşmaktadır. TRT, dijitalleşmeye ayak uydurarak imkânları avantaja çevirmekte, dezenformasyonla mücadele ederek kamu yayıncılığının sorumluluğunu yerine getirmektedir.⁴⁸²

Uluslararası anlamda Türkiye’nin imajına ve hikâyesine büyük katkılarda bulunan TRT, bu faaliyet yapısını çeşitli yurt dışı kuruluşlara üye olarak geniş bir ölçeğe taşımıştır. TRT, “Asya Pasifik Yayın Birliği”, “Avrupa Yayın Birliği”, “Akdeniz Görsel-İşitsel Daimi Konferansı”, “Akdeniz Görsel-İşitsel İletişim Merkezi”, “Uluslararası Televizyon Arşivleri Federasyonu”, “Yüksek Frekans Koordinasyon Konferansı” ve “Dünya Fikir ve Mülkiyet Örgütü”ne üyedir.⁴⁸³

⁴⁸⁰ Yunus Emre Enstitüsü, (15 Kasım 2022), *Kazakistan’da Türk Dizileri ve Türkçe Kurslarına Rekor Talep*, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/kazakistanda-turk-dizileri-ve-turkce-kurslarina-rekor-talep>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2022.

⁴⁸¹ TRT, (t.y.), *Tarihçe*, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce>, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2022.

⁴⁸² TRT, (t.y.), *TRT’nin Hikâyesi*, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/trtnin-hikayesi>, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2022.

⁴⁸³ TRT, (t.y.), *Üyesi Olunan Kuruluşlar*, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/uyesi-olunan-kuruluslar>, Erişim Tarihi: 14 Şubat 2023.

TRT, ortak değerler ve idealler ekseninde küresel yayıncılık faaliyetleri yapmak adına doğmuştur. Aynı zamanda TRT, yayın yaptığı her alanda lider olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda ise uluslararası alanda etkin bir marka olmayı planlamaktadır. Odağı, uluslararası etki ve dijitalleşme, mottosu ise “TRT hem bellektir hem gelecek!”⁴⁸⁴ tir. olan TRT, uluslararası alanda başarılı ve sayılı bir yer edinmeyi, yayıncılığın gerektirdiği tüm yeni medya imkânlarından faydalanmayı, sorumluluk bilincinde bir kamu yayıncısı olmayı ve Türkiye’yi bütün platformlarda temsil etmeyi kendisine görev edinmiştir. TRT’nin stratejik yapı taşları ise, içeriklerini herkese sevdirmek ve ulaştırmak, izleyici/dinleyici odaklı ve keşif temelli yayıncılık adına yenilikçi ve özgün formatlar yaratmak ve yüksek teknolojiyle yapım ve yayın süreçlerini iyileştirmektir.⁴⁸⁵

Ekşi’ye göre, Türk Dünyası başta olmak üzere çok geniş bir coğrafyaya hitap eden TRT Avaz, Gaspıralı’nın dilde fikirde işte birlik formülünü uygulamaktadır.⁴⁸⁶ Türk kültürünün yeni nesillere aktarımı, Türkiye ile kanalın yayın yaptığı bölgedeki devletler arasında ekonomik birlikteliğin kuvvetlendirilmesi ve çeşitli alanlarda iş birliğini yapılması TRT Avaz’ın yayın anlayışını şekillendirmektedir. TRT Avaz, bu hedefler doğrultusunda, eğitim, kültür, sanat, çocuk, aile, tarih, coğrafya, dil ve düşünce temalı yayınlar yaparak Türk Dünyasının ortak sesi olmaya çalışmaktadır.⁴⁸⁷ Tezin ilerleyen bölümlerinde TRT Avaz ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

Orta Asya’daki faaliyetler kapsamında TRT, Aşkabat temsilciliğindeki 2020 yılındaki görüntülü haber sayısını 2021 yılında 197’ye yükseltmiştir ve dönemin Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhamedov TRT’ye ilk kez bir röportaj vermiştir. Nursultan temsilciliği 2021 yılında Kazakistan ile ilgili toplam 394 haber hazırlamıştır ve 31 kez uzman konuklarla canlı bağlantılar gerçekleştirmiştir. TRT, Taşkent temsilciliğinde, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan’dan haber ve programlar yapmaktadır. 2021 yılında bölgeden toplam 835 haber gönderilmiştir. TRT Avaz kanalındaki “Avrasya Gündemi”, “Akşam Bülteni” ve “Ekonomi Politik” programlarına ve TRT Haber kanalının “Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı”nın Özbekçe masasına her gün haberler yollanılmaktadır.⁴⁸⁸ Türkmenistan’ın Televizyon, Radyo ve Sinemacılık Devlet Komitesi ile 28 Mayıs 2021 tarihinde süresiz bir İş

⁴⁸⁴ Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, (2023), *TRT 2022 Faaliyet Raporu*, ss. 16-17, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2022.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023.

⁴⁸⁵ Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, *TRT 2022 Faaliyet Raporu*, ss. 18-19.

⁴⁸⁶ Ekşi, “Türkiye’nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, s. 13.

⁴⁸⁷ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, *TRT 2021 Faaliyet Raporu*, (2022), s. 173, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2021.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023.

⁴⁸⁸ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, *TRT 2021 Faaliyet Raporu*, ss. 29-30.

birliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Ayrıca Türkmenistan'ın Devlet Haber Ajansı ile 27 Kasım 2021 tarihinde süresiz bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Yine aynı tarihte Türkmenistan Televizyon, Radyo ve Sinemacılık Devlet Komitesi ile süresiz bir İş birliği Protokolü imzalanmıştır.⁴⁸⁹

Kurumun önemli organizasyonlarından birisi ‘‘TRT World’’ formudur. Son forumda 35 ülkeden 100' aşkın konuşmacı, ‘‘Geleceği şekillendirmek: Belirsizlikler, Gerçekler ve Fırsatlar’’ adlı temada yer almıştır. Forumu dünyanın her yerinden akademisyenler, gazeteciler, politika belirleyicileri ve STK temsilcileri katılmıştır.⁴⁹⁰

3.8. Kızılay

‘‘Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti’’, 11 Haziran 1868’de kurularak günümüzdeki Kızılay’ın temelini atmıştır. Cemiyet, 1877 yılında ‘‘Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti’’, 1923 yılında ‘‘Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti’’, 1935’ yılında ‘‘Türkiye Kızılay Cemiyeti’’ ve 1947 yılında ‘‘Türkiye Kızılay Derneği’’ adını almıştır. Kızılay, kamu faydasına çalışan gönüllü bir sosyal hizmet kuruluşudur. Bölge ayrımı yapmadan insanların acılarını hafifleten Kızılay, insan yaşamı ve sağlığını muhafaza etmektedir.⁴⁹¹

Kurulduğu günden bu yana Kızılay, toplumsal birliktelik, sosyal refah gelişimi, beslenme, barınma ve sağlık yardımlarında faaliyet göstermektedir. Kızılay, doğal afet, kan bağışı, gç ve mülteci faaliyetleri, uluslararası ve sosyal yardım hizmetleri, ilk yardım, sağlık ve mineralli su işletmeleri alanlarında aktiftir.⁴⁹² Kızılay, insan ve toplum onurunu korumak, direncini arttırmak ve acısını dindirmek için çalışarak herkes adına sağlıklı ve güvenli yaşam yaratmaktadır.⁴⁹³ Adalet, açık iletişim, dayanışma, güven, Kızılaycılık onuru ise, kurumun ana değerleridir.⁴⁹⁴

Kızılay’ın uluslararası insani yardım politikası, ürünlerin, fikirlerin, kültürlerin ve dünya görüşlerinin halklar arasındaki hareketini hızlandırarak insani yardım sektörünün

⁴⁸⁹ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, *TRT 2021 Faaliyet Raporu*, s. 41.

⁴⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (10 Aralık 2022), *Cumhurbaşkanı Erdoğan, ‘‘Geleceği şekillendirmek: Belirsizlikler, Gerçekler ve Fırsatlar’’ temasıyla düzenlenen TRT World Forum’a katıldı*, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/cumhurbaskani-erdogan-gelecegi-sekillendirmek-belirsizlikler-gercekler-ve-firsatlar-temasiyla-duzenlenen-trt-world-foruma-katildi, Erişim Tarihi: 15 şubat 2023.

⁴⁹¹ Türk Kızılay, (t.y.), *Tarihçemiz*, <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>, Erişim Tarihi: 26 Aralık 2022.

⁴⁹² Türk Kızılay, (t.y.), *Neler Yapıyoruz?*, <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2022.

⁴⁹³ Türk Kızılay, (t.y.), *Kurumsal*, <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal>, Erişim Tarihi: 26 Aralık 2022.

⁴⁹⁴ Türk Kızılay, (t.y.), *Kurumsal Değerlerimiz*, <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/kurumsal-degerlerimiz>, Erişim Tarihi: 26 Aralık 2022.

uluslararası alanda gelişmesini sağlamıştır. Artan dünya nüfusu, iklim değişikliği, şiddetli ve sık doğal afetler ve bölgesel çatışmalar her geçen gün daha fazla insanı yardımını gerekli hale getirmektedir. Kızılay bağışçılarının desteği ve teşvikiyle dünyanın her yerindeki afet ve acil durumlara ve bunların yarattığı insani krizlere müdahale edilmektedir.⁴⁹⁵ Kızılay, sosyal hizmet politikası doğrultusunda Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Hareketi'nin ilkelerini ve misyonunu dikkate almaktadır. Kamu otoritesine yardım eden Kızılay, Türkiye'deki ve dünyadaki sosyal problemlerin çözülmesi, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve sosyal refahın artırılması için, “Dezavantajlı Grup”, “Sosyal Hizmet”, “Sosyal Refah” tanımları kapsamında çalışmalar yapmaktadır.⁴⁹⁶

Kızılay, toplumsal dayanıklılığı kuvvetlendirmek ve güçlü yönetim ve kurumsal güveni geliştirmek için 11 amaç ve 45 hedef belirlemiştir. Bu amaç ve hedefler doğrultusunda şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk, adalet ve eşitlik ilkelerini benimsemiştir.⁴⁹⁷ Kızılay, daha çevik, yenilikçi ve hesap verebilir bir yönetim mekanizması yaratmak, katılımcı ve ilkeli çalışmalar yapmak, finansal istikrarı sağlamak yoksulluk ve açlıkla mücadele etmek, göçmenlere destek olmak, doğal afetlere karşı direncini artırmak ve yaşam kalitesini yükseltmek, kan ve kan ürünlerini temin etmek, eğitime ve erişime katkı sağlamak ve daha yaşanabilir bir çevre yaratmak için mücadele etmektedir.⁴⁹⁸

Kızılay, şubeleri, aşevleri, mobil araçları, butik ve sosyal marketleri ve uluslararası alandaki delegasyonlarıyla çalışmalar yürütmektedir. 2021 yılı verilerine göre, sosyal yardımlar kapsamında 15.428.858 kişiye yardımda bulunulmuş, 606.618.015 milyarlık yardım sağlanmıştır. Uluslararası alanda ise 51 farklı ülkeden 8.550.000 kişiye yardımda bulunulmuştur. Kızılay'ın önemli faaliyetlerinden olan ve Orta Asya'da da boy gösteren kurban kesimi yardımlarında ise 22 farklı ülkeden, 2.222.300 kişiye yardım yapılmıştır. Yine yıl içerisinde 1.800.000 kişiye göç kapsamında yardım edilmiştir. 929.190 kişiye, 7.201.503 milyarlık sağlık yardımı yapılmıştır. 67.726 kişiye ise, 18.004.154 milyarlık eğitim yardımı yapılmıştır.⁴⁹⁹ Kızılay, dünyanın çeşitli coğrafyalarında yer alan ülkelerde, insani yardım

⁴⁹⁵ Türk Kızılay, (29 Mart 2021), *Uluslararası İnsani Yardım Politikası*, Uluslararası İşler ve Göç Hizmetleri Genel Müdür Yardımcılığı.

⁴⁹⁶ Türk Kızılay, (29 Mart 2021), *Sosyal Hizmet Politikası*, Toplumsal Hizmetler Genel Müdür Yardımcılığı.

⁴⁹⁷ Türk Kızılay, 2021-2030 Stratejik Plan, ss. 16-17, <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Editor/files/T%C3%BCrk%20K%C4%B1z%C4%B1lay%202021-2030%20Stratejik%20Plan%C4%B1-T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf>, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2023.

⁴⁹⁸ Türk Kızılay, (2022), *Türk Kızılay 2019-20-21 Konsolide Faaliyet Raporu*, <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2019-20-21-konsolide-faaliyet-raporu-13-05-2022-38119111.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023.

⁴⁹⁹ Türk Kızılay, *Türk Kızılay 2019-20-21 Konsolide Faaliyet Raporu*.

faaliyetleri ve refaha yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Yardıma gereksinim duyan devletlerde, konut, okul, toplumsal merkez, ibadethane, kamu tesisleri, geçim kaynakları temini, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi alanlarda projeler yürütmüştür. Kızılay'ın şu an 16 ülkede “Daimi Delegasyon Başkanlığı” vardır.⁵⁰⁰ Kızılay, AFAD'ın katkılarıyla Rusya-Ukrayna savaşında Ukrayna'ya insani yardım malzemesi konvoyları göndermiştir. Savaşın başından itibaren Ukrayna'ya karayolu ile 16 kısım halinde, toplam 62 tır yardım gönderilmiştir. Kızılay, Ukrayna Kızılhaçı'nın yetersiz kaldığı yerlerde, mağdurlara beslenme, barınma, giyim, sağlık, hijyen gibi unsurlar sağlamıştır.⁵⁰¹

3.9. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

18 Haziran 1984 tarihinde yayımlanan 231 sayılı KHK ile “Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. 24 Temmuz 2018 tarihinde ise, 30488 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 14 sayılı “İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün yerine, kamu diplomasisi ve stratejik iletişim alanında yeni bir vizyonla CİB kurulmuştur.⁵⁰²

CİB, Türkiye'nin markasını kuvvetlendirmek amacıyla bütüncül bir iletişim stratejisi izlemekte ve devletin diğer kurumlarıyla koordineli bir şekilde çalışmaktadır. İstikrarlı, realist ve sağlıklı bir iletişimi benimseyen CİB, küresel kamuoyları nezdinde Türkiye'yi anlatmaya ve ülkeye anlam katmaya çalışırken, diğerlerini anlamaya da odaklanmaktadır. CİB, yerel, ulusal ve uluslararası medya ile ilişkiler kurmaktadır. Uluslararası medya ve düşünce kuruluşları ile yakın temaslar kurulması, çıktıların değerlendirilmesi, analiz edilmesi, raporlanması ve duyurulması, kitle iletişim araçları nezdinde öğretici, eğitici, perspektif genişletici içeriklerin gerçekleştirilmesi CİB'in sorumluluklarındandır.⁵⁰³

Türkiye'nin devamlı olarak propagandaya maruz kalan bir devlet olması iletişimini güçlü ve stratejik bir yapıda tutmasını zorunlu kılmıştır. CİB, Türkiye'ye yönelik propagandalara ve bilgi kirliliğine karşı koyarak hakikati göstermeye çalışmaktadır. Doğrunun

⁵⁰⁰ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020*, s. 174.

⁵⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Türkiye'nin İstikrara Katkısı: Barış İçin Çok Yönlü Diplomasi*, ss. 132-133.

⁵⁰² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2020), *Kamu İç Kontrol Standartları Uyum Eylem Planı, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı*, s. 11, <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/I%CC%87c%CC%A7KontrolStandartlar%C4%B1UyumEylemPlan%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023.

⁵⁰³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (t.y.), *Hakkımızda*, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda>, Erişim Tarihi: 23 Aralık 2022.

değersizleştirildiği post-truth çağda dezenformasyon yoğundur. Bilgi kirliliğine ve aldatmacalara karşı CİB, sosyal medyadaki yalan haberlerle mücadele etmektedir.⁵⁰⁴

Stratejik iletişim ve kriz yönetimi, kamuoyunun doğru zamanda ve şekilde bilgilendirilmesi adına bilgi akışını düzenlemek, kamuoyu üzerinde etki yaratacak çalışmalar yapmak, kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon yaratmak, Türkiye'nin küresel tanıtımı gerçekleştirmek, uluslararası kamuoyunun küresel platformlarda sağlıklı şekilde aydınlatılması için kamu diplomasisinden faydalanmak, Türkiye'nin tanıtımı için kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lar arasında iş birliği yapmak ve Türkiye'ye karşı yapılan propaganda faaliyetlerini gözlemlemek, değerlendirmek ve tedbirler almak CİB'in faaliyetleridir.⁵⁰⁵

CİB'in temel değerleri ise; güvenilirlik, teknolojik gelişime ve yeniliğe açık olma, çözüm odaklı, yapıcı ve üreten bir kurum olmak ve birlikteliğe açık olmaktır.⁵⁰⁶ Kamu diplomasisi alanında CİB, stratejik düzeyde iletişim aktiviteleri, iletişim çalışmaları, medya ilişkileri, dezenformasyonla mücadele ve kamuoyunu aydınlatma çalışmaları yürütmektedir.⁵⁰⁷ CİB, kamu diplomasisi çalışmaları kapsamında, “Dijital Gösterim Merkezleri”, “Mobil Dijital Gösterim Merkezi”, “Ara Güler Dünya ile Buluşuyor”, “360 Kültür Sanat Projesi”, “Ayasofya Camii Açılışı”, “FORMULA 1 Türkiye Tanıtım Filmi”, “Turkey for Peace Kampanyası”, “Özel Gün ve Hafta Çalışmaları”, “Kanal İstanbul”, “Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konser Salonu Açılış Töreni” faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Stratejik iletişim alanında ise, “15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü”, “Doğu Akdeniz ve Libya”, “Küresel Salgın Koronavirüs”, “Suriye'nin Kuzeyi”, “Güvenli Bölge ve Mülteciler”, “Uluslararası Örgütlerle İş Birliği” faaliyetleri mevcuttur.⁵⁰⁸

CİB bünyesinde yer alan “Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı”, Türkiye'nin küresel düzeydeki tezlerini ve politikalarını stratejik iletişim araçlarından yararlanarak uluslararası kamuoyuna aktarmaya çalışmaktadır. Kamu diplomasisi faaliyetleri doğrultusunda, uluslararası kamuoyunu göz önünde tutarak kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve STK'lar ile ortak

⁵⁰⁴ Faruk Yazar, (Haziran 2021), “Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Kamu Diplomasisi”, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/siyaset/cumhurbaskanligi-iletisim-baskanligi-ve-kamu-diplomasisi>, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2022.

⁵⁰⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2022), *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, s. 49, https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2021_Y%C4%B1l%C4%B1_I%CC%87dare_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2023.

⁵⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2022), *Performans Programı 2022*, s. 33, <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/performans-programi-2022.pdf> Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2023.

⁵⁰⁷ Çetin, “Bir Kamu Diplomasisi Aktörü Olarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı”, ss. 244-245.

⁵⁰⁸ Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, (2021), *2. Yılında İletişim Başkanlığı*.

araştırmalar yapmakta, raporlar hazırlamakta, programlar organize etmekte, projeleri desteklemekte, Türkiye'nin uluslararası çıkarlarına destek verecek çalışmalar yapmakta, panel, sempozyum, konferans, proje ve programlar gerçekleştirmekte, Türkiye'nin yurtdışında, uluslararası kamuoyu ve uluslararası platformlar nezdinde tanıtımını yapmakta, Türkiye'ye yönelik propaganda faaliyetlerini gözlemlemekte, değerlendirmekte ve tedbirler almaktadır.⁵⁰⁹

CİB kapsamında hazırlanan “Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı”, kamu diplomasisi alanındaki ilk politika belgesidir. Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Bu belge kamu diplomasisine yeni ve özgün bir bakış açısı kazandıracak” derken, içeride ve dışarıda verilen “hakikat mücadelesinin”, yolunun kamu diplomasisinden geçtiğini vurgulamıştır. CİB Başkanı Altun ise, belgenin koordinasyon, eşgüdüm, iş birliği ve ortak akıl özelliklerine değinirken, kamu adına önemli bir kazanım olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda, kamu diplomasisi çalışmalarını, hızlı, yararlı ve etkili şekilde gerçekleştirmek adına “Kamu Diplomasisi Koordinasyon Sistemi (KADİS)” kurulmuştur.⁵¹⁰

CİB, pandemi döneminde uluslararası yardım faaliyetlerine destek vermiştir. Mahsur kalan vatandaşların tahliyesi için koordinasyonu ve iletişimi sağlamıştır. CİB Başkanı Altun, pandemi boyunca Türkiye'nin kriz yönetimi noktasında yaptığı katkıları sosyal medya ve kurumun resmi sayfası üzerinden paylaşmıştır. Dezenformasyonla mücadele noktasında ise Altun, resmî Twitter hesabını ve sosyal medyayı aktif şekilde kullanarak uluslararası kamuoyunu doğru şekilde bilgilendirmiştir. Altun, CİB'in Youtube üzerinden düzenlediği “KOVID-19 Tecrübeleri ve Salgına Karşı Mücadelede Uluslararası İş Birliği” adlı video konferansta uluslararası kamuoyunu bilgilendirmiştir. Yine bu süreçte CİB, uluslararası kamuoyuna detaylı ve sağlıklı biçimde bilgilendirmek adına “Türkiye'nin Koronavirüsle Etkin Mücadelesi” ve “Asrın Küresel Salgını-Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi” adında iki kitap çıkarmıştır.⁵¹¹

⁵⁰⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Kamu İç Kontrol Standartları Uyum Eylem Planı*, ss. 12-13.

⁵¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (6 Temmuz 2021), “*Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*” hazırlandı, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-hazırlandı>, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2022.

⁵¹¹ Arif Behiç Özcan ve Ahmet Samet Tokdemir, (2022), “Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Uygulamaları” İçinde *İletişim ve Diplomasi*, Cilt: 7, Sayı: Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı, ss. 124-126.

Türkiye'nin yoğun kamu diplomasisi ve iletişim faaliyetleri izlediği Orta Asya'da ise Başkanlığın Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek, Kazakistan'ın başkenti Nursultan ve Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te basın müşavirlikleri vardır.⁵¹²

3.10. Diyanet İşleri Başkanlığı

Ülkemizin kuruluş aşamasında din hizmetleri ihmal edilmemiş, TBMM Hükümeti döneminde, 3 Mayıs 1920 tarihinde “Şer’iye ve Evkaf Vekâleti” kurulmuştur. Ardından ise 3 Mart 1924 tarihinde Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Atatürk tarafından kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam’ın itikat ve ibadetiyle ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek için kurulmuştur. 29 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5634 sayılı kanunla Diyanet İşleri Reisliğinin adı “Diyanet İşleri Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir. Mescit ve camilerin idaresi ve buralarda yer alacak görevliler Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yetkisine verilmiştir. 2018 yılında Anayasada yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmiş, Resmî Gazete’de 09/07/2018 tarihinde yayımlanan 703 sayılı KHK ile Diyanet İşleri Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır.⁵¹³

Diyanetin misyonu, dünyanın her yerinde, hiçbir insani özellik temelinde ayırım yapmaksızın mazluma umut olmak ve dünyada iyiliği egemen yapmaya çalışmaktır. Vizyonu ise, yedi kıtada insanlığa hizmet etmektir. Eğitim çalışmalarına yurtdışında da önem veren Diyanet, 111 ülkede eğitimin her boyutunda faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı, açlık, doğal afet, savaş ve şiddetin görüldüğü çeşitli coğrafyalarda insanlara yardım etmektedir. Ramazan ayında kurulan iftar ve sahur sofraları ve düzenlediği vekâletle kurban kesim organizasyonlarıyla birliktelik yaratmaktadır. “Kurbanını Paylaş Kardeşinle Yakınlaş” projesi kapsamında yoksulluk ve krizlerle uğraşan devletlere destek olan başkanlık, 77 ülkenin 339 bölgesinde kurban kesimi faaliyetleri yapmıştır.⁵¹⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı, inanç diplomasisi kapsamında düzenlediği küresel toplantı ve sempozyumlar, kurban kesme faaliyetleri, yabancı devletlerdeki Müslüman öğrencilerin ülkemizde ağırlanması, İlahiyat alanındaki yüksek öğrenim bursları, birçok dile çevrilen dini eserler, dünyanın çeşitli yerlerindeki cami, mescit ve ibadethanelerin inşası ve restorasyonu ile

⁵¹² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2022), *2020-2024 Stratejik Plan*, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, s. 47, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/3Ln96+Iletisim_SP.pdf Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2023.

⁵¹³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı, (28 Mayıs 2013), *Kurumsal Tarihçe*, <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>, Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022.

⁵¹⁴ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020*, s. 176.

ülkenin kamu diplomasisi imajına katkı sağlamaktadır. Başkanlığın faaliyetlerine destek vermek ve hizmetlerini geniş kitlelere ulaştırılmak niyetiyle oluşturulan “Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)” ise, kültür, eğitim, din ve sosyal alanlar çerçevesinde 49 ülkede boy göstermektedir.⁵¹⁵ Başkanlık ve vakfın haricinde; Diyanet Haber, Diyanet TV, Diyanet Radyo ve Diyanet Bursları, resmî web site, Diyanet English, Diyanet Deutsch, Diyanet Arabic, Diyanet Foundation International ve resmi sosyal medya hesapları⁵¹⁶ iletişim alanında başkanlığın önemli kamu diplomasisi unsurlarıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan’da yer alan Din Hizmetleri Müşavirlikleri ile Orta Asya bölgesinde etkindir. Ayrıca Kazakistan’ın Almatı Başkonsolosluğu’nda “Din Hizmetleri Ataşeliği” vardır. Kazakistan’daki, Hoca Ahmet Yesevi Camii, Belbulak (Miçurin) Camii, Talgar Camii ve Hoca Ahmet Yesevi (Nikolayevka) Camii’nin yapımını Diyanet İşleri Başkanlığı üstlenmiştir ve camilere personel desteği sağlamıştır. Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te “Din Hizmetleri Müşavirliği” ve Oş şehrinde “Din Hizmetleri Koordinatörlüğü” vardır. Diyanet, eğitim faaliyetleri kapsamında MEB ile iş birliği yaparak Orta Asya bölgesinde İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liseleri açmaktadır. Kırgızistan’da 2013-2014 döneminde bir İmam Hatip Lisesi açılmış, 2014-2015 döneminde 81 Kırgız öğrenci ders görmüştür.⁵¹⁷ Yine Kırgızistan’da, TDV’nin katkılarıyla Bişkek Merkez Camii 2016 yılında açılmıştır. Kardeş Şehirler uygulaması doğrultusunda Kazakistan-Çimkent’te Darül Erkam Kuran Kursu ve Cami inşaatına kardeş şehir Çorum Müftülüğü, Hoca Ahmet Yesevi Camii’ne ise Ankara Müftülüğü yardımda bulunmuştur.⁵¹⁸

Diyanet bünyesinde yer alan Avrasya İslam Şurası (AİŞ), 1995 yılında Orta Asya bölgesini kapsayacak şekilde başlatılan bir girişimdir. AİŞ’nin amacı, Avrasya’daki Müslüman devletlerin dini kurumları ve Müslüman topluluk kuruluşları arasındaki dini hizmetleri ve eğitimi geliştirerek birliktelikler yaratmaktır. Ayrıca, güncel dini sorunlarla ilgili bir istişare forumudur. Müslüman halklara koordineli olarak din hizmeti ve eğitimi vermek ve dini kurum ve kuruluşlarla iş birliği sağlamak AİŞ’nin ana hedefidir. Şüphesiz bu girişime neden olan durumlardan birisi, Doğu Bloğunun çökmesiyle, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Avrasya’da yer alan Müslüman ülkeler ve toplulukların artan taleplerini karşılamaktır.

⁵¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Kamu Diplomasisi Nedir?*, s. 48.

⁵¹⁶ Okumuş, a.g.e., s. 160.

⁵¹⁷ Yılmaz ve Kılıçoğlu, a.g.e., ss. 159-160.

⁵¹⁸ Dinara Taldybayeva, (4-10 Mayıs 2020), “Türkiye’nin Kırgızistan’daki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *E-Bulletin Weekly Analysis*, Sayı: 258, Akhmet Yassawi University.

Sovyetler dönemindeki ateist yönetimin gerçekleştirdiği gayri insani uygulamalar ve zalimce davranışlar din alanında bu talepleri doğurmuştur. Bu durum ise, Avrasya'daki Müslüman devletlerin din hizmetlerini karşılama arzusunu yaratmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, çok taraflı temasların ardından Balkanlar ve Kafkasya'da yer alan Müslüman devletleri, Türk Cumhuriyetlerinin dini temsilcilerini ve Avrasya'daki Müslüman toplulukların dini kuruluş temsilcilerini 23-27 Ekim 1995 tarihlerinde Ankara'da gerçekleşen AİŞ'nin ilk toplantısı kapsamında bir araya getirmiştir. 21-24 Ekim 1996 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleşen toplantıda ise, "AİŞ'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri Hakkında Protokol" kabul edilmiştir. 9. AİŞ ise, 11-14 Ekim 2016 tarihlerinde "Avrasya'da İslâm, Din İstismarına Karşı Birlik, Dayanışma ve Gelecek Perspektifi" ana başlığıyla 33 ülke ve topluluktan 120 temsilcinin katılımıyla İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.⁵¹⁹

Yine Diyanet bünyesinde bulunan Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, yurt dışına yönelik olarak Türkiye'nin İslami düşünce zenginliğini, din anlayışını ve din hizmetlerini yurtdışındaki vatandaş ve dindaşlarla paylaşmaktadır. Dinin yanlış yorumlanması sonucu oluşan olumsuz durumları engellemek, vatandaş, soydaş ve dindaşlarımızın yaşadığı ülke ve topluluklara din hizmetleri sağlamak, sağlıklı dini bilgi üretmek ve din bilginleri yetiştirmek, dini eğitim-öğretim kurumlarının gelişimine katkı vermek, İslam'a ve Müslümanlığa dair yanlış bilgi veya ön yargıları gidermek, tarihi-kültürel miras ve değerleri korumak başlıca hedefleridir.⁵²⁰

3.11. Kültür ve Turizm Bakanlığı

10 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 1 Nolu Kararnamesi Kültür ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur. Milli, manevi, kültürel, tarihsel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, yaymak, tanıtmak, benimsetmek bakanlığın görevleridir. Bakanlık, milli bilinci yükseltmek, ekonomiyi kuvvetlendirmek, kamu kurum ve kuruluşlarını kültür ve turizm alanlarında yönlendirmek, yerel yönetimler, STK'lar ve özel sektörlerle iş birliği yapmak, dernek, vakıf ve tiyatroların, kültür, sanat, turizm ve tanıtım faaliyetlerine ve projelerine nakdi yardım yapmak, tarihsel ve kültürel varlıkları korumak, turizmi milli ekonomide önemli bir sektör yapmak, kültür ve turizm alanlarında yatırım, iletişim ve gelişim potansiyeline yön vermek, Türkiye'nin turistik varlıklarını bütün

⁵¹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, (t.y.), *Avrasya İslam Şurası Hakkında*, <https://avrasyaislamsurasi.diyaret.gov.tr/tr-TR/Content/Detail/1>, Erişim Tarihi: 23 Aralık 2022.

⁵²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, (6 Nisan 2018), *İlkeler ve Hedefler*, <https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler>, Erişim Tarihi: 23 Aralık 2022.

imkân ve araçlardan yararlanarak tanıtmak bakanlığı başlıca görevleridir.⁵²¹ Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatlarının haricinde yurtdışında 46 bölgede teşkilatlanması mevcuttur. Bu durum bakanlığa, Türkiye'nin bir yumuşak güç unsuru olarak geniş ölçekte hizmet etmesine olanak sağlamaktadır.

“2019-2023 Stratejik Plan”da bakanlık, kültürel zenginliği ve çeşitliliği korumak, geliştirmek ve aktarmak, kültür ve sanat alanındaki yatırımları ve faaliyetleri artırmak, sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla devletimizin küresel turizmdeki payını artırmak, kültür ve sanat alanında öncü, turizmde lider olmak noktalarına vurgu yapmıştır. Bakanlığın temel değerleri ise, insan odaklı, saygın ve güvenilir, yenilikçi, erişilebilir, öncü, destekleyici, çevreye duyarlı, etik değerlere saygılı ve sonuç odaklı şeklinde sınıflandırılmıştır.⁵²²

Bir toplumun farklı stratejik hedefleri doğrultusunda kendisini dünyaya anlatma politikasının sonucu olan kamu diplomasisi, amaçlarına ulaşabilmek adına çok yoğun olarak kültürel diplomasi aracını kullanır.⁵²³ Tam da bu noktada bakanlık, Türkiye'nin uluslararası turizm alanındaki rekabet gücünü, pazar payını ve marka değerini arttırmayı, kültür ve turizm alanlarında uluslararası ilişkileri ve kültürlerarası etkileşimi güçlendirmeyi ve uluslararası barışa katkı vermeyi hedeflemektedir.⁵²⁴ Bakanlık bu hedeflerine ulaşmak için, turizmde hizmet çeşitliliği ve niteliğini artırarak turizmin ekonomiye katkısını yükseltmek, mevcut kaynak pazarlarını kuvvetlendirmek, geliştirmek ve yeni kaynak pazarları yaratarak ziyaretçi sayısı artırmak, getirisi daha fazla olan turizm çeşitleri geliştirmek, konaklama harici harcama alanları yaratmak ve harcama potansiyeli yüksek ziyaretçilere ulaşmak, turizm ve teknoloji başlıklarında hizmet olanaklarını artırmak noktalarına önem vermektedir.⁵²⁵

Türkiye'nin kültür alanındaki zenginliğini ve çeşitliliğini evrensel değerlere katkı yapacak şekilde koruyup geliştirmeye ve aktarmaya çalışan Kültür ve Turizm Bakanlığı, bilgi toplumuna dönüşmeye destek sağlarken, kültür ve sanata erişimi ve katılımı artırmaya

⁵²¹ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y.), *Kuruluş ve Görevler*, <https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-ve-gorevler.html>, Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022.

⁵²² Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y.), *2019-2023 Stratejik Plan*, s. 60-61, <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/67667,ktb20192023stratejikplanı23mbpdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2023.

⁵²³ Nazlı Ceren Akçay, (2014), Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa'nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği, T.C Başbakanlık. Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, *Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi*, s. 33.

⁵²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2015), *2015-2019 Dönemi Stratejik Planı*, s. 13, <https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/39219,stratejik-plan-2015-2019v3pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022.

⁵²⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, (Şubat 2022), *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, ss. 39-54, <https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/94121,2021-yili-idare-faaliyet-raporupdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023.

çalışmaktadır. Bakanlık, devletimizin rekabet gücünü ve marka değerini kültür diplomasisi vasıtasıyla kuvvetlendirme niyetindedir.⁵²⁶ Bakanlık, bilişim teknolojilerinden en doğru şekilde yararlanarak, pandemiyle beraber oluşan yeni dönemin yarattığı koşullara uygun, yenilikçi ve destekleyici politikalar üretmeye çalışmaktadır.⁵²⁷

Bakanlık bünyesinde hizmet veren “Türk Kültür Tarihi” ve “Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi”, Türk halkının yüzyıllar boyunca ürettiği kültürel ürünleri ve faaliyetleri bilimsel yöntemler yoluyla saptayarak, ulusal ve küresel boyuttaki kültür faaliyetlerine katkı sağlamaktır. Ayrıca bu kapsamda, 2015 yılında yaratılan “Kültür Portalı” ilgili kurum ve kuruluşlarla imzalanan iş birliği protokolleri doğrultusunda çeşitli veriler sunmaktadır. Türkiye’ye yönelik, zengin, çeşitli ve bulunması zor bilgileri, metin, fotoğraf, video ve ses formatlarında kullanıcılarına sunmaktadır. Sanat kapsamında ise, plastik sanatlar, müzik ve sahne sanatları, sanatçılar, tiyatro, opera ve bale, uluslararası dans yarışması ve sinema alanlarında etkinlik göstermektedir.⁵²⁸

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yeni Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye-Orta Asya İlişkilerinin Analizi

Bu bölümde, tezin ana bölgesini oluşturan Orta Asya ile Türkiye'nin tarihsel bağları ve ilişkileri ele alınacaktır. Türkiye'nin Orta Asya bölgesi ve devletleri ile olan ilişkileri, AK Parti öncesi ve AK Parti dönemi olmak üzere iki dönem şeklinde incelenecektir. Türkiye'nin Orta Asya coğrafyasıyla olan ilişkilerinin fikri arka planını oluşturan ideolojilere bakılacak, bu doğrultuda bölge devletleriyle kurulan ilişkilere değinilecektir. Bölüm içerisinde yeni kamu diplomasisi ve ikili ilişkiler kapsamında Türkiye'nin bölge devletleriyle olan münasebetleri ele alınırken, bu ilişkilerin pozitif yönde gelişmesine olanak sağlamak amacıyla bölgeye yönelik

⁵²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, *2019-2023 Stratejik Plan*, ss. 64-65.

⁵²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, s. 265.

⁵²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y.), *Sanat*, <https://www.ktb.gov.tr/TR-134113/sanat.html>, Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022.

oluşturulan kurumlar ve faaliyetleri esas alınacaktır. İkili ilişkilere etki eden temel olumlu ve olumsuz faktörler bölüm içerisinde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Türkiye-Orta Asya İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Tarihi anlamda Türkler için önemli olan ve “Türk yurdu” anlamına gelen Türkistan, günümüzde “Orta Asya” olarak adlandırılmaktadır. Bölge, İran’ın Horasan bölgesinden başlayarak Kuzey Afganistan dâhil Pamir ve Hindukuş-Kunlun (Karanlık) Dağları’nın kuzey eteklerinden Çin’in Tun-huang bölgesine kadar uzanır, oradan da Mançurya’nın batısına ulaşan, Moğolistan’la birlikte Güney Sibirya’nın tamamını kapsayan, batıda Ural Dağları ile Volga Nehri’nin Hazar Denizi’ne ulaştığı noktaya kadar devam eder ve büyük bir alanı kapsar.⁵²⁹ Bölge, “Merkezi Asya”, “Türkistan”, “Türk Dünyası” ve “Avrasya” gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Türkler için Orta Asya bölgesi Atayurt olarak görülmektedir. Bu sebeple bölgenin tanımı, kapsamı ve sınırları özelinde Türk literatürü ile dış literatürler arasında farklılık vardır. Dar ve geniş anlamda iki Orta Asya tanımı vardır. Dar anlamdaki, Rus literatürü ve SSCB dönemine göredir. Eski SSCB cumhuriyetleri olan Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ı içine alır. Bu tanıma Kazakistan’ın güneyindeki topraklar da eklendiğinde Rusların Türkistan adını verdiği coğrafyaya tekabül eder. Aslında Türkistan coğrafyası Türk halklarını da içerir ve çok daha geniştir. Geniş anlamdaki tanım ise, Kazakistan ile beraber Moğolistan ve Doğu Türkistan’ı da kapsar.⁵³⁰

Coğrafi bağlamda 6. yüzyılda Bizanslılar, Orta Asya için Türkiye tabirini kullanmıştır. Yine Volga’dan Orta Avrupa’ya kadar olan kısım 9. ve 10. yüzyıllarda Türkiye olarak adlandırılmıştır. Türkler, çağlar boyunca günümüzdeki Balkanlar ve Çin Seddi arasındaki çok büyük bir coğrafyada yaşamışlardır. Tam 4 bin yıl Orta Asya Türklere vatan olmuştur.⁵³¹ Rusya, 16. yüzyıldan itibaren Orta Asya Türk topluluklarını egemenliği altına almaya başlamış, sistemli biçimde Ruslaştırma ve Ortodokslastırma politikası gerçekleştirmiştir. 19. yüzyılda Orta Asya’nın ele geçirilmesiyle beraber birçok Türk ırkının Rus nüfuzu altına girmesi bu topluluklara yapay kimlikler kazandırmış ve toplumsal yapısını parçalamıştır. Rus dil ve kültürünü üstün kılmak isteği Türk topluluklarının farklı kimliklerle tanımlanmasına yol

⁵²⁹ Yüce, a.g.e., s. 13.

⁵³⁰ Yılmaz ve Kılıçoğlu, s. 143.

⁵³¹ Ahmet Taşağıl, (2013), “Türk Tarihinin Başlangıcı”, İçinde Ahmet Taşağıl, Muhammed Bilal Çelik, İlyas Kemaloğlu, İsmail Aka, Mehmet Alpargu, Ahmet Kanlıdere, (Edt.), *Orta Asya Türk Tarihi*, (ss. 2-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ss. 5-6.

açmıştır.⁵³² Rus nüfuzunda Orta Asya, başkenti Taşkent olan Türkistan Genel Valiliklerine ve başkenti Omsk olan Bozkırlara ayrılmıştır. Çoğunlukla geleneksel tarıma dayalı ekonomi, Stalin dönemiyle beraber sanayileşmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı esnasında SSCB'nin Avrupa kısmından pek çok sanayi kuruluşu Orta Asya'ya tahliye edilmiştir. 1930'larda ise tarım zorla kolektifleştirilmiştir. Orta Asya'nın modernleştirilmesi çabası kıtlık, baskı, terör, muhalifleri hapsetme ve öldürme gibi büyük insani facialara yol açmıştır. 1940'larda Volga Almanları, Çeçenler, İnguşlar, Kırım Tatarları, Kırım ve Kafkas Yunanlıları, Ahıska Türkleri, Koreliler, Karaçaylar ve Polonyalılar dâhil olmak üzere tüm etnik gruplar sınır dışı edilmiştir.⁵³³

Immanuel Wallerstein, “ulusu yaratanlar mı devleti yarattı yoksa devlet mi ulusu bir kategori olarak meydana getirdi?” sorusunu ortaya atmış, şahsınca devletlerin ulusları meydana getirdiğini söylemiştir.⁵³⁴ Wallerstein'in dediği gibi, SSCB uzun yıllar boyunca hâkimiyetinde yer alan Orta Asya devletlerinin toplumsal yapısının oluşmasına etki etmiş, bölge devletlerinin ulusları SSCB'nin çıkarları ekseninde şekillendirilmiştir. Eski SSCB cumhuriyetleri, sınırları ve isimlerinin haricinde varsayılan etnik toplulukları, dilleri ve yeniden yaratılan geçmişleri kapsamında 1924 tarihli anayasadan doğmuştur. Bu yapay durum, SSCB'nin yıkılmasının ardından bölgedeki sistemin Panislamizm, Pantürkizm, Panturanizm ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) gibi unsurlarla oluşabileceğini düşündürmüştür. Fakat Tacikistan haricindeki tüm devletler yapılarını Sovyet mirasına dayandırmıştır. Belirli bir yapı ve dilden başka bir şey bilmeyen bu devletler, okul, gazete, televizyon ve komşularının kimlikleri hakkında onlara öğretile şeylerin haricinde bilgi sahibi olamamışlardır. SSCB, Orta Asya'da, Rus, Ukrayna, Gürcü, Tatar ve Kazak milliyetçiliklerini pasifize eden yapı kurmuştur ve "büyükler" kadar hakkı olan çekişmeli "küçük" uluslar yaratılmıştır. Bu noktada halklar büyük Sovyet bütünü içinde eritilmişti. Hedef, “Homo Sovieticus” (Sovyet insanı) yaratıp halkları içinde pasifleştirmekti. Ancak bu sayede dil (Türkçe) veya din (İslam) etkisi dilsel ve kültürel düzeyde kırılabilirdi.⁵³⁵

Bölgeyi kritik hale getiren bir diğer faktör ise, küresel ve bölgesel güçlerle sınırının olmasıdır. Rusya, Çin, İran ve Türkiye Orta Asya'yı coğrafyası ile ortak tarihsel ve dilsel bağlantılar aracılığıyla, ekonomik, politik ve kültürel ilişkiler kurmaktadır.⁵³⁶ Avrasya, her

⁵³² Erol Kurubaş, (2006), “SSCB Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, Sayı: 5, s. 119.

⁵³³ Batsaikhan ve Dabrowski, a.g.e., s. 3.

⁵³⁴ Immanuel Wallerstein, (2018), *Kaos ve Belirsizlik*, (Çev: Özlem Madi Şişman), İstanbul: Kopernik Kitap, s. 26.

⁵³⁵ Olivier Roy, (2000), *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, İstanbul: Metis Yayınları, ss. 8-9.

⁵³⁶ Uuriintuya Batsaikhan ve Marek Dabrowski, (2017), “Central Asia at 25”, *Bruegel*, s. 5.

daim jeopolitik rekabetin temel alanı olmuştur. Avrasya'nın siyasi arenadaki konumu günümüzde Türkiye'yi ciddi oran ilgilendirmektedir. "Avrasya Balkanları" olarak adlandırılan Türkiye, Orta Asya bölgesinde öne çıkan devletlerden birisidir. Jeopolitik öneminin dışında bu coğrafyayı kritik hale getiren diğer faktörler ise sahip olduğu yeraltı zenginlikleri ve enerji kaynaklarıdır.⁵³⁷ Türkiye'nin bölge üzerindeki önemine Orta Asya devletlerinin bağımsızlığını kazandığı yıllardan beri değinen Zbigniew Brzezinski'ye göre, İran ve Türkiye, Orta Asya ve Hazar bölgesinde etki oluşturmaya çalışmaktadırlar.⁵³⁸ Yine Brzezinski'ye göre, Türkiye ve İran'ın istikrarsız hale gelmesi Orta Asya bölgesini olumsuz etkileyecektir. Bu durumda iki ülkenin bölgede adına oynadıkları dengeleyici rol zayıflayacak, Orta Asya devletlerinin uluslararası topluluğa asimile olması zorlaşacaktır.⁵³⁹

Kemal Karpat'a göre, 1991 yılından sonra oluşan Orta Asya, 8. ve 9. yüzyıllarda İslam'ın bölgede yayılmasıyla, 16. yüzyılda Şiiğin önem kazanmasıyla ve 19. ve 20. yüzyıllarda Rus-Sovyet ve Çin işgalleriyle oluşan Orta Asya'dan farklı bir anlam ifade etmektedir. Orta Asya'daki yeni, sosyal, kültürel ve ekonomik güçler bölgenin eski tarihsel ve kültürel özelliklerini yeniden şekillendirerek çağdaş Orta Asya toplumunun kimliğini ve karakterini yaratmışlardır.⁵⁴⁰ Şüphesiz ki Orta Asya bölgesinin siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapılamasında Türkiye'nin çok ciddi bir payı vardır. Karpat'a göre, Orta Asya'nın bin yıllık tarihi ve kültürü birçok dağılma ve birleşme dönemleriyle yeni bir biçim ve içerik kazanmıştır. Ruslar, eski toplumun nihai çözülüşünü ekonomik, sosyal ve eğitsel politikalarla yapmıştır. Bu durum ise ayrılıkçı eğilimleri canlandırmıştır.⁵⁴¹ Bu dağılma ve birleşme dönemleri içerisinde Türklük ve İslam vurgusu daima belirleyici olmuştur. Rusların yarattığı çözülme ve ayrılıkçı eğilimlerin yansımaları, Türkiye'nin bölgeye dair politikalarında tarihsel ve kültürel bağlarından yararlanarak daha hassas ve planlı bir yaklaşım izlemesini zorunlu kılmıştır.

1.1. AK Parti Dönemi Öncesinde Türkiye-Orta Asya İlişkileri

Kurubaş'a göre, Sovyetler döneminde toplulukları mikro-etnilere ayırma ve bu kapsamda uluslar yaratma siyaseti, Türk toplulukların Rus/Sovyet hâkimiyetine karşı ortak direnç gösterme potansiyellerinin yok edilmesiyle ilgiliydi. Toplulukların Türklük ve

⁵³⁷ Külünk, *a.g.e.*, s. 117.

⁵³⁸ Zbigniew Brzezinski, (2005), *Büyük Satranç Tahtası*, (Çev: Yelda Türedi), İstanbul: İnkılap, ss.59-60.

⁵³⁹ Brzezinski, *a.g.e.*, s. 66.

⁵⁴⁰ Kemal Karpat, (2014), *Türkiye ve Orta Asya*, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 7.

⁵⁴¹ Karpat, *a.g.e.*, s. 20.

Müslümanlık ekseninde ortak değerler yaratarak birlikte hareket etmelerinin önüne geçilmiştir. Kısacası, Müslümanlık ya da Türklük kimliğinin ekseninde birleşmeleri engellenmiştir. Bunun yanında, bu kimliklerin yaşayacakları sınırlar öylesine stratejik bir şekilde oluşturulmuştu ki, istenildiği şekilde birbirlerine karşı kullanılabilmekte ya da yeni mikro-etniler ve uluslar yaratılabilmekteydi.⁵⁴²

Bağımsızlık öncesinde Orta Asya'nın Türk insanına uzak olmasından dolayı bilgilerin gerçekliği sorunlu olmuştur. Türk araştırmacıların SSCB'de yer alan eserlere ulaşması çok zordu ve dilsel farklılık büyük bir engeldi. Eserler Rusça ve yerel dillerde yazılmıştı. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde Türkiye'ye gelen Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan ve Akdes Nimet Kurat gibi Rusyalı Türk aydınlar ve bilim adamları öldükten sonra Orta Asya hakkındaki bilgilerimiz gerilemeye ve giderek bir efsaneleşmeye başladı.⁵⁴³ Sovyet dönemi bölge adeta dış dünyadan yalıtılmıştır. Orta Asya coğrafyası zihinlerde ve araştırmalarda kaybolmuştur. SSCB'nin tarih sahnesinden silinmesinin ardından bölgede bir değişim süreci başlamış, bölge devletleri, siyasi, kültürel ve ticari kısıtlamaları kırıp çoklu ilişkiler geliştirmeye çabalamışlardır. Soğuk Savaş dönemi boyunca kayıp coğrafya olan ve varlığı unutulmuş Orta Asya, SSCB'nin yıkılmasıyla yeniden görünürlük kazanmıştır.⁵⁴⁴

SSCB'nin dağılması sonrası Özal, Türkiye'nin büyük güç olması yolunda bağımsızlığını kazanan Türk devletlerini bir şans olarak görmüştür. ABD'nin bölgeyi İran etkisine bırakmak istememesi de bu düşünceyi desteklemiştir. Özal bu şansı, "Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar Müslüman ve yahut Türk topluluklar ile meskûn geniş bir saha önümüze açılmıştır" diyerek ifade etmiştir. Türkiye'nin, Sovyetlerden bağımsızlığını kazanan bütün devletleri tanıması Özal'a politikalarında daha rahat hareket etme şansı vermiştir. 30-31 Ekim 1992 tarihlerinde Türkiye'de toplanan beş Orta Asya Cumhuriyeti ile iş birliği antlaşması imzalanmıştır. Fakat bu zirvede Türkiye'nin önerdiği bildiri ve ekonomik belge ile sonuç bildirisi arasında hayal kırıklığı yaşanmıştır. 1993 yılının Nisan ayında Özal, Orta Asya devletleriyle ilişkileri hızlandırmak için içerisinde dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in, üst düzey yetkililerin ve birçok iş adamının yer aldığı 221 kişilik bir heyetle Orta Asya turuna çıkmıştır. 11 günlük gezide Türk Dünyasını canlandırmaya

⁵⁴² Kurubaş, "SSCB Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme", ss. 120-121.

⁵⁴³ Ahmet Kanlıdere, (2013), "Sovyet Dönemi ve Sonrasında Orta Asya", İçinde Ahmet Taşağıl, Muhammed Bilal Çelik, İlyas Kemaloğlu, İsmail Aka, Mehmet Alpargu vd (Edt.), *Orta Asya Türk Tarihi*, (4.baskı), ss. 192-213, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ss. 193-94.

⁵⁴⁴ Yılmaz ve Kılıçoğlu, a.g.e., ss. 147-148.

vurgu yapan Özal, siyasi konular yerine ticaret ve yatırım gibi ekonomik konulara ağırlık vermiştir.⁵⁴⁵ Özal, SSCB'nin dağılmasıyla gelen büyük fırsatı "Bizler, bu tarihi fırsatı en iyi şekilde değerlendirebilir, yanlışlar yapmazsak 20. yüzyıl Türklerin asrı olacaktır" şeklinde de ifade etmiştir. Bu düşünce dönemin muhalefetine de karşılık bulmuş, Başbakan Süleyman Demirel "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" ifadesiyle dönemin ruhunu vurgulamıştır.⁵⁴⁶

Özal'ın bölge devletlerine aktif yaklaşımı doğrultusunda Orta Asya devletleriyle siyasi ve ekonomik ilişkiler kurulmuştur. Fakat kardeş devletlerle olan ilişkilerin yarattığı yoğun coşku Türkiye'nin gerçekleştiremeyeceği vaatlerde bulunmasına yol açmıştır. Türkiye ile bağdaştırılan model ve köprü ülke rolleri başarılı olamamıştır. Türkiye'nin dolduracağına inanılan güç boşluğunu bölgedeki gerçek nüfuza sahip olan Rusya'nın yeniden dolduracağı iddia edilmeye başlanmıştır.⁵⁴⁷ Yeni dönemin standartları kapsamında Türkiye, bir kenar ülke, kıyı ülke ve uç ülke olmanın ötesinde bir merkez ülke, hatta dünya çapındaki ana ülkelerden birisi olduğu göstermiştir. Bu durum ise Avrupa ve ABD'nin Türkiye'ye bakışını değiştirmiştir.⁵⁴⁸

SSCB dağıldıktan sonraki ilk birkaç yılda Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri geliştirerek bölgedeki Türkçe konuşan devletlerin gayri resmi lideri olmayı hedeflemiştir. Orta Asya devletlerinde kültür merkezleri açılmış, bölgedeki öğrenciler eğitim için Türkiye'ye gelmiş, burs programları oluşturulmuş ve televizyon yayınlarını artırılmıştır. Fakat Türkiye'nin planlarının çoğu beklenenden uzak kalmıştır. Bu durum Orta Asya'ya yönelik siyaseti daha gerçekçi bir çizgiye koymuştur. Türk modeli bölgede bekleneni verememiş, Orta Asya'daki yöneticiler arasında karşılık bulamamıştır. Bölgedeki rejimler Türk modelinin sunduğu demokratik ve çoğulcu yapıdan ziyade otoriter rejimlere yönelmişlerdir. Radikal İslam grupları bölgedeki birçok liderin baskıcı iç politikalara yönelmesine yol açmıştır. Ayrıca Türk yetkililerin Orta Asya'ya yönelik benimsediği "ağabey" tavrı bekleneni verememiş, 70 yıl Sovyet baskısında yaşayan Orta Asyalı liderler bu yaklaşımı hoş karşılamamışlardır. Eş zamanlı olarak ise sosyal ve politik gerçekler zayıf kalmıştır. Türkiye'nin kendi iç sorunları ve ekonomik zorlukları bölgeye olan ilgi ve kaynağı kısıtlamıştır.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ Ali Balcı ve Elif Madakbaş Gülenler, (2018), "Turgut Özal Dış Politikası: Amerikan Düzeninde Yeniden Konumlanma ve Otonomi Arayışı", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 55, ss. 89-91.

⁵⁴⁶ Ali Balcı, 2021, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar* (4 b.), İstanbul: Alfa Yayınları, s. ss. 240-242.

⁵⁴⁷ Aras ve Fidan, a.g.e., s. 201.

⁵⁴⁸ Anıl Çeçen, (2015), *Türkiye ve Avrasyacılık Türkiye'nin Stratejik Arayışları*, (2. baskı), İstanbul: Doğu Kütüphanesi, s. 14.

⁵⁴⁹ Larrabee ve Lesser, a.g.e., ss. 100-101.

Oysaki bakıldığında, SSCB yıkıldıktan sonra Orta Asya ülkelerinde ve Türkiye’de büyük bir heyecan ve beklenti havası görülmekteydi. Bu süreçte Türkiye ile bölge arasındaki kültürel bağlar yeniden keşfedilmekte, iktisadi fırsatlar doğmakta, siyasi ve askeri birliktelik yeni bir Türk bloğu fikrini şekillendirmekteydi. Uzun yıllardır ilişkilerin zayıf olduğu Orta Asya devletleriyle yeniden ilişkiler kurmanın yankıları Türk kamuoyunda yer edinmişti. Avrupa kanadından uzaklaşmanın psikolojik sonucuyla Türkiye, bölgeye yönelik romantik bir tavır sergilemiştir. Aynı zamanda, Orta Asya devletleri ile hızlı ve güçlü bir şekilde başlayan ilişkiler, Türkiye’nin bölgesel bir güç olarak Batı nezdinde yeniden itibar kazanması noktasında da önemli olmuştur.⁵⁵⁰

Bu faktörler doğrultusunda Türkiye’nin değişen Orta Asya politikasını, 11 Eylül terör saldırıları da şekillendirmeye devam etmiştir. 11 Eylül olayları Orta Asya’daki siyasi yapıyı farklılaştırmış ve askeri alanda Türk diplomasisine fırsatlar sunmuştur. Bu süreçte Türkiye, Orta Asya devletlerine askeri yardımlar yapmış, bölgede ABD ile birlikte teröre karşı mücadele ederken siyasi nüfuzunu artırmak istemiştir. Yoğun tepkilere rağmen Afganistan’a asker gönderen Türk hükümeti, stratejik şekilde Orta Asya’daki çatışma sonrası siyaseti etkileme arzusunda olmuştur.⁵⁵¹

1.2. AK Parti Döneminde Türkiye-Orta Asya İlişkileri

Muhafazakâr demokrat kimliğiyle iktidara gelen AKP ile beraber Türk Dünyasına yönelik daha pragmatik ve gerçekleştirilebilir projeler ortaya atılmış, ekonomik ve kültürel alanlardaki ilişkiler derinleşme hedefiyle sürdürülmüştür.⁵⁵² James Hoobler’e göre, AK Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında gerçekleşen ittifak ile milliyetçi karakter ağırlık kazanmış, Kafkasya ve Orta Asya ile paylaşılan tarihi ve kültürel değerler ekseninde bölgeye köprü ve lider olma rolü vurgulanmıştır.⁵⁵³

Bu doğrultuda AK Parti hükümeti, aktif ve çoklu boyutlu bir dış politika yapısı benimsemiştir. AK Parti iktidarı ilk yıllarında daha çok AB’ye yönelik politikalara önem verse de Orta Asya bölgesini de ihmal etmemeye çalışmıştır. Bölge ülkeleri ile ekonomik ve kültürel

⁵⁵⁰ Gökırmak, a.g.e., ss. 8-9.

⁵⁵¹ Larrabee ve Lesser, a.g.e., s. 103.

⁵⁵² Amanov, a.g.e., ss. 63-77.

⁵⁵³ James Hoobler, (2020), “Turkey’s Relations with the Caucasus and Central Asia”, İçinde Stephen Flanagan, Stephen Larrabee, Anika Binnendijk, Katherine Costello, Shira Efron vd. (Edt.), *Turkey's Nationalist Course: Implications for the U.S.-Turkish Strategic Partnership and the U.S. Army*, (ss. 133-150), Santa Monica: RAND Corporation, ss. 135-138.

ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Erkan Avcı'ya göre. AK Parti'nin Orta Asya bölgesine yönelik politikalarını belirleyen temel ilkeler vardır. Bunlar: Orta Asya devletlerinin bağımsızlıklarının kuvvetlendirilmesi, bölge devletlerinin oluşum ve yapılanmalarının desteklenmesi, bu devletlerin politik ve iktisadi geçiş süreçlerinde istikrar ve huzura önem verilmesi, bölge ülkelerinde gerçekleştirilen reformların desteklenmesi ve egemen eşitlik ilkesi ve karşılıklı çıkar temelinde ilişkilerin güçlendirilmesidir.⁵⁵⁴

Efegil'e göre, siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal, enerji vb. alanlarda, ikili ve çok taraflı ilişkiler geliştirmek, sorunlara barışçıl yöntemlerle çözüm aramak, enerji sevkiyatı noktasında terminal olmak, bölgedeki ülkelerin devletleşme ve uluslaşma süreçlerine yardımda bulunmak, öteki ülkelerle ilişkiler kurmalarına yardım etmek AK Parti hükümetinin bölgeye yönelik temel stratejileridir.⁵⁵⁵

Türkiye'nin Orta Asya ülkelerine yönelik olan dış politika hamleleri AK Parti ile süreklilik kazanarak kurumsallaşmıştır. Bu durum, Türkiye ile Orta Asya bölgesi arasında yeni bir dönem başlatmıştır. Yaşar Sarı'ya göre yeni dönemi başlatan iki temel sebep vardır. Bunlar: Türkiye'de zayıf koalisyon hükümetlerinin yerine tek partiye dayanan, hedefleri belli olan ve parlamentoda politikaları adına karar çıkartabilecek yeterli sayıyı bulunduran bir iktidarın varlığı; 2001 ekonomik krizini ardından güçlenen, istikrarlı bir ekonomiye sahip, yeni pazarlar arayan bir Türkiye'nin olmasıdır.⁵⁵⁶ AK Parti iktidarında Türkiye, Orta Asya bölgesine güvenlik politikaları ve stratejik çıkarları nedeniyle de önem vermiştir. Geliştirilen siyasi diyalog ve kurumsal çoklu ilişkiler ile Türkiye, bölgede önemli bir arabulucu ve güvenilir bir ortak olmayı önemsemektedir.⁵⁵⁷ Bu doğrultuda Türkiye, bölge ülkelerin ekonomilerini serbest piyasa ekonomisine entegre etme, ulus ve devlet yapılarının şekillenmesi noktasında rol model olma, bölgenin küresel toplumla birleşmesine destek verme noktalarında rehberlik etmek istemiştir.⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Erkan Avcı, (2022), Türkiye'nin Orta Asya Politikalarının Dönemsel Analizi, *Bilge Strateji*, Cilt: 13, Sayı: 24, s. 224-225.

⁵⁵⁵ Efegil, "Ak Parti Hükümetinin Orta Asya Politikalarına Eleştirel Bir Bakış", ss. 358-359.

⁵⁵⁶ Yaşar Sarı, (2017), "Türkiye-Orta Asya İlişkilerinde Sınırlı İş birliği", İçinde Kemal İnâat, Ali Aslan ve Burhanettin Duran (Edt.), *AK Parti'nin 15 Yılı Dış Politika*, (s. 357-380). İstanbul: SETA. s. 358.

⁵⁵⁷ Mehmet Efe Caman, (2013), "Üçüncü on yılında Türkiye'nin Orta Asya Bölgesel Politikası: Sübjektif Algılardan Gerçeklere", İçinde Mustafa Demirtepe ve Güner Özkan (Edt.), *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik* (s. 175-223). Usak Yayınları. s. 186-187.

⁵⁵⁸ Ertan Efegil, (2016), "Ak Parti Hükümetinin Orta Asya Politikalarına Eleştirel Bir Bakış", *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, s. 356.

Orta Asya bölgesi ile olan ilişkilerde AK Parti, Batının anlayış ve çıkarlarının temsilcisi olarak hareket etmekten uzaklaştırmıştır. Bundan ziyade bölgeye yönelik AK Parti, rasyonel, ekonomi ve kültür odaklı, karşılıklı çıkarlara dayanan, ikili ve bölgesel kurumlar nezdinde bir politika yapısı benimsemiştir. Türkiye, Orta Asya ülkelerinin daima uluslararası ve bölgesel kuruluşlara üyeliğini desteklemiştir. Kazakistan'ın 2010'da AGİT dönem başkanlığını ve 2016'da da BMGK üyeliğini desteklemesi bu duruma örnektir. Türkiye, 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin'de düzenlenen ŞİÖ zirvesinde Orta Asya ülkelerinin desteği ile “diyalog ortağı” statüsünü kazanmıştır. Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya devletleri, ŞİÖ ve AEB gibi örgütlere Türkiye'nin katılmasıyla Rusya ve Çin'in yaptığı baskının azalacağını düşünmektedirler.⁵⁵⁹

Orta Asya bölgesi üzerinde rekabet eden ABD, Çin, Rusya, AB ve Hindistan gibi küresel güçler mevcuttur. Bunların haricinde Türkiye, İran, Pakistan ve İsrail gibi bölgesel güçler de bölge üzerinde etkin olmak istemektedir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye ilk başlarda, bölge ülkelerine yönelik Türk kimliği üzerinden politikalar geliştirmiş, fakat gücü ve imkânlarının ötesinde hedefler ve beklentiler edinmesi nedeniyle istediğini alamamıştır. İdeallerin gerçeklerin önüne geçmesi sonucu uygulamalar bekleneni verememiş, Türkiye bölge üzerinde arzuladığı etkiden yoksun kalmıştır.⁵⁶⁰ Bu durum AK Parti iktidarıyla beraber değişmiş, politikalar realist bir çerçeveye oturtularak kültürel bağlar kapsamında karşılıklı ekonomik faaliyetler yoğunlaştırılmıştır.

AK Parti iktidarında Türkiye'nin son dönemde savunma sanayinde gerçekleştirdiği atılım bölge ile olan ilişkilere heyecan getirmiştir. Türk SİHA'larının başarısı bu noktada önemli bir unsur olmuştur. Kırgızistan, ardından Kazakistan SİHA'lar için talepte bulunan devletler olmuştur. Esedullah Oğuz'a göre bu noktada, Orta Asya devletlerinin ihtiyaç duyduğu büyük güç rehberliği doğrultusunda Türkiye ciddi bir alternatif olmuştur.⁵⁶¹ Kazakistan ve Kırgızistan gibi Orta Asya ülkeleriyle ikili güvenlik ve savunma birliktelikleri gerçekleştirilmiş, Türkiye'de yüzlerce askeri personel eğitim görmüş ve Türkiye'nin birçok kolluk kuvveti eğitim çalışmalarına destek vermiştir. Eş zamanlı olarak Orta Asya'ya askeri satışlar belirli düzeyde sürmüştür. Örneğin Aselsan, ihracat alanında termal görüntüleme ve gece görüş cihazları da

⁵⁵⁹ Sarı, a.g.e., s. 360-361.

⁵⁶⁰ Mehmet Akif Okur, (2012), “‘Amerikan Dış Politikası ve Orta Asya: Dünya Düzeni Değişirken’”, İçinde Muhammet Savaş Kafkasyalı (Edt.), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya* (s. 247-266). Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. s. 38.

⁵⁶¹ Esedullah Oğuz. (2022, Aralık 31). Türkiye-Orta Asya ilişkileri nereye gidiyor? Ağustos 10, 2023 tarihinde Independent Türkçe: <https://www.indyturk.com/node/593831/d%C3%BCnyadan-sesler/t%C3%BCrkiye-orta-asya-ili%C5%9Fkileri-nereye-gidiyor> adresinden alındı

dâhil olmak üzere askeri teçhizatın ortak üretimi için Kazakistan Mühendislik ile 2013 yılında 44 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Kırgızistan'a 13 milyon dolarlık askeri yardımda bulunulmuştur. Orta Asya devletlerinin ordularıyla da iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Türkiye, Orta Asya güçlerinin tatbikat yaptığı altı adet NATO Barış için Ortaklık eğitim merkezlerinden birine ev sahipliği yapmaktadır.⁵⁶²

2. Türkiye-Orta Asya İlişkilerinin Fikri Arka Planı

Türkiye ile Orta Asya arasında uzun yıllara dayanan ilişkiler ağı, kültürel, dilsel, tarihsel, toplumsal, siyasal vb. birçok başlık ekseninde şekillenmiştir. Söz konusu çok boyutlu ilişkilerin arka planında düşünsel bir yapı mevcuttur. Türkiye ile Orta Asya arasındaki ideolojik birliktelik, fikri yaklaşımlar ile şekillenmiştir. Türkiye ve Orta Asya arasında uzun yıllara ve tarihsel süreçlere dayanan bu etkileşimin oluşmasında fikri arka planın etkisi büyüktür. Ortak yer, zaman, yaşanmışlıklar, deneyim ve tecrübeler bu arka planın şekillenmesine katkı sağlamıştır.

2.1. Türkçülük

Rusya'daki Tatarların ve Azerilerin etkisiyle Türkiye'de milliyetçilik doğmuştur. Rus işgalinde olan Tatarlar, Panslavizm de etkisiyle baskı ve ayrımcılık görmüşlerdir. Bu sebeple 19. yüzyılın sonlarında Tatarlar, kendi milliyetçiliklerini geliştirmeye çalışmışlardır. Yalnızlıklarını kırmak adına, Kafkasya, Orta Asya ve Osmanlı Devletindeki soydaşlarıyla temasa geçip birleşmeye gayret etmişlerdir. Gaspıralı bu noktada sembol isim olmuştur. Rusya'da yaşayan Müslümanların eğitim ve kültür devriminden geçmesini söyleyen Gaspıralı, devrim sürecinin sonunda Türkçülüğün yükseleceğini düşünmüştür. Süreçle eş zamanlı olarak Azerbaycan ve Osmanlı Devleti'ndeki Türk milliyetçiliği yükselmeye başlamıştır. İttihat Terakki'nin iktidarı almasıyla birlikte Ziya Gökalp partinin ideolojik önderi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise Türkçülük gelişmeye devam etmiştir. Ancak yeni kurulan Cumhuriyetle beraber Doğu değil Batı örnek alınmaya başlanınca Atatürk maceraperest ve sınırları aşan milliyetçiliği yasaklamıştır ve Sovyetler ile dostane ilişkiler kurmuştur. Atatürk'ün ölmesinin ardından Alman faşizminin de etkisiyle yeniden sınırları aşan Türk milliyetçiliği dirilmiş, 1922'de Orta Asya'da şehit edilen Enver Paşanın adı tekrar anılmaya

⁵⁶² Hoobler, a.g.e., s. 147.

başlanmıştır. Soğuk Savaşla beraber ABD, Türkçülük akımının destekçisi olmuş, fakat SSCB yıkılana kadar Türkçülük Orta Asya’da etkinlik kuramamıştır.⁵⁶³

Gaspıralı liderliğinde oluşan Tatar dini reformu ve “Ceditçilik” hareketi kapsamında milli ve siyasi bilinçlenme ortaya çıkmıştır. Basın ve yayındaki gelişmeler ve Türkiye ile kültürel ilişkilerin çoğalması Rusya Türkleri arasındaki milli ve siyasi bilinci kuvvetlendirmiştir. Rusya’daki Müslümanlar arasında Türklük duygusu artmıştır ve “Rusya Müslümanları” yerine “Rusya Türkleri” tanımı yaygınlaşmıştır. 1905 Devrimi sonucu oluşan özgürlük ortamında Rusya Türkleri, kültürel ve siyasal alanda faaliyetler göstermiştir. 1905 yılının ağustos ayında Türk aydınlar ilk kez toplanarak kongre gerçekleştirmiş ve “Rusya Müslümanları İttifakı” adında bir siyasi parti kurmaya karar vermişlerdir.⁵⁶⁴ Türkistan’daki Cedit hareketinde Osmanlı Devleti’nin fikrî ve siyasi izleri görülmektedir. Özellikle 1908 Jön Türk Devrimi’nin ardından başa gelen İttihat ve Terakki, Türkistan’daki gençlere önemli etkinlerde bulunmuştur. Ünlü Özbek şair ve yazarlar İstanbul’da Jön Türkler ile buluşmuşlardır ve yeni fikirler edinmişlerdir. Jön Türklerin Sultan Abdülhamid’e karşı verdikleri mücadeleden etkilenerek Hive ve Buhara’da benzer bir devrim yapmayı amaçlamışlardır ve döndükten sonra “Genç Buharalılar” adında gizli bir örgüt kurmuşlardır. Reform taraftarı gençler ise “Genç Hiveliler” adında bir örgüt kurmuşlardır. İstanbul, 1908-1914 yılları arasında Türk Dünyasının cazibe merkezi olmuştur. Rusya’daki Türklerin fikri eylemleri Kazan’da oluyor ve ardından Türkistan’a, Kazakistan’a ve Doğu Türkistan’a yayılıyordu. Fakat I. Dünya Savaşı’nın ardından İstanbul, Türk Dünyası üzerindeki etkisini hızla kaybetmiştir. Kurulan Sovyet yönetimiyle beraber Türkçülük olumsuz etkilenmiştir.⁵⁶⁵

Türkçülüğü kuvvetlendiren olaylardan birisi de “Basmacı Hareketi”dir. Ruslar tarafından verilen bu isim eşkıyalık anlamına gelmekle beraber, Türkistan’a yönelik Kızıl Ordu’nun saldırıları ve zulmü sonucu oluşan isyan hareketini nitelemiştir. İsim daha sonra yaygınlaşarak hareketin taraftar kitlesi tarafından da benimsenmiştir. Hareket, Özbek, Tacik, Kırgız ve Türkmen gruplardan taraftar toplamıştır. Kızıl Ordu’nun Hokand’da yaptığı kuşatma ve cinayetler ve Hive ile Buhara’daki ilhakının ardından hareket doğmuştur. Enver Paşa 1921 yılında Türkistan’a gelerek hareketi örgütlemeye çalışmıştır ve Doğu Buhara’da mücadele

⁵⁶³ Mehmet Hasgüler ve Mehmet Bülent Uludağ, (2009), ““Üçüncü Dünya” Yolunda Rusya ve Orta Asya” *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, ss. 52-53.

⁵⁶⁴ Ahmet Kanlıdere, (2013), “Rusya Türklerin Fikir Hareketleri”, İçinde Ahmet Taşağıl, Muhammed Bilal Çelik, İlyas Kemaloğlu, İsmail Aka, M. Alpargu vd. (Edt.), *Orta Asya Türk Tarihi*, (ss. 168-190), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ss. 174-175.

⁵⁶⁵ Kanlıdere, “Rusya Türklerin Fikir Hareketleri”, s. 185.

vermiştir. Enver Paşa, mücadeleler esnasında Belcuvân'da Rus güçleri tarafından şehit edilmiştir.⁵⁶⁶

Davutoğlu'na göre, Türkçülük 19. yüzyılının sonlarında canlanmıştır. İttihat ve Terakki'nin politikaları ve Enver Paşa'nın idealizmi ile Türkçülük siyasi bir yapıya bürünmüştür. Türkçülük, Almanya ve İtalya'nın politikalarının yarattığı uluslararası konjonktüre, Arnavut ve Arap unsurların eylemlerine ve Müslüman unsurların devletten kopuşuna bir tepkidir. Türkçülük, eş zamanlı olarak uluslararası arenada sahip olunan konum ile iç siyasi yapı arasında bir uyum yaratmaya çalışmıştır. Rus Devriminin yarattığı uluslararası yapı doğrultusunda, Balkanlar kaynaklı milliyetçilik eylemlerine, Orta Asya kaynaklı Turancılık eklenmiştir. Bu durum yakın tarihimizin ana akımlarından birisinin temel yapısını oluşturmaya başlamıştır.⁵⁶⁷

Shatlyk Amanov'a göre, bu süreç dini kimlik yerine milli kimliğin yerleştirildiği bir süreçtir. Panslavizm etkisinde, Tatar ve Azeri milliyetçilerinin çabalarıyla geniş bir bölgede karşılık bulan ve Balkan savaşlarının ardından Jön Türkler tarafından kısmen benimsenen Türkçülük, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla beraber Türkiye'de Türk milliyetçiliğine dönüşmüştür. Türkçülük, I. ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde Alman etkisi, Soğuk Savaş döneminde ise ABD desteğiyle gelişmiştir fakat hiçbir dönem ortaya çıktığı ülkede dominant güç olamamıştır.⁵⁶⁸

Olivier Roy'a göre, 19. yüzyılda Rusya-İngiltere mücadelesi Hindistan yolunu kesmiştir ve Orta Asya Hristiyan Rusya ile Şii İran arasında sıkışmıştır. Bu durumda bölgenin seçkinleri Pantürkizm'i hem İslam kimliğini ve hem de siyasal-toplumsal bir reform arayışını içeren yeni bir araç olarak görmüşlerdir. Yine Roy'a göre, 1908 Jön Türk Devriminin ardından Türkçüler Pantürkizm'i dinsel boyuttan çıkararak etnik ve ırksal bir anlamda ele almaya başlamıştır. Rusya Müslümanları çerçevesinde ortak anlayışa sahip olan Pantürkizm ve Panislamizm kavramları Türkiye'de farklılaşmaya başlamıştır: Gökalp, etnik ve dilsel temelli Türkçülüğe öncülük etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda İngiliz destekli Arap milliyetçiliğinin doğmasıyla, Jön Türkler'in mirasçıları giderek Osmanlılıktan Türkçülüğe kaymıştır. Bu durum Ortadoğu'da Türkçülük

⁵⁶⁶ Kanlıdere, “Sovyet Dönemi ve Sonrasında Orta Asya”, ss. 197-198.

⁵⁶⁷ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 88.

⁵⁶⁸ Amanov, *a.g.e.*, ss. 61-62.

ile İslam'ı birbirinden ayırmıştır. Jön Türkler'in ardından yaşanan kayma, laik ve milliyetçi politika ile beraber Halifeliğin kaldırılmasına kadar gitmiştir.⁵⁶⁹

Akçura'ya göre, Türkçülüğün menfaati, Osmanlı'nın ve İslam'ın menfaatleri ile tamamen uyumlu değildir. Çünkü Türkçülük, İslam birlikteliğini Türk ve Türk olmayan şeklinde bölerek zayıflatabilir. Bunun sonucunda ise, Osmanlı halkının Müslümanları arasına da nifak tohumları serpilir ve devlet güçsüzleşir.⁵⁷⁰ Akçura, Türk birliğinin faydalarından bahsederken ise, Osmanlı ülkelerindeki Türklerin ırki bağlar ile birleşmesinin dini bağlar ile birleşmesinden daha sıkı olacağını vurgular. Özünde Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş Müslüman unsurların daha fazla Türklüğü özümseyeceğini ve hiç özümsememiş unsurların da Türkleşebileceğini dile getirmiştir. Akçura, esas büyük faydayı, dilleri, ırkları, adetleri ve dinleri bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmı ile Avrupa'nın doğusuna yayılmış Türklerin birleşmesi ve bu şekilde öteki büyük milletler arasında varlığını koruması olarak görmüştür. Bu şekilde büyük bir siyasi milliyet teşkil edileceğini ve bu büyük toplumun, Türk toplumları içerisinde en kuvvetli ve medeni olacağını düşünmüştür. Bu toplumun yaratılmasında ise Osmanlı Devleti'ne önemli bir rol vermiştir.⁵⁷¹ Yine Akçura'ya göre, dünyadaki en kudretli düşünceler din ve milliyettir. Akçura, İslam'ın Araplar tarafından değil bizzat Türklerin katkılarıyla oluştuğunu savunmuştur. Akçura, Rus kültürünün oluşmasında da Türklere büyük bir pay atfetmiştir.⁵⁷²

Fırat Purtaş'a göre, Rus aydın ve siyasetçiler, Türkiye'nin Türk devletleriyle olan münasebetlerini Türkçülük ve Turancılık olarak algılamaya yatkındır. Bu durum ise Rusya'yı zayıflatmaya ve parçalamaya yönelik bir hareket olarak görülmüş, SSCB'nin yıkılması sonucunda Rusya'da yeni kurulan federal yapı içerisindeki Türk halklarının egemenlik istekleri Rus elitinde yeni bir Pantürkizm korkusu yaratmıştır. Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası söylemi, TÜRKSOY, Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gibi örgütler ve yoğunlaşan Türk devletleri arasındaki temas Türkçülük iddialarını kuvvetlendirmiştir.⁵⁷³

2.2. Turancılık

⁵⁶⁹ Roy, *a.g.e.*, ss. 38 ve 73.

⁵⁷⁰ Yusuf Akçura, (2019), *Üç Tarz-ı Siyaset*, Bilgehan Atsız Gökdağ (Edt.), Ankara: Akçağ Yayın, s. 86.

⁵⁷¹ Akçura, *a.g.e.*, ss. 96 ve 98.

⁵⁷² Yusuf Akçura, (2018), *Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, (6. baskı), İstanbul, İlgi kültür Sanat Yayıncılık, ss. 15-17.

⁵⁷³ Fırat Purtaş, (2022), “Krizleri Fırsata Dönüştüren İş Birliği Türk Devletleri Teşkilatı”, İstanbul: SETA, s. 19.

Turancılık kavramının Türkiye’de net bir evveliyatı yoktur. 20. yüzyıl başlarında Türkçüler, bütün Türkleri tek bir çatıda birleştirmek için etnik zemine dayanan Turan kavramını kullanmıştır.⁵⁷⁴ Bilimsel araştırmalara göre, ilk olarak “Avesta” metinlerinde Turan kavramına rastlanmıştır. Avesta’daki İranlılar, “Tura” kelimesiyle mücadele ettikleri göçebe toplulukları vurgulamışlardır.⁵⁷⁵ Turan, Farsça kökenli bir kelimedir ve başlarda İranlılar, İran’ın kuzeydoğusundaki bölgeyi ifade etmek için kullanmışlardır. Sonrasında ise Ural-Altay ve Fin-Macar halklarından oluşan Turan toplumları anavatanlarını tanımlamak için kullanmıştır. Siyasal ve ideolojik bir terim olan Turancılık, söz konusu halkların birliğini ifade etmektedir. Kavram, 19. yüzyılın ikinci yarısında “uzak anayurt düşüncesi” anlamında, Pancermenizm ve Panslavizme tepki olarak Macaristan’da ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 19. yüzyılın ikinci döneminden itibaren Macar bilim adamları Türkoloji çalışmalarında Türklerle akrabalık tezleri ortaya atmıştır. Kavram Osmanlı Devleti’nde ilk olarak 1786 yılında Ruslara karşı ittifak adına Buhara hükümdarına yollanan mektupta geçmiştir. Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın ikinci yarısında yükselen Turancılık, Türkçülük hareketinin bir sonucu olan Pantürkizm ile eş anlamlı görülmüştür. Panslavizm’e karşı bir tepki olan Pantürkizm’in doğmasında Hüseyinzâde Ali (Turan) ve Akçura gibi Rusya’daki Türk aydınlar etkili olmuştur. Ancak, Turancılık düşüncesinin tarihsel bilinçle harmanlanmış şekli Gökalp sayesinde olmuştur. “Vatan ne Türkiye’dir Türkler’e ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir Turan” şiiri Turancılık ideolojisi kapsamında sembolleşmiştir. Bu görüş, Balkan mağlubiyetinin arkasından mistik ve romantik bir atmosfer çerçevesinde yayılmıştır. Gökalp, Turanı Türklerin öz vatanı ve Türkçe’nin konuşulduğu tüm ülkelerin birlikteliği olarak görmektedir ve siyasi Turanın gerçekleşmesinin uzak bir istikbale bağlı olduğunu söylemektedir. Bakıldığında Macaristan’daki Turancılık ile Osmanlı’daki Turancılığın farkı, Osmanlı’daki Türkçülerin Turanı Türk toplumları, hatta Müslüman toplumlarla sınırlandırmasıdır.⁵⁷⁶

Öte yandan Macarlar, Turancılığı Almanlar ve Slavlar arasındaki çatışmada yok olmamak adına siyasi müttefik arayışının sonucunda bir tez olarak ortaya koyarken; Osmanlı, kaybedilme noktasındaki toprakları elde tutmak için Turancılığı bir kurtuluş yolu olarak düşünmüştür. Ayrıca Turancılık, Rusya Türkleri tarafından Rus asimilasyonuna karşı

⁵⁷⁴ Külünk, *a.g.e.*, s. 168.

⁵⁷⁵ Vilademir Minorsky, (2001), *Turan*, İ.A M.E.B, Cilt 12/2, (ss. 107-113), İstanbul: M.E.B, s. 107.

⁵⁷⁶ Yusuf Sarıay, (2012), “Turan”, Cilt: 41, *TDV İslam Ansiklopedisi*, ss. 407-408, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/41/C41013460.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2023.

geliştirilen bir savunma mekanizmasıdır. Aynı zamanda Turancılık, Türkçülük düşüncesinin toplum çerçevesinde yayılması ve kabul görmesinde bir araç olmuştur.⁵⁷⁷

Bunun yanı sıra kadim dönemlerde Doğu Slav boyları, çağdaş Rusya'nın elinde bulundurduğu geniş toprakların yalnızca küçük bir kısmında yer almaktaydı. Slavlar en başlarda Batı kısmında, Baltık Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan nehir havzalarının sadece çok küçük bir bölümünde meskûn idiler. Çağdaş Rusya'nın geri kalan alanlarında ise “Turani” ya da “Ural-Altay” isimlerinde birleşmiş kavimler vardı. Turani boylar, söz konusu coğrafyanın tarihsel başlangıcında Doğu Slav Rus topluluklarından daha önemli rol oynamışlardır. Moğol öncesi dönemde yalnızca Avrupa Rusya'sı sınırları içerisinde yer alan Turani devletler, Rus knezliklerinden daha önemliydi. Hatta bu noktada Trubetskoy, Rusların Doğu'ya yayılması ile birçok Turani kavmin Ruslaşmasını bağdaştırmaktadır ve Rusların Turanilerle beraber yaşamasını bütün Rus tarihinin ortak teması olarak görmektedir.⁵⁷⁸ Yine bu doğrultuda bakıldığında zaman Orta Asya bölgesinin yerli halkları Turan halklarıdır ve bu halkların en büyüğü Türk'tür. Bu bölge, tarihsel ve kültürel anlamda kapsayıcılığı ve üst kimliği simgeleyen Türkistan adıyla anılmıştır. Bu tanım, bölge üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen sömürgeci ülkelerce egemenliklerine karşı direnç gösteren Türk dilli halkları simgeleyen birleştirici bir unsurdur.⁵⁷⁹

Sovyet rejiminin ilk senesinde kuvvet yerel düzeyde Tatar komünistlerin elindeydi. Bu grup önceden Ceditçilerin yanında olup devrimin ardından Bolşeviklerin yanına geçmiştir. Ancak Tatar komünistler geçmişinden tamamen kopamamışlardır. Tatar milli komünizminin önderi Mir Said Sultan Galiyev, Komünist Partisi içerisinde en üst rütbeye gelen Müslüman temsilciydi. Galiyev ve dostları, sömürge baskısından dolayı tüm proleterleri ve Müslümanları bir millet olarak görmekteydiler ve İslam'ın ezilen halkların dini olduğunu düşünmekteydiler. Milli komünistler, Marksizm İslam'ın bazı ortak ilkelerinin olduğunu da dile getirmekteydiler. Müslümanların esas zaafını siyasi ve iktisadi boyuttaki gerilikte görmekteydiler. Bu geriliği ise din karşıtı propagandayla değil, Müslümanları siyasi, iktisadi ve kültürel kurumların başına getirmekle aşmayı düşünmekteydiler. Müslüman topluluk özgün bir komünist hareket içerisinde mücadele etmeliydi. Galiyev, 1923 yılında burjuva milliyetçiliği ile itham edilip tutuklandı. 1928 yılındaki ikinci tutuklanması ve partiden ihraç edilmesi arasındaki dönemde

⁵⁷⁷ Hasan Hüseyin Gök ve Ali Pulat (2022), “1973-1975 Yılları Arası Turancılık ve Dış Türkler Konusunun Türk Şiirine Yansıması: Ötüken Dergisi Örneği”, *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 80.

⁵⁷⁸ Trubetskoy, *a.g.e.*, s. 57-58.

⁵⁷⁹ Yılmaz ve Kılıçoğlu, *a.g.e.*, s. 144.

Galiyev, faaliyetlerini gizlice yürüterek milliyetçi komünistleri örgütledi. Galiyev, Orta Asya, Dağıstan, Azerbaycan, Kuzey Kafkasya ve Türkistan'dan oluşan bağımsız bir Turan devleti kurulmasını öngörmekteydi. Fakat bunu tehdit olarak gören Moskova, Galiyev ve öteki Tatar milli komünistlerini yok etti.⁵⁸⁰

Turancılığın üç aşamada gerçekleşmesi öngörülmüştür. İlk aşama, bağımsızlığın kazanılmasıdır ve Kurtuluş Savaşı ile olmuştur. İkinci aşama, özellikle Rusya ve ÇHC hâkimiyetinde asimilasyon ve soykırıma uğrayan esir Türklerin kurtarılmasıdır ve bu aşama henüz tamamlanmamıştır. Son aşama zaferdir. Bu aşamada birliğini tamamlayan Türk devleti, topraklarını genişleterek dünyaya hâkim olacaktır.⁵⁸¹ Hüseyin Nihal Atsız, Türklerin geçmişte ve dönem içerisinde yaşadığı bütün toprakları Turan yurdu olarak görmektedir. Atsız'a göre, Türk milletini her alanda yüceltmek Türkçülüğün amacıdır. Turancılık ise, Türkçülüğün siyasi amacıdır ve dünyadaki tüm Türkleri tek çatı altında toplamayı arzular.⁵⁸² Atsız, Enver Paşa'nın Kafkas Cephesindeki başarısızlığından dolayı Turancılığın bir macera olarak görülmemesi gerektiğini söylemiştir. Atsız, Enver Paşayı saf bir Turancı olarak görmezken, İttihatçıların hem Turancı hem de İslamcı olduğunu dile getirmiştir. Atsız, Turancılığı sadece Türklerin kültürel birlikteliği değil, aynı zamanda siyasi birlikteliği olarak da görmektedir.⁵⁸³

Bu birliktelik düşüncesinden dolayı Rus siyasi kesiminin Turani unsurlar ve Turancılığa karşı olan tehditkâr bakış açısı halen sürmektedir. Bu duruma örnek olarak, Yahudi asıllı Rus siyasetçi Vladimir Jirinovski'nin söylediği sözler verilebilir. Türkiye'nin bir Türk hâkimiyeti yaratarak dünyaya hükmetme hayalinde olduğunu söyleyen Jirinovski, Türkiye'nin Türki Cumhuriyetleri Rusya'dan kopararak Turan Birliği yaratmak hedefinde olduğunu dile getirmiştir.⁵⁸⁴ Rusların bu endişesiyle paralel olarak Atsız'ın 1986 tarihli makalesindeki, “Turancılık şüphesiz Moskoflara ve Çinlilere göre bir hainliktir. Çünkü onların imparatorluklarını yıkacak bir kasırgadır” sözleri dikkat çekicidir.⁵⁸⁵

2.3. Avrasyacılık

⁵⁸⁰ Kanlıdere, “Sovyet Dönemi ve Sonrasında Orta Asya”, s. 199.

⁵⁸¹ Gök ve Pulat, a.g.e., s. 85.

⁵⁸² Gök ve Pulat, a.g.e., s. 81.

⁵⁸³ Yücel Namal, (2022), “Hüseyin Nihal Atsız'ın Turancılık Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 42.

⁵⁸⁴ SDE, (23 Ağustos 2020), *Rus Siyasetçiden Çok Konuşulacak Sözler: "Türkiye'nin Planı Bu"*, <https://www.sde.org.tr/asya/rus-siyasetciden-cok-konusulacak-sozler-turkiyenin-planı-bu-haberi-18078>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2023.

⁵⁸⁵ Hüseyin Nihal Atsız, (24 Haziran 1986), “Turancılık ve Faruk Güventürk”, <https://huseyinnihalatsiz.com/makale/turancilik-ve-faruk-guventurk/>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2023.

Avrasya, Avrupa ile Asya'nın birleşim alanı, Asya'nın Avrupa'ya açılan batı yakası ile Avrupa'nın Asya'ya açılan doğu bölgesinin kesişim noktasıdır. Batı sınırları Viyana'dan başlamaktadır. Merkez bölgesi Anadolu'nun haricinde Karadeniz, Ukrayna, Moldova, Güney Rusya'yı içermektedir. Avrasya'nın doğu yakası Çin Seddi'ne uzanmaktadır. Alman coğrafyacı Aleksander Gumboldt Avrasyacılık terimini ilk kez kullanan kişidir. Avrupa'nın tarih sahnesindeki merkezci yapısını reddeden Avrasyacılık akımı, Batı'nın oluşturduğu evrensel değerlere dayalı genel kabul görmüş medeniyet yaklaşımını da kabul etmemektedir.⁵⁸⁶

Avrasyacılık fikri son yüzyılda Türk fikir adamlarınca dile getirilmiş ve Türk milletinin kurtuluşu olarak görülmüştür. Akçura'da bu fikri dile getiren düşünürlerden birisi olarak Avrupa ve Çin'in sömürsünden kurtulmak adına Rus ve Türk halklarının birlikteliğini savunmuştur. Fakat Türk Avrasyacılığının temel ilke ve kavramlar yönünden gelişmemiş olması, yeterli bir alternatif açılım, ideoloji ya da strateji oluşturacak düzeyde değildir. Özellikle 1991 yılından sonra ulusalcı sol kesimler ve milliyetçiler tarafından sıkça dillendirilen Avrasyacılık kavramı herhangi yeni bir ideoloji, coğrafi tasvir, tarihsel felsefe, sosyo-ekonomik yaklaşım veya siyasi bir sistem geliştirememiştir.⁵⁸⁷

Galip Dalay'a göre, Avrasyacılık düşüncesinin ilk aşaması 1990'ların başıyla oluşmuş, Rusya karşıtı ve Batı yanlısı bir yaklaşım içermiştir. İkinci aşamada ise Avrasyacılık düşüncesi, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin jeopolitik gerçeklik arayışı doğrultusunda şekillenmiştir ve eski Dışişleri Bakanı Cem'in yoğun etkileri olmuştur. Üçüncü ve bugün ki aşaması ise 2000'lerin başında oluşmaya başlamıştır ve Batı karşıtı düşüncenin güçlü unsurlarını taşımaktadır. Bu durumda ilk iki aşama jeopolitik, üçüncü aşama ise ideolojiktir.⁵⁸⁸

Söz konusu Batı karşıtlığı düşüncesi doğrultusu bazı düşünürler Türk dış politikası ekseninde Avrasyacılığı sapma olarak adlandırmaktadır. Bazı düşünürler ise bu akımı sapma olarak değil Avrasya bölgesi ile bütünleşme olarak görmekte, Türkiye'nin bu doğrultudaki temel sorunları adına bir çözüm yolu olarak değerlendirmektedir. Avrasya'nın gelişmiş

⁵⁸⁶ Selim Kurt, (2019), "Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri", *Güvenlik Stratejileri*, Cilt: 15, Sayı: 31, s. 428 ve 430.

⁵⁸⁷ Reha Yılmaz, (2013), "Türk Avrasyası ve Avrasyacılığı Üzerine", *Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, s. 2-3.

⁵⁸⁸ Galip Dalay, (21 Aralık 2021), "Türkiye'nin Jeopolitik ve İdeolojik Avrasyacılığı", *Perspektif*, <https://www.perspektif.online/turkiyenin-jeopolitik-ve-ideolojik-avrasyaciligi/>, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2023

devletleri ile iş birliği yapmak bu sorunların çözümü için temel olarak görülmektedir. Batı ile çeşitli boyutlarda sorunlar patlak verdikçe Avrasyacılık fikri güçlenmektedir.⁵⁸⁹

Türkiye adına Avrasyacılık düşüncesi, küresel aktörler nezdinde Rusya ve Çin, etnik ve kültürel bağlar nezdinde Türk cumhuriyetleri etrafında şekillenmektedir. Bundan dolayı ŞİÖ önem arz etmektedir. Ancak Türkiye'nin kuruluşundan itibaren Batı ile olan sıkı bağları Avrasyacılık düşüncesine yönelik tartışmalar yaratmaktadır. 2012 yılında Başbakanlık yapan Erdoğan, Türkiye'nin AB yerine ŞİÖ'ye üye olmasından bahsetmiş, Avrasyacılık Türk dış politikasında yüksek bir sesle gündeme gelmiştir. Gökhan Telatar'a göre, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın aralıklarla ŞİÖ üyeliğini dile getirmesi, Türkiye-Rusya arasında çeşitli alanlarda ilişkilerin gelişmesi ve bütün bunların Batı ile sorunların olduğu bir dönemde yaşanması Türkiye'nin Batı'dan Avrasya'ya doğru kaydığı söylemlerini ortaya çıkarmıştır. Telatar'a göre, Türkiye'nin Avrasyacılık politikası, Batı'dan elde edemediği beklentileri karşılamak ve kendi demokrasisini olumsuz etkileyen Batı'nın güvenlik parametrelerini dengelemek niyetinden oluşmaktadır. Türkiye bunun içinde ise farklı bir alternatif olarak Avrasya'nın potansiyelinden yararlanmak istemektedir. Bu yönelimin önemli bir unsurunu da ekonomik boyut olarak değerlendirmektedir.⁵⁹⁰

Bu bağlamda, ekonomi, güvenlik, enerji gibi başlıklardan ve gelişen siyasal ve toplumsal ilişkilerden dolayı Avrasyacılık kavramı, Orta Asya devletlerinin bağımsızlığını kazanmasıyla net bir şekilde gündeme gelmiş, Ak Parti iktidarı döneminde de söz konusu nedenlerden dolayı aralıklarla gündeme gelmiştir. Batı ile yaşanan gerilimler, AB üyelik sürecine krizleri, ABD ile yaşanan PYD/YPG ve F-35 sorunu, Suriye krizi, IŞİD tehdidi, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları Ak Parti dış politikasında Avrasyacılığı tetikleyen faktörlerdir. Bu doğrultuda ise Avrasyacılık düşüncesinin geleceğinin şekillenmesinde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya halklarının paylaştığı ortak kültürel özellikler önemlidir. Reha Yılmaz'a göre, "Adriyatik'ten Çin Seddi"ne uzanan bölgede aktif politikalar uygulamak Türk Dış Politikasındaki Türk Avrasyacılığının temelini oluşturmaktadır. Fakat bu durumun teorik çerçevesi çizilmelidir. Aksi takdirde Avrasyacılık anlayışı Türk dış politikasında olumsuz etkiler yaratarak politik anlamda bir prestij kaybına neden olabilir.⁵⁹¹

⁵⁸⁹ Celil Uğur Özgöker ve Erdoğan Mert, (2021), "Türk Dış Politikasındaki Başlıca Sorunlara Bir Çözüm Yolu Olarak Avrasyacılık", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 12, s. 4

⁵⁹⁰ Gökhan Telatar, (2019), "Türk Dış Politikasında Avrasya Seçeneğinin Yükselişi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3, s. 352 ve 359.

⁵⁹¹ Reha Yılmaz, (2013), "Türk Avrasyası ve Avrasyacılığı Üzerine", *TASAM*, s. 1-2.

Mehmet Oğuzhan Tulun ve Teoman Ertuğrul Tulun’a göre, Türk Avrasyacılığı içerisinde emperyalizm bulundurmamaktadır. Türk Avrasyacılığı, Türkiye adına stratejik otonomiye merkezi bir önem vermektedir. Oğuzhan Tulun ve Ertuğrul Tulun, dış ilişkiler ve ticari ilişkiler ekseninde Avrasyacılığı ele aldıklarında Batı karşıtı bir tutumu faydasız görmektedirler. Oğuzhan Tulun ve Ertuğrul Tulun’a göre, Türkiye, hem Batı ile olan kurumsallaşmış ilişkilerine önem vermeli hem de Doğusu ile ilişkilerinin potansiyelini göz önünde bulundurmalıdır. Oğuzhan Tulun ve Ertuğrul Tulun bu durumu “Yapıcı Avrasyacılık” olarak adlandırmaktadırlar. Yapıcı Avrasyacılığı ise, Türkiye’nin coğrafi, kültürel ve siyasi açıdan doğası ve önemli konumu ekseninde tanımlamaktadırlar.⁵⁹²

2.4. Batıcılık

Genel hatlarıyla Türkiye’nin dış politikası ve küresel ilişkileri Batı odaklı olmuştur. Tanzimat dönemine kadar dayanan Batıcılık, şekil değiştirerek fakat devam edegelen bir şekilde varlığını korumuştur. Tarih içerisinde Batıcılık yönelimi, hayatın hemen her alanında etkili ve belirleyici bir düşünce olmuştur ve Osmanlı’nın son dönemlerinden beri dış politikada kendisine yer edinmiştir. Batıcılık politikası, Cumhuriyetin kurulmasıyla kapsamını genişletmiş, devletin kalkınma planlarının temel ideolojisi olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber sosyal, hukuki, iktisadi yapı dâhil sistem Batıcılık kapsamında yapılandırılmaya çalışılmıştır.⁵⁹³

Oran’a göre, Türk dış politikası bağımsızlığından beri iki temel nitelik olarak Batıcılık ve Statükoculuğa sahiptir. Oran’a göre Batıcılık, Alt yapıda kapitalizm ve üst yapıda laik ve demokratik yaşamdır. Yine Oran’a göre Batıcılığın; tarihsel, sosyo-ekonomik, aydınlar ve önder olmak üzere dört boyutu vardır.⁵⁹⁴ Tanım olarak Batıcılık, modern bir toplum, özgürlükçü esaslara dayalı bir devlet ve sosyal düzen kurmaktır. Dış politikada ise Batıcılık, uluslararası alanda Batı eksenli oluşumlar içerisinde yer alan politik bir yönelimdir. Soğuk Savaş dönemi de dahil olmak üzere Türk dış politikasında Statükoculuk ve Batıcılık devam etmiştir. Siyasi

⁵⁹² Mehmet Oğuzhan Tulun ve Teoman Ertuğrul Tulun, (2022), “Türkiye’nin Çıkarları ve Yapıcı Avrasyacılık”, *AVİM*, s. 1-2.

⁵⁹³ Orhan Battır, (2017), “Türk Dış Politikasının 2002 Sonrası Evrimi ve AB ile İlişkiler”, *International Journal of Academic Value Studies*, Cilt: 3, Sayı: 12, s. 81.

⁵⁹⁴ Baskın Oran, (1996), “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, s. 353.

kargaşa dönemlerinde bile bu yapısını sürdüren Türk dış politikası, Avrasyacı ve İslamcı dış politika beklentilerinin karşısında uygulama ve ilkeler bakımından sürekliliğini korumuştur.⁵⁹⁵

Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasında Yeni Osmanlılık olarak adlandırılan Osmanlı mirası coğrafyada yeniden nüfuz kurma düşüncesi, Batı ile ilişkilerin yanına güçlü bir Türklük vurgusu eklemeyi ve Türkiye'yi Müslüman coğrafyanın lideri yapmayı hedeflemiştir.⁵⁹⁶ Bu politika doğrultusunda Batıcılık düşüncesi varlığını korumuş, Batı'nın desteği ve Batıcılık düşüncesinin varlığıyla Orta Asya coğrafyasına yönelik politikalar izlenmeye başlamıştır. Bu siyasetin en net örneği ise Özal döneminde görülmüştür.

Özal'ın dış politikası iki temel parametre ekseninde şekillenmiştir. Bunlar: 1960'lardan 1980'lere kadar ABD ile yaşanan krizlerin maliyetini ortadan kaldırmak ve Türkiye'yi ABD düzeninde aktif bir bölgesel güç yaparak sistem içerisinde nüfuzunu artırmaktır. Özal, bu amaçlarını gerçekleştirmek için ABD düzeninde Türk dış politikasını tekrar kurgulamış ve Türkiye'nin konumunu güçlendirmek adına bölgesel ve uluslararası durumlar doğrultusunda gelişen fırsatları pazarlık unsuru olarak kullanmıştır. Bu noktada Özel, SSCB'den ayrılan ülkelerle kurulacak ilişkileri Türkiye'nin nüfuzunu artıracak bir hamle olarak görmüştür.⁵⁹⁷ Bu hamleler gerçekleştirilirken ise Batıcılık ekseninden kopulmamıştır.

Özal, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsız olan Türk devletlerini, Türkiye'nin büyük güç olması doğrultusunda bir şans olarak görmüştür. Özal bu şansı, "Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar Müslüman ve yahut Türk topluluklar ile meskûn geniş bir saha önümüze açılmıştır" diyerek ifade etmiştir. Türkiye, 16 Aralık 1991'de SSCB'den ayrılan bütün devletleri tanımıştır ve bu durum Özal'ın politikalar noktasında daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. 30-31 Ekim 1992 tarihlerinde Türkiye'de toplanan beş Orta Asya Cumhuriyeti ile iş birliği antlaşması imzalanmıştır. Fakat bu zirvede Türkiye'nin önerdiği bildiri ve ekonomik belge ile sonuç bildirisi arasında hayal kırıklığı yaşanmıştır. 1993 yılının Nisan ayında Özal, Orta Asya devletleriyle ilişkileri hızlandırmak için içerisinde dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in, üst düzey bakanlık yetkililerinin ve çok sayıda iş adamının yer aldığı 221 kişilik bir heyetle Orta Asya turuna çıkmıştır. 11 günlük gezide Türk Dünyasını canlandırmaya vurgu yapan Özal, siyasi konular yerine ticaret ve yatırım gibi ekonomik

⁵⁹⁵ Yusuf Ziya Bölükbaşı, (2021), "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim: Kemalizm ve CHP", *Akademik Hassasiyetler*, Cilt: 8, Sayı: 15, s. 86 ve 92.

⁵⁹⁶ Ali Balcı, (2021), *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (4 b.), İstanbul: Alfa Yayınları, s. 219-221.

⁵⁹⁷ Ali Balcı ve Elif Madakbaş Güler, (2018), "Turgut Özal Dış Politikası: Amerikan Düzeninde Yeniden Konumlanma ve Otonomi Arayışı", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 55, ss. 78 ve 83.

konulara ağırlık vermiştir.⁵⁹⁸ Özal, söz konusu devletleri küresel sisteme yani Batı'nın yapısına dahil etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken ise, Batıcı kimlik vurgusu ile Türklük vurgusu ve tarihsel kardeşlik bağları vurgusu iç içe geçirilmeye çalışılmıştır.

Batıcılık akımın Orta Asya bölgesinde karşılık bulmasında Oran'ın yazdıkları değerlidir. Oran'a göre, İran'ın Orta Asya'da nüfuz elde etmesinden çekinen ABD, Türkiye'yi bu bölgeye yönelik olarak teşvik etmiştir. Türkiye'nin bu bölgeye yönelik ilişki arzından çok, bağımsızlığını kazanan Türk cumhuriyetlerin talepleri belirleyici olmuştur.⁵⁹⁹ Bu noktada Batı desteği ve teşviği ile Türkiye, Batıcılık kimliği kapsamında Orta Asya bölgesine yönelmiştir.

Orta Asya devletlerinin bağımsızlığını kazanmasıyla beraber, Batıcılık kavramına dış politikasında daima yer veren Türkiye'ye yönelik Avrupa ve ABD'nin yaklaşımı değişiklik göstermiştir. Türkiye'nin bölge adına önemli bir konumda olması, ekonomi, askeri ve sanayi alanlarında Avrasya yapılanmasına etki edebilecek bir potansiyel doğurmaktadır.⁶⁰⁰ Bu doğrultuda Türkiye, bölge devletlerinin ekonomilerini serbest pazar ile bütünleştirme, rol model ülke olarak uluslaşma ve devletleşme süreçlerine katkı sağlama, bölge halklarının küresel toplumla birleşmesine destek verme noktalarında öneme sahiptir.⁶⁰¹ Bu unsurları gerçekleştirme noktasında Türkiye'nin Batıcılık havasıyla hareket etmesi, Batılı devletlerin gözünde Türkiye'nin önemini artırmıştır.

2.5. İslamcılık

Orta Asya'da İslamlaşma süreci 7. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, birçok önemli tarihi aşamadan geçmiştir. Bu süreçte İslam öncesi dinî kültürün, yerel nüfusun göçebe yaşam tarzının ve bölgenin jeopolitik konumunun büyük etkileri olmuştur. Bu süreçte Orta Asya'nın yerel halkları kendi İslami gelenek ve göreneklerini oluşturmuştur. Bölgenin İslamlaşma süreci uzun ve sancılı olmuş, bu süreç 90 yıldan uzun sürmüştür. Araştırmacılarının çoğu, Orta Asya'da İslam'ın yayılmasının başlıca nedenlerini gruplandırmıştır. Bunlar: kılıç ve şiddet, yerel halkın Araplarla aynı hakları kazanması, Tahiriler ve Samaniler döneminde yerel yöneticilerin girişimleri, Tasavvuf, İsmaililik ve Sünni ulema takipçilerinin davet çalışmaları ve Orta

⁵⁹⁸ Balcı ve Gülener, a.g.e., ss. 89-91.

⁵⁹⁹ Baskın Oran, (1996), "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, s. 354.

⁶⁰⁰ Anıl Çeçen, (2015), *Türkiye ve Avrasyacılık Türkiye'nin Stratejik Arayışları*, (2. baskı), İstanbul: Doğu Kütüphanesi, s. 14.

⁶⁰¹ Ertan Efegil, (2016), "Ak Parti Hükümetinin Orta Asya Politikalarına Eleştirel Bir Bakış", *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, s. 356.

Asya'nın İslamlaşmasında önemli bir rol üstlenen cami, okul ve medreselerde var olan genel eğitim sisteminin yeniden oluşturulmasıdır.⁶⁰²

Sovyet iktidarı yıllarında Orta Asya'daki İslam bir din ve ideoloji olarak özellikle Özbekistan ve Tacikistan'da Sovyetlerin komünist ideolojisinin düşmanı olmuştur. Cedid ve Basmacılar Hareketleri askeri ve siyasi direniş hareketleri olarak görölse de dini ve ideolojik boyutları da mevcuttu. Bakıldığı zaman bu süreçte Orta Asya'daki iyi eğitimli mollalar, cedidler ve din adamları sırayla yok edilmiştir. Kütüphaneler, medreseler, İslam üzerine yazılmış kitaplar ve el yazmaları, türbeler ve mezarlar tahrip edilmiştir.⁶⁰³

Modern diplomatik yapıya geçişinden çöküşüne kadar geçen sürede Osmanlı'da üç farklı ideoloji varlık göstermiştir. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük söz konusu ideolojilerdir. Muharrem Hilmi Özev'e göre, bu üç ideolojinin etkinliği pragmatizme dayanmaktaydı., Dağılma evresine giren Osmanlı'yı bir arada tutma ve bunalımı aşma gereksinimi pragmatizmin temelini oluşturmaktaydı. Özev'e göre, Osmanlı Devleti'ne kadar uzanan İslamcılık ideolojisi, İslami bir geleneğe dayanan Ak Parti iktidarı nezdinde de karşılık bulmuştur.⁶⁰⁴ Bu kapsamda Ak Parti iktidarı, İslam inancının paylaşıldığı Orta Asya coğrafyasını önemli bir noktaya koymuş, bölgeye yönelik gerçekleştirdiği politikalarda paylaşılan İslam dininin pozitif etkilerinden yararlanmaya çalışmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla laik bir yapı benimseyen Türkiye, İslam dininin özünden ayrılmamıştır. Tam tersine İslam dini, mantıksız, çağ dışı, İslam'ın karakterine ters düşen safsata ve hurafelerden arındırılmaya çalışılmış, ilimle örtüşmeyen düşüncelerden koparılmış ve güçlendirilmiştir. Türk devrimi, dini, vicdan ve ahlak prensibi olarak görmüş, onu dünyevi meselelerden ayırmış ve böylece dine büyük bir saygı göstermiştir. Çok partili yapıya geçilmesiyle birlikte dinin siyasal yaşamdaki yeri sürmüştür. Değişik siyasal düşüncelere sahip partiler kendi nüfuzlarını güçlendirmek için dini unsurları az ya da çok kullanmışlardır. Çok partili dönem içerisinde din, bir destek gücü olarak görölmüştür. Fakat dinin iktidarı elde etmek adına tek başına yeterli bir unsur olamayacağı anlaşılmıştır.⁶⁰⁵

⁶⁰² Moldir Saparbek, (2018), Orta Asya'da Radikal İslamın Doğuşu ve Yükselişi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, s. 9-11.

⁶⁰³ Moldir Saparbek, (2018), Orta Asya'da Radikal İslamın Doğuşu ve Yükselişi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, s. 26-27.

⁶⁰⁴ Muharrem Hilmi Özev, (24 Temmuz 2009), “Dünden Bugüne Türk Dış Politikası”, *TASAM*, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1111/dunden_bugune_turk_dis_politikasi, Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2023.

⁶⁰⁵ Alper Günbay, (2019), “Türk Dış Politikasında İslam Dünyasına Yönelişin İdeoloji ve Güç Dengesi Bağlamında Analizi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, s. 166-167.

Alper Günbay'a göre, Soğuk Savaş döneminde İslam dünyası ekseninde prestij kaybı yaşayan Türkiye, bu dönemde Batı kanadı ekseninde yer alan tek Müslüman ülke olmasının avantajını yapıcı ve aktif bir diploması ile süsleyememiştir. Tam tersi, uluslararası düzeyde yalnızlaşarak ağır bir fatura ödemek zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası alandaki stratejik konumunu tekrar göz önüne almak isteyen Türkiye hem Batı'nın yanında kalmak hem de İslam dünyası içerisinde “ağabey” rolünü üstlenmek istemiştir. İslam'ın Türklerin tarihinde önemli bir yeri olmasına rağmen, İslam anlayışına sahip devletlerle iş birliği çok yetersiz kalmıştır.⁶⁰⁶ Söz konusu bu bölgeler içerisinde Orta Asya devletleri de mevcuttur. Sovyetlerin demir perdesinin arkasında yıllarca İslam unsurlarından uzaklaştırılan Orta Asya devletleri ile Türkiye, bu devletlerin bağımsızlığını kazanmasının ardından dini unsurlardan da sıklıkla faydalanarak birliktelikler yaratmaya çalışmıştır.

Burhanettin Duran'a göre, İslam, AK Parti dış politikasında “ideolojik bir tercih” biçiminde yer almamaktadır. AK Parti dış politikasında İslam, Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve sosyal derinliğinin bir gerçeklik ve sermayesidir. Duran'a göre AK Parti dış politikasında İslam, kurulan ilişkiler ve yürütülen diplomasiinin ideolojik değil rasyonel bir unsurdur.⁶⁰⁷ Söz konusu tarihsel, kültürel ve sosyal derinliğin birçok fırsat sunduğu Orta Asya coğrafyası bu nedenle AK Parti'nin rasyonel İslam politikalarında yer edinmiştir.

3. Orta Asya ve Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi Kuruluşları

Türkiye, son dönemde önemli kurumlar açmıştır ve mevcut olanları da yapılandırılmıştır. Türkiye'nin TİKA ile başlayan kamu diplomasisi faaliyetleri Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün kurulmasıyla sistemli hale gelmiştir. TRT, Diyanet İşleri Başkanlığı, YEE ve YTB gibi kurumlarla Türkiye etkili bir kamu diplomasisi yürütmektedir. 1990'lı yıllarla birlikte Türkiye, Türk devletleri ve Balkanlar ile kültürel ve sosyal ilişkileri geliştirmek istemiştir. Bu sebeple Orta Asya ülkelerinin bağımsız olmalarından hemen sonra TİKA'yı bölgeye yönelik kalkınma ve insani yardım faaliyetlerinde araç haline getirmiştir.⁶⁰⁸

Bunların haricinde Türkiye'nin Türk Dünyasına yönelik kamu diplomasisi araçları olarak Türk Dili Konuşan Ülkeler ve Topluluklar Medya Platformu, Türk Dili Konuşan Ülkeler

⁶⁰⁶ Alper Günbay, (2019), “Türk Dış Politikasında İslam Dünyasına Yönelişin İdeoloji ve Güç Dengesi Bağlamında Analizi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, s. 169-170.

⁶⁰⁷ Burhanettin Duran, (1 Ağustos 2014), “İslam'ın Dış Politika Yapımında Bir Rolü Var mı?”, *SETA*, <https://www.setav.org/islamin-dis-politika-yapiminda-bir-rolu-var-mi/>, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2023.

⁶⁰⁸ Taldybayeva, a.g.e.,

Medya Forumu, TÜRKPA, TÜRKSOY, BYEGM, YEE, Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü (KEİ) gibi kurumsal mekanizmalar öne çıkmaktadır. Türk Dünyasında ortak algı ve refleksler oluşturmak ve ortak dış politika tutumları yaratmak amaçlanmıştır. Bunun için Türk Dünyasından devlet, STK temsilcileri ve akademisyen, entelektüellerin katılacağı düzenli medya forumları da oluşturulmuştur.⁶⁰⁹ Yine Orta Asya ve Türk Dünyasına yönelik olarak Bakü’de Türk Kültür ve Miras Vakfı, Astana’da Türk Akademisi, Kırgızistan’da Türk Sporları ve Göçebe Uygarlığı Merkezi kurulmuştur.⁶¹⁰

3.1. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Türk dış politikasında kamu diplomasisinin yükselmesiyle birlikte eğitime ilgi artmıştır. Yabancı uyruklu öğrencilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Dünyanın her yerinden gelen öğrenciler ve araştırmacılar, Erasmus, Mevlânâ ve Orhun gibi eğitim-değişim programlarından faydalanmaktadır. Türk Dünyasına yönelik eğitim uygulamalarında ise, Türk Keneşi içerisinde yükseköğretimde iş birliğini sağlamak amacıyla kurulan “Türk Üniversiteler Birliği” mevcuttur. İstanbul’un ev sahipliğinde 28-29 Mart 2013 tarihlerinde gerçekleşen “Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği Hazırlık” toplantısında alınan kararlar ile kurulmuştur.⁶¹¹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Kazakistan’a yönelik gerçekleştirilen kamu diplomasisi faaliyetlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Üniversiteye adını veren Ahmet Yesevi, Türklerin manevi hayatında önemli bir yeri olan Türk halk sufiliğinin kurucusudur. Türk dilinde yazdığı hikmetleriyle dilin gelişmesi ve zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. "Pir-i Türkistan" adıyla bilinmektedir.⁶¹²

Üniversite, Türkiye ve Kazakistan ortaklığında uluslararası ve özerk statüye sahip bir devlet üniversitesidir. Nursultan Nazarbayev, SSCB dağılmadan hemen önce 6 Haziran 1991 tarihindeki kararıyla, “Türkistan Devlet Üniversitesi” adıyla üniversitenin temellerini atmıştır. Üniversite, Orta Asya’nın tarihsel ilim ve kültür bölgesi olan Türkistan’ı kalkındırmak için faaliyetlerde bulunmaktadır.⁶¹³ Türkiye ve Kazakistan, 21-24 Ekim tarihlerinde gerçekleşen Ankara zirvesinde “Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nin İşleyişine

⁶⁰⁹ Ekşi, “Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi”, ss. 182-183.

⁶¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Sorularla Dış Politika*, <https://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2022.

⁶¹¹ Usmanova, a.g.e.

⁶¹² Ahmet Yesevi Üniversitesi, (t.y.), *Ahmet Yesevi*, <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.

⁶¹³ Ahmet Yesevi Üniversitesi, (t.y.), *Hakkımızda*, <https://www.ayu.edu.tr/universitemiz>, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2023.

Dair Anlaşma” kapsamında eğitimde iş birliği niyetlerini belli etmişlerdir. Üniversite, 12 fakülte ve 1 yüksekokula sahiptir. İki devlet haricinde 46 devlet ve YTB’den 16.000’e yakın öğrenci üniversitede örgün eğitim görmektedir. “Türkiye Türkçesiyle Uzaktan Eğitim Programları (TÜRTEP)” bünyesinde ise 19 lisans ve yüksek lisans bölümünde yaklaşık 5.500 öğrenci eğitim görmektedir.⁶¹⁴

Üniversite, Orta Asya için manevi başkent olarak görülen ve Ahmet Yesevi’nin de türbesinin bulunduğu Türkistan şehrinde yer almaktadır. Üniversite, Türkiye, Mısır, Çin, Polonya ve BDT devletleri haricinde Asya ve Avrupa’nın 25 yüksek öğretim kurumu ile iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Anlaşmalar doğrultusunda öğrenciler Türkiye’deki üniversitelerde bir dönem ya da bir yıl eğitim alabilmektedir. Türkiye’deki öğretim görevlileri de Türkistan’daki öğrencilere uzun ya da kısa süreli ders, seminer ve konferanslar vermektedirler. Üniversitesi kurulduğu günden beri Türkiye ile Türk Dili konuşan halklar arasındaki ortak kültürel ve tarihsel değerleri güçlendirmek, halkları kaynaştırıp birbirlerini tanımasını sağlamak, Türk halklarının zihniyet ve algı değişimini gerçekleştirmek ve Türk Dünyasında, bilim, kültür ve üretim sağlamak noktasında önemli bir roledir.⁶¹⁵

Üniversitesi bünyesinde yer alan Türkoloji Enstitüsü, Türkoloji alanındaki güncel problemleri araştırmaktır. Ortak Türk kültürü değerlerini karşılaştırmalı olarak araştırmak, Türk halklarının tarihini, dilini, edebiyatını, Türkoloji biliminin kuramsal ve metodolojik açıdan oluşum sürecini ve dil bağlarını incelemek enstitünün görevleridir. Enstitü, Türkoloji’nin gelişimini sağlamakta, Orta Çağ Türk yazılı eserlerini araştırarak bilimsel ortama sunmakta, Türk halklarının dil ve edebiyatını, tarih ve ideolojisini, din ve folklorunu sistemli olarak incelemektedir.⁶¹⁶

Üniversitenin dil ve eğitim alanındaki birlikteliğe verdiği önemin bir göstergesi de YTB ile imzalanan iş birliği protokolüdür. Protokol, Türkçe, eğitim ve kültür projelerini kapsamaktadır. Bunun yanında, YTB ve Ahmet Yesevi Üniversitesi belli alanlarda öğrenim gören öğrencilerin çift diploma programı bünyesinde eğitimlerinin bir kısmını Türkiye’de tamamlaması, barınması ve burs gibi giderlerin karşılanması noktalarında ortak çalışmalar yürütmektedir. Üniversitenin Türkoloji Enstitüsü ve Türkçe Dil Öğretim Merkezi’nin

⁶¹⁴ Ahmet Yesevi Üniversitesi, (t.y.), *Tarihçe*, <https://www.ayu.edu.tr/tarihce>, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

⁶¹⁵ Farida Eleuken, (2020), “Türkiye-Kazakistan Arasındaki Ekonomik ve Eğitim İlişkileri”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 304-305.

⁶¹⁶ Ahmet Yesevi Üniversitesi, (t.y.), *Türkoloji Araştırma Enstitüsü*, <https://www.ayu.edu.tr/turkolojiens>, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

ihtiyaçlarını karşılamak adına da yardımlar sağlanmaktadır.⁶¹⁷ Yine Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde yer eğitim gören 300 öğrenci, Kazakistan'ın 30. kuruluş yıl dönümü nedeniyle Türkiye'ye yaz okulu ve eğitim için gönderilmiştir.⁶¹⁸

3.2. Manas Üniversitesi

Türkiye'nin eğitim odaklı kamu diplomasisi faaliyetlerinde bir diğer önemli unsur ise Kırgızistan ile ortak kurulan Manas Üniversitesi'dir. Manas Üniversitesi, Kırgızistan, Türkiye ve YTB'den çok fazla öğrenci kabul etmektedir.⁶¹⁹ Üniversite adını Müslüman Kırgızlarla, Budist Kalmuklar arasında geçen mücadeleleri anlatan “Manas Destanı”’ndan almaktadır. Destan, Türk boylarından Kırgızların milli destanıdır. Manas Destanı'na adını içerisinde geçen kahraman vermektedir ve destan dünya edebiyatının en uzun destanıdır. Destanın kahramanı Manas, tıpkı Oğuz Kağan ve Satuk Buğra Han gibi İslâmiyeti yaymak adına savaşmıştır.⁶²⁰

Üniversite, İzmir'de imzalanan 30 Eylül 1995 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti hükümeti arasında Kırgızistan'ın başkenti Bışkek şehrinde Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi kurulmasına dair anlaşma” ile kurulmuştur ve 1997-1998 eğitim-öğretim yılında faaliyete geçmiştir. Üniversite bünyesinde 11 fakülte, 1 yüksekokul, 1 meslek yüksekokulu ve hazırlık sınıfları mevcuttur. Bu fakültelerde 5622, yüksek lisans ve doktora programlarında 430 öğrenci yükseköğrenim görmektedir.⁶²¹

Türkiye, Kırgızistan ve öteki Türk cumhuriyetlerine mensup üniversite çağındaki gençlerin bir araya gelerek uluslararası çağdaş bilim ve eğitim ekseninde yetiştirilmelerini ve Türklük bilincine sahip olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Demokratik, laik ve çağdaş devlet ilkelerine inanan, gelecek çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek seviyede bilgi ve beceriye sahip, milli ve manevi değerlere bağlı, hür ve bilimsel düşünce gücüne, çok boyutlu bir dünya görüşüne ve toplumsal sorumluluk duygusuna sahip, insan haklarına saygılı, beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu açısından dengeli ve sağlıklı gelişim göstermiş, yapıcı ve yaratıcı

⁶¹⁷ “YTB ve Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nden Türk dünyası için örnek iş birliği”, (24 Aralık 2021), *TRT Haber*: <https://www.trthaber.com/haber/egitim/ytb-ve-hoca-ahmet-yesevi-universitesinden-turk-dunyasi-icin-ornek-is-birligi-638629.html>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.

⁶¹⁸ “Şimşek'ten öğrencilere müjde”, (15 Aralık 2021), *Pusula*: <https://www.gaziantepusula.com/haber/10305480/simsekten-ogrencilere-mujde#>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.

⁶¹⁹ Taldybayeva, a.g.e.

⁶²⁰ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, (t.y.), *Değerlerimiz*, https://manas.edu.kg/tr/about_manas/values, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

⁶²¹ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, (t.y.), *Manas Hakkında*, https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/aboutmanas, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

insanlar yetiştirmek üniversitenin temel amaçlarıdır.⁶²² Dünya bilim literatürüne ve bilginin paylaşımına katkı sağlamak, Türk uygarlığının gelişimine destek olmak, yenilikçilik ve çağdaşlık, sosyal sorumluluk, sürekli gelişmek üniversitenin temel değerleridir.⁶²³

Manas Üniversitesi, öğrencilerine Türkiye ve Kırgızistan'ın sağladığı geniş imkânlar sunmaktadır. Üniversite uluslararası seviyede ücretsiz eğitim vermektedir ve akademik başarısını bağımsız uluslararası QS ve Times Higher Education gibi kuruluşların listesinde yer alarak kanıtlamıştır. Üniversitenin diplomaları Türkiye ve Kırgızistan ve bu iki ülkenin diplomalarının tanındığı ülkelerde geçerlidir. Üniversite bünyesinde gerekli kriterleri sağlayan öğrencilere “Giriş Kontenjanı Bursu”, “Akademik Başarı Bursu”, “Destek Bursu” ve “Milli Sporcu Bursu” da verilmektedir.⁶²⁴

Manas Üniversitesi, bölge ülkeleri haricinde yurtdışı üniversiteleri ve yükseköğretim kurumları ile öğrenci ve öğretim elemanı değişimi, ortak ya da çift diploma programları ve proje geliştirme konularında somut birlikteliklere önem vermektedir. Öğrenci ve öğretim elemanı alanında zenginleşmek isteyen üniversite, esnek, modüler ve çözüm odaklı eğitim programları ile toplumun ve iş dünyasının beklentilerini karşılamaya çalışmaktadır. Enstitü, araştırma ve uygulama merkezlerinin kalitesini artırmak, fakültelerde yeni bölümler açmak ve Orta Asya'ya ve bilime katkı yapan bir üniversite olmak hedefindedir.⁶²⁵ Bu yönde üniversitenin faaliyet alanları dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar: Eğitim-Öğretim, Araştırma, Girişimcilik, Toplumsal Katkıdır. Kurumsal yönetim anlayışını uygulayan Manas Üniversitesi, yönetim anlayışını ve işleyişini ortak akıl, şeffaflık, katılımcılık, paylaşma ve hesap verebilirlik ilkeleri üzerine inşa etmiştir. “Eğitim- Öğretim”, “Bilimsel Faaliyetler”, “İnsan Kaynakları”, “Donanım ve Teknoloji”, “Bilişim Teknolojileri”, “Fiziki Altyapı”, “Uluslararasılaşma”, “Topluma hizmet ve İş dünyasıyla ilişkiler”, “Tanıtım”, “Mezunlarla İlişkiler ve İş birliği”, “Yaşam Alanları ve Çevre” ana başlıkları altında geliştirme ve iyileştirme çalışmaları mevcuttur.⁶²⁶

⁶²² “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Tüzüğü Hakkında Mutabakat Zaptı”, (19 Mart 2013), *Resmî Gazete*, s. 33.

⁶²³ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, (t.y.), 2022-2026 *Stratejik Plan*, s. 46. https://manas.edu.kg/docs/2022-2026_Stratejik_plan_14.03.2021Son.pdf, Erişim Tarihi: 22 Mart 2023.

⁶²⁴ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, (t.y.), *Niçin Manas*, https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/why-manas, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023.

⁶²⁵ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2022-2026 *Stratejik Plan*, s. 20.

⁶²⁶ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2022-2026 *Stratejik Plan*, ss. 28 ve 30.

Yine bakıldığı zaman TÜRKSOY ve Manas Üniversitesi arasında ortak kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi ve bilimsel çalışmaların yapılmasını için İş Birliği Protokolü mevcuttur. Taraflar, TÜRKSOY'un köprü rolü vasıtasıyla ileride Manas Üniversitesi ve Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi arasında bir yakınlaşma için karşılıklı olarak tanıtım günleri yapılmasına karar vermişlerdir.⁶²⁷

3.3. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

1993 yılında, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti kültür bakanlarınca imzalanan anlaşmayla kurulan TÜRKSOY, Türk Dünyasının ilk iş birliği teşkilatıdır. Teşkilatlanmaya daha sonra KKTC, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan, Başkurdistan, Altay, Saha, Tıva ve Hakas Cumhuriyetleri katılmıştır. Moldova'ya bağlı Gagavuz ise gözlemci üyedir. TÜRKSOY, Türk topluluklarının kalben birlikteliğini ve kardeşliğini kuvvetlendirmeyi ve Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmayı ve tanıtmayı hedeflemektedir. TÜRKSOY çalışmalarını üye ülkelerin devlet başkanları nezdinde yürütmektedir. Teşkilatın faaliyetlerini üye ülkelerin kültür bakanlarının oluşturduğu Daimî Konsey belirlemektedir. TDT, Uluslararası Türk Akademisi, TÜRKPA ve Türk Kültür ve Mirası Vakfı eş güdümlle çalıştığı kardeş örgütlerdir. UNESCO, ISESCO, belediyeler, üniversiteler ve STK'lar TÜRKSOY'un iş birliği yaptığı aktörlerdir.⁶²⁸

Söz konusu Daimî Konsey faaliyet programlarını oluşturur, Türk Dünyası Kültür Başkenti etkinliği düzenlemelerini yapar, TÜRKSOY'un çalışmalarını ithaf edeceği kişi ya da kişileri belirler. Bu kapsamda şimdiye kadar Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye, Tataristan (Rusya) ve Başkurdistan (Rusya)'da 38 toplantı düzenlenmiştir. Toplantılar yılda bir defa Türk Dünyası Kültür Başkenti kapanışı esnasında gerçekleştirilmektedir.⁶²⁹

Yine TÜRKSOY'un Türk Dünyasına yönelik etkinlikleri bakımından Nevruz kutlamaları, ressamalar, fotoğrafçılar ve heykeltıraşlar buluşmaları ve opera günleri etkinlikleri önemlidir. TÜRKSOY, anma yılları ve etkinlikleri ve yıl boyunca farklı lehçe ve dillerde yayınladığı eserlerle Türk Dünyasına damga vurmuş kişilerin bıraktıkları kültürel mirası gelecek nesillere aktarmaktadır. Teşkilatın kültür hayatına kattığı yeniliklerden birisi de “Türk Dünyası Kültür Başkenti” uygulamasıdır. 2022 Türkiye-Bursa, 2023 yılında ise Azerbaycan-

⁶²⁷ TÜRKSOY Dergisi, (2022), Sayı: 70, Ankara, ss. 14 ve 18.

⁶²⁸ TÜRKSOY, (t.y.), *Tarihçe*, <https://www.turksoy.org/tarihce>, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2023.

⁶²⁹ TÜRKSOY, (t.y.), *Daimi Konsey Toplantıları*, <https://www.turksoy.org/daimi-konsey-toplantilari>, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2023.

Şuşa şehirleri kültür başkentleri olmuştur. UNESCO Genel Merkezi'nde ve BMGK'da gerçekleştirilen tarihi kutlamaların haricinde TÜRKSOY, şimdiye kadar üye devletlerin dışında, ABD, Almanya, Fransa, Avusturya ve İngiltere'de Nevruz etkinlikleri düzenlemiştir.⁶³⁰

Bu çerçevede teşkilat yalnızca devlet değil halklar düzeyinde ilişkileri geliştirmektedir. Bir Türk Devleti içerisinde yer almayan fakat kültür ve tarih yönünden Türk ekseninde olan halklarla ilişkiler kurmaktadır. Bu doğrultuda TÜRKSOY, Türk Dünyası'nın UNESCO'su olma hedefindedir. TÜRKSOY, faaliyetleriyle Türk kültür ve sanatını geliştirmeyi ve Türk dilli halkların birbirine yakınlaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda söz konusu Türk Dünyası Kültür Başkentleri uygulaması, anma programları, şehirlere özgü etkinlikler, konserler, tiyatrolar, gösteriler, sergiler ile Türk Dünyası'nın tanınmasına ve kaynaşmasına katkı sağlamaktadır. Seçilen şehirlere bakıldığında geniş bir coğrafyayı kapsadığı görülmektedir. Henüz bağımsız bir devlet olmayan ve Rusya Federasyonu'na bağlı olan Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'ın 2014 yılında kültür başkenti olarak seçilmesi bu duruma bir örnektir. Teşkilatın ilerideki kültür başkentleri geniş anlamda Türk Dünyası'nın şehirlerinden olmaya devam edecektir. Teşkilatın çalışmaları Türk kültürüne vizyon katarak ilerlemektedir. “Türkvizyon” şarkı yarışması bu bir duruma örnektir. 2012'de Erovizyondan çekilen alan Türkiye, TRT'nin organizasyonunda Türkçe konuşan ülkelerin katıldığı bu yarışmayı başlatmıştır. Yine TÜRKSOY, “Türksoy Yayınları” ismiyle Orta Asya devletlerinden birçok yazar ve şairin eserlerini yayınlarak Türk kültürüne, tarihine ve bilimsel çalışmalarına yer vermektedir.⁶³¹

Ekşi'ye göre, TÜRKSOY, Gaspralı'nın “dilde, fikirde, işte birlik” formülünü uygulamaktadır. Yine Ekşi'ye göre, kuruluş Türk halkları arasındaki kültürü ve tarihi canlandırmayı hedeflemekle beraber, küresel düzeyde Türk kültürünü tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle TÜRKSOY, kamu diplomasisi aracılığıyla dünya toplumları nezdinde Türk kültürünü cezbedici kılmaya çalışmakta ve Türk Dünyasının yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır.⁶³² Bu durumla ilişkilendirilecek şekilde TÜRKSOY Genel Sekreteri Sultan Raev, Kırgızistan'ı, Azerbaycan'ı, Türk Kültür ve Miras Vakfı'nı, Kazakistan'ı, Özbekistan'ı ve Macaristan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerde hem TÜRKSOY ile ülkeler arasındaki çok

⁶³⁰ TÜRKSOY, (t.y.), *Geleneksel Etkinlikler*, <https://www.turksoy.org/geleneksel-etkinlikler>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023.

⁶³¹ Yılmaz ve Kılıçoğlu, a.g.e., ss. 163-165

⁶³² Ekşi, “Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, s. 15.

boyutlu iş birliğini geliştirmek hem de Türk Dünyasının birlikteliğini yükseltmek adına bir takım fikir alışverişleri yapılmıştır. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadık Caparov, “TÜRKSOY, Türk dilli konuşan ülkeleri birbirine bağlayan manevi bir köprü oldu. Çok önemli çalışmalara imza atarak dünyada büyük otoriteye sahip uluslararası kuruluş haline geldi” diyerek kurumun Türk Dünyası üzerindeki etkisine değinmiştir.⁶³³

3.4. Büyük Öğrenci Projesi

Ercan Akar ve Muharrem Gürkaynak’a göre, eğitim diplomasinin üç temel unsuru vardır. Bunlar: Belirlenmiş Stratejik Hedefler, Genel Politika Öncelikleri ile Eş Güdüm, Eğitim ile İlgili Faaliyetler ve Uygulamalardır. Tarih içerisinde her zaman eğitimden kaynaklı insan hareketlilikleri olmuştur. Daha kaliteli ortamlarda çalışmak amacıyla eğitimciler ve öğrenciler, eğitim verimliliği yönüyle öne çıkan ülkelere ve şehirlere seyahatler etmişlerdir.⁶³⁴ Eğitim alanında bölgesel bir merkez olmak isteyen Türkiye, SSCB’nin yıkılmasının ardından Türk Cumhuriyetleri ile soydaş ve akraba topluluklardan geniş çapta öğrenci getirme girişimi başlatmıştır. BÖP, Türk Dünyasına yönelik en etkili faaliyetlerden biri olmuştur. Bu kapsamda uzun yıllar sağlanan yükseköğrenim bursları 2010 yılında kurulan YTB’nin yetki alanına devredilmiştir. Uluslararası burs faaliyetleri 2012 yılında Türkiye Bursları adını almıştır ve YTB’nin koordinasyonunda yürütülmektedir.⁶³⁵

BÖP, faaliyette kaldığı süre içerisinde 20.000’i aşkın öğrenciye Türkiye’de yükseköğrenim görme imkânı sağlanmıştır. Türkiye, bu eğitim projesi ile ortak tarihsel ve kültürel bağlara sahip Türk Dünyası arasında köprü kurmuş ve söz konusu ülke topluluklarının dünyaya uyumunun temellerini atmıştır. Türkiye’deki eğitimlerini başarıyla tamamlayan büyük bir öğrenci kesimi ülkelere geri dönerek iş hayatına atılmışlardır.⁶³⁶

Önemli bir kültürel diplomasi aracı olan proje, başlangıçta Türk devletlerinden ve akraba topluluklardan 10 bin öğrenciye eğitim bursu vermiştir. Yükseköğretimin Türkiye’de rehabet görmesinde 2010’lu yıllarda dünyanın 135 ülkesinde faaliyet gösteren Türk okullarının

⁶³³ *TÜRKSOY Dergisi*, ss. 14-22.

⁶³⁴ Ercan Akar ve Muharrem Gürkaynak, (2022), “Ülke Markalama Bağlamında Türkiye’nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *İletişim ve Diplomasi*, Cilt: 7, s. 148.

⁶³⁵ Sait Yusuf, (2022), “Kültürel Diplomasi Aracı Olarak YTB”, İçinde Zakir Avşar, Mehmet Şahin, Mücahit Küçükylmaz, Serkan Ökten ve Maria Popescu Veske (Edt.), *Türkiye’nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*, (ss. 359-369), İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss. 360-362.

⁶³⁶ Abulfez Süleymanov, (2016), “Büyük Öğrenci Projesi’nin İstihdam Bağlamında Değerlendirilmesi (Azerbaycan Örneği)”, İçinde Fahri Atasoy (Edt.), *Yükselen İpek Yolu*, (ss. 158-168). Ankara: Türk Yurdu, ss. 159-160.

da payı büyüktür. 1990'lı yıllarla beraber Türk cumhuriyetlerinde faaliyet göstermeye başlayan ve 20 yıl içerisinde büyüyerek dünyaya yayılan Türk liseleri, bu süreçte Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı vermiştir. Sürece destek veren gönüllü kişiler, şirketler ve STK'lar Türk okullarının olduğu ülkelerde, ticari, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler geliştirmişlerdir.⁶³⁷ Önceki yıllarda da yabancı öğrencilere çeşitli burslar veren Türkiye, BÖP ile daha sistematik hareket etmiştir. Başlangıçta Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'a yönelik uygulanması düşünülen BÖP, sonrasında Balkanlar ve Rusya içerisindeki soydaş ve akraba toplulukları da kapsayarak 57 ülkeye yayılmıştır.⁶³⁸

1992-1993 öğretim yılında, yani projenin ilk uygulandığı dönemde Türk Cumhuriyetleri ve akraba topluluklardan olmak dışında Türkiye'ye gelecek öğrencilerde hiçbir şart aranmamıştır. Bu duruma ek olarak dönemin iktidarının “on bin öğrenci getirmek” gibi büyük ve iddialı vaadi doğrultusunda bu sayının üçte ikisi Türkiye'ye orta ve yüksek öğrenim için getirilmiştir. Bu durum, önemli barınma, Türkçe öğretimi, orta öğretim, ön lisans ve lisans programlarına intibak ve başarısızlık gibi birçok soruna yol açmıştır. Verim düşmüş, şikâyet ve memnuniyetsizlikler artmıştır. Dolayısıyla proje tekrar gözden geçirilmiştir. 1993-1994 öğretim yılından itibaren yüksek öğrenim için öğrenci sayısında makul bir seviyeye gelinmiştir ve ilerleyen yıllarda seçme şartlarında da düzenlemeler yapılmıştır. 1995 öğretim yılında beş Türk Cumhuriyetinde uygulanan TCS (Türk Cumhuriyetleri Sınavı) bu kapsamdaki önemli bir düzenlemedir.⁶³⁹

BÖP, çok boyutlu, aktörlü ve seviyeli bir yapıda Türk dış politikasında bir araç olmuştur. Türk eğitiminin kurumsal ve kaliteli yapısı göz önüne alındığında BÖP, SSCB'den bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasal ve ekonomik yönden zorlu bir dönemden geçen ülkelerin eğitim ihtiyacını karşılamaya yönelik bir proje olmuştur. Avrasya bölgesinde, başta Azerbaycan ve Orta Asya olmak üzere lisans öğrencilerinin burslu olarak Türkiye'de eğitim almaları amaçlanmıştır. Türkiye'de çok katmanlı ve boyutlu bir ortamda Batı tarzı üniversitelerde, küresel müfredatla uyumlu şekilde eğitim almak değerli bir olanaktı ve yeni nesil için bulunmaz bir fırsattı.⁶⁴⁰

⁶³⁷ Purtaş, a.g.e, s. 8.

⁶³⁸ Eleuken, a.g.e., ss.303-304.

⁶³⁹ İsa Özkan, (2003), “Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklardan Gelen Burslu Öğrencilerin Meseleleri ve Çözüm Teklifleri”, İçinde Ümit Özdağ, Yaşar Kalafat ve M. Seyfettin Erol (Edt.), *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği Muzaffer Özdağ'a Armağan*, Cilt IV, (ss. 137-154). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, ss. 138-139.

⁶⁴⁰ Ayça Ergun, (12 Mayıs 2020), “Bir Türk Dış Politikası Aracı Olarak Yüksek Öğretimin Uluslararasılaşması: Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Mezunları”, *Panorama*, Çevrimiçi Yayın,

BÖP kapsamında Türkiye'ye gelen ilk jenerasyon orta ve lise öğrenimlerini SSCB döneminde almıştı. Türkiye'de okumak aynı zamanda yeni bir kültür, modernleşme, sosyalleşme ve ideoloji demektir. Öğrenciler adına SSCB'nin sınırlamalarının ve baskılarının ötesinde Türkiye ile tanışma fırsatı doğmuştu. Bu doğrultuda eğitim aracılığıyla bölgede etkin olmak hedeflenmekteydi. Eğitimli insan gücü ise bu politikanın temel hedefiydi. Türkiye'ye duyarlı, Türk siyasal, toplumsal ve ekonomik kültürüne hâkim bir nesil yaratmak ve Avrasya ülkelerinin geleceğine etki edecek kadrolar yetiştirmek bu projenin temel hedefleri olmuştur.⁶⁴¹

3.5. Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi

TÜRKPA, 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'daki Dolmabahçe Sarayında imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. Türkiye'nin ev sahipliğinde ve dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül önderliğinde, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Parlamento Başkanları anlaşmayı imzalamıştır. Aynı zamanda TÜRKPA'nın daimi sekretaryasının Bakü'de olmasına karar verilmiştir.⁶⁴² 2010 yılından beri TÜRKPA'nın gözlemci misyonları Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'deki seçimleri ve referandumları müşahade etmektedir.⁶⁴³ TÜRKPA'nın kurulmasıyla birlikte, Türk Dünyasında parlamenter diplomasiyi yürütecek bir mekanizma yürürlüğe girmiştir. Üye devletlerin siyasi diyalogunu geliştirmek ve Türk Dünyası içerisinde siyasi birlik kurmak ve bu yönde stratejiler geliştirmek TÜRKPA'nın temel amaçlarından biridir.⁶⁴⁴ Parlamento diplomasisi bağlamında devletler arasındaki politik diyalogu geliştirmek, tarih, kültür ve dil birlikteliğine dayanarak ulusal yasamaları yakınlaştırmak ve parlamentolar arasındaki iş birliğinin farklı konularda karşılıklı faaliyetlerini yoğunlaştırmak, Türk dili konuşan ülkeler ve bölgeler arasındaki faydalı ve eşit düzeyli iş birliğini kuvvetlendirmek, üyelerin yasamalarının, kültürel miras ve tarihlerinin, sanatlarının, edebiyatlarının ve diğer alanlarda ortak önem arz eden değerlerinin korunmasını sağlamak ve gelecek nesillere devretmek, taraflar arasındaki politik, sosyo-ekonomik, kültürel, insani,

<https://www.uikpanorama.com/blog/2020/05/12/bir-turk-dis-politikasi-araci-olarak-yuksek-ogretimin-uluslararasılaşması-buyuk-ogrenci-projesi-ve-turkiye-mezunları/>, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2023.

⁶⁴¹ Ergun, a.g.e.,

⁶⁴² TÜRKPA, (29 Ağustos 2018), *Tarihçe*, https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/history, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2023.

⁶⁴³ TÜRKPA, (12 Ocak 2018), *Misyon Hakkında*, <https://turk-pa.org/tr/content/faaliyetler/aboutmission>, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2023.

⁶⁴⁴ Ekşi, “Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi”, s. 185.

hukuki ve diğer alanlardaki ilişkileri geliştirecek faaliyetlerde bulunmak TÜRKPA'nın temel misyonlarından biridir.⁶⁴⁵

Bu amaç ve misyonları destekler ölçüde TÜRKPA bünyesinde ‘‘Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu’’ kurulmuştur. 27-28 Nisan 2011 tarihlerinde Astana'daki İkinci Genel Kurulda alınan 16 sayılı karar ile kurulan komisyon, üye devletlerin ortak kültürel, dilsel ve tarihsel kökenlerinden beslenmektedir. TÜRKPA, üyelerinin desteğini alarak Türk tarihsel ve kültürel mirasını korumayı ve ortak bir bilgi ve sosyo-kültürel ağ yaratmayı kendisine görev edinmiştir. Komisyon 2019 yılında Ankara'da yedinci toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda cinsiyet konularında iş birliğinin geliştirilmesi, BM Sürdürülebilir Kalkınma İlkelerinin uygulanması, aile ve cinsiyet eşitliği konuları önemli yer tutarken, bu doğrultudaki yasal entegrasyonun ve ortak sosyal modellerin geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.⁶⁴⁶

24 Haziran 2022 tarihinde Kırgızistan'ın Çolpan-Ata şehrinde düzenlenen TÜRKPA On birinci Genel Kurulu'nda ad değişikliğine gidilmiş, oluşumun adı ‘‘Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi’’ olarak değiştirilmiştir. Bu durum Türk Dünyasının parlamentolar arası iş birliğini pekiştiren bir kilometre taşı olarak görülmüştür. Yine bu kurulda, ortak iş birliğinin ana hatlarını içeren ve parlamentoların ortak çalışmasını artıracak ‘‘TÜRKPA 2023-2028 Stratejik Yol Haritası’’ hazırlanmıştır. Türk Dünyasının birlikteliğini güçlendiren Karabağ savaşından etkilenen bölgeleri restore ve yeniden inşa etmek konuları haricinde entegrasyon başlıkları da Azerbaycan Hükümeti ile görüşülmüştür.⁶⁴⁷

TÜRKPA, Türkiye'nin Özbekistan ile yaptığı ‘‘Kapsamlı Stratejik Ortaklık’’ bildirisini ve Kazakistan ile imzalanan ‘‘Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık’’ bildirisini takdir etmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'nin uluslararası güvenliği güçlendirmek adına yaptığı katkıya ve Ukrayna'daki duruma yönelik diplomatik çözüm odaklı kolaylaştırıcı/arabulucu gayretlerine dikkat çekmiştir. ‘‘Diplomasiyi Yeniden Kurgulamak’’ başlığı altında düzenlenen İkinci Antalya Diplomasi Forumunun başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi ise memnuniyetle karşılanmıştır.⁶⁴⁸ Dünya Göçebe Oyunlarının, kültürler arası diyalog ve Türk kültür miras ve değerlerinin tanıtılmasına ilişkin rolüne vurgu yapan TÜRKPA, 2022 yılında Bursa'da düzenlenen 4. Dünya Göçebe Oyunlarına dikkat çekmiştir. Türk Dünyasının kültürel mirasları

⁶⁴⁵ TÜRKPA, (29 Ağustos 2018), *Faaliyetler*, https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2023.

⁶⁴⁶ Parliamentary Assembly of Turkic-Speaking Countries, *Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs*, ss. 62-64.

⁶⁴⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, *Çolpan-Ata Deklarasyonu*, (24 Haziran 2022), s. 2.

⁶⁴⁸ *Çolpan-Ata Deklarasyonu*, ss. 4-5.

kapsamında Dünya Miras Komitesi'nin Arslantepe'yi (Malatya, Türkiye) UNESCO Dünya Miras Listesine kaydetmesini memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye'nin 2018 yılından beri düzenlediği Teknofest Uzay, Havacılık ve Teknoloji Festivalinin ise altını çizmiştir.⁶⁴⁹

3.6. Türk Devletleri Teşkilatı

Yalçın Sarıkaya'ya göre, “Türk Dünyası” kavram olarak yeni bir olgudur ve evrensel literatürde çok karşılık bulamamıştır. Türk Dünyası kavramı günümüzde coğrafi ve demografik yönden çok geniş bir alana tekabül etmektedir. Türk Konseyi'nin TDT formatına dönmesi bu açıdan değerlidir. Türk Dünyası kavramı; Çin, İran, Afganistan, Balkanlar, Orta ve Batı Avrupa, Kafkasya, Rusya Federasyonu ve Ortadoğu Türklüğünü de kapsamaktadır.⁶⁵⁰

Türkiye'nin çabalarıyla, Türk devletleri arasında iş birliğini sağlamak adına 1992 yılında Ankara'da “Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi” düzenlenmiştir. Zirve, 2009'da Türk Konseyi ve 2021'de TDT adını almıştır.⁶⁵¹ Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan kurucu üyelerdir. İdare merkezi İstanbul'dur. İşleyiş olarak Avrupa Konseyi, İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth), Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu (Francophonie), Arap Ligi ve İslam Konferansı Örgütü'ne benzemektedir. Türk Dünyası'nın karşılıklı güvenini artırmak, dış politikada ortak tutumlar yaratmak, Türk Dünyasında kitle iletişim araçlarıyla etkileşimi yükseltmek ve ortak iletişim stratejilerini geliştirmek temel hedeflerdir. Bu hedefler doğrultusunda üye ülkelerin dış politika araştırma merkezleri bir araya gelerek toplantılar yapmaktadır. TDT, tarih ders kitaplarını hazırlayarak Türk Dünyasında ortak tarih ve kültürü yaratmayı da hedeflemektedir.⁶⁵²

Siyaset, ekonomi, gümrük, ulaştırma, turizm, eğitim, enformasyon ve medya, gençlik ve spor, diaspora, bilişim ve iletişim teknolojileri, enerji, sağlık, göç, tarım, yargı, insani konular ve kalkınma, insan kaynakları, Müslüman dini kurumlar, uluslararası kuruluşlarla iş birliği alanlarında TDT öne çıkmaktadır.⁶⁵³ TÜRKSOY, Türk Akademisi, TÜRKPA, Türk

⁶⁴⁹ Çolpan-Ata Deklarasyonu, ss. 8-9.

⁶⁵⁰ Yalçın Sarıkaya, (2022), “30. Yılında Türk Devletleri ve Türkiye”, İçinde Fırat Purtaş (Edt.), *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu*, (ss. 227-242), Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, ss. 227-228.

⁶⁵¹ Mehmet Yüce, (2022), *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, İstanbul: SETA, ss. 12-13.

⁶⁵² Ekşi, “Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, s. 14.

⁶⁵³ Türk Devletleri Teşkilatı, (t.y.), *İş birliği Alanları*, <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari#1-siyasi-isbirligi>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023.

Kültür ve Miras Vakfı, TDT ilişkili kurumlardır.⁶⁵⁴ DSÖ, UN-HABITAT, İslam İş birliği Teşkilatı (İİT), EİT, AGİT, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP), UNOSSC, UNAOC, Dünya Turizm Örgütü (DTÖ), Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK), KEİ, Karadeniz Ekonomik İş birliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA), ICSS & SIGA ise TDT'nin uluslararası ortaklarıdır.⁶⁵⁵

1. Zirve “Ekonomik ve Ticari İş birliği” temasıyla 20-21 Ekim 2011 tarihlerinde Almatı'da gerçekleştirilmiştir. Zirvede “Türk İş Konseyi” kurulmuştur. 15 Ekim 2019 tarihinde Bakü'de gerçekleştirilen “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ'lerin) Desteklenmesi” temasıyla düzenlenen 7. Zirvede Özbekistan örgüte tam üye olmuştur. 8. Zirve 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da “Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler” temasıyla gerçekleşmiştir ve Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları Konseyi düzenlenmiştir. Zirve'de Teşkilatın isminin “Türk Devletleri Teşkilatı” olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır. Aynı zamanda Türkmenistan Teşkilata gözlemci üye olarak katılmıştır. Yine “Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi” onaylanmıştır. 9. Zirve 11 Kasım 2022 tarihinde Semerkant'ta “Türk Medeniyeti için Yeni Dönem: Ortak Kalkınma ve Refaha Doğru” temasıyla gerçekleştirilmiştir.⁶⁵⁶

Üyeler arasında karşılıklı güveni artırmak, bölge ve bölge dışında barışı korumak, dış politikada ortak yaklaşımlar benimsemek, uluslararası terörizm, ayrılıkçılık, aşırılık ve sınır ötesi suçlarla mücadele etmek, ortak hedefler doğrultusunda her alanda bölgesel ve ikili iş birliğini geliştirmek, ticaret ve yatırıma uygun koşullar sağlamak, kapsamlı ve dengeli bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişim gerçekleştirmek, hukukun üstünlüğünü sağlamak, insan haklarının korunmasını tartışmak, bilim, teknoloji, eğitim ve kültür alanlarında etkileşimi artırmak, kitle iletişim araçlarıyla etkileşimi yükseltmek ve yoğun bir iletişim yaratmak TDT'nin ana hedefleridir.⁶⁵⁷

TDT, BM ilkeleri, egemen eşitlik, toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı gibi uluslararası hukuk normlarına bağlıdır. Bu doğrultuda Türk devletleri arasındaki dayanışmayı

⁶⁵⁴ Türk Devletleri Teşkilatı, (t.y.), *İlişkili Kurumlar*, <https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023.

⁶⁵⁵ Türk Devletleri Teşkilatı, (t.y.), *Uluslararası Ortaklar*, <https://www.turkicstates.org/tr/uluslararasi-ortaklar>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023.

⁶⁵⁶ Türk Devletleri Teşkilatı, (t.y.), *Organizasyon Tarihçesi*, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023.

⁶⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, (24 Şubat 2022), *Türk Devletleri Teşkilatı*, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/turk-devletleri-teskilati>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023

ve ilişkileri derinleştirerek Avrasya kıtasındaki uluslararası iş birliğini genişletmeyi de hedeflemektedir. TDT, kendisini sadece üyeleri çerçevesinde sınırlamayan, bölgesel ve küresel barış ve istikrar için komşu ülkelerle de birliktelik yapan bir kuruluştur. Üyeler temelde ortak tarih, dil, kimlik ve kültür eksenin de toplanmışlardır. Ekonomik iş birliği TDT içerisinde özel bir önem içermektedir. Nahçıvan Anlaşması'nın 2. Maddesi kapsamında, ekonomik iş birliği TDT'nin temel dayanaklarından biridir. Ekonomik hedeflere ulaşmak için ticaret ve yatırım alanında elverişli koşullar yaratmak, malların, sermayenin, hizmetlerin ve teknolojilerin hareketini kolaylaştırmak, gümrük ve transit prosedürleri basitleştirmek, finans ve bankacılık işlemlerini kolaylaştırmak önemlidir. 8. Zirvede kurulan Türk Yatırım Fonu ekonomi alanına verilen önemi göstermektedir.⁶⁵⁸ Çağla Gül Yesevi'ye göre, TDT, ekonomi alanında SSCB sisteminin kalıntılarını taşıyan üye devletlerin koşullarını hafifletmek ve ekonomik iş birliğine teşvik etmek için özel bir oluşumdur. Yeni araçların, politikaların ve güçlü ticaret bağlarının sağlanması noktasında büyük yardımı dokunan TDT, ekonomik birlikteliği artırmak için iç yasa ve yönetmeliklerde de reformlar yaptırmaya ön ayak olmaktadır.⁶⁵⁹

Ulaştırma ve iletişim, TDT içerisindeki bütünleştirici alanlardır. Ulaştırma koridorlarının kapasitesini artırmak, transit ve lojistik merkezlerin olanaklarını büyütme, üyelerin Avrupa ve Asya pazarlarına girebilmesi için fırsatlar yaratmak önemlidir. Bu maddeleri destekler şekilde, altyapıları iyileştirmek ve ulusal sınırlar boyunca ticaret ve geçişleri kolaylaştırmak kritik noktalardır.⁶⁶⁰ Siyasi iş birliği alanında ise TDT, üye ülkelerin Dışişleri Bakanları, Üst Düzey Yetkilileri Komitesi, Genç Diplomatlar Eğitim Programı, Dış Politika Araştırma Merkezleri ve Uluslararası Seçim Gözlemci Misyonları toplantıları gerçekleştirmektedir. Kültürel alanda ise, “Modern İpek Yolu Ortak Tur Projesi”, TDT'nin önemli girişimlerindendir. Proje ile turistlere geleneksel İpek Yolu'nun eşsiz kültürel, manevi, tarihi ve gastronomik yaşamını tanıtmak ve turist sayısını artırmak hedeflenmektedir.⁶⁶¹ Eğitim alanında ise, TDT bünyesinde 2013 yılında “Türk Üniversiteler Birliği” kurulmuş, “Orhun Değişim Programı” yürürlüğe girmiştir. 2003 yılında ise yerel yönetimler kapsamında “Türk

⁶⁵⁸ Orkhan Baghirov, (Temmuz 2022), “The Organization of Turkic States Economic Potential and Cooperation Prospects among its Members”, *Perceptions: Journal Of International Affairs*, Cilt: XXVII, Sayı: 1, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), ss. 54-55.

⁶⁵⁹ Çağla Gül Yesevi, (Temmuz 2022), “Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator”, *Perceptions: Journal Of International Affairs*, Cilt: XXVII, Sayı: 1, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), s. 6.

⁶⁶⁰ Sanat Kushkumbayev ve Aliya Mussabekova, (Temmuz 2022), “New Kazakhstan and the Future of the Organization of Turkic States: Key Areas of Cooperation”, *Perceptions: Journal Of International Affairs*, Cilt: XXVII, Sayı: 1, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), s. 77.

⁶⁶¹ Yesevi, a.g.e., ss. 9-11.

Dünyası Belediyeler Birliği'' kurulmuştur. 30 ülke ve bölgeden yaklaşık 1.200 belediyenin üyeliğinden oluşan birlik, uluslararası hükümetlerin desteği ile bir sivil toplum örgütüne dönüşmüştür.⁶⁶²

Yukarıda adı geçen TDT 2040 Vizyonu Belgesi kapsamında üyeler mevcut ve muhtemel bölgesel ulaşım koridorlarından yararlanmaya ve bunların Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Ulaştırma Koridoruna entegre edilmesine önem vermişlerdir. Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridoru boyunca altyapının yükseltilmesi adına iş birliğini artırmak, güzergahın transit potansiyelini güçlendirmek, güzergahı bölgesel ve uluslararası ulaşım sistemleri ile uyumlu hale getirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ise, ulaşım, sınır ve gümrük prosedürlerinin dijitalleştirilmesi adına ortak irade beyanında bulunulmuştur. İlaveten orta koridor konusunda üyelerin ilgili bakanları iki-üç taraflı muhtelif toplantılar düzenlemiş ve bu konuda somut adımlar atmıştır. Enerji alanında ise üyeler arasında stratejik ortaklık kurulması temel politikalarından birisi olarak görülmektedir.⁶⁶³

3.7. Maarif Vakfı

TMV, Orta Asya coğrafyası özelinde etkili olmak isteyen bir kuruluştur. Eğitim-öğretim faaliyetleri, burs ve yurt olanakları, eğitim ekipmanları tedariki ve imkanları, kaliteli eğitmen ve öğrenci yetiştirme hedefleri ile Orta Asya coğrafyasında faaliyet gösteren önemli kuruluşlardan birisidir. Özellikle Türkiye'nin FETÖ terör örgütü ile mücadele ettiği süreç içerisinde, mücadelenin eğitim boyutunda etkin olmuş bir aktördür. Türkiye'nin eğitim alanındaki imajına ve olanaklarına pozitif yönde etki etme amacıyla olan kuruluş, aynı zamanda bölge üzerinde Türkiye'ye yeni fırsatlar sağlamaya çalışmaktadır.

15 Temmuz darbe girişiminin ardından Türk yetkililer, Bışkek yönetiminden TMV himayesine FETÖ'ye ait olan okulların devredilmesini istemiştir. Bu doğrultuda ise 2018 yılında TMV ve Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır. Ayrıca bu kapsamda Türkiye'de eğitim almış Kırgızlar Tertip Partisi'ni kurmuştur. Aynı şekilde Türk hükümetinin talebiyle Kazakistan'daki FETÖ ile bağlantılı okullarda öteki devletlerdeki gibi TMV bünyesine devredilmiştir. Bu çabalar doğrultusunda 2017-18 eğitim-öğretim yılında, Kazakistan'ın Almatı şehrinde yer alan Talgar Lisesi TMV verilmiştir. Talgar Lisesi, 500 öğrenci kapasitesine sahiptir ve bu öğrencilerin 350'si yatılı

⁶⁶² Purtaş, "Krizleri Fırsata Dönüştüren İş Birliği Türk Devletleri Teşkilatı", ss. 11.-13.

⁶⁶³ Mehmet Yüce, (2022), "Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri, İçinde Muhittin Ataman ve Cem Duran Uzun (Edt.), 2022'DE Türkiye, (ss. 168-174). İstanbul: SETA, ss. 171-172.

olmak okumaktadır. Okul, TMV bünyesindeki yönetici ve eğitimci kadrosuyla faaliyetlerini sürdürmektedir.⁶⁶⁴

Türkiye Maarif Vakfı, yakın dönem için Orta Asya bölgesine önem verilirken, Azerbaycan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi tarihsel ve kültürel bağların olduğu devletlerde, okul, etüt merkezi ve yurt faaliyetleri hedeflenmektedir.⁶⁶⁵ TMV Başkanı Birol Akgün, kurumun Balkanlar ve Orta Asya coğrafyalarına öncelik verdiğini, bölgeler özelinde halen yapılması gereken birçok iş olduğunu dile getirmiştir. Akgün, Orta Asya ve Balkanlar coğrafyalarının Türkiye açısından stratejik önem arz ettiğini, ilerleyen süreçte de bu coğrafyaların öncelik olacağını vurgulamıştır. Akgün, bu coğrafyada yer alan devletlerin Türkiye ile tarihsel, kültürel ve coğrafi boyutlarda akraba olduğunu söyleyerek, TMV okulları aracılığıyla tarihi İpek Yolu hattındaki ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin geliştirileceğini ve herkese fayda sağlayacağını söylemiştir.⁶⁶⁶

Geçmiş dönemlerde yaşanan sıkıntılara rağmen Türkiye ile Kırgızistan, ortak tarih, kültür ve dil birliği doğrultusunda eğitim alanında birlikte adımlar atmakta, ortak gelecek vizyonu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede TMV tarafından Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te “Maarif Vakfı Eğitim Kompleksi”nin yapımı tamamlanmıştır. Maarif Vakfı Eğitim Kompleksi iki devletten üst düzey devlet yetkililerinin katıldığı bir törenle açılmıştır.⁶⁶⁷ TMV'nin bu doğrultuda Orta Asya bölgesine verdiği önem devam etmektedir. Söz konusu faaliyetin ilerleyen yıllardaki hedef devletleri ise Özbekistan ve Kazakistan'dır.

3.8. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

Türkiye'nin, Orta Asya'daki Türk devletlerini uluslararası alana entegre etme isteği doğrultusunda TİKA, bölgeye yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel çalışmalar yürütmüştür. TİKA, bölgede gerçekleştirilecek faaliyetleri uygulamak ve koordine etmek doğrultusunda kurulmuştur. TİKA, Türk cumhuriyetlerinin kimliklerini oluşturmalarına, sosyal yapılarını kurmasına, alt yapı eksiklerini gidermesine ve kültürel ve siyasal alanda gelişmesine yardım etmiştir. Bu kapsamda ise, eğitim, sağlık, sanayi ve tarım gibi çeşitli alanlarda projeler

⁶⁶⁴ Nazlıcan Kavukcu, (2020), “Orta Asya’da FETÖ’nün Ayak İzleri: Kırgızistan’da Neler Oluyor?”, *TERAM*, s. 1-2.

⁶⁶⁵ Türkiye Maarif Vakfı, 2021 *Faaliyet Raporu*, ss. 56 ve 77.

⁶⁶⁶ Türkiye Maarif Vakfı, (t.y), *Türkiye Maarif Vakfı 70 Ülkeyle Temas Kurdu*, <https://turkiyemaarif.org/news/turkiye-maarif-vakfi-70-ulkeyle-temas-kurdu>, Erişim Tarihi: 4 Eylül 2023.

⁶⁶⁷ Türkiye Maarif Vakfı, (t.y.), *Kırgızistan Maarif Eğitim Kompleksi Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay tarafından açıldı*, <https://turkiyemaarif.org/news/kirgizistan-maarif-egitim-kompleksi-cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-tarafindan-acildi>, Erişim Tarihi: 4 Eylül 2023.

yürütmüştür. Bu doğrultudaki Program Koordinasyon Ofislerinin ilki Türkmenistan’da açılmıştır. Avrasya bölgesinde bu sayı sonradan 6’ya yükselmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerini yoğun olarak yürüten TİKA, 1995 yılından sonra eğitim ve kültürel iş birliğine ağırlık vermiştir. Okullar, kütüphaneler, laboratuvarların haricinde üniversitelere teknik donanım yardımları sağlanmıştır. TİKA, günümüzde 5 kıtada, 150 ülkede aktif olan 62 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyetler yürütmektedir.⁶⁶⁸ TİKA’nın Orta Asya bölgesi özelinde; Kazakistan’da Nur-Sultan, Kırgızistan’da Bışkek, Tacikistan’da Duşanbe, Türkmenistan’da Aşkabat ve Özbekistan’da Taşkent Program Koordinasyon Ofisleri bulunmaktadır.⁶⁶⁹

TİKA, Orta Asya bölgesinde, eğitim, sağlık ve toplumsal alanda faaliyetlere devam etmektedir. Azerbaycan’da Bakü Atatürk Lisesi Hizmet Binası Modernizasyonu, Tacikistan’da Çağdaş Diyabet Okulunun kurulması, Kırgız – Türk Dostluk Hastanesinin donatılması, Tacikistan’a 2 adet cenaze aracı tahsis edilmesi, Covid-19 sürecinde Tacikistan’a 70 bin maske ve 1.000 adet tıbbi tulum verilmesi, Tacikistan Ticaret Odasına Fuar Ekipmanı Desteği sağlanması, Özbekistan’da kadınların sosyal ve ekonomik gelişimi ve iş gücüne katılımlarının desteklenmesi ve Buhara Girişimci Kadınlar Derneği’nin kurulması ve Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan himayesinde başlatılan, 25 ülke içerisinde Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan’ın da olduğu fidan ekme çalışması ‘Geleceğe Nefes’ kampanyasının yürütülmesi TİKA’nın son dönemlerdeki faaliyetleridir.⁶⁷⁰ Kırgızistan’da mesleki eğitim faaliyetlerine destek verilmesi, Bışkek’te 72 yatak kapasiteli Kırgız-Türk Dostluk Hastanesinin inşa edilmesi, Kırgız Milli Film Stüdyosu Önemli Evrak ve Eserlerin Dijitalleştirilmesi Projesi, Orta Asya bölgesindeki üniversitelerde makine, robot vb. cihaz prototiplerinin tasarlanıp imal edilebileceği ‘‘Cezeri-Lab’’ atölye laboratuvarları kurulması, ‘‘Yetim Gülerse Dünya Güler’’, ‘‘Sıcak Kış’’, ‘‘Mutlu Yaz Projesi’’ kapsamında Nur Sultan’daki 110 yetim çocuğa kıyafet yardımında bulunulması, Özbekistan’da Yunus Emre’nin vefatının 700’üncü yılında Türk Dünyası Şairler Buluşması Projesi gerçekleştirilmesi, Gazetecilik ve Kitleli İletişim Üniversitesi Televizyon Stüdyosu

⁶⁶⁸ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (t.y.), *Hakkımızda*, <https://www.tika.gov.tr/sayfa/hakkimizda-14649>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2023.

⁶⁶⁹ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (t.y.), *Koordinatörlükler*, <https://www.tika.gov.tr/koordinatörlükler>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2023.

⁶⁷⁰ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2021), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020*, Ankara, https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/Pictures/Turkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%202020_tr.pdf, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2023.

Kurulması TİKA'nın bölgedeki diğer faaliyetleridir.⁶⁷¹ Semerkant Devlet Üniversitesi Türkoloji Fakültesi Dil Laboratuvarı kurulumu, Tacikistan'da Badahşan Eyaletinde kadınların gelirlerini ve sosyal hayata katılımını artırmak için mesleki eğitim merkezi kurulması diğer faaliyetlerdir.⁶⁷² TİKA, iki taraflı resmi kalkınma yardımları kapsamında, Kazakistan'a 24,136 milyon, Tacikistan'a 1,863 milyon, Özbekistan'a 3,790 milyon ve Orta Asya'ya bölgesel olarak 1,119 milyon yardım yapılmıştır.⁶⁷³

TİKA, 2022 yılında yayınladığı idare faaliyet raporunda Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yönelik, her bir faaliyet kapsamında gerçekleşen harcama ve harcamanın yılsonu ödeneğine oranı Uluslararası Kalkınma İşbirliğinin Geliştirilmesi amacıyla 93.340.616 TL, %79'dir.⁶⁷⁴ Bu harcamalar doğrultusunda ise, Bölge ülkelerinde eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapılar, sosyal altyapılar ve üretim sektörlerinde gerçekleştirilecek proje ve faaliyetlerle anılan ülkelerde kalkınma süreçleri desteklenecektir. Ortak tarihe sahip olduğumuz toplulukların varlıklarını güçlendirerek sürdürmeleri için ihtiyaç duyulan alanlarda proje ve faaliyetler gerçekleştirilecektir.

3.9. TRT Avaz

TRT Avaz, 21 Mart 2009 tarihinde yayına başlamıştır ve kamu diplomasisi alanında Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasına yönelik önemli aktörlerinden birisi olmuştur. Türkiye'nin bölgeye yönelik yayın geçmişi TRT Avaz'dan da öncesine dayanmaktadır. 1990'ların başında TRT, TRT-INT adıyla uluslararası yayınlar yapmaktaydı. İlerleyen süreçte TRT-INT'in ismi TRT-INT AVRASYA olarak değiştirilmiştir. Bu durum Türkiye'nin uluslararası yayıncılık ağını Avrupa'dan Orta Asya ve Kafkasya'ya kadar genişletmiştir. 1993 yılı itibariyle ise TRT, yayınlarına TRT-INT ve TRT AVRASYA olmak üzere iki farklı kanal ile devam etmiştir. Günümüzde geniş bir yayıncılık ağına sahip TRT Avaz ise, Uzak Asya'dan Moldova Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'ne kadar yayınlar yapmaktadır. TRT Avaz, hedef yayın coğrafyasını merkez ve çevre ülkeler olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır. Merkez ülkeler;

⁶⁷¹ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2022), *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202021/T%C4%B0KA%202021%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2023.

⁶⁷² Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (t.y.), *2022 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu*, ss. 13-16, https://www.tika.gov.tr/upload/2022/KMDBR/KMDBR_05092022.pdf Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.

⁶⁷³ Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2022), *Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri*, Ankara, <https://www.tika.gov.tr/upload/2022/TurkiyeKalkinma2021Veriler.pdf> Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2022.

⁶⁷⁴ T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı, (t.y.), *TİKA Faaliyet Raporu 2022*, <https://www.tika.gov.tr/upload/old/2023/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU/T%C4%B0KA%202022%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2023, s. 18 ve 86.

Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'dır. Bu devletlerin dışında kalan ülkeler ise çevre ülkeler kategorisine girmektedir. Etnik açıdan farklılık barındırmasına rağmen Tacikistan Türk kültür dairesi içerisine alınmıştır ve çevre ülkelere dâhil edilmiştir.⁶⁷⁵

TRT'nin yurt dışı faaliyetlerinde Türk Dünyası özel bir konuma sahiptir. 1999 yılında Türkmenistan-Aşkabat Temsilciliği, 2000 yılında Azerbaycan-Bakü, 2004 yılında Özbekistan-Taşkent bürosu ve 2015 yılında TRT'nin Astana-Kazakistan temsilciliği açılmıştır. Bu doğrultuda 21 Mart 2009 tarihinde yayıncılığa başlayan TRT Avaz, Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Ortadoğu'dan Kafkasya'ya kadar uzanan yaklaşık 250 milyon nüfuslu bir coğrafyaya hitap etmektedir. Türkçe, Kazakça, Azerice, Özbekçe, Kırgızca ve Türkmence yayınlar yapan TRT Avaz, yayın coğrafyasındaki bütün ülkelerin ve izleyicilerin ortak kanalı ve sesi olmuştur.⁶⁷⁶

Bu kapsamda TRT Avaz, Türkçe ve Türk kültürünün nüfuz ettiği büyük bir coğrafyada kültür köprüsü olmayı amaçlamaktadır. TRT Avaz, Türk Dünyasının ortak sesi olarak hazırladığı özel programlarla ikili ve çoklu kültürel ilişkileri geliştirmektedir. Bir başka önemli kanal TRT Türk ise, yurt dışındaki Türkler, soydaş ve kardeş topluluklar özelinde hazırladığı içerikler ile "Siz neredesiniz biz oradayız" mesajını vermektedir. Yurt dışındaki Türklerin milli ve manevi değerlerinin, gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasını ve Türk kültürel bağlarının güçlendirilmesini hedeflemektedir.⁶⁷⁷

TRT Avaz, Türk Dünyasının kuvvetli sesi olarak "Dilde, İşte, Fikirde birlik" sloganı ile hareket etmekte, Orta Asya ülkelerine ve Türkiye'ye yönelik iki ayrı kanal kapsamında hazırlanan özel içeriklerle 24 saat yayınlar yapmaktadır. Türk Dünyası TRT Avaz'ın temel yayın coğrafyasını oluşturmaktadır. Bu coğrafyaya yönelik yapılan yayınlarda ortak değerlere vurgu yapan bir kültür kanalı olan TRT Avaz, iş birliğini yayıncılık alanında etkili bir zemine oturtmuştur. TRT Avaz, söz konusu coğrafyaya yönelik hazırladığı özel içerikli programlarla ikili ve çoklu kültürel ilişkilere katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda TRT Avaz, ortak dil ve kültür açısından sahip olunan zenginlikleri ekranlara taşıyarak Türk Dünyasına yönelik sanat, kültür, müzik, eğitim, çocuk, eğlence, belgesel ve yarışma programları yayınlamaktadır. TRT

⁶⁷⁵ Ali Parim ve Cem Çetin, (2021), "Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak TRT Avaz ve Milliyetçilik", *İletişim ve Diplomasi*, Sayı: 5, s. 33.

⁶⁷⁶ <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce>.

⁶⁷⁷ TRT, (t.y.), *Televizyon*, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/televizyon>, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2022.

Avaz, 2022 yılı içerisinde Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Türkmençe, Azerice ve Rusça haber yayınları yapmış, bunların haricinde ise popüler TRT 1 dizilerini yayınlamıştır.⁶⁷⁸

TRT Avaz bünyesinde; Türkler, Hayal Kurucular, Avaz Haber, Miras Coğrafyalar, Çalgıların Dilinden, Avrasya Gündemi, Köklerin İzinde, Eski Topraklar, Koçum Babam, Kazak Hanlığı, Ne Varsa İçindedir, Divan-I Hikmet Sohbetleri, Miras, Vatanım Türkiye, Türkistan'da İslam ve Taş Mektuplar gibi programlar yer almaktadır.⁶⁷⁹

4. Türk Dış Politikasında Yeni Kamu Diplomasisi

Türkiye, bulunduğu fiziki coğrafyanın çok daha ötesinde etki kapasitesine ve potansiyeline sahip bir ülkedir. Bu özelliğinden dolayı Türkiye, yakın ve uzak coğrafyalara ulaşabilmek, bu coğrafyaların insanlarına, zihinlerine ve kalplerine dokunabilmek ve kendi ülkesel profilini küresel düzeyde olumlu kılmak adına yeni kamu diplomasisi unsurlarını kullanan bir devlettir. Uluslararası alana, halklara ve kamuoylarına yönelik olarak çok boyutlu ve objektif politikalar izlenmektedir. Devlet profilini küresel düzeyde güçlendirmek isteyen Türkiye, yeni kamu diplomasisinin devlet dışı alan ve aktörlerini kullanmakta, dış politika hamlelerini resmi unsurların haricinde özel unsurlarla da desteklemektedir.

Bu kapsamda bakıldığında zaman Türkiye, faaliyetlerinde tarihi ve kültürel değerlerinden beslenen bir politika anlayışı benimsemiştir. Köklü geleneğinden, kadim medeniyetinden, tarihsel mirasından ve kültürel değerlerinden dolayı Türkiye, uluslararası alanın değerler dizisinin oluşuma katkı vermektedir.⁶⁸⁰ İnsani ve evrensel değerler ile kendi ülkesel değerlerini bütünleştiren bir dış politika anlayışı benimseyen Türkiye, kültür, eğitim, sağlık, birey, sosyal medya, yayıncılık gibi evrensel alanlarla yeni kamu diplomasisi uygulamaları gerçekleştirmektedir.

Elif Karahan Toker ve Cengiz Çağla, yeni kamu diplomasisinin “diplomasi devletin işidir” söyleminden ziyade daha çeşitli, çok boyutlu, bütüncül, insanı temel alan, çıkar ve sonuç değil, değer ve süreç odaklı ve doğrudan bireylerin aktör olduğu bir tarz olduğunun altını

⁶⁷⁸ TRT, (t.y.), *TRT 2022 Faaliyet Raporu*, Ankara, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2022.pdf>, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2023, s. 214.

⁶⁷⁹ TRT Avaz, (t.y.), *Programlar*, <https://www.trtavaz.com.tr/programlar>, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2023.

⁶⁸⁰ Süleyman Eren, (2023), “Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye’nin Türk Devletlerine Yardımları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, s. 252.

çizmektedir.⁶⁸¹ Bu sebeple Türkiye, yeni kamu diplomasisi uygulamalarında aktör ve alan açısından çok boyutluluğa önem vermektedir.

Bu doğrultuda Türkiye, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla sıkı ilişkiler kurmaktadır. Öte yandan ise Türkiye, küresel düzeyde tanıtımını gerçekleştirmek adına ikili ve çok taraflı boyuttaki kültürel ilişkilere önem vermektedir. Meşruiyet yaratma ve dış kamuoyları oluşturma hedefi ile Türkiye, öteki devletler ile kültür, eğitim, bilim, basın-yayın, gençlik ve spor alanlarında faaliyetler gerçekleştirmektedir. Türk kültür merkezleri, Türkçe eğitim merkezleri, sosyal ve ekonomik organizasyonlar, küresel iş çevreleri, insani yardım projeleri, içeride ve dışarıda güçlü ve kurumsallaşmış STK'lar⁶⁸² bu faaliyetlerin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu unsurlar Türkiye'nin yeni kamu diplomasisinin temel dinamiklerini meydana getirmektedir. Özel şirketler, iş adamları girişimleri, kıyafet ve giyim tarzı, müzik gibi çok daha özel unsurlarda yeni kamu diplomasisi açısından belirleyici olabilmektedir. Bu çerçevedeki unsurlardan bir başkası ise gastro diplomasıdır. Nitekim gastro diplomasi doğrultusunda 2020 yılından bu yana 5 Aralık ‘‘Dünya Türk Kahvesi Günü’’ olarak kutlanmaktadır.⁶⁸³

Yine sosyal medya kullanımı Türk dış politikası adına yeni kamu diplomasisi ile bağdaştırılabilecek alanlardan birisidir. Elif Karahan Toker ve Cengiz Çağla'ya göre, sosyal medya, ütöpik özgürlükler ve demokrasiden daha realist, sağlam, iyi-kötü yönleri bilinerek ve gösterilerek kullanılmalıdır ve bu kapsamda bir kamu diplomasisi tanımı yapılmalıdır.⁶⁸⁴ Türkiye, devlet dışı unsurlar haricinde sosyal medyada yoğun görünürlüğe sahip olan bir ülke olmakla beraber devlet boyutunda da etkinliğini göstermektedir. Dışışleri Bakanlığının rolü bu alanda örnek gösterilebilir. Dışışleri Bakanlığı, kamu diplomasisi uygulamalarını ve gelişen iletişim teknolojilerini sosyal medya özelinde buluşturmaya çalışmaktadır. Günümüzde bakanlık, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça Twitter hesaplarını aktif şekilde kullanmaktadır. Bakanlığın resmi Twitter hesabı, Avrupa devletleri içerisinde en çok takipçiye sahip olandır. Bakanlığın resmi internet sitesi 10 dilde hizmet vermektedir. Sitede yer alan ‘‘açıklama’’ ve ‘‘soruya cevap’’ formatında güncel gelişmelere, devletimizle ilgili asılsız

⁶⁸¹ Elif Karahan Toker ve Cengiz Çağla, (2022), ‘‘Yeni Kamu Diplomasisi, Sosyal Medya ve Devlet Dışı Aktörler’’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 72, 93.

⁶⁸² Tuğçe Ersoy Öztürk, (t.y.), ‘‘Dış Politikadaki Etkin Unsur: Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Etkinliği’’, *Kamu Diplomasisi*, <http://kamudiplomasisi.org/pdf/tugceersoyozturk.pdf>, Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2023. s. 13-15.

⁶⁸³ Erman Akıllı, (1 Ocak 2023), ‘‘2022’den 2023’e Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Gündemi’’, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dis-politika/2022den-2023e-turkiyenin-kamu-diplomasisi-gundemi>, Erişim Tarihi: 27 Ağustos, 2023

⁶⁸⁴ Elif Karahan Toker ve Cengiz Çağla, (2022), ‘‘Yeni Kamu Diplomasisi, Sosyal Medya ve Devlet Dışı Aktörler’’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 72, 93.

iddialara ve açıklamalara cevaplar verilmektedir. 2022 yılı içerisinde 369 açıklama yapılmış, 31 soruya cevap verilmiştir.⁶⁸⁵

Türkiye, yeni kamu diplomasisi uygulamaları doğrultusunda STK'lar düzeyinde aktif bir ülke olmaya önem vermektedir. Küresel, bölgesel ve ikili ilişkiler çerçevesinde çeşitli alanlarda STK faaliyetleri etkin bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. STK'lar haricinde birçok düşünce kuruluşu Türkiye'nin modern kamu diplomasisi uygulamalarına katkı sağlamaktadır. Devlete bağlı olarak; Stratejik Araştırmalar Merkez (SAM), Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) önemlidir. Üniversitelere bağlı olarak; Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Ekonomik Araştırmalar Merkezi, İstanbul Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü gibi düşünce kuruluşlarının faaliyetleri vardır. Yine bakıldığında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), TASAM, Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırmalar Merkezi (FESAM), Dış Politika Enstitüsü (DPE), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) gibi düşünce kuruluşlarını görmek mümkündür.⁶⁸⁶ Düşünce kuruluşları açısından SAM, Türkiye'nin en eski düşünce kuruluşudur. Mayıs 1995'ten beri aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdüren SAM, Türk dış politikası kapsamında karar vericilere çeşitli konularda bilimsel ve entelektüel danışmanlık yapmaktadır. SAM, küresel düzeyde akademisyenlerle beraber çalışmalar yapmakta, yurt dışındaki benzer kuruluşlar ve kurumlarla birlikte araştırmalar yürütmektedir. Aynı zamanda, "Perceptions", "Vision Papers" ve "SAM Papers" adlı yayınları vardır.⁶⁸⁷

Türkiye, diziler, filmler ve yayıncılık faaliyetleri ile de yeni kamu diplomasisi alanında boy gösteren bir ülkedir. Orta Asya başta olmak üzere televizyon kanallarından gelen talepler doğrultusunda Türk dizi ve filmlerinin yoğun bir temini söz konusudur. Örnek vermek gerekirse, Türk dizilerinden "Kara Sevda", büyük bir ilgi görmüştür. Yine "Diriliş Ertuğrul", "Muhteşem Yüzyıl" ve "Kösem Sultan" gibi Türk tarihini ve kültürel zenginliklerini anlatan diziler ve Türk filmleri de yoğun ilgiyle karşılanmıştır.⁶⁸⁸

⁶⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2023 Yılına Giren Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, ss. 52-53.

⁶⁸⁶ Mehmet Münip Babur ve Nadir Suğur, (2022), "Türkiye'de Düşünce Kuruluşları: Politik Bilginin Çeşitliliği, İmkânı ve Sınırlılıkları", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 46, Sayı: 1, s. 177-178.

⁶⁸⁷ Stratejik Araştırmalar Merkezi, (t.y.), *SAM Hakkında*, <http://www.sam.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 3 Ocak 2023.

⁶⁸⁸ Erol Evcin, (2018), "Özbekistan'da Türkiye'nin Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, s. 132.

Türkiye'nin yeni kamu diplomasisi içerisinde görülebilecek marka ve markalaşma başlıklarında da son yıllarda ciddi bir etkinliği söz konusudur. Türkiye; LC Waikiki, Pegasus Hava Yolları, Türk Hava Yolları, Ülker, Arçelik, Beko, Eczacıbaşı, Divan Grubu, Turkish Ceramics, Turkcell, ENKA, Mavi, Eti, Getir⁶⁸⁹ gibi küresel düzeyde faaliyet gösteren markaları ile ülkesel imajına olumlu katkılar yapmaktadır.

5. Türkiye'nin Orta Asya Devletleriyle İkili İlişkileri ve Yeni Kamu Diplomasisi

Orta Asya devletlerinin bağımsız olmaları Türk dış politikasına yeni bir boyut eklemiştir. Türkiye, Orta Asya'nın bağımsız, siyasi ve ekonomik yönden istikrarlı, kendi aralarında ve komşularıyla uyumlu, uluslararası toplumla bütünleşmiş ve demokratik değerleri benimsemiş bir bölge olmasına yönelik politikalar yürütmektedir. Türkiye, karşılıklı üst düzey ziyaretler, karma komisyonlar, iş konseyleri ve yüksek düzeyli stratejik iş birliği konseyleri gibi mekanizmaların yardımıyla da bölge ile olan iş birliğini artırmayı amaçlamaktadır. Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan ile stratejik ortaklık mevcuttur ve ilişkiler Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi mekanizmasına oturtulmuştur. Tacikistan ile İş birliği Konseyi mevcuttur. Türkmenistan ile de ticaret, ekonomi, yatırım ve müteahhitlik alanlarında ilişkiler yoğundur.⁶⁹⁰

Türkiye, tarihsel, kültürel ve duygusal bağlarla bağlı olduğu Türk devletleri üzerinde ciddi bir popülerliğe sahiptir. Dışişleri Bakanlığı dış politika vizyonunda bu durumla ilişkili olarak “Ortak dil, tarih ve kültür bağlarına sahip olduğumuz Orta Asya Cumhuriyetleri'yle ilişkilerimiz, dış politikamızın öncelikli konularından biri olmaya devam etmektedir. Bölgedeki kardeş ülkelerin bir yandan müreffeh, siyasi ve ekonomik istikrara sahip olmalarını, kendi aralarında ve komşularıyla iş birliği içinde varlıklarını sürdürmelerini, diğer yandan uluslararası toplumla bütünleşmelerini desteklemek, Orta Asya bölgesine yönelik politikamızın temelini teşkil etmektedir” ifadelerini kullanmıştır.⁶⁹¹ Dışişleri Bakanlığı raporunda, Orta Asya devletleri ile ilişki ve iş birliğinin her alanda geliştirilmesine vurgu yapmıştır. Kardeş devletlerin siyasi ve ekonomik bakımdan istikrarlı ve müreffeh olmaları ve uluslararası toplumla bütünleşmeleri önem arz etmektedir.⁶⁹²

⁶⁸⁹ “Yurtdışında Faaliyet Gösteren Türk Markaları”, (7 Mart 2023), *Supstranger*, <https://supstranger.com/blog/yurtdisinda-yasam/milli-gururumuz-olarak-yurtdisinda-faaliyet-gosteren-turk-markalar>, Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2023.

⁶⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Orta Asya Ülkeleri İle İlişkiler*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2022.

⁶⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *2018 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2023.

⁶⁹² *2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, ss. 25-26.

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki iş birliği enerjiden eğitime, ekonomiden güvenliğe ve diplomatik konulara kadar birçok alanda genişlemiştir. Yaratılan istikrar tüm dünyayı kazançlı çıkarmaktadır ve Türk devlerinin iş birliği alanında çok değerli bir ortak olduğu açık şekilde görülmektedir. Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri gerek NATO Barış için Ortaklık (BİO) gerekse ikili iş birliği programları kapsamında askeri eğitim, tatbikat ve savunma iş birliği alanlarında birlikteliklerini güçlendirmektedir. Türkiye'nin son yıllarda geliştirdiği İnsansız Hava Aracı (İHA) ve Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) teknolojisi ve ileri teknolojiye dayanan savunma ürünleri yoluyla, ASELSAN, TAI, STM, HAVELSAN ve BAYKAR gibi savunma sanayi şirketleri de Türk Cumhuriyetleri nezdinde etki yaratmaktadır.⁶⁹³

Bu etkenler kapsamında Türkiye, SSCB sonrası dönemde Orta Asya bölgesini kamu diplomasisi politikasının merkezlerinden biri haline getirmiştir. Türk Cumhuriyetlerine yönelik kamu, kamu destekli, sivil ve özel sektör kurum ve kuruluşlar ile kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Orta Asya'da aktif olmak isteyen Türkiye, ilişkileri ve iş birliklerini çok boyutlu olarak geniş bir alanda hızla geliştirmiştir. Türk devletleri için rol model ve lider olmak isteyen Türkiye, aktif bir kamu diplomasisi ile bölgede etkin olan İran ve Rusya ile rekabet etmeye çalışmıştır. Türkiye, bölgedeki devletlerin yeniden yapılanma ve kalkınmalarına yönelik stratejik ve ekonomik ilişkiler geliştirerek yumuşak güç doğrultusunda varlığını kuvvetlendirmiştir.⁶⁹⁴

Sarıkaya'ya göre, karşılıklı kültürel münasebetler, ortak kültür-sanat faaliyetleri, Türk TV, sinema ve popüler müzik ürünlerinin bu coğrafyada yaygınlaşması Türk devletlerinin halkları üzerinde etki yaratmıştır. Bugün Bakü'de bir parkta, çay bahçesinde, Almatı'da bir restoranda veya Taşkent'te bir dükkânda mutlaka bir Türk pop müziği çalmaktadır. Türk devletlerinden gelip Türkiye'de üniversite okuyan gençlerin sayısı da her geçen gün artmaktadır.⁶⁹⁵ Bütün bu unsurlar çerçevesinde Türkiye'nin Orta Asya coğrafyasına yönelik izlediği aktif ve sürekli bir kamu diplomasisi siyasetinden söz etmek mümkündür. Bölgeye yönelik izlenen kamu diplomasisi uygulamaları birçok insani faktörden beslenmektedir.

5.1. Kazakistan

⁶⁹³ Tanrısever, a.g.e., ss. 222-224.

⁶⁹⁴ Burcu Say ve Altynbek Joldoshev, (2022), “Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın Kırgızistan’daki Kamu Diplomasisi Etkinlik Alanları”, *Ahi Evran Akademi (AEA)*, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 5.

⁶⁹⁵ Sarıkaya, a.g.e., s. 241.

16 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan bağımsızlığını kazanmıştır ve ülkemiz aynı gün Kazakistan'ın bağımsızlığını tanımıştır. 2 Mart 1992 tarihinde ise diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Türkiye ve Kazakistan arasındaki ortak tarihsel, kültürel ve manevi bağlar ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bağımsızlıktan bu yana Kazakistan ile imzalanan birçok sayıda anlaşma ve protokol ilişkileri ve iş birliğini düzenlenmiştir. Türkiye'nin Nur-Sultan'da Büyükelçiliği, Almatı ve Aktau'da Başkonsoloslukları vardır. Kazakistan'ın ise Ankara'da Büyükelçiliği, İstanbul'da Başkonsoloslugu ve Antalya'da Konsoloslugu yer almaktadır. Kazakistan ile ilişkiler çok boyutlu ve stratejik seviyededir. 2009 yılında Türkiye ve Kazakistan arasında “Stratejik Ortaklık Anlaşması” imzalanmıştır ve 2012 yılında “Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi” kurulmuştur.⁶⁹⁶ 25 Eylül 1991 tarihinde Türkiye'ye ziyaret gerçekleştiren Nazarbayev, iki devletin ilişkilerini her alanda güçlendirmek için çok sayıda öneride bulunmuştur. Nazarbayev'in önerileri İstanbul-Almatı uçak seferlerinden, tüketim mallarında ortak üretim yatırımlarına kadar pek çok şeyi kapsıyordu. Nazarbayev, Türkiye'nin kalkınma, yabancı yatırımları çekme ve çağdaş kadrolar yetiştirme tecrübelerine de ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir.⁶⁹⁷

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan ile 2 Mart 1992 tarihinde “Diplomatik İlişkiler Kurma Protokolü ve Vize Muafiyeti Anlaşması” imzalanmıştır. Ardından eski Başbakan Süleyman Demirel'in gerçekleştirdiği resmi ziyarette, eğitim, bilim, kültür ve spor alanında iş birliği, yatırımlarının teşviki ve korunması, karayolu taşımacılığı, havacılık, küçük ve orta ölçekli sanayileri geliştirmede iş birliği ve bankacılık alanında iş birliği konularında anlaşmalar imzalanmıştır. İki devletin ekonomik ilişkilerinin temelini oluşturan “Ticaret ve Ekonomik İş birliği” anlaşması ise 1997 yılında imzalanmış, 2000 yılında yürürlüğü girmiştir.⁶⁹⁸

Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız olmalarının ardından Türkiye'de Kazak tarihi ve kültürü üzerine resmi kurum ve kuruluşlar, enstitüler ve yayınevleri telif ve çeviri doğrultusunda yayın patlaması gerçekleştirmişlerdir. Daha öncede vurgulandığı gibi iki devlet arasında yapılan antlaşmalar kapsamında öğrenci değişimleri vasıtasıyla kültürel etkileşime katkı sağlanmıştır. Türkiye, Avrupa ve Batı Dünyası ile sınırdadır. Kazakistan ise Türk

⁶⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye-Kazakistan Siyasi İlişkileri*, [https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_tr.mfa#:~:text=%C3%9Clkemiz%20Kazakistan"%C4%B1n%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20ayn%C4%B1,s%C3%BCratle%20geli%C5%9Ftirilmesine%20temel%20te%C5%9Fkil%20etmi%C5%9Ftir](https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_tr.mfa#:~:text=%C3%9Clkemiz%20Kazakistan), Erişim Tarihi: 26 Nisan 2023.

⁶⁹⁷ Abdulvahap Kara, (2012), *Turgut Özal ve Türk Dünyası Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri (1983-1993)*, İstanbul: İq Kültür Sanat Yayıncılık, s. 145.

⁶⁹⁸ Eleuken, a.g.e., ss. 298-299.

Dünyası'nın Rusya ve Çin sınırını oluşturmaktadır. Bu neticede Kazakistan'ın güney ve güney Batı sınırları ile Türkiye'nin Doğu sınırları, Türk Dünyası'nın derinliklerine ulaşmaktadır. Bu sebeple Türk Dünyası coğrafyası, iki devlet için güvenli bir arka cephe olarak görülmektedir. Tüm bunlar haricinde TİKA'nın Türk cumhuriyetlerine sosyal yapılarını kurma, kendi kimliklerini inşa etme, kültürel ve siyasal haklarını geliştirme, teknik alt yapıyı kalkındırma noktasında katkıları çoktur. Bu doğrultuda TİKA, Kazakistan'a yaklaşık olarak 57 milyon dolarlık destek sağlamıştır.⁶⁹⁹

İki devlet arasındaki çok boyutlu birlikteliği destekler ölçüde Kasım Cömert Tokayev, imalat sanayi, tarım, sağlık ve turizm alanlarını Kazakistan için stratejik alanlar olarak belirlemiştir. Bu alanlarda Türkiye'nin yatırımları Kazakistan adına önem arz etmektedir. Tokayev'e göre, Türkiye ve Kazakistan ortak tarihlerinden, dillerinden, dinlerinden ve kültürlerinden güç alan iki kardeş ülkedir.⁷⁰⁰ Bu unsurlar Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarına olanak sağlamaktadır. Eğitim çerçevesinde her yıl yüzlerce Türk genci Kazakistan'daki, Kazak genci ise Türkiye'deki üniversitelerde yetiştirilmiştir. İki devletin gelişim dinamikleri zengin içeriklerinden ve çok boyutlu diyalog kapasitelerinden kaynaklanmaktadır. İki devletin ilişkileri politika, ekonomi, savunma, kültür, insani ve teknik iş birliği, eğitim, çevre, bilgi ve sağlık alanlarında sistemli şekilde boy göstermektedir. Ayrıca Uluslararası alanda da iş birliği ve karşılıklı destek mevcuttur. Türkiye ve Kazakistan, Türk Dünyasında entegrasyonun sağlanmasının lokomotif güçleridir. Suriye'deki iç savaş sonrasında yaşanan gelişmelerde aktif rol oynayan Türkiye, Rusya ve İran, 2017'den beri devam eden Astana sürecinde çözüm arayışlarındadır. Bu durum Kazakistan ve Türkiye arasındaki önemli bir diplomatik unsurdur.⁷⁰¹ Bu durum, küresel ve bölgesel anlamda iki devletin kamu diplomasisinin önemli bir unsuru olan diyaloga ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Kazakistan büyükelçisi Abzal Saparbekuli göre, Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin stratejik olarak tanımlanmasının temeli sadece devlet başkanları ya da dış politika eğilimleri ile değerlendirilmemelidir. Çok daha derin bir noktada yatan jeokültürel, jeopolitik ve jeoekonomik nedenler vardır. Bu unsurlar ikili ilişkileri zamanla kurumsal hale getirmiştir ve

⁶⁹⁹ Ahmet Alan, (t.y.), “Kazakistan-Türkiye İlişkileri”, *Eurasian Research Institute*: <https://www.eurasian-research.org/publication/kazakistan-turkiye-iliskileri/?lang=tr>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2023.

⁷⁰⁰ The Astana Times, (13 Mayıs 2022), *Kazakhstan, Turkey: 30 Years of Strong Friendship*, <https://astanatimes.com/2022/05/kazakhstan-turkey-30-years-of-strong-friendship/>, Erişim Tarihi: 17 Mart 2023.

⁷⁰¹ Ainur Nogayeva, (t.y.), “Kazakistan –Türkiye İlişkilerinde 27 Yıl: Kadim Dostluktan Parlak Geleceğe”, *SDE*, <https://www.sde.org.tr/kazakistan-turkiye-iliskilerinde-27-yil-kadim-dostluktan-parlak-gelecege-bolgesel-analiz-144>, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2023.

AK Parti iktidarında bu durum hızlanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilere stratejik anlamda hız kazandıran en kritik unsurlar kültür ve kimliktir. Türk Dünyası'nın Batı'ya açılan kapısı Türkiye iken Doğu'ya açılan kapısı Kazakistan'dır. İki devletin toplumları arasındaki ilişkilere bakıldığında ise, Türkiye'deki Türkler Kazakistan'ı Atayurt olarak görmektedir ve Kazaklar Türkiye'yi kardeş olarak algılamaktadır. İki ülke de Bozkır Türk İslam anlayışını paylaşmaktadır.⁷⁰²

Türkiye ve Kazakistan, TDT, TÜRKPA, TÜRKSOY, Türk İş Konseyi, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı gibi kurum ve kuruluşların kurulmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Türk Konseyinin TDT ismini alması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu Belgesi'nin imzalanmasında iki devletin yoğun birlikteliği belirleyici olmuştur.⁷⁰³ Türk devletleri, dış risk kaynakları noktasında da ortak bir zihniyete sahiptir. Çoğunlukla Türk devletlerinin siyasi söyleminde, komşularının yarattığı zorluklara önem verilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye ve Kazakistan, TDT içerisinde de ortak algılar benimsemektedir.⁷⁰⁴

Pek çok sahada etkin olan ilişkilerin derinleşmesinde Türkiye adına belirleyici olan noktalardan birisi de Kazakistan'ın iki kritik konuda inisiyatif alması olmuştur. Birincisi, Türkiye ve Rusya arasında cereyan eden “uçak düşürme krizi”dir. Kazakistan bu krizin çözümlenmesinde ara bulucu olmuştur. İkincisi ise, 15 Temmuz darbe girişiminde Kazakistan'ın net bir şekilde Türkiye'nin yanında durmasıdır. Yine son dönemde Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve uyguladığı politikalar Türkiye ve Kazakistan'ı ortaklık noktasında birbirine daha da yakınlaştıran bir faktördür. Rusya'nın tutumu Türk devletlerini tedirgin etmiştir. Ciddi bir etnik Rus nüfusa sahip olan ve Rusya'yla 6 bin kilometreden fazla sınırı olan Kazakistan en çok endişelenen ülke olmuştur. Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev, Ocak olayları sonrasında ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye yapmıştır. Bu ziyarette iki devlet arasında ulaşım, savunma sanayii, askeri istihbarat, bilişim teknolojileri, kültür, tarım, taşımacılık, ticaret, gümrük, çevre, eğitim, gençlik, iletişim ve arşiv alanlarında iş birliğini içeren on dört

⁷⁰² Abzal Saparbekuli, (2022), “Bağımsızlığının Otuzuncu Yılında Kazakistan Dış Politikası ve Kazakistan-Türkiye İlişkileri”, İçinde Fırat Purtaş *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu*, (ss. 43-48), Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, ss. 44-47.

⁷⁰³ Yüce, *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, s. 15.

⁷⁰⁴ Kushkumbayev ve Mussabekova, a.g.e., ss. 75-76.

anlaşma imzalanmıştır.⁷⁰⁵ Bu çok boyutlu derinleşme şüphesiz ki ilerleyen yıllarda Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamalarına pozitif anlamda olanak ve hareket sahası sağlayacaktır.⁷⁰⁶

Yine iki devlet arasında kamu diplomasisi kapsamında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun ve Kazakistan Enformasyon ve Toplumsal Kalkınma Bakanı Aida Balayeva heyetler arası bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıda, Türkiye ve Kazakistan'ın ilişkilerinde kamu diplomasisi çalışmaları masaya yatırılmıştır. Ayrıca kültür, iletişim ve medya alanlarındaki birlikteliğe yönelik konular ele alınmıştır. Kamu diplomasisi için kritik bir role sahip olan medya ve iletişim alanında iş birliğinin giderek artırılacağı vurgulanmıştır.⁷⁰⁷

5.2. Türkmenistan

Türkiye, Türkmenistan bağımsızlığını kazandıktan sonra onu ilk tanıyan ve Aşkabat'ta ilk Büyükelçilik açan ülkedir. Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsü ülkemizce desteklenmektedir. İki devlet arasında dış politika, ticaret, ekonomi, kültür ve eğitim alanlarında olumlu birliktelikler vardır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 6-7 Kasım 2014 tarihlerinde Cumhurbaşkanı sıfatıyla Orta Asya bölgesinde ilk resmi ziyaretini Türkmenistan'a yapmıştır.⁷⁰⁸

Türkiye, Orta Asya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından uzun bir süre yalıtılmış olan bölgeyi uluslararası sisteme entegre etmek adına çaba göstermiştir. Bu süreçte Türkmenistan, Türkiye'nin hızlı bir şekilde ikili ilişkiler kurduğu önemli devletlerden birisi olmuştur. Türkiye, Türkmenistan ile olan siyasi ve ekonomik bağlara vurgu yapmıştır.⁷⁰⁹ Türkmenistan'ın bağımsızlığından sonra iki devlet arasında başlatılan diplomatik ilişkiler neticesinde kültürel ve ekonomik alanlarda birlikteliği önceleyen birçok anlaşma imzalanmıştır. Serdar Berdimuhamedov iktidarında da devam eden tarafsızlık statüsü ile birlikte “açık kapılar” siyaseti yürürlüğe konmuştur ve dış politikada daha aktif bir rol üstlenmek tercih edilmiştir. Serdar Berdimuhamedov, içe kapalı devleti dışa açmayı ve bu başta komşularla olmak üzere Türkmenistan'ın dış ilişkilerine bir ivme kazandırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda Türkiye-Türkmenistan ilişkileri canlanmıştır. İki devlet arasında birçok üst düzey ziyaret

⁷⁰⁶ Yüce, *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, ss. 15-16.

⁷⁰⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (6 Nisan 2021), *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun, Kazakistan Enformasyon ve Toplumsal Kalkınma Bakanı Balayeva ile görüştü*, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-kazakistan-enformasyon-ve-toplumsal-kalkinma-bakani-balayeva-ile-gorustu06>, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2023.

⁷⁰⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye-Türkmenistan Siyasi İlişkileri*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-turkmenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2022.

⁷⁰⁹ Davide Cancarini, (2021), “Plenty of Propaganda, Few Concrete Results: 30 Years of Relations between Turkey and Turkmenistan”, *Policy Brief*, Sayı: 76, OSCE Academy in Bishkek, s. 1.

gerçekleşmiş, çok boyutlu iş birliği üzerine irade oluşmuştur. İki devletin dış politika, ticaret, ekonomi, kültür ve eğitim başta olmak üzere geniş bir alanda iş birliği mevcuttur. Türkmenistan'ın TDT'ye gözlemci üye olmasıyla beraber iki ülke arasındaki ilişkiler pozitif anlamda gelişmiştir. 27 Kasım 2021'de EİT Zirvesinden önce Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkmenistan'ı ziyaret etmiştir ve medya, sağlık, tarım, eğitim ve finans alanlarında sekiz önemli anlaşma imzalanmıştır.⁷¹⁰

Yine 2014 yılında Türkmenistan'daki Oğuzhan Sarayı'nda dönemin Cumhurbaşkanı Gurbangulu Berdimuhamedov ve Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında düzenlenen ortak basın toplantısında Erdoğan, iki devlet arasındaki ortak tarih ve kültürel arka plana vurgu yaparak Türkiye-Türkmenistan ilişkilerinin ivme kazandığını ve özel bir seviyeye geldiğini söylemiştir. Kardeşlik temelindeki ilişkiler ve iş birliğini güçlendirmek için dayanışmaya vurgu yapmıştır. Yine Erdoğan, Türk Hava Yolları (THY)'nın Türkmenistan-Türkiye arasındaki uçuşları artırması konusundaki fikir alışverişine değinmiştir. Artan hava trafiği ile iki ülkenin halklarının daha fazla kaynaşacağı dile getirilmiştir. Gurbangulu Berdimuhamedov ise, turizm, kültür ve eğitim alanlarındaki birlikteliğin önemine değinmiştir ve TİKA'nın ülkedeki tarihsel ve kültürel çabalarını takdir etmiştir.⁷¹¹

Yine kamu diplomasisi uygulamalarının önüne açacak bir başka faaliyet ise düzenlenen Dışişleri bakanları toplantısıdır. 23 Şubat 2021 tarihinde düzenlenen ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun ev sahipliği yaptığı Türkiye-Azerbaycan Türkmenistan Üçlü Dışişleri Bakanları 5. Toplantısının ardından taraflar ortak bildiri imzalamıştır. Bildiride kapsayıcı bir barışın, istikrarın ve ortak refah alanı yaratmanın altı çizilmiş ve çok taraflı iş birliği şartlarının iyileştirilmesi adına Türkmenistan-Türkiye-Azerbaycan üçlü mekanizmasının önemi vurgulanmıştır.⁷¹²

13-14 Aralık 2022 tarihlerinde gerçekleşen “Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Devlet Başkanları 1. Zirvesi”, Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi, Semerkant Bildirisi ve 2022-2026 TDT Stratejisi'nin uygulamaya geçirilmesine ilişkin somut örneklerle teşkil etmiş olması ile önemlidir. Mehmet Yüce'ye göre, zirvede Asya'yı Avrupa'ya bağlayan Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridorunun batısında yer alan üç ülke arasındaki iş birliği ile

⁷¹⁰ Yüce, *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, ss. 18-19.

⁷¹¹ Presidency Of The Republic Of Turkey, (7 Temmuz 2014), *Relations between Turkey and Turkmenistan reached an exemplary and special level*, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3291/relations-between-turkey-and-turkmenistan-reached-an-exemplary-and-special-level>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2023.

⁷¹² Sarıkaya, a.g.e., ss. 240-241.

oluşacak somut adımların planlanan hedefler doğrultusunda realize edilmesi önemlidir. Zirvenin TDT'ye üye olmak hususunda çekinceleri olan gözlemci üye Türkmenistan'da yapılmış olması değerlidir.⁷¹³ Yine zirve sonunda 25 maddelik bir ortak bildiri yayımlanmıştır. Bildiride, üç devletin ortak tarih, dil, kültür ve medeniyet doğrultusundaki birliktelikleri çerçevesinde bağların geliştirilmesi ve derinleştirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu unsurlardan yola çıkılarak hak eşitliği, karşılıklı saygı ve fayda ilkelerine dayanan şekilde ilişkilerin geliştirilmesi önemli görülmüştür.⁷¹⁴

Yine Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 14 Aralık 2022 tarihinde Avaza'da düzenlenen Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Liderler Zirvesi doğrultunda düzenlenen Üçlü Dışişleri Toplantısı'na katılmıştır. Bakan Çavuşoğlu, Türkmenistan Dışişleri Bakanı Raşid Meredov ile bir görüşmüş, ulaştırma, enerji ve savunma sanayii alanlarında iş birliğini ilerletmek adına fikir alışverişi yapılmıştır. Sonrasında gerçekleştirilen Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Üçlü Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda ticaret, enerji, ulaştırma, ekonomi, gümrük, eğitim, bilim ve kültür alanlarında somut adımlar atılacağı ve birlikteliğin, bölgesel refah ve güvenliğe katkı sağlayacağı dile getirilmiştir.⁷¹⁵

2023 yılının Nisan ayında ise Türkmen Milli Lider ve Türkmenistan Halk Maslahatı Başkanı Gurbangulu Berdimuhamedov, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile çok boyutlu ikili ilişkilerin geliştirilmesi üzerine bir telefon konuşması gerçekleştirmiştir. Gurbangulu Berdimuhamedov "Türkiye, Türkmenistan'ın ana ticari ve ekonomik ortaklarından biridir. Türk firmaları ve iş adamları uzun yıllardır ülkemizde başarılı bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bilim, eğitim, kültür ve sanat alanlarındaki iş birliği de yüksek seviyede" demiştir. İki devlet arasındaki ilişkilerin gelecekte geniş bir alanda yoğunlaşacağına inandığını söylemiştir.⁷¹⁶

5.3. Özbekistan

⁷¹³ Mehmet Yüce, (17 Aralık 2022), "Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Devlet Başkanları 1. Zirvesi ve Türk Dünyasına Etkisi", SETA, <https://www.setav.org/turkiye-azerbaycan-turkmenistan-devlet-baskanlari-1-zirvesi-ve-turk-dunyasina-etkisi/>, Erişim Tarihi: 18 Aralık 2022.

⁷¹⁴ Yüce, "Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri", s. 173.

⁷¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (13-14 Aralık 2022), *Sayın Bakanımızın Türkmenistan'ı Ziyareti 13-14 Aralık 2022*, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-turkmenistan-i-ziyareti--13-14-aralik-2022.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2022.

⁷¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (18 Nisan 2023), *Türkmenistan Halk Maslahatı Başkanı: Türkmen-Türk ilişkileri yeni yönlerde geliştirilecek*, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkmenistan-halk-maslahati-baskani-turkmen-turk-iliskileri-yeni-yonlerde-gelistirilecek, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2023.

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Özbekistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkedir. 4 Mart 1992 tarihinde ise iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. İki devlet arasında hukuksal temelde 100'ün üzerinde ikili anlaşma ve protokol imzalanmıştır ve birçok karşılıklı üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Türkiye, kardeş Özbekistan ile iş birliğini çok boyutlu olarak geliştirmeye ve iki devletin halkları arasındaki bağdan kaynaklanan ilişkiler geliştirmeye önem vermektedir.⁷¹⁷

Türkiye ve Özbekistan arasında yüzyıllara dayanan tarihsel ve kültürel bağlar vardır. İki devletin halkı gelenekler ve dil yönünden benzerdir. Bu unsurlar, kültürel köprüler kurulmasında kritik rol oynamaktadır. İki ülkede AGİT, EİT ve İİT üyesidir. Özbekistan, BDT ve Şangay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) gibi örgütlere üye olmasıyla Türkiye'nin Asya ile ilişkilerine derinlik kazandırma potansiyeline sahiptir. Türkiye, NATO üyesi ve AB katılım müzakereleri yürüten bir ülke olarak Özbekistan'ın Batı ile ilişkilerine katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Türkiye-Özbekistan ilişkilerinde tarih, iki devletin ilişkilerini derinleştirecek stratejik bir fırsattır.⁷¹⁸

Özbekistan, büyük nüfusu, jeostratejik konumu, köklü tarihi, zengin kültürel değerleri ve ekonomik potansiyeliyle bölgesel barış ve istikrar için önemli bir devlettir. Özbekistan, bağımsızlığını kazandığı günden bu yana Türkiye ile ilişkilerinde istenilen istikrarı yakalayamamıştır. Özellikle 1991'deki Andican olaylarından 2005 yılına kadar ilişkiler inişli çıkışlı olmuştur. 2005-2016 yılları arasında ise ilişkiler çok durağanlaşmıştır. Andican olayları bunda büyük etkindir. 2005 yılında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yer alan Andican şehrinde, Özbekistan iktidarına tepki gösteren göstericilere ateş açılması sonucu birçok kişi ölmüş ya da yaralanmıştır. Bunun üzerine BM, Özbek yönetiminin tavrını insan hakları ihlali olarak değerlendirmiştir ve görüşünü raporla küresel kamuoyuna sunmuştur. Türkiye'de rapora destek verdiğinden dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. 2016 yılında ülkeyi 25 yıl yöneten devlet başkanı İslam Kerimov'un ölmesi ve yerine Şevket Mirziyoyev gelmesiyle yeni bir dönem başlamıştır.⁷¹⁹

⁷¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye-Özbekistan Siyasi İlişkileri*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ozbekistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%2D%20%C3%96zbekistan%20Siyasi%20%C4%B0li%C5%9Fki%20%2F%20T.C.,D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=T%C3%BCrkiye%2C%2016%20Aral%C>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023.

⁷¹⁸ “Türkiye-Özbekistan Stratejik Diyalogu Düşünce Diplomasisi: Yeni Dünya Yeni Ufuklar”, (23 Haziran 2021), TASAM, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/66921/turkiye_-ozbekistan_stratejik_diyalogu_dusunce_diplomasisi_yeni_dunya_yeni_ufuklar, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023.

⁷¹⁹ Emin Güleç, Mehmet Oğuzhan İlban ve Burhan Aydemir, (2020), “Dış Politikada Yumuşak Güç Unsuru Olarak Turizm: Özbekistan Örneği”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, ss. 294-295.

Sarıkaya'ya göre, Mirziyoyev'in iktidarıyla beraber Türkiye-Özbekistan ilişkileri ivme yakalamıştır. Bu durum Türk Dünyasındaki bütünleşme ve dayanışma hareketlerine umut olmuştur. Özbekistan'ın Türkiye ile birlikteliğe istekli olması, Türkiye açısından Türk devletleri içerisinde en kalabalık olanının gönlünün kazanılması anlamına gelmektedir.⁷²⁰

Yine iki devlet arasındaki durağan dönemin sonlanmasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kasım 2016'da Semerkant'a yaptığı ziyaret önemlidir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ziyaretinde Özbekistan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev ile görüşmüştür ve bu durum ülkeler arasındaki ilişkiyi canlandırmıştır. İki devletin cumhurbaşkanlarının dostluğu ve siyasi iradesiyle Özbekistan-Türkiye ilişkileri 2017'de stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. Ardından uzun süredir gerçekleşmeyen “Türkiye-Özbekistan Karma Ekonomik Komisyon” toplantıları düzenlenmiştir.⁷²¹ Takip eden süreçte Cumhurbaşkanı Erdoğan, 29 Nisan-1 Mayıs 2018 tarihlerinde Özbekistan'a ziyarette bulunmuştur. Bu ziyarette iki devlet arasında “Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi” kurulmasına yer veren bir ortak açıklama ile beraber farklı alanlarda 25 belge imzalanmıştır.⁷²²

İki devlet arasındaki yeni dönemle beraber Özbek turizm alanı Türkiye için çekici hale gelmiştir. Türkiye'den Özbekistan'a giden kişi sayısı hızlı artmıştır. Türkiye'den Özbekistan'a giden turist sayısı 2018 yılında 78 bini görmüştür. Yine Özbekistan, 10 Şubat 2019'dan itibaren Türk vatandaşlarına 30 günlük vize muafiyeti uygulaması başlatmıştır. Bunun doğrultusunda Türkiye'den Özbekistan'a giden turist sayısı 2019 yılında 100 bini geçerken, aynı yılda Özbekistan'dan Türkiye'ye gelen Özbek sayısı da 200 bini geçmiştir. Ulaşım alanında ise, Özbekistan Demiryolları ile Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Talдыbaeva'ya göre, daha önce Kazakistan'ın Özbekistan'ı Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Güzergahına dâhil olmaya davet etmesi Özbekistan'ın hem Hazar Denizi üzerinden dünya pazarına açılmasını sağlayacak, hem de Türkiye ile ulaşım alanında entegre olma fırsatını artıracaktır.⁷²³ Ulaşım ve turizm alanlarındaki bu gelişmeler iki ülkenin

⁷²⁰ Sarıkaya, a.g.e., s. 240.

⁷²¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (28 Mart 2022), *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Özbekistan ziyaretiyle stratejik ilişkiler en üst seviyeye çıkacak*, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdoganin-ozbekistan-ziyaretiyle-stratejik-iliskiler-en-ust-seviyeye-cikacak>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023.

⁷²² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye-Özbekistan Siyasi İlişkileri*.

⁷²³ Dinara Talдыbaeva, (t.y.), “Türkiye-Özbekistan İlişkilerinin Yeni Dönemi”, *Eurasian Research Institute*, <https://www.eurasian-research.org/publication/turkiye-ozbekistan-iliskilerinin-yeni-donemi/?lang=tr>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023.

halkları arasındaki etkileşimi artırarak kamu diplomasisi uygulamalarına uygun ortam hazırlamaktadır.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 6-9 Mart tarihleri arasında “Türkiye-Özbekistan Ortak Stratejik Planlama Grubu 2. Toplantısı”na katılmak için; 14-16 Temmuz tarihleri arasında da “Orta ve Güney Asya: Bölgesel Bağlantısallık, Sınamalar ve Fırsatlar” uluslararası konferansına katılmak için Özbekistan’ı ziyaret etmiştir.⁷²⁴

Çavuşoğlu, Özbekistan ziyareti kapsamında Halk Sözü gazetesinde bir makale yayımlamıştır.⁷²⁵ Çavuşoğlu, “Özbekistan’a, atayurdumuza her gelişimde, bilim, kültür, sanat ve devlet yönetiminde çığır açan eserleriyle insanlık mirasına eşsiz katkılar yapan ecdadımızın yetiştiği bereketli topraklara kavuşmanın heyecanını yaşamaktayım” diyerek duygularını dile getirmiştir. Çavuşoğlu, Türk Dünyası Dışişleri Bakanlarının “Aksakalı” olarak görülen Kamilov ile kurulan dostluğu, mesafelere rağmen tarih, dil, din ve kültür unsurları kapsamında yıllardır gönül köprüleriyle birbirlerine bağlı olan Türkiye ve Özbekistan halklarının kardeşliğinin bir örneği olarak nitelendirmiştir. Çavuşoğlu, Stratejik Ortak ve kardeş Özbekistan’ı Orta Asya’nın kalbinde bir devlet olarak görmüştür. Özbekistan’ın bölgenin öteki kardeş ülkeleriyle iş birliği geliştirmesi ve barış, istikrar ve refah havzası olarak her geçen gün daha da güçlenmesi önemli görülmektedir. Yine Çavuşoğlu, Türkiye’nin “Asya Yüzyılı” doğrultusunda, “Yeniden Asya” sloganıyla kardeş Özbekistan’la ilişkilerini her alanda derinleştirilmesini iki devlet arasında yer alan özel bağların ve tarihi sorumlulukların nedeni olarak görmektedir.⁷²⁶

Bakıldığı zaman Özbekistan, kamu diplomasisi kavramına önem veren bir ülkedir. Özbekistan’ın ŞİÖ dönem başkanlığı çerçevesinde "Kamu Diplomasisi-Kalkınma için Karşılıklı Anlayış" başlığıyla bir forum düzenlenmiştir. Forumu üye Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Pakistan, Hindistan ve Özbekistan’dan çok sayıda parlamento üyesi, STK ve düşünce kuruluşu temsilcileri katılmıştır. Forumda konuşan Özbekistan Senato Başkanı Tanzila Narbayeva, kamu diplomasisi araçlarının etkili kullanılması açısından değerli olan forumun ülkeler ve bölgeler arası bağları kuvvetlendirmeyi, etnik gruplar ve dinler arası uyumu

⁷²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, s. 48.

⁷²⁵ Orijinal metin için bkz: “O‘zbekiston — Turkiya: Mushtarak tamaddun ummonida azaliy qardoshlik va abadiy hamkorlik”, (9 Mart 2021), *Xalq so‘zi*, <https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-turkiya-mushtarak-tamaddun-ummonida-azaliy-qardoshlik-va-abadiy-hamkorlik>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

⁷²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (10 Mart 2021), *Özbekistan ve Türkiye: Ortak Medeniyet Havzasında Ezeli Kardeşlik-Ebedi İş birliği*, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-halk-sozu-gazetesinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2023.

artırmayı, farklı medeniyetlerin diyalogunu geliştirmeyi ve üye ülkelerin arasında güven ve dostluğu pekiştirmeyi hedeflediğini söylemiştir. Narbayeva, uluslararası ortamın karmaşık yapısında kamu diplomasisinin halklar arasında karşılıklı güven ve anlayışı sağlayarak sorunları çözmek noktasında etkili olduğunu vurgulamıştır.⁷²⁷

Türkiye, nüfus, jeostratejik konum, köklü tarih, kültürel zenginlik, ekonomik potansiyel, insan kaynakları ve Orta Asya'daki diğer tüm ülkelerle ortak sınırlara sahip olması, bölgesel barış ve istikrar için önem arz etmesinden dolayı Özbekistan ile birlikteliğe önem vermektedir. Özbekistan, Türk kültür ve medeniyet tarihinde değerli bir yere sahiptir ve Türk halkının gönül coğrafyasında önemli bir yerdedir. Özbekistan'ın TDT'ye üyeliği ile beraber ikili ilişkiler teşkilat bünyesinde çok taraflı ilişkiler sürecine evrilmiştir. Cumhurbaşkanı Mirziyoyev, Türkiye'nin tecrübelerinden faydalanmak istemektedir ve “üçüncü rönesans” olarak adlandırdığı yeni reformların uygulanmasında Türkiye'yi rol model almaktadır.⁷²⁸ Bu noktada ise Özbekistan'ın kamuoyu ve halkı nezdinde Türkiye'nin imajını güçlendirmek ve rol model kimliğine katkı sağlamak doğrultusunda kamu diplomasisi siyaseti kritik bir rol oynamaktadır. Halit Hamzaoglu'na göre, geçmişte meydana gelen bazı krizlerin tekrarlanmaması için kamu diplomasisi ve yumuşak güç siyasetini vurgulayan bir tavır iki devlette de kabul görmüş bir durumdadır.⁷²⁹

5.4. Tacikistan

16 Aralık 1991 tarihinde Türkiye Tacikistan'ın bağımsızlığını tanımıştır ve iki devlet arasında 29 Ocak 1992 tarihinde diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Duşanbe Büyükelçiliği 4 Ağustos 1992 tarihinde, Ankara Büyükelçiliği ise 16 Ekim 1995 tarihinde açılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler Mevlânâ Celaledin-i Rumi gibi büyük düşünürleri paylaştığımız değerli bir kültür eksenine çerçevesinde şekillenmektedir. Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman, 18 Aralık 2012 tarihinde ülkemize bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyarete ilişkileri kurumsal zemine oturtmak için “Türkiye Cumhuriyeti ile Tacikistan Cumhuriyeti arasında İş birliği Konseyi Kurulmasına İlişkin Ortak Açıklama” imzalanmıştır. Yine Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 21 Ekim 2016 tarihinde Tacikistan'ı ziyaret etmiştir. Ziyarete “Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri

⁷²⁷ “Özbekistan'da Şanghay İş birliği Örgütü Kamu Diplomasisi Forumu düzenlendi”, (11 Mayıs 2022), *Anadolu Ajansı (AA)*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbekistanda-sanghay-isbirligi-orgutu-kamu-diplomasisi-forumu-duzenlendi/2585262>, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2023.

⁷²⁸ Yüce, *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, ss. 16-17.

⁷²⁹ Halit Hamzaoglu, (2022), “Turkey-Uzbekistan Relations: Strategic Cooperation And Partnership”, *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 323.

Bakanlığı ile Tacikistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Arasında, 2017-2020 Yıllarını Kapsayan İş birliği Planı” imzalanmıştır.⁷³⁰

28 Kasım 2021 tarihinde ise Ekonomi ve İklim Değişikliği Zirvesi (EKO) çerçevesinde Türkmenistan'ın Aşkabat kentinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Rahman bir araya gelmiştir. Toplantıda iki devlet arasında çeşitli iş birliği başlıkları ve dünyadaki ve bölgedeki durumlar ele alınmıştır. Cumhurbaşkanı Rahman, iş birliğinin her alanında geliştirilmesi için mevcut fırsat ve koşulların etkin ve yararlı kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda “Tacik-Türkiye Hükümetlerarası Ekonomik İş birliği Komisyonu”, iki devletin ekonomik iş birliği üzerinde önemli bir rol oynamaktadır ve bugüne kadar 11 Komisyon toplantısı düzenlenmiştir.⁷³¹

Tacikistan Büyükelçisi Mahmadali Rajabiyon göre, iki devletin ilişkileri güven içerisinde, gerekli siyasi ve hukuki alt yapıya dayanan karşılıklı iş birliği için hazır hale getirilmiştir. İki ülkenin ilişkilerini ekonomi, ticaret ve yatırım alanlarının haricinde, siyaset ve güvenlik alanlarında da uygun bir seviye getirmek önemlidir. İki ülke arasında siyasi, ekonomik, ticari, sanayi, yatırım, eğitim, sağlık, kültür, sosyal ve beşeri alanlarda önemli iş birliği anlaşmaları olmuştur. Kapsamlı iş birliği başlıkları ve iki devletin geleceği Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Toplantısı, Siyasi İstişareler, Konsolosluk İstişareleri, Hukuk İşler Komisyonu ve İşadamları Forumu çerçevesinde Duşanbe ve Ankara’da ele alınmaktadır.⁷³²

Yine Rajabiyon’a göre, iki devletin arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel bağların kuvvetlendirilmesinde TİKA’nın Duşanbe Koordinatörlüğü önemlidir. TİKA önderliğindeki 50 milyon dolar destekle Tacikistan’da birçok proje hayata geçirilmiştir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi, ulaşım ve iletişim ağlarında iş birliğinin kurulması önem verilen hususlardır. Karşılıklı iş birliği belgeleri kapsamında, Türkiye ile ikili kargo taşımacılığı ve transit taşımacılık alanı geliştirilmiştir. Bugün, THY ve Somon Air İstanbul-Duşanbe hattında

⁷³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye-Tacikistan Siyasi İlişkileri*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-tacikistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2022.

⁷³¹ Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Tajikistan, (1 Mart 2013), *Relations between the Republic of Tajikistan and the Republic of Turkey*, <https://mfa.tj/en/main/view/25/relations-of-tajikistan-with-turkey>, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2023.

⁷³² Mahmadali Rajabiyon, (t.y.), “History and Future of Turkey-Tajikistan Relations from Independence to This Day”, *Business Diplomacy*, <https://businessdiplomacy.net/tr/bagimsizliktan-gunumuze-turkiye-tacikistan-iliskileri-ve-gelecegi/>, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2023.

tarifeli seferler düzenlenmektedir. Bu durum, Tacikistan vatandaşları adına Türkiye’yi dünyaya açılan kapı ve en önemli transit ülke yapmıştır.⁷³³

Rajabiyon, iki ülkenin halkları arasındaki iş birliğinin geliştirilmesinde ortak tarihsel ve kültürel değerleri önemli görmektedir. Rajabiyon, ilişkilerin temelini halklar arasındaki tarihsel ve kültürel yakınlıklar ve samimi hislere dayandırmaktadır. Başta Mevlânâ Celalettin-i Rumi gibi büyük düşünürler ve şahsiyetlerden beslenen bir kültürün paylaşıldığını ve bu durumun yakınlığı ve ortaklığı artırdığını dile getirmiştir. Tacikistan’da Hazreti Mevlana’nın doğum günü olan 30 Eylül’de çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. İki devletin katkılarıyla 2018 yılında Tacikistan’da “Mevlana, halkları ve medeniyetleri birbirine bağlar.” sloganıyla uluslararası bir konferans gerçekleştirilmiştir. İki devlet, kültür günleri ve diğer kültürel programları birbirlerinin topraklarında düzenleyen etkinlikler yapmaktadır. Günümüzde Tacikistan’da, Türk sineması, müziği ve mutfağı çok meşhurdur. Ülkelerimiz eğitim alanında da işbirliklerini sürdürmektedirler. İki devlet, BM ve alt kuruluşları, İİT, EİT ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarda başarılı bir birliktelik yürütmektedir.⁷³⁴

Türkiye'nin Tacikistan'daki yumuşak gücü çerçevesinde eğitim ve kültür alanlarındaki ortak projeler önemlidir. 1991’den bu yana devlet, özel girişimciler ve STK’lar BÖP ekseninde bölgede birçok eğitim kurumu açmıştır. Ayrıca Duşanbe Türk Büyükelçiliği’nde Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER) aktif olarak Türkçe dersleri vermektedir.⁷³⁵ İki ülke arasında 1996 yılında eğitim iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Dönem içerisinde “Kardeş Okul” uygulaması kapsamında iki ülkeden de altışar okul Kardeş Okul ilan edilmiştir. Yine, Duşanbe’de Rus-Tacik Üniversitesi’nde Türk Enformasyon Merkezi ve Türkçe Eğitim-Öğretim Merkezi mevcuttur.⁷³⁶

Yine eğitim diplomasisiyle örtüşecek şekilde, “Tacik Diplomatlar Eğitim Programı” kapsamında Tacikistan Dışişleri Bakanlığından 10 diplomat eğitim için 25 Kasım-1 Aralık 2019 tarihlerinde Türkiye’de eğitim programına katılmışlardır. Program çerçevesinde Ankara’da konferanslar ve kurum ziyaretleri düzenlenmiştir. Tacik heyetine İstanbul’daki tarihi

⁷³³ Rajabiyon, a.g.e.

⁷³⁴ Rajabiyon, a.g.e.

⁷³⁵ Khursand Hurrarov, (6 Ekim 2016), “Priorities and Significance of Tajik-Turkish Relations”, *Central Asian Bureau for Analytical Reporting (CABAR)*, <https://cabar.asia/en/khursand-hurrarov-priorities-and-significance-of-tajik-turkish-relations>, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2023.

⁷³⁶ Hasan Kanbolat, (20 Eylül 2011), “Bağımsızlığının 20. Yıldönümünde Türkiye-Tacikistan İlişkileri”, *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*, <https://www.orsam.org.tr/tr/bagimsizliginin-20-yildonumunde-turkiye-tacikistan-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2023.

yerler tanıtılmıştır. Konuklar Ayasofya Müzesi, Dolmabahçe Sarayı Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Kapalı Çarşı ve Mısır Çarşısı'nı ziyaret etmişlerdir.⁷³⁷

Yine bakıldığı zaman, Kırıkkale Üniversitesi eğitimde uluslararasılaşma hedefi doğrultusunda Tacikistan'da yer alan Avicenna Tacik Devlet Tıp Üniversitesi ile ikili iş birliği anlaşması imzalamıştır. Düzenlenecek konferanslara ortak katılım sağlanması, öğrenci ve personel değişimi gerçekleştirilmesi, Teknopark ile ilgili webinar düzenlenmesi, teknoloji ve sağlık alanında ortak çalışmalar yapılması ve Erasmus projelerine ortak başvuru yapılması konularında ortak karara varılmıştır.⁷³⁸

5.5. Kırgızistan

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur. 29 Ocak 1992 tarihinde iki devlet arasında diplomatik ilişki kurulmuş ve 1992 yılı içerisinde karşılıklı şekilde Bişkek ve Ankara'da Büyükelçilikleri açılmıştır. İki devletin ilişkileri 2011 yılında stratejik ortaklık seviyesine yükselmiştir. Siyasi, ekonomik, ticari, askeri, kültür, eğitim, sağlık, ulaştırma alanlarında birliktelikler mevcuttur. İki devlet arasında 1997 yılında “Ebedi Dostluk ve İş birliği Anlaşması” imzalanmıştır. 1999 yılında yayımlanan “Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. Yüzyıla” bildirisi ve 2011 yılında imzalanan “Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi” Kurulmasına İlişkin Ortak Açıklama” bugünkü stratejik ortaklığın temelini oluşturmaktadır.⁷³⁹

Kırgızistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından başlayan ilişkilerde dönemin cumhurbaşkanları Özal ve Askar Akayev'in 1991'de imzaladığı “Kırgız Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İş birliği ile İlgili Anlaşma” ilişkilerin hukuki temelini atmıştır. Akayev'in 23 Aralık 1991'deki Türkiye ziyaretinde ise bir dizi iş birliği anlaşması yapılmıştır. İki devlet arasında, eğitim, kültür, ticaret, ekonomi, ulaştırma, iletişim, askeri ve diğer alanlarda 100'den fazla anlaşma ve iş birliği belgesi vardır. Stratejik düzeydeki

⁷³⁷ Diplomasi Akademisi, (t.y.), *Tacik Diplomatlar Eğitim Programı*, <http://diab.mfa.gov.tr/tacik-diplomatlar-egitim-programi-2019.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2023.

⁷³⁸ Kırıkkale Üniversitesi, (3 Mayıs 2023), *Üniversitemiz İle Avicenna Tacik Devlet Tıp Üniversitesi Arasında İkili İş birliği Anlaşması İmzalandı*, <https://kku.edu.tr/Anasayfa/Haber/Index/2708>, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2023.

⁷³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Türkiye-Kırgızistan Siyasi İlişkileri*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kirgizistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20tarihinde,ve%20Ankara'da%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7ilikler%20a%C3%A7%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023.

ilişkiler 2021 yılında Kırgızistan’a Bayraktar TB2 SİHA’larının satılmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır.⁷⁴⁰

Caparov’un 2022 yılında Türkiye’ye gerçekleştirdiği resmî ziyaret iki devletin dostane ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Ziyaret çerçevesinde Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi V. toplantısı düzenlenmiştir ve Cumhurbaşkanları Ortak Bildirisi doğrultusunda yedi anlaşma ve mutabakat imzalanmıştır. Kırgızistan’ın dış ticaretinde Türkiye, yatırımları ve ticari ortaklığı ile değerli bir yere sahiptir. Bu kapsamda Caparov’un 9-11 Haziran tarihlerindeki Türkiye ziyareti kapsamında İş Forumu, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay’ın Kırgızistan ziyareti ve 10 Eylül’de Bişkek’te ticari ve ekonomik iş birliği ile ilgili 10. Kırgız-Türk Hükûmetler arası KEK Toplantısı, çeşitli iş gruplarının Kırgızistan ve Türkiye’ye yaptığı ziyaretler bu doğrultudaki önemli gelişmelerdir.⁷⁴¹

Abdulvahap Akıncı ve Aichurok Akzholova’ya göre, iki devletin ilişkilerini 1990 öncesi ve sonrası diye ayırmak mümkündür. 1990 öncesi olan Osmanlı Devleti döneminde Kırgız tarihi pek bilinmemektedir. SSCB’nin dağıldığı 1990 sonrası dönemde Kırgızistan hakkında birçok makale ve kitap yazılmış, tercümeler yapılmış ve Kırgız tarihi uzmanları yetiştirilmiştir. Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde İznik’te yapılan ‘‘Kırgız Türbesi’’ önemlidir. Türbe, ‘‘Kırk Kızlar Türbesi’’ olarak da bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra iki devletin ilişkileri 1980’lere kadar durağan kalmıştır. 1978’de Rusların Afganistan’ı işgaliyle beraber Pamir Kırgızları Afganistan’dan göç etmeye mecbur kalarak 1982’de Van’ın Erciş ilçesine (Ulupamir’e) gelmiştir. Bu durum, Türkiye ve Kırgızistan ilişkilerinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.⁷⁴²

Türkiye ve Kırgızistan’ın kardeşlik düzeyindeki ilişkileri, ortak tarih, kültür, dil ve dinden beslenmektedir. İki devletin ilişkileri kademeli ve dinamik bir şekilde gelişmektedir.⁷⁴³ Kırgızistan dış politikasında kültürel bağlarının olduğu bölgesel güç Türkiye önemli bir yere sahiptir. Türkiye, Müslüman nüfusu ve laik ve demokratik yapısıyla örnek bir ülkedir. İki

⁷⁴⁰ Yüce, *Türkiye’nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, ss. 17-18.

⁷⁴¹ Kubançbek Ömüraliyev, (2022), ‘‘Bağımsızlığının Otuzuncu Yılında Kırgızistan Dış Politikası ve Kırgızistan-Türkiye İlişkileri’’ İçinde Fırat Purtaş (Edt.), *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu*, (ss. 49-53), Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, ss. 50-52.

⁷⁴² Abdulvahap Akıncı ve Aichurok Akzholova, (2020), ‘‘Türkiye-Kırgızistan İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını’’, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, Cilt: 6, Sayı: 23, ss. 719-720.

⁷⁴³ Kırgız Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, (t.y.), *Siyasi İş Birliği*, <https://mfa.gov.kg/tr/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Turkey/Menu---Foreign/--uslugi/Political-collaboration/urkey#>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023.

devletin paylaştığı ortak tarihsel, etnik ve kültürel bağlar iş birliğini artırmaktadır. İki devletin ilişkilerinde ilk bağımsızlık yılları, 2001 yılındaki “11 Eylül olayları” ve Kırgızistan’ın 2010 devrimi gibi dönemsel süreçler görmek mümkündür. Dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan’ın 2-3 Şubat 2011 tarihlerinde Kırgızistan’a yaptığı ziyaret söz konusu Nisan 2010 olaylarının ardından yabancı bir devlete yapılan ilk yüksek düzeyli ziyarettir ve bozulan ilişkilerin toparlanması açısından önemlidir. Kültür ve eğitim iki devletin ilişkilerinde öne çıkmaktadır. Türkiye’deki üniversitelerde 1500’den fazla Kırgız öğrenci okumaktadır. 750’den fazlası Türkiye Burslarından faydalanmaktadır. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı ve TDV bursları kapsamında üniversitelerin İlahiyat fakültelerinde ve İmam Hatip liselerinde 200’den fazla Kırgız öğrenci eğitim almaktadır. 1995 yılında kurulan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi eğitim alanındaki birlikteliğin en büyük göstergesidir. Kültürel ilişkilerde genel olarak iki taraflı ve çok taraflı temaslar görülmektedir. TÜRKSÖY ve TÜRKPA çok taraflı iş birliğinin en önemli örneklerindendir. Kırgızistan’ın girişimi ve Türkiye’nin desteğiyle, Kırgızistan’da her iki yılda bir gerçekleştirilen Dünya Göçebe Oyunları ise ikili iş birliğine bir örnektir.⁷⁴⁴

Türkiye, Kırgızistan’a yönelik yürüttüğü kamu diplomasisi siyasetinde ülkenin sosyo kültürel ve ekonomi-politik yapısına uygun şekilde, ekonomi, eğitim, sağlık, tarım, hayvancılık, din işleri, güvenlik, enerji, medya, bilişim vb. alanlarında faaliyet göstermektedir.⁷⁴⁵ Türkiye, diplomasi alanında edindiği birikimi, kamu kurum ve kuruluşları, STK’ları, özel sektörü ve diğer aktörleriyle Kırgızistan’a yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Birlikteliği artırmak için Kırgız kamuoyunun etkilenmesi, yönlendirilmesi, ikna edilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda iktisadi, sosyal, eğitim, insani, sivil toplum, vatandaş, medya, din, ticaret vb. alanlarında aktif olunmaktadır. Türkiye, kaynakları ve araçları ile Kırgızistan’ın iktisadi istikrarı, devlet teşkilatının güçlenmesi gibi konularda kamu diplomasisi uygulamaktadır. TİKA başta olmak üzere çeşitli aktörler vasıtasıyla Kırgızistan’a yönelik eğitim programları, projeler ve teknik yardımlar sağlanmaktadır. Uluslararası alanda yaşanan değişim ve dönüşümle birlikte Türkiye’nin Kırgızistan’a yönelik kamu diplomasisi uygulamaları da değişmiştir. SSCB döneminde yok olan tarihsel ve kültürel bağların tekrar kurulması hedeflenmiştir. İlişkileri her alanda güçlendirmek adına devlet başkanları nezdinde de kuruluşlar oluşturulmuştur. TÜRKSÖY, TÜRKPA, Türk İş Konseyi, TİKA, Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı, TDV, MEB, Manas Üniversitesi gibi kurumlar kapsamında ekonomi,

⁷⁴⁴ Zakir Chotaev, (2021), “Kırgızistan Dış Politikasında Türkiye ile İlişkilerine Genel Bakış”, *Reforma*, Cilt: 3, Sayı: 91, ss. 52-57.

⁷⁴⁵ Ünal, a.g.e., s. 183.

sosyal, kültür, eğitim ve din alanlarında ilişkileri ve iş birliklerini kamu diplomasisi alanında geliştirmek ve teşvik etmek üzere çabalar görülmektedir.⁷⁴⁶

TİKA, Kırgızistan'a yönelik kamu diplomasisi adına önemli bir unsurdur. 1992'den 2018 yılına kadar alt yapı, eğitim, sağlık, kültür, iletişim, acil ve insani yardımlar gibi alanlarda 761 proje gerçekleştirmiştir. Bu projelerin, 117'si sağlık, 166'sı eğitim, 180'i altyapı ve hizmetler, 124'ü ekonomik altyapı ve hizmetler, 80'i kültürel birliktelik birliği ve iletişim, 40'ı su, 40'ı üretim, 14'ü acil ve insani yardım projeleridir.⁷⁴⁷ İki devletin ilişkilerinde TİKA'nın fonksiyonu kayda değerdir. Kırgızistan'ın sosyal yapısını oluşturmak, kimliğini inşa etmesine yardımcı olmak, kültürel ve siyasi haklarını geliştirmek, teknik altyapıda eksikleri gidermek TİKA'nın sağladığı katkılardır.⁷⁴⁸ TİKA, Kırgızistan'ın siyasi ve ekonomik istikrarına katkı sağlamak, ülkeyi demokratikleştirmek, iki devletin ilişkilerini geliştirmek ve Kırgız kamuoyu nezdinde Türkiye'nin imajını olumlu yönde geliştirmek noktasında önemli bir misyona sahiptir.⁷⁴⁹

Eğitim iki devletin ilişkilerinde önemli bir kamu diplomasisi aracıdır. Türkiye'nin eğitimdeki yumuşak gücü YTB, Kırgızistanlı öğrencilere Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında eğitim görme olanağı sağlamaktadır.⁷⁵⁰ Türkiye'nin açtığı okullar ile ikili ilişkiler geliştirilmek istenmektedir. MEB tarafından Bışkek'te Anasınıfı, Türk İlkokulu, Ortaokulu, İmam Hatip Ortaokulu ve Kırgız-Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi açılmıştır. 2018 yılında yine Bışkek'te Diyanet İşleri Başkanlığı ve TDV tarafından Merkez Cami yaptırılmıştır. Osmanlı mimarisinde yapılan "İmam Serahsi Cumhuriyet Merkez Cami", Orta Asya'nın en büyük camisidir.⁷⁵¹

Yine iki devlet arasındaki kamu diplomasisi uygulamalarına 2005 yılının Eylül ayında Ayasofya Cami'sinde düzenlenen "İpek Yolu" resim sergisi örnek gösterilebilir. 2006 yılında Kırgızistan Bilimler Akademisinde Türkçe konuşan ülkelerin katılımıyla, Uluslararası Kongre düzenlenmiştir. 20-24 Haziran 2006 tarihleri arasında Bışkek ve Çolpon Ata'da Kırgızistan Kültür Bakanlığı, "Halklar Arasındaki İletişim Uygarlığı" temalı Uluslararası bir Forum

⁷⁴⁶ Say ve Joldoshev, a.g.e, s. 2-3.

⁷⁴⁷ Talıdybayeva, "Türkiye'nin Kırgızistan'daki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri".

⁷⁴⁸ Yüce, *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleriyle İkili İlişkileri*, s. 18.

⁷⁴⁹ Say ve Joldoshev, a.g.e, s. 7.

⁷⁵⁰ Talıdybayeva, "Türkiye'nin Kırgızistan'daki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri".

⁷⁵¹ Abdolvahap Akıncı ve Aichurok Akzholova, a.g.e, s. 724.

gerçekleştirmiştir. 2008 yılının Mayıs ayında Kırgızistanlı sanatçıların da yer aldığı “Türkiye Van Kırgızlar” konulu bir Kurultay düzenlenmiştir.⁷⁵²

6. İkili İlişkilere Etki Eden Faktörler

6.1. İslam

Türkiye ile Orta Asya devletleri arasındaki en önemli paydalardan birisi İslam dinidir. Türkiye ile bölge devletlerinin İslam inancına sahip olması ikili ilişkileri olumlu etkileyen faktörlerdendir. Ortak ibadetler, benzer dini ritüeller, ramazan ayı, bayramlar ve dini günlerde gerçekleştirilen benzer etkinlikler Türkiye ile Orta Asya devletleri arasındaki ilişkilerin yapısına olumlu etkilerde bulunmaktadır.

İslamiyet ile tanışmadan önce Orta Asya Türkleri Gök Tanrı inancına sahipti. Gök Tanrı için dilek ve isteklerini yerine getirmek amacıyla kurban keserek bayram kutlanmaktaydı. İslamiyet’e geçildikten sonra ise kurban kesme ibadeti İslam usullerine göre gerçekleşmeye başladı. Ancak bakıldığı zaman Kırgız ve Kazak Türkleri, Gök Tanrı ve İslam inancını harmanlayarak ibadetlerine devam etmişlerdir. SSCB dönemi ise Orta Asya bölgesinin zorla dinden ve dini inanışlarından uzaklaştırıldığı dönem olmuştur. Kazakistan bu durumdan en yoğun etkilenen ülke olurken, Kırgızistan’ın Kuzey bölgesi daha çok etkilenmiştir. Fakat bakıldığı zaman Orta Asya bölgesi içerisinde Kırgızistan’ın güney bölgeleri Oş, Batken, Calalabad’da İslam dininin etkileri yoğun olarak devam etmiştir. Fars kültürünün etkin olduğu Tacikistan’la iç içe yaşayan Özbekistan ve Türkmenistan ise bölge özelinde bu durumdan en az etkilenen ülkeler olmuşlardır. Orta Asya bölgesinde İslam dini varlığını her zaman korumuştur İslam dini çerçevesindeki dini bayramlar ve inanışlar daima varlığını sürdürmüştür. Orta Asya bölgesinde yer alan camiler, din okulları, din dernekleri bölgedeki İslam olgusunu canlandırmaktadır. Bölge özelinde açılan Diyanet İşleri Bakanlığı ve Müftülükler dine ve dini inanışlara ilgiyi artırmıştır. Bu gelişmeler beraber dini bayramların kutlanmasının artması din olgusunun bölge üzerindeki etkinliğini artırmıştır.⁷⁵³

6.2 Kültür

Türkiye ile Orta Asya devletleri toplumsal, sosyal ve kültürel yönden benzerlikler

⁷⁵² Mukhtaly Bektengaliyev, (20 Ekim 2010), “Kültürel Birlik: Türkiye-Kırgızistan Örneği”, *TASAM*, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4370/kulturel_birlik_turkiye_-_kirgizistan_ornegi, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023.

⁷⁵³ Shurubu Kayhan, (10 Aralık 2020), “Orta Asya Türklerinde Dini Bayramlar”, *TURKSAM*, <https://www.turksam.org/detay-orta-asya-turklerinde-dini-bayramlar>, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2023.

göstermektedir. Bu durum, Türkiye ile bölge devletleri arasındaki ilişkileri devletler ve halklar düzeyinde yakınlaştırmaktadır. Özellikle Orta Asya devletleriyle ilişkiler eğitim ve kültür boyutlarında hızla gelişmiştir. Türk kültürünün, sanatının, dilinin, tarihinin korunması, tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması hedefiyle kurulan TÜRKSOY bu gelişmenin en büyük göstergesidir.⁷⁵⁴

Türk topluluklarının kültürel ilişkileri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Türk aydınlar entelektüel çalışmalar gerçekleştirerek farklı coğrafyalardaki Türk toplulukları arasında kültürel iş birliği ve bütünleşme yaratmaya çalışmıştır. Özellikle Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla kültürel bütünleşme konusu güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir. Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasındaki kültürel ilişkiler, siyasi ilişkilere oranla daha sağlıklı ve kurumsal şekilde ilerlemektedir. Türk cumhuriyetlerinde açılan okullar bölgenin eğitim yapısına ve ekonomisine katkı sağlamakta, bursların da katkısıyla kültürel ilişkiler ciddi anlamda gelişmektedir.⁷⁵⁵

Türkiye ile Orta Asya bölgesi arasında mitolojik kayıtlardan halk öykülerine, müziklerden çeşitli alanlara kadar Türk kültürünün ortak izlerini görmek mümkündür. Türk kültür ve bilincinin oluşmasında halklara yol gösteren bilge ve efsane liderler, kahramanlık öyküleri ve ortak olarak işlenmiş duygusal ve düşünsel desenler büyük katkılar sağlamıştır. Ancak Türkiye ile Orta Asya arasındaki kültürel ilişkiler yetmiş yıllık Sovyet döneminde kesintiye uğramıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından Türkiye ile Orta Asya devletleri arasındaki kültürel ilişkiler yeniden kurulmaya çalışılmış, uluslararası kuruluş ve örgütler zemininde etkili birliktelikler oluşturulmaya özen gösterilmiştir.⁷⁵⁶

Celeleddin Serinkan ve Fuat Güney'e göre, Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesi, ekonomik ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır.⁷⁵⁷ Yüce'ye göre ise, sosyo-kültür ve diplomasi alanındaki pozitif gelişmeler ekonomik ilişkilere yansımaktadır. Yüce, Türkiye ile Orta Asya devletleri arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesinin bir uzantısı olarak bölge ülkelerinin yatırım ve dış ticaret alanlarında Türkiye'nin

⁷⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), *Orta Asya Ülkeleri ile İlişkiler*,

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 16 Aralık 2022.

⁷⁵⁵ Mehmet Yüce, (2022), *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: SETA, s. 40-41.

⁷⁵⁶ Muhammet Aslan Erbay ve Mahmut Mert, (2022), “Türkiye ile Orta Asya Türk Devletleri Arasındaki Kültürel İletişimin Bugünkü ve Gelecekteki Durumuna Yönelik Bir Değerlendirme”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 79.

⁷⁵⁷ Celeleddin Serinkan ve Fuat Güney, (2019), “Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri ile İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler”, *Yeni Fikir Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 23, s. 11.

bu ülkelerin ilk üç ortağı arasında yer almasını örnek göstermiştir.⁷⁵⁸ Şeyma Akkoyunlu'ya göre, Orta Asya bölgesi ile sosyo-kültürel bağları kuvvetlendirmek, bölge özelindeki ekonomik çıkarları gözetmek ve bölge devletleriyle eşgüdümlü politikaları çoğaltmak bölge ile kurulacak yakın ilişkilerin dinamiklerini oluşturmaktadır.⁷⁵⁹

6.3. Dil

Orta Asya devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından bölge ülkeleri ile Türkiye arasındaki kültürel faaliyetler önce ikili anlaşmalar, sonrasında ise kurumsal faaliyetler ekseninde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İlk süreçlerde bilim ve kültür alanında adımlar atılmaya çalışılmış, bunun yanında dilsel faaliyetlere önem verilmiştir. Ortak Alfabe Sempozyumu'nun yapılması, Türk Lehçeleri Sözlüğü'nün hazırlanması ve Türk dünyası klasik eserlerinin çoğaltılması bu durumun en büyük örnekleridir.⁷⁶⁰ Bu doğrultu bakıldığında zaman, Türkiye ile Orta Asya devletleri arasındaki dilsel gelişim hususu önemli bir noktadır. Muhtelif bölge ve halk arasında Türk dilinin konuşulması⁷⁶¹, Türkiye ile bölge devletleri arasındaki ilişkiler açısından önemlidir. Günümüzde bir iletişim çağı içerisinde yaşadığımızı göz önüne koyduğumuz zaman bölge devletleri ile olan iletişimin olanak ve kalitesinin artırılması değerlidir.

Türkiye ile Orta Asya devletlerinin ilişkilerinin gelişmesinde dilin rolü önemli olmuştur. 1993 yılında Orta Asya Cumhuriyetleri'nin dillerinin Türkiye Türkçesi standartlarında ortak bir dile dönüştürülmesi amacıyla iki adet konferans gerçekleştirilmiştir. Bu konferanslarda, okullarda ortak bir alfabeye geçilmesi kararı alınmıştır fakat kararın hayata geçirilmesi noktasında yetersiz kalmıştır. Neziha Musaoğlu'na göre, bağımsızlık sonrasında kendi dillerini Rusçanın yanında resmi dil statüsüne yükselten Orta Asya devletleri bu nedenle konuya yeterli hevesi göstermemiştir.⁷⁶²

Türkmençe, Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Uygurca, Altayca ve Kıpçakca gibi dillerin ortak özellikleri olmakla birlikte elbette birbirlerinden ve başka Türk dillerinden ayrıldıkları

⁷⁵⁸ Mehmet Yüce, (1 Kasım 2021), “Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türkiye-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İlişkileri”, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/bagimsizliklarinin-30-yilinda-turkiye-orta-asya-turk-cumhuriyetleri-iliskileri>, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2022.

⁷⁵⁹ Şeyma Akkoyunlu, (2009), “Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikaları”, *Bilim ve Sanat Vakfı Bülten*, Sayı: 69, s. 19.

⁷⁶⁰ Mehmet Yüce, (2022), *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: SETA, s. 41.

⁷⁶¹ Sarı, a.g.e., s. 367.

⁷⁶² Neziha Musaoğlu, (2009), “Orta Asya Cumhuriyetlerinde Dil, Ulusal Kimlik ve Demokrasi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, s. 271.

birçok nokta vardır. Ancak bütün Türk dilleriyle paylaşılan, ana Türkçeden kalmış özellikler de mevcuttur. Örneğin, temel söz olan adlar (baş, kişi), sayılar (bir, iki, on) ve eylemler (gelmek, demek); gramer alanında ise belirli geçmiş zaman ekleri veya iyelik eklerinin kullanımı ortaktır. Henry Jankowski'ye göre, dillerin bu ortak noktaları; tarihsel ortaklık, tarihsel ortak edebî dil, bölgenin benzer coğrafi ve iklimsel şartları, benzer siyasî durumları, dil etkileşimleri, İslam'ın etkisi, Türkiye Türkçesine Farsçanın farklı etkisi ve son dönem Rusçanın etkisi ile oluşmuştur.⁷⁶³

6.4 FETÖ ile Mücadele

FETÖ terör örgütü ile mücadele Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile ikili ilişkilerini şekillendiren başlıklardan birisi olmuştur. Bu konu özelinde Türkiye'ye verilen destek ilişkilere pozitif yansımalar yaparken, bazı ülkelerin bu konuda gösterdiği dikkatsiz tavırlar ikili ilişkilerin sekteye uğramasına neden olmuştur.

SSCB'nin dağılması sonrasında FETÖ, Orta Asya devletlerine yönelik 1992 yılında açmaya başladığı okullar ve eğitim kurumları vasıtasıyla bölgeye giriş yapmıştır. Nazlıcan Kavukcu'ya göre, ABD uzantılı FETÖ, ABD'nin izlediği ılımlı İslam yaklaşımı çerçevesinde Sovyet ardılı devletlerde yer bulmuş, kısa sürede Orta Asya'ya yayılmıştır. İlerleyen süreçte faaliyetleri ve eğitim yapısında dolayı dikkat çeken FETÖ, bölge devletlerinin istihbarat örgütleri tarafından takibe alınmıştır.⁷⁶⁴

Kırgızistan'da FETÖ varlığının yer alması, Türkiye'nin FETÖ ile mücadele konusundaki taleplerinin başlangıçta reddedilmesi⁷⁶⁵ ve eğitim, basın, medya alanlarında FETÖ'nün izlerinin görülmesi⁷⁶⁶ Kırgızistan ile olan ikili ilişkilere bir dönem ciddi zarar vermiştir. Bu noktada Kırgızistan, FETÖ'nün bölge özelinde en geniş örgütlenmeyi sağladığı devlet olmuştur. FETÖ, SEBAT okulları adıyla Kırgızistan'da etkili olmuş, dini eğitim politikaları ile taraftar kitle yaratmıştır. 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen FETÖ'nün darbe girişiminin ardından pek çok örgüt üyesi Türkiye'den kaçarak Kırgızistan'a sığınmıştır. Dönemin Kırgız Cumhurbaşkanı Atambayev, Türkiye'nin uyarılarına aldırış etmeyerek karşıt

⁷⁶³ Henry Jankowski, (2010), “Orta Asya Türk Dillerinin Bazı Ortak Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, s. 132.

⁷⁶⁴ Nazlıcan Kavukcu, (2020), “Orta Asya’da FETÖ’nün Ayak İzleri: Kırgızistan’da Neler Oluyor?”, *TERAM*, s. 1.

⁷⁶⁵ Yüce, *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, s. 37.

⁷⁶⁶ TERAM, (10 Nisan 2021), *Kırgızistan Perspektifinde FETÖ/PDY Terör Örgütü*, <https://www.teram.org/Icerik/kirgizistan-perspektifinde-fetopdy-silahli-teror-orgutu-125>, Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2023.

bir tavır benimsemiştir. Özbekistan ise, FETÖ yapılanmasına karşı Orta Asya devletleri arasında önemli direniş gösteren ülkelerden birisi olmuştur. Kavukcu'ya göre, Özbekistan'da yer alan radikal İslami terör tehdidi, Özbekistan'ın FETÖ'ye karşı erken tedbir almasının gerekçesi olmuştur. Türkmenistan ise, dönemin Türkmen Cumhurbaşkanı Gurbangulu Berdimuhammedov önderliğinde FETÖ tehdidinin farkına varan bir diğer ülke olmuştur. Tacikistan'da da FETÖ'nün izleri görülmüştür. Altı tanesi başkent Duşanbe'de, diğer dördü ise öteki şehirlerde olmak üzere FETÖ'nün izlerinin görüldüğü Şelale Eğitim Kurumları ülkede yer almıştır. Eğitim kurumlarının adı 2015 yılında Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman tarafından Üstün Yetenekli Çocuklar Lisesi olarak değiştirilerek devlete devredilmiştir.⁷⁶⁷ . Kazakistan ise, FETÖ yapılanması ile mücadele konusunda Türkiye'ye destek veren önemli ülkelerden birisi olmuştur. Kazakistan'ın 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası hükümete desteğini açıklayan ilk devlet olması ve bu doğrultuda Nur Sultan Nazarbayev'in ikili ilişkilerde gösterdiği olumlu öncü rol⁷⁶⁸ Türkiye-Kazakistan ilişkilerine pozitif etki yapmıştır.

6.5 Bölgesel Aktörler ve Rakipler

SSCB'nin dağılmasının ardından Orta Asya bölgesinin küresel düzeyde jeopolitik önemi artmıştır. Orta Asya bölgesi, uluslararası politikalarda önem kazanmıştır ve bunun doğrultusunda hem küresel hem de bölgesel güçlerin bir rekabet sahası haline gelmiştir. Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan devletlerinin bağımsız bir şekilde uluslararası alan yeni aktörler olarak çıkması yeni jeopolitik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu devletlerin sahip oldukları kaynakları, konumları, potansiyelleri ve stratejik önemleri Orta Asya bölgesini ülkesel çıkarların rakip olduğu bir coğrafya haline getirmiştir.

SSCB uluslararası sistemden silinmesiyle beraber Kafkasya ve Orta Asya coğrafyaları jeostratejik rekabet sahasına dönüşmüştür. Bu rekabet sahasının Kuzey-Güney eksenini, İran, Rusya, Çin ve Ermenistan'dan; Doğu-Batı eksenini ABD, AB ve Türkiye'den oluşturmuştur. Orta Asya üzerinde jeostratejik rekabeti artıran önemli bir unsur, bölge içerisinde yer alan yüksek potansiyele sahip enerji kaynaklarıdır.⁷⁶⁹ Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin sahip olduğu yüksek potansiyelli petrol ve doğal gaz rezervleri, ABD, Çin, Rusya ve AB'yi küresel enerji rekabeti ekseninde rekabete sürüklemektedir. Bölgenin sahip olduğu

⁷⁶⁷ Nazlıcan Kavukcu, (2020), "Orta Asya'da FETÖ'nün Ayak İzleri: Kırgızistan'da Neler Oluyor?", *TERAM*, s. 1-2.

⁷⁶⁸ Sarı, a.g.e., s. 364-365.

⁷⁶⁹ Ertan Efegil ve Sibel Özavaş, (2013), "Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemine Genel Bakış: Türkiye, Avrupa Birliği ve Uluslararası Petrol Şirketleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 45.

enerji kaynaklarına ulaşma ve üzerinde hakimiyet kurma hedefinin yanı sıra, bölgede nüfuz sahibi olmanın getireceği jeopolitik avantajlar büyük güçlerin ilgisini çekmektedir.⁷⁷⁰ Brzezinski'ye göre, Avrasya, üzerinde çeşitli hesaplaşmaların olduğu bir satranç tahtasıdır. Brzezinski göre, söz konusu satranç tahtasında iki değil, tahtanın doğusuna, batısına, ortasına ve güneyine yerleşmiş birçok farklı oyuncu vardır.⁷⁷¹

Orta Asya Asya'nın ekonomik açıdan ciddi bir önem arz etmesi bölgeye jeopolitik olarak önem kazandırmakta ve bir rekabet sahası haline getirmektedir. Bölgenin hem transit bir konumda yer alması hem de ciddi kaynaklar barındırması jeopolitik önemini artıran dinamiklerdendir. Batı ile Doğu'yu birbirine bağlayan bir köprü ve aynı zamanda bir geçiş bölgesi olması bölgesel etkileşimler bakımından da Orta Asya'yı önemli bir odak noktası haline getirmiştir. Rusya, Çin, ABD, İran ve AB gibi aktörlerin bölge üzerindeki siyasi, ekonomik, ticari ve askeri hedefleri Türkiye'yi Orta Asya politikasında çok boyutlu düşünüp hareket etmeye zorlamaktadır. Türkiye, bölge ile siyasi, kültürel, toplumsal, ekonomik ve enerji alanlarında ilişkiler kurmak isterken, büyük güçlerin hamlelerini de göz önünde bulundurmak durumundadır.

6.6 Özel Nedenler

Türkiye'nin Orta Asya devletleriyle ikili ilişkilerinin şekillenmesine etki eden birtakım olaylar yaşanmıştır. Bu olayların kimi belirli bir arka plan ve gelişim süreci içerisinde doğmuşken kimisi dönemsel gelişmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu durumlar, sadece Türkiye ile söz konusu devlet arasındaki münasebetleri ilgilendiren özel nedenlerdir. Türkiye'nin bölge devletleriyle olan ikili ve bölgesel ilişkileri iç ve dış etmenlerin etkileriyle şekillenebilmektedir.

Tacikistan'ın küçük ve güçsüz devlet yapısı, Özbek kültürünün baskınlığı,⁷⁷² ekonomik yetersizlik⁷⁷³, Tacikistan'daki İslami Yeniden Doğuş Partisi'nin kapatılması ve parti lideri Muhittin Kabiri'nin bir dönem Türkiye'de yaşaması ve topoğrafyasının ulaşımı güç ve masraflı hale getirmesi Tacikistan ile ilişkileri etkileyen faktörlerdendir. Kırgızistan ile ise, 11 Haziran 2010 tarihinde Oş bölgesinde çıkan ve Kırgız ile Özbek grupları bir araya getiren çatışmalarda

⁷⁷⁰ Uğur Aktürk, (2010), "Orta Asya ve Kafkasya Jeopolitiğinde Küresel Egemenlik Mücadelesi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 20-21.

⁷⁷¹ Daha detaylı bilgi için bkz: Brzezinski, a.g.e.

⁷⁷² Oğuz, a.g.e.

⁷⁷³ Sarı, a.g.e., s. 358.

Kırgız hükümetine verilen destek⁷⁷⁴ Türkiye'nin Rusya ile yaşadığı uçak düşürme krizinde ise dönemin Kırgızistan Cumhurbaşkanı Atambayev'in Rusya yanlısı tavır alması⁷⁷⁵ yine bu başlık altında örnek verilebilecek maddelerdir. Kazakistan ile ise, dış politikasının arabuluculuk ve dışa açılım parametrelerinin Türk dış politikası ile örtüşmesi, ülkenin bulunduğu coğrafi konum, sahip olduğu ekonomik kapasite ve dinamizm ikili ilişkilere etki eden unsurlardır.⁷⁷⁶ Özbekistan'ın Türk kültür ve medeniyet tarihindeki değerli yeri ve Türk ırkının gönül coğrafyasının merkezinde olması, Eski Özbek lider Kerimov'un yönetim tarzına ilişkin Türkiye'nin eleştirileri ve Kerimov'a yapılan bombalı suikast olayı ile Türkiye'nin ilişkilendirilmesi, Özbekistan'da 2005 yılında gerçekleşen Andican olayları sonrasında Türkiye'nin BM'de Kerimov iktidarını eleştiren rapora imza atması⁷⁷⁷, Özbek öğrencilerin Türkiye'den geri çağırılması ve Türk firmalar üzerinde siyasi ve ekonomik baskı kurulup çoğunun faaliyetlerinin sonlandırılması ve mal varlıklarına el konulması iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen özel nedenlerdir.⁷⁷⁸ Türkmenistan ile ise, ülkenin dışa kapalı ve katı yapısı ve bu doğrultuda bir dış politika benimsemesi, Serdar Berdimuhamedov'un iktidara geldiği zaman Türkmenistan'ı dışa açma girişimi, uçak düşürme krizi esnasında Rusya'nın Türk mallarına ve Türk mallarını Orta Asya'ya taşıyan tırlarına bir süre izin vermemesi sürecinde Türkmenistan'ın Türkiye'yi destek olması,⁷⁷⁹ Türkmenistan'ın sahip olduğu doğalgaz kaynakları ve Hazar konusunda Azerbaycan ile Türkmenistan'ı uzlaştırma çabalarının sonuçsuz kalması⁷⁸⁰ ikili ilişkileri şekillendiren unsurlar olmuştur.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerin dinamik yapısı ve devletler arasındaki ilişki modellerinin değişimi klasik yaklaşımların ve geleneksel güç unsurlarının geri planda kalmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde etkilerini sert bir biçimde hissettiren küreselleşme, uluslararası ilişkilerdeki birçok kavram üzerinde yeniden düşünülmesini gerektirmiştir. Değişen sistemle beraber kültürler, fikirler, değerler, idealler ve imajlar bir etki ve güç unsuru

⁷⁷⁴ Sarı, a.g.e., s. 367.

⁷⁷⁵ Sarı, a.g.e., s. 368.

⁷⁷⁶ Sarı, a.g.e., s. 364-365.

⁷⁷⁷ Mehmet Yüce, (2022), *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: SETA, s. 38-39.

⁷⁷⁸ Mehmet Yüce, (2022), *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: SETA, s. 44.

⁷⁷⁹ Sarı, a.g.e., s. 371-372.

⁷⁸⁰ Sarı, a.g.e., s. 370.

olarak ortaya çıkmıştır. Bu unsurların belirleyici olduğu yeni yapı içerisinde, modern güç uygulamaları ve yeni anlayışlar doğmuştur. Klasik diplomasi yöntemlerinin çağın gerektirdikleri karşısında yetersiz kalması devletleri yeni diplomatik tarz arayışlarına yöneltmiştir. Yumuşak güç kavramı devletlerin bu arayışları neticesinde önem kazanmıştır. Yumuşak gücün uluslararası alandaki yükselen profiliyle beraber kamu diplomasisi uygulamaları devlet politikaları içerisinde kendisine yer edinmiştir. Kamu diplomasisi kavramı, kendisine özgün alan ve araçları ile yeni dönemin en dikkat çeken kavramlarından birisi olmuştur. Küreselleşme çağının ülkeler ve halklar arasındaki iletişim, haberleşme, ulaşım ve etkileşimi artırmasıyla beraber kamu diplomasisi önem kazanmıştır. Özellikle iletişim ve haberleşmenin kalitesinin artmasıyla beraber uluslararası alanda medya etkisini hissettirmeye başlamış, bu durum doğrultusunda ise ulusal ve uluslararası kamuoylarının politika yapım süreçlerinde belirleyiciliği artmıştır.

Uluslararası ilişkilerin çeşitli kavramlarında olduğu gibi kamu diplomasisi kavramı da anlam bakımından bir değişim yaşamıştır. Melissen'e göre, kamu diplomasisi toplumlara açılan bir pencere ve çıkış kapısıdır. Kamu diplomasisi, hem vatandaşların kendi ulusları ve ulusal kimlikleri hakkındaki hislerini kavramasına hem de o hislerini uluslararası alana aktarmasına yardımcı olur.⁷⁸¹

Devlet unsurlarının ve uygulamalarının ön planda olduğu geleneksel kamu diplomasisi yerini; STK'lar, akademisyenler, eğitim grupları, bireyler, şirketler, düşünce kuruluşları, diziler, filmler, sosyal medya, kültür, din, spor vs. gibi devlet dışındaki unsurların baskın olduğu yeni kamu diplomasisine bırakmıştır. Bu noktada yeni kamu diplomasisi, geleneksel kamu diplomasisinin modern tarzdaki hali olarak görülebilir. Kendisine özgün alanlar ve aktörlere sahip olan yeni kamu diplomasisi devlet uygulamalarını bir adım geri plana almış, sosyal ve özel oluşum faaliyetleri ile ön plana çıkmıştır. Toplumun her kesiminden bireyi ve her düzeyinden kurumu potansiyel bir cazibe aktörü olarak gören yeni kamu diplomasisi, imaj ve etki noktalarında daha geniş bir boyuta sahiptir. Melissen'e göre, 11 Eylül 2001'deki terör saldırıları yeni bir kamu diplomasisinin ortaya çıkmasındaki tetikleyici unsur olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında Avrupa, bir dizi ekonomik, sosyal ve politik hedefe yönelik kamu diplomasisi uygulamalarında çok fazla çeşitlilik göstermiştir. Politik çevrelere odaklanan lobicilikten farklı olarak yeni kamu diplomasisi, yabancı toplumlara odaklanan daha geniş bir çevrenin görüşünü etkilemeyi amaçlamaktadır.⁷⁸² Hocking'e göre, Çağımızdaki yeni kamu

⁷⁸¹ Melissen, *Public Diplomacy Between Theory and Practice*.

⁷⁸² Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, s. 8-9.

diplomasisinin analizlerinin temelini oluşturan fikirler, halkı neyin oluşturduğuna ve diplomatik uygulamaların nereye uyduğuna dair farklı algılara dayanmaktadır.⁷⁸³

Kamu diplomasisi uygulamalarının bu kadar değerli hale gelmesiyle beraber Türkiye, özellikle AK Parti iktidarıyla beraber kavram düzeyinde profesyonelleşmiştir. Emirhan Kaya'ya göre, Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında yakaladığı fırsatları kullanarak 2002 yılıyla beraber siyasi ve ekonomik alanlarda atılım gerçekleştirmiştir. Türkiye, 90'lı yıllarda gerçekleştiremediği atılımı geçmiş hükümetlerden farklı bir vizyonu olan AK Parti'nin iddialı dış politikasıyla gerçekleştirmeyi başarmıştır.⁷⁸⁴

Bu doğrultuda AK Parti, dış politikada güç boyutunda yeni bir alan yaratımına yönelmiş, Türkiye'nin sahip olduğu zengin tarihsel, kültürel, toplumsal ve siyasi unsurları devlet tecrübesiyle birleştirerek dış politikada kamu diplomasisi uygulamalarına yönelmiştir. Uluslararası alana yönelik politika yapım süreçlerinde Türkiye, söz konusu ülkesel birikimlerinden faydalanmaya çalışmıştır. AK Parti iktidarıyla birlikte Türkiye kamu diplomasisi alanında yapılanmaya gitmiş, sahip olduğu yumuşak güç unsurları ekseninde kamu diplomasisi uygulamalarından verim almak adına stratejik ve planlı hamleler gerçekleştirmeye başlamıştır. AK Parti iktidarı, bu politikadan istenilen verimin alınmasını noktasında kurumsal unsurları değerli görmüştür. Bu sebeple, kendi iktidarından önce oluşturulan kurumları yenilemiş ve revize etmiş, kendi dönemi içerisinde ise birçok kurumun oluşumuna ve yapılanmasına öncülük etmiştir. AK Parti döneminde kurumsallaşan kamu diplomasisi yapısıyla beraber Türkiye, bu alanda yakın ve uzak coğrafyalarına yönelik daha aktif politikalar izlemeye başlamıştır. Bu coğrafyalar içerisinde Orta Asya bölgesi, Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamalarının temel bölgelerinden birisi olmuştur.

Türkiye, Orta Asya'nın bağımsızlığını elde etmesiyle beraber bölgeye olan ilgisini artırmış, TİKA ile beraber bölgeye yönelik ilk adımlarını atmıştır. Türkiye, sahip olunan ortak tarihsel, kültürel, dilsel, dinsel ve toplumsal bağlar çerçevesinde Orta Asya bölgesiyle ilişkiler kurmuş, kamu diplomasisinin ana kavramlarından olan bu unsurları bölge devletleriyle olan ilişkilerde yeniden canlandırmaya çalışmıştır. Özellikle bu unsurların varlığı AK Parti'nin kamu diplomasisi uygulamalarını ve karakterini dış politika ekseninde kanıtlamasına zemin hazırlayan bir coğrafya olarak Orta Asya coğrafyasına değer kazandırmıştır. Her ne kadar durum böyle olsa bile Orta Asya coğrafyası, Ortadoğu coğrafyasının gerisinden kalmıştır.

⁷⁸³ Hocking, a.g.e., s. 32.

⁷⁸⁴ Emirhan Kaya, (2015), “Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 12, s. 74.

Bölge devletleriyle yaşanan ikili sorunlar, bölge devletlerinin aralarındaki problemler, Rusya'nın varlığı ve bölge dışı etmenler ilişkilerin gelişim ivmesini olumsuz etkilemiştir. AK Parti iktidarı, bölge ile olan ilişkilere 2010'ların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşmış, eş zamanlı olarak yeni kamu diplomasisi olarak görülebilecek uygulamalarını artırmıştır.

AK Parti iktidarı, tarihsel yapısı içerisinde şekillenen ve gelişen insanı unsurlarını dış politika parametrelerine yerleştirmiştir. Kamu diplomasisi faaliyetleri içerisinde Türkiye'nin ülkesel değerleri ile evrensel değerlerin uyumu gösterilemeye çalışılmış, evrensel değerler ise ülkesel değerlere entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ise uluslararası halklar ve kamuoyları nezdinde etki hedeflenmiş, bu hedef doğrultusunda ise yeni aktör ve alanlar ile beraber yeni kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. AK Parti, gönüllerin ve zihinlerin kazanılmasına önem vermiş, yakın coğrafyasından başlayarak küresel düzeyde kazanıma giden bir süreç arzulamıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen bilgiler doğrultusunda, yumuşak güç uygulamalarının ve yumuşak gücün kollarından olan kamu diplomasisi faaliyetlerinin tarihin eski dönemlerinden beri var olduğu görülse de Soğuk Savaş sonrası döneme kadar pasif bir yapıda seyrettiği sonucuna varılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte ise, yumuşak güç kavramı özelinde kamu diplomasisi uygulamalarının ivme kazandığı görülmüştür. Araştırmalar sonucunda, iki kutuplu yapının dağılmasının, çok boyutlu ve taraflı bir uluslararası yapının oluşmasının, küreselleşme çağıyla beraber iletişim ve teknoloji alanında gelişmeler yaşanmasının, klasik güç yöntem ve yaklaşımlarının yarattığı tahribatın anlaşılmasının, geleneksel diplomasi yöntemlerinin yetersiz kalmasının ve devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde boy göstermeye başlamasının bu durumda etkisinin olduğu görülmüştür. İletişim ve haber edinme olanaklarının artması kamuoylarının etkisini artırmış; birey düzeyindeki unsurları, farklı kimlik ve ideolojileri uluslararası sisteme çıkartmıştır. Bu durumun ise yeni bir diplomatik tarz gereksinimi doğurduğu, bunun sonucunda ise kamu diplomasisinin ağırlık kazandığı yaklaşımına varılmıştır.

Çalışmanın temel sorunsalları çerçevesinde bakıldığı zaman, yeni kamu diplomasisini gelenekselden ayıran unsurların olduğu görülmüştür. Özellikle aktör ve alan boyutları kapsamında yeni kamu diplomasisinin kendisine özgün özellikleri mevcuttur. Fakat, geleneksel ve yeni kamu diplomasisi arasında gri alanların olduğunu da söylemek mümkündür. Kimi zaman aktörler devletin resmi kurum ve organlarından bağımsız olsa da bir devletin sınırları içerisinde yapılanmakta ve zaman zaman devletin sunduğu imkanlardan faydalanmaktadır. Bu durum, yeni kamu diplomasisinin devletten bağımsızlık boyutunda gri alanlar yaratmaktadır.

Yine kimi zaman bir aktörün, kendi imajı doğrultusunda mı yoksa devlet imajı doğrultusunda mı hareket ettiği bilinmemektedir. Bu noktada iki yönlü bir etkileşimden söz etmek mümkündür. Devletin resmi yapısından bağımsız bir oluşum veya aktör, faaliyetleri çerçevesinde kendi imajıyla eş zamanlı olarak devlet imajına da olumlu ve olumsuz etki yapabilmektedir. Aynı durum devlet açısından da geçerlidir. Bu duruma örnek verilebilecek en net aktör uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketlerdir. Araştırmalar neticesinde bakıldığı zaman, yeni kamu diplomasisinin geleneksel kamu diplomasisinden farklı özelliklerinin olduğu görülmüştür. Fakat, yeni kamu diplomasisinin bazen geleneksel kamu diplomasisi ile iç içe geçmiş şekilde görüldüğü de söylenebilir. Bu noktada yeni kamu diplomasisi, geleneksel kamu diplomasisi bünyesinde oluşmuş ve geleneksel kamu diplomasisinin alan ve aktör boyutlarını genişleterek ortaya çıkmıştır.

Yine çalışmanın temel sorunsalları kapsamında bakıldığı zaman, AK Parti yönetimi yumuşak güç unsurlarına iç ve dış politikada değer veren bir anlayışa sahip olmuştur. Bu kapsamda ise kamu diplomasisi kavramı dış politika parametreleri arasına sokulmuştur. Uluslararası iş birliğine, barışa, karşılıklı bağımlılığa, meşruiyete ve ülke olarak kabul görülmeye önem veren AK Parti, kamu diplomasisi uygulamalarını bu doğrultuda stratejik bir unsur olarak kullanmıştır. Özellikle yakın coğrafyası ve bölgesel ilişkiler boyutunda devletleri aşip halklara, zihinlere ve kamuoylarına ulaşmak isteyen AK Parti, ulusal ve uluslararası düzeydeki kamu diplomasisi uygulamaları ile bu doğrultuda etkili olmuştur. AK Parti'nin kamu diplomasisi uygulamalarını etkin bir noktaya taşıyan faktör ise, kurumsal yapılara ve bu düzeydeki faaliyetlere önem verilmesi olmuştur. AK Parti, kurumsal yapılanmalarını ve faaliyetlerini kamu diplomasisi alanında bir araç olarak kullanmıştır. Yeni kamu diplomasisi boyutunda ise AK Parti iktidarı, uluslararası örgütleri ve STK'ları kamu diplomasisi alanları olarak değerli görmüştür. Küresel düzeydeki oluşumlara yoğun katılım gösteren AK Parti, eş zamanlı olarak bireyi temele alan bir anlayış ile yeni kamu diplomasisi uygulamalarında aktif olmuştur. Çalışma içerisindeki araştırmalar bağlamında AK Parti'nin kamu diplomasisi alanında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'nin dış politikasındaki önemli hedeflerden birisi olan “Türkiye'nin hikayesini anlatmak” noktasında sıklıkla kamu diplomasisinden faydalanılmıştır. Türkiye'nin hikayesini anlatma hedefi doğrultusunda AK Parti'nin kendi hikayesini belli bir plana oturttuğu ve AK Parti'nin hikayesinin, Türkiye'nin hikayesini anlatma doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür. İşte tam da bu karşılıklı etkileşim noktasında kamu diplomasisi önemli bir politika aracı olmuştur.

Araştırmalar sonucunda Türkiye'nin zengin bir tarihsel, kültürel, dilsel ve dinsel karaktere sahip olduğu ve küresel düzeydeki gelişimlere etki edebilecek potansiyeldeki bir coğrafyada yer aldığı grlmştir. Bu faktörler Türkiye'ye önemli bir kamu diplomasisi bakiyesi sağlamıştır. Söz konusu unsurlar ile büyük bir uyuma sahip olan Orta Asya coğrafyası AK Parti iktidarının kamu diplomasisi politikalarını kanıtlamasına elverişli bir bölge olmuştur. Hem bölgesel nüfuzu artırmak hem de kamu diplomasisi alanında gelişim göstermek adına Orta Asya devletlerine önem verilmiştir. AK Parti, bölgeye yönelik kamu diplomasisi politikalarını desteklemek adına kurumlar oluşturmuş, bölgeye yönelik örgütlerin oluşumuna aktif katkı ve katılım sağlamış ve kurumlar ve örgütler düzeyinde faaliyetler gerçekleştirmiştir.

AK Parti hükümeti, bölge lkelerine yönelik başarılı şekilde gerçekleştirilen kamu diplomasisi uygulamaları doğrultusunda ekonomik, ticari, siyasi ve toplumsal alanlarda etki yaratmayı hedeflemiştir. Fakat halen bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler neticesinde istenilen konuma gelinemediği, dönemsel olarak ilişki düzeylerinin değişkenlik gösterdiği grlmştir. Türkiye ile bölge devletlerinin ikili ilişkileri, bölge devletlerinin kendi aralarındaki ikili ilişkileri, bölge devletlerinin kendi iç faktörleri, bölgesel düzeydeki etkiler ve küresel düzeydeki etkiler bu değişkenliğin başlıca sebeplerini oluşturmuştur. Fakat bu koşullara rağmen AK Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin Orta Asya bölgesinde prestij artırdığını söylemek mümkündür. Özellikle yeni kamu diplomasisinin unsurlarından görülecek şekilde Türk dizi, film ve yayınları, kültürel faaliyetler, eğitim ve akademi faaliyetleri, sağlık faaliyetler, özel şirketler ve çeşitli kurum ve kuruluş faaliyetleri bölge üzerindeki etkin kamu diplomasisi uygulamalarının zeminini oluşturmuştur. Son yıllarda ise daha istikrarlı ve planlı bir düzeyde gelişen ilişkiler ağı görmek mümkündür. AK Parti, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde ikili ve çoklu diyalğa, örgütsel düzeydeki iş birliklerine ve kurumlar aracılığıyla yapılan girişimlere önem vermiştir.

Türkiye, kamu diplomasisi faaliyetlerini girişimci ve insani dış politika anlayışı çerçevesinde gerçekleştirmeye ve bu faaliyetlerin etki sahasını küresel düzeyde artırmaya önem vermelidir. Sadece komşu ve yakın coğrafyasına yönelik değil, küresel düzeyde kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirmelidir. Bunu yaparken yeni kamu diplomasisi alanında görülen aktör ve araçlarını geliştirmeli, eş zamanlı olarak da medya kuruluşları ile küresel bir bilgilendirme ağı kurmalıdır. İletişim, haberleşme ve medyanın doğru kullanımı, dezenformasyonla mücadele, küresel bilgi ağları yaratma, diyalog düzeyinde iletişimler kurma ve teknolojik gelişmelere ayak uydurma noktalarında bilinç sahibi olan bir Türkiye, kamu diplomasisi alanındaki stratejisini ve hamlelerini güçlendirecektir. Uluslararası kamuoyları ve halkları nezdinde kabul görmüş, küresel düzeyde sempati toplamış, cazibesini ve imajını

yükseltmiş ve hikâyesini evrensel düzeyde duyurabilmiş bir Türkiye, Türk Dünyası başta olmak üzere çeşitli bölgelerde etki yaratacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, D. Ş. (2014). Küreselleşen dünyada diplomasi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2), 417-440.
- Ahmet Yesevi Üniversitesi. (t.y.). *Ahmet Yesevi*. <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Ahmet Yesevi Üniversitesi. (t.y.). *Hakkımızda*. <https://www.ayu.edu.tr/universitemiz> Erişim Tarihi: 06.04.2023.
- Ahmet Yesevi Üniversitesi. (t.y.). *Tarihçe*. <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> Erişim Tarihi: 05.04.2023.
- Ahmet Yesevi Üniversitesi. (t.y.). *Türkoloji Araştırma Enstitüsü*. <https://www.ayu.edu.tr/turkolojiens> Erişim Tarihi: 05.04.2023.
- AK Parti. (t.y.). *2023 siyasal vizyon*. <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasal-vizyon/dunya/> Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.
- Akar, E. ve Gürkaynak, M. (2022). Ülke markalama bağlamında Türkiye'nin eğitim diplomasisine yönelik bir değerlendirme. *İletişim ve Diplomasi*, (7), 137-164.
- Akbaş, Z. ve Tuna, H. (Eylül 2012). Bir dış politika aracı olarak yumuşak gücün turizm sektörüne etkisi: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, (571), 5-17.
- Akçay, N. C. (2014). Kamu diplomasisi aracı olarak kültürel diplomasi ve Fransa'nın Afrika ülkelerine yönelik uluslararası öğrenci programları örneği . T.C Başbakanlık. Ankara: *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.
- Akçura, Y. (2018). *Türkçülük, Türkçülüğün tarihi Gelişimi* (6. baskı). İstanbul: İlgi kültür Sanat Yayıncılık.
- Akçura, Y. (2019). *Üç tarz-ı siyaset*. (B. Gökdağ, Dü.) Ankara: Akçağ Yayın.
- Akgün, A., Paltun, D. ve Abanoz, M. (2020). Kamu diplomasi aracı olarak yurttaş diplomasi: Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki misyonuna yönelik Erasmus+ Avrupa Gönüllük Programı örneği. *Intermedia International E-journal*, 7(13), 338-357.
- Akıllı, E. (1 Ocak 2023). 2022'den 2023'e Türkiye'nin kamu diplomasisi gündemi. *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dis-politika/2022den-2023e-turkiyenin-kamu-diplomasisi-gundemi> Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2023.

- Akıncı , A. ve Akzholova, A. (2020). Türkiye-Kırgızistan ilişkileri: Dünü, bugünü ve yarını. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(23), 716-729.
- Akkoyunlu, Ş. (2009). Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik politikaları. *Bilim ve Sanat Vakfı Bülten*(69), 19-20.
- Akkoyunlu, Ş. (2009). Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikaları. *Bilim ve Sanat Vakfı Bülten*(69), 19-20.
- Aktürk, U. (2010). Orta Asya ve Kafkasya jeopolitiğinde küresel egemenlik mücadelesi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-39.
- Aktürk, U. (2010). Orta Asya ve Kafkasya Jeopolitiğinde Küresel Egemenlik Mücadelesi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-39.
- Alan, A. (t.y.). Kazakistan-Türkiye ilişkileri. *Eurasian Research İnstitute*, <https://www.eurasian-research.org/publication/kazakistan-turkiye-iliskileri/?lang=tr> Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Alliance Française Paris Ile-de-France. (t.y.). *About us*. <https://www.alliancefr.org/en/about> Erişim Tarihi: 04.10.2022.
- Alliance Française. (t.y.). <https://af-france.fr/en/> Erişim Tarihi: 28.10.2022.
- Almardonov, O. (2020). The concept, genesis and evolution of public diplomacy. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 6(9), 287-291.
- Altılı, R. (2021). Turkey's health diplomacy. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 6(2), 394-405.
- Altincik, H. ve Güner Koçak, P. (2022). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerde kullanılan araçlar kamu diplomasisi alanında çalışan akademisyenlerin değerlendirilmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 137-156.
- Amanov, S. (2017). ABD ve Türk Dünyası: Washington'un Türk Dünyası politikasını anlamak için bir çerçeve denemesi. *Avrasya Etüdleri*, 51(1), 53-93.
- Anaz, N. ve Özşahin, M. (2015). Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk dış politikasında kamu diplomasisinin rolü ve işlevi. İçinde M. Şahin ve S. Çevik (Edt.), *Türk dış politikası ve kamu diplomasisi* (s. 519-548). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Antalya Diplomasi Forumu. (t.y.). *Hakkımızda*. <https://antalyadf.org/#hakkimizda> Erişim Tarihi: 02.01.2023.
- Aras, B. ve Fidan, H. (2009). Turkey and Eurasia: Frontiers of a new geographic imagination. *Cambridge University Press*, 40, 193-215.
- Arsenteva, V. (2021). Diaspora. İçinde M. Güneş (Edt.). *Diplomasi Kavramları Sözlüğü* (s. 43-46). Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE).
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, medya ve demokrasi. *Kurgu*, 19(1), 214-229.
- Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). CHP Dördüncü Büyük Kurultayını açarken. İçinde *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III*. Divan Yayıncılık.

- Atsız, H. N. (24 Haziran 1986). *Turancılık ve Faruk Güventürk*. <https://huseyinnihalatsiz.com/makale/turancilik-ve-faruk-guventurk/> Erişim Tarihi: 25.03.2023.
- Aurelius, M. (2018). *Kendime düşünceler* (12. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Avcı, E. (2022). Türkiye'nin Orta Asya politikalarının dönemsel analizi. *Bilge Strateji*, 13(24), 209-242.
- Aydınlı, E., Kurubaş, E. ve Özdemir, H. (2015). *Yöntem, kuram, komplo Türk uluslararası ilişkiler disiplininde vizyon arayışları* (2. baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Babur, M. M. ve Suğur, N. (2022). Türkiye’de düşünce kuruluşları: Politik bilginin çeşitliliği, imkânı ve sınırlılıkları. *Mülkiye Dergisi*, 46(1), 163-201.
- Bachrach, P. ve Baratz, M. (1962). Two faces of power. *The American Political Science Review*, 56(4), 947-952.
- Baghirov, O. (Temmuz 2022). The Organization of Turkic States economic potential and cooperation prospects among its members. *Perceptions: Journal Of International Affairs*, XXVII(1), 53-73. (Düz: E. Erşen). Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM).
- Balcı, A. (2015). *Dış politikada hesaplaşmak: Ak Parti, ordu ve Kemalizm*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balcı, A. (2021). *Türkiye dış politikası ilkeler, aktörler ve uygulamalar* (4. baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Balcı, A. ve Madakbaş Gülenler, E. (2018). Turgut Özal dış politikası: Amerikan düzeninde yeniden konumlanma ve otonomi arayışı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(55), 77-98.
- Batsaikhan, U. ve Dabrowski, M. (2017). Central Asia at 25. *Bruegel*, 1-22.
- Battır, O. (2017). Türk dış politikasının 2002 sonrası evrimi ve AB ile ilişkiler. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(12), 80-97.
- Baydemir, M. (2022). Türkiye’nin Sahraaltı Afrika’ya yönelik inanç diplomasisi. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 344-364.
- Baykasoğlu, A., Dereli, T., Sönmez, A. ve Yağcı, E. (2004). İmaj yönetimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 3-18.
- Bektenaliyev, M. (2010, Ekim 20). Kültürel birlik: Türkiye - Kırgızistan örneği. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4370/kulturel_birlik_turkiye_-_kirgizistan_ornegi Erişim Tarihi: 11.05.2023.
- Bjola, C. ve Jiang, L. (2015). Social media and public diplomacy: A comparative analysis of the digital diplomatic strategies of the EU, Us and Japan in China. İçinde C. Bjola, & M. Holmes (Edt.), *Digital Diplomacy* London/New York: Routledge.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2021). Türk dış politikasında süreklilik ve değişim: Kemalizm ve CHP. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 83-110.

- Braudel, F. (1996). *Uygarlıkların grameri*. (Çev: M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- British Council. (t.y.). <https://www.britishcouncil.org/> Erişim Tarihi: 02.11.2022.
- Brosnahan, T. (2019, Mayıs 1). Religion & Islam in Turkey. *Turkey Travel Planner*: <https://turkeytravelplanner.com/Religion/index.html> Erişim Tarihi: 12.12.2022.
- Brubaker, R. (2005). The ‘diaspora’ diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), 1-19.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası*. (Çev: Y. Türedi). İstanbul: İnkılap.
- Buzan, B. (2015). *Uluslararası ilişkilerde İngiliz Okulu*. (Çev: H. Özdemir). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Caman, M. E. (2013). Üçüncü on yılında Türkiye’nin Orta Asya bölgesel politikası: Sübjektif algılardan gerçeklere. İçinde M. Demirtepe ve G. Özkan (Edt.). *Uluslararası sistemde Orta Asya dış politika ve güvenlik* (s. 175-223). Usak Yayınları.
- Cancarini, D. (2021). Plenty of propaganda, few concrete results: 30 years of relations between Turkey and Turkmenistan. *Policy Brief*, (76), OSCE Academy in Bishkek.
- Carr, E. (2010). *Yirmi yıl krizi (1919-1939)* (3. baskı). (Çev: C. Cemgil). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cem, İ. (2021). *Türkiye’de geri kalmışlığın tarihi* (29. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Chaudhry, A. A. (2020). Covid-19 sonrası dönemde küresel yönetim. İçinde *Covid-19 sonrası dünya iş birliği mi rekabet mi ?* (ss. 26-32). Ankara: SAM Yayınları.
- Chodkowski, W. M. (2012). The United States Information Agency. *Fact Sheet*, 1-9.
- Chotaev, Z. (2021). Kırgızistan dış politikasında Türkiye ile ilişkilerine genel bakış. *Reforma*, 3(91), 51-61.
- Confucius Institute. (t.y.). <https://www.cief.org.cn/kzxy#> Erişim Tarihi: 14.11.2022.
- Cull, N. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 31-54.
- Cull, N. (2009). *Public diplomacy: Lessons from the past*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Çakar Mengü, S. ve Yıldırım, G. (2012). Halkla ilişkilerin kamu diplomasisinde etkin kullanımı. İçinde A. Özkan ve T. Öztürk (Edt.), *Kamu diplomasisi* (ss. 71-110). İstanbul: TASAM.
- Çakıcı, Z. ve Meriç, E. (2021). Bollywood sinemasını kamu diplomasisi bağlamında yeniden izlemek: Bajrangi Bhaijaan üzerine bir inceleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 36-56.
- Çavuş, T. (2012). Dış politikada yumuşak güç kavramı ve Türkiye’nin yumuşak güç kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- Çavuşoğlu, M. (2020, Nisan 6). What we do today will define tomorrow. *New Central Asia*, <https://www.newscentralasia.net/2020/04/06/what-we-do-today-will-define-tomorrow/> Erişim Tarihi: 01.01.2023.

- Çay, A. (1986). Türk kültürü ve kaynakları. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 49-66.
- Çeçen, A. (2015). *Türkiye ve Avrasyacılık Türkiye'nin stratejik arayışları* (2. baskı). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Çetin, O. M. (2022). Bir kamu diplomasisi aktörü olarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 233-255.
- Çolpan-Ata Deklarasyonu. (2022, Haziran 24). Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi.
- Dağdeviren, T. (2020). Gramsci'nin sivil toplum kavramına bakışı. *İş ve Hayat*, 6(11), 156-167.
- Dahl, R. A. (1957). The concept of power. *Department of Political Science, Yale University*, 201-215.
- Dalay, G. (2021, Aralık 21). Türkiye'nin jeopolitik ve ideolojik Avrasyacılığı. *Perspektif*, <https://www.perspektif.online/turkiyenin-jeopolitik-ve-ideolojik-avrasyaciligi/> Erişim Tarihi: 2 Eylül 2023.
- Datta, M. (2009). The decline of America's soft power in the United Nations. *International Studies Perspectives*, 1-32.
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik derinlik* (107. baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir, V. (2015). *Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin komşu ülkelerle ilişkisine katkısı*. 1-16.
- Demirel, N. (2019). Post sivil toplum. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (Özel Sayı), 1-9.
- Demirtepe, T. (2013). Yükselen tehdit algısı karşısında Çin'in yumuşak güç siyaseti: politikalar ve sınırlılıkları. *Bilig* (65), 95-118.
- Devecioğlu, K. ve Yılmaz, M. (14-16 Aralık 2016). Çin'in yumuşak güç politikalarının uluslararası arenada mevcut durumu ve geleceği. Y. Kahraman, B. Sarı Karademir, ve Y. Akçalı (Edt.), *International Turgut Özal Congress on Business Economics and Political Science. PROCEEDINGS E-Book I: Political Science and International Relations*, s. 517-528.
- Diplomasi Akademisi. (t.y.). *Tacik diplomatlar eğitim programı*. <http://diab.mfa.gov.tr/tacik-diplomatlar-egitim-programi-2019.tr.mfa> Erişim Tarihi: 04.05.2023.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). *Avrasya İslam Şurası Hakkında*. <https://avrasyaislamsurasi.diyanet.gov.tr/tr-TR/Content/Detail/1> Erişim Tarihi: 23.12.2022.
- Doğan, E. (2015). Rusya Federasyonu'nda kamu diplomasisi: Evrim ve kurumlar. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(2), 179-194.
- Dubinsky, Y. (2019). From soft power to sports diplomacy: a theoretical and conceptual discussion. *Springer Nature Limited*, 15(1), 156-164.
- Duhalde, E. (2020). Yaklaşan başkalaşım. İçinde *Covid-19 sonrası dünya iş birliği mi rekabet mi ?* (s. 42-45). Ankara: SAM Yayınları.

- Duman, M. (2022). Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olarak sinema faaliyetleri (1923-1945). *İletişim ve Diplomasi*(Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 91-116.
- Dumankaya, E. M. (2019). Uluslararası ilişkiler ve güç kavramı. *Teknolojik Düşünce Merkezi Trend Analizi*, 1-9.
- Duran, B. (2014, Ağustos 1). İslam'ın Dış Politika Yapımında Bir Rolü Var mı?. *SETA*, <https://www.setav.org/islamin-dis-politika-yapiminda-bir-rolu-var-mi/> Erişim Tarihi: 10 Eylül 2023.
- Efegil, E. (2012). Kamu diplomasisine ilişkin görüşler ve Türk dış politikasının durumu; Ak Parti ve MHP söylemlerinin karşılaştırılması. İçinde A. Özkan ve T. Ersoy Öztürk (Edt.), *Kamu diplomasisi enstitüsü serisi*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Efegil, E. (2016). Ak Parti hükümetinin Orta Asya politikalarına eleştirel bir bakış. *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, 356-363.
- Efegil, E. ve Özsağ, S. (2013). Hazar Havzası enerji kaynaklarının jeostratejik önemine genel bakış: Türkiye, Avrupa Birliği ve uluslararası petrol şirketleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 43-61.
- Ekşi, M. (2016). Türkiye'nin Türk Dünyasına yönelik kamu diplomasisi. İçinde M. Erol ve Y. Gürler (Edt.), *TÜRKSAV Türk Dünyası 25 yılı* (s. 181-187). Ankara: Akçağ.
- Ekşi, M. (2017). Türkiye'nin Türk Dünyasına yönelik kamu diplomasisi: Yeni araç ve mekanizmalar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(1), 9-19.
- Ekşi, M. (2018). *Kamu diplomasisi ve AK Parti dönemi Türk dış politikası* (2. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ekşi, M. (2022). Kamu diplomasisinde post-truth: Bir meydan okuma olarak dezenformasyon. İçinde *İletişim ve diplomasi* (s. 3-24). Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Ekşi, M. ve Taş, F. (2020). Dijital diplomasi yeni bir tür diplomasi midir? *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 213-239.
- Elbir, H. Ç. (2021). Türkiye'nin yenilikçi diplomasi atılımı: Antalya Diplomasi Forumu. *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 1-7.
- Eleuken, F. (2020). Türkiye-Kazakistan arasındaki ekonomik ve eğitim ilişkileri. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 296-311.
- Erbay, M. ve Mert, M. (2022). Türkiye ile Orta Asya Türk devletleri arasındaki kültürel iletişimin bugünkü ve gelecekteki durumuna yönelik bir değerlendirme. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 76-83.
- Erdoğan, R. T. (2021). *Daha adil bir dünya mümkün*. İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
- Eren, E. (2021). Bütüncül teori inşası: Ak Parti dönemi Türk dış politikası analizi. *TASAM*, 1-30.

- Eren, S. (2023). Kamu diplomasisi bağlamında Türkiye'nin Türk devletlerine yardımları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 251-266.
- Ergun, A. (2020, Mayıs 12). Bir Türk dış politikası aracı olarak yüksek öğretimin uluslararasılaşması: Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye mezunları. *Panorama Çevrimiçi Yayın*, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/05/12/bir-turk-dis-politikasi-araci-olarak-yuksek-ogretimin-uluslararasılaşması-buyuk-ogrenci-projesi-ve-turkiye-mezunları/> Erişim Tarihi: 17.04.2023.
- Evans, A. ve David, S. (2010). Towards a theory of influence for twenty-first century foreign policy: public diplomacy in a globalised world. *Place Brand and Public Diplomacy*.
- Evason, N. (2019). Turkish culture. *Cultural Atlas*, <https://culturalatlas.sbs.com.au/turkish-culture/turkish-culture-core-concepts> Erişim Tarihi: 06.12.2022.
- Evcin, E. (2018). Özbekistan'da Türkiye'nin turistik tanıtım ve propaganda faaliyetleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 113-142.
- Evkuran, M. (2008). Türkiye'de muhafazakâr siyaset ve İslam. *Eskiye*, 33-43.
- Ekşi, M. (2016, Aralık 21). *Türkiye'nin kamu diplomasisi yaklaşımı*. ANKASAM, <https://www.ankasam.org/turkiyenin-kamu-diplomasisi-yaklasimi/> Erişim Tarihi: 25.11.2022.
- Erol, M. S. (2018, Temmuz 9). Yeni Türk dış politikasının Doğu-Batı boyutu: Nasıl bir gelecek? ANKASAM, <https://www.ankasam.org/yeni-turk-dis-politikasinin-dogu-bati-boyutu-nasil-bir-gelecek/> Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2023.
- EURO Politika. (2023, Temmuz 28). *What is track II diplomacy?* <https://www.europolitika.com/what-is-track-ii-diplomacy/> Erişim Tarihi: 3 Eylül 2023.
- Fan, Y. (2008). Soft power: Power of attraction or confusion? *Place Branding and Public Diplomacy*, 4, 147-158.
- Fazal, T. (2020). Health diplomacy in pandemical times. *International Organization*, 74(S1), 78-97.
- Feierstein, L. R. (2020). Diaspora. *Lo Sguardo. Rivista Di Filosofia*, 513-524.
- Flanagan, S., Kirchner, M. ve Larrabee, S. (2020). Turkey at a crossroads. İçinde S. Flanagan, S. Larrabee, A. Binnendijk, K. Costello, S. Efron, J. Hoobler, P. Wilson vd. (Edt.), *Turkey's nationalist course: Implications for the U.S.-Turkish strategic partnership and the U.S. army* (s. 5-48). Santa Monica: RAND Corporation.
- Fulbright Scholar Program. (t.y.). *What is the Fulbright Program*. <https://fulbrightscholars.org/who-we-are/what-fulbright-program> Erişim Tarihi: 02.11.2022
- Gallinat, A. (2017, Kasım 17). Health diplomacy – past, present and future. *EuroHealthNet Magazine*, https://eurohealthnet-magazine.eu/health-diplomacy-a-thing-of-the-past-present-or-future/?gclid=EAIaIQobChMIu6G2-r_O-wIVWEaRBR0OEw1TEAAYAAAEgJbRvD_BwE Erişim Tarihi: 27.11.2022.
- Gilboa, E. (2008). Searching for a theory of public diplomacy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 55-77.

- Goethe Institut. (t.y.). *Görevler ve hedefler*. <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/ueb/auf.html> Erişim Tarihi: 26.12.2022.
- Gök, H. ve Pulat, A. (2022). 1973-1975 yılları arası Turancılık ve dış Türkler konusunun Türk şiirine yansıması: Ötüken Dergisi örneği. *Folklor Akademi Dergisi*, 5(1), 78-100.
- Gökırmak, M. (2012). Küreselleşen dünyada diplomasi: Kamu diplomasisi. *TASAM*, 1-18.
- Gurgu, E. ve Cociuban, A. (2016). New public diplomacy and its effects on international level. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 5(3), 46-56.
- Güleç, E., İlban, M. ve Aydemir, B. (2020). Dış politikada yumuşak güç unsuru olarak turizm: Özbekistan örneği. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 287-305.
- Gün, A. F. (2016). Çatışma çözümleri bağlamında kamu diplomasisi "Kobani olayları" . *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* , 26-41.
- Glavnaya. (t.y.). *Russkiy Mir Foundation*. <https://russkiymir.ru/en/fund/index.php> Erişim Tarihi: 01.11.2022.
- György Szondi. (2009). Central and Eastern European public diplomacy: A transitional perspective on national reputation management. İçinde N. Snow ve P. Taylor (Edt.), *Routledge handbook of public diplomacy* (s. 292-313). New York: Routledge.
- Ham, P. V. (2001). The rise of the brand state. *Foreign Affairs*, 80(5), 2-6.
- Hamzaoğlu, H. (2022). Turkey-Uzbekistan relations: Strategic cooperation and partnership. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi* , 6(2), 313-329.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. (2009). "Üçüncü dünya" yolunda Rusya ve Orta Asya. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 39-60.
- Helmets, H. (2016). Public diplomacy in early modern Europe:Towards a new history of news. *Media History*, 22(3-4), 401-420.
- Hemery, J. (2005). Training for public diplomacy: an evolutionary perspective. İçinde J. Melissen (Edt.), *The new public diplomacy soft power in international relations* (s. 196-209). Palgrave Macmillan.
- Henriette, C. (2018). The evolution of the 'public' in diplomacy. *Place branding and public diplomacy*, 14(1), 22-35.
- Hindistan ve Pakistan'dan 'kriket diplomasisi'. (2005, Nisan 17). VOA. <https://www.voaturkce.com/a/a-17-2005-04-17-voa9-88002502/845334.html> Erişim Tarihi: 08.11.2022.
- Hobsbawm, E. (2006). *Kısa 20. yüzyıl aşırılıklar çağı 1914-1991*. (Çev: Y. Alogan) İstanbul: Everest Yayınları.
- Hocking, B. (2005). Rethinking the 'new' public diplomacy. İçinde J. Melissen (Edt.). *The new public diplomacy in international relations* (s. 28-41). Palgrave Macmillan.
- Holguin, J. (2003, Ocak 28). Soft power and hard power. *BCS News*, <https://www.cbsnews.com/news/soft-power-and-hard-power/> Erişim Tarihi: 12.09.2022.

- Homans, C. (2011, Temmuz 20). Track II diplomacy: A short history. *Foreign Policy*, https://foreignpolicy.com/2011/06/20/track-ii-diplomacy-a-short-history/#cookie_message_anchor Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2023.
- Hoobler, J. (2020). Turkey's relations with the Caucasus and Central Asia. İçinde S. Flanagan, S. Larrabee, A. Binnendijk, K. Costello, S. Efron, J. Hoobler, . . . P. Wilson (Edt.), *Turkey's nationalist course: Implications for the U.S.-Turkish strategic partnership and the U.S. army* (s. 133-150). Santa Monica: RAND Corporation.
- Horata, O. (2017). Türk Dünyası'nın kültürel ufukları: Tarihsel bağlam içinde genel bir değerlendirme. *Bilig* (82), 117-131.
- Hurramov, K. (2016, Ekim 6). Priorities and significance of Tajik-Turkish relations. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting (CABAR)*, <https://cabar.asia/en/khursand-hurramov-priorities-and-significance-of-tajik-turkish-relations> Erişim Tarihi: 04.05.2023.
- I. Kickbusch ve M. Kökény (Edt.). (2017). İçinde Foreword. *Health diplomacy: European perspectives*. World Health Organization Regional Office for Europe.
- Institut Français. (t.y.). *Our missions*. <https://www.institutfrancais.com/en/institut-francais/mission/our-missions-a-key-stakeholder-in-cultural-policy-outside-france> Erişim Tarihi: 04.10.2022.
- Isar, Y. R. (2012). Kültür diplomasisi: Şişirilmiş bir itibar peşinde mi ?. İçinde A. Özkan ve T. Öztürk (Edt.), *Kamu diplomasisi* (s. 111-126). İstanbul: TASAM.
- Ischinger, W. (2020). Covid-19: Jeopolitiğin derinleşen fay hatları. İçinde *Covid-19 sonrası dünya iş birliği mi rekabet mi ?* (s. 79-83). Ankara: SAM Yayınları.
- İnanç diplomasisi “sektörel diplomasi inşası”. (t.y.). Stratejik Vizyon Belgesi. TASAM.
- İranlı futbolcu ve taraftarların protestosu, 2022 Dünya Kupası'nda da devam etti. (2022, Kasım 21). *Euronews*: <https://tr.euronews.com/2022/11/21/iranli-futbolcu-ve-taraftarlarin-protestosu-2022-dunya-kupasinda-da-devam-etti> Erişim Tarihi: 28.11.2022.
- İskit, T. (2015). *Diplomasi: tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İskit, T. (2022, Kasım 17). Dış politika ve dış ekonomik ilişkilerin yönetimi. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- İstanbul Eğitim Zirvesi. (t.y.). *Hakkımızda*. <https://www.istanbuleducationsummit.com/hakkimizda> Erişim Tarihi: 30.12.2022.
- İzzetbegoviç, A. (2019). *Doğu-Batı arasında İslam*. (Çev: E. Nurikiç) İstanbul: KETEBE Yayınevi.
- Jankowski, H. (2010). Orta Asya Türk dillernin bazı ortak özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17(2), 131-142.
- Kalın, İ. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 16(3), 5-23.

- Kalın, İ. (2012). Türk dış politikası ve kamu diplomasisi İçinde A. Özkan ve T. Ersoy Öztürk (Edt.), *Kamu diplomasisi* (s. 145-160). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. *Resmi Gazete*. (2010, Ocak 30). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm> Erişim Tarihi: 07.12.2022.
- Kanbolat, H. (2011, Eylül 20). Bağımsızlığının 20. yıldönümünde Türkiye-Tacikistan ilişkileri. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*, <https://www.orsam.org.tr/tr/bagimsizliginin-20-yildonumunde-turkiye-tacikistan-iliskileri/> Erişim Tarihi: 03.03.2023.
- Kanlıdere, A. (2013). Rusya Türklerin fikir hareketleri. İçinde A. Taşağıl, M. Çelik, İ. Kemaloğlu, İ. Aka, M. Alpargu ve A. Kanlıdere (Edt.), *Orta Asya Türk tarihi*. (4.Baskı). (s. 168-190). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kanlıdere, A. (2013). Sovyet dönemi ve sonrasında Orta Asya. İçinde A. Taşağıl, M. Çelik, İ. Kemaloğlu, İ. Aka, M. Alpargu ve A. Kanlıdere (Edt.), *Orta Asya Türk tarihi*. (4. baskı). (s. 192-213). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kara, A. (2012). *Turgut Özal ve Türk Dünyası Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkileri (1983-1993)*. İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kardaş, Ş. (2011). Türk dış politikasında eksen kayması mı ? *Akademik Orta Doğu*, 5(2), 19-42.
- Karpat, K. (2014). *Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Katar 2022 Dünya Kupası neden boykot ediliyor? (2022, Ekim 6). *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/spor/katar-2022-dunya-kupasi-neden-boykot-ediliyor-1989379> Erişim Tarihi: 28.11.2022.
- Kavoğlu, S. (2022). Kamu diplomasisi perspektifinden uluslararası yayıncılık: TRT Balkan üzerine bir inceleme. *Intermedia International e-Journal*, 306-323.
- Kavukcu, N. (2020). Orta Asya'da FETÖ'nün ayak izleri: Kırgızistan'da neler oluyor? *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi (TERAM)*, 1-3.
- Kaya, E. (2015). Dış politika değişimi: AKP dönemi Türk dış politikası. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 72-92.
- Kayhan, S. (2020, Aralık 10). Orta Asya Türklerinde dini bayramlar. *TÜRKSAM*, <https://www.turksam.org/detay-orta-asya-turklerinde-dini-bayramlar> Erişim Tarihi: 2 Eylül 2023.
- Kazakhstan, Turkey: 30 years of strong friendship. (2022, Mayıs 13). *The Astana Times*. <https://astanatimes.com/2022/05/kazakhstan-turkey-30-years-of-strong-friendship/> Erişim Tarihi: 17.03.2023.
- Keiswetter, A. ve Chane, B. (Kasım 2013). *Diplomacy and religion: Seeking common interests and engagement in a dynamically changing and turbulent world*. The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World U.S.-Islamic World Forum Papers. ss. 1-23.
- Keohane, R. ve Nye, J. (2015). Güç ve karşılıklı bağımlılığı yeniden ele almak. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 79-104.

- Keskin, T., Ergüler, G., Kara, S., Durhat, İ., Ergen, İ. ve Bozkurt, M. (Edt.), (2021). *Türkiye kalkınma yardımları aporu 2020*. Ankara: Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA).
- Khanna, P. (2011). *How to run the world: Charting a course to the next*. New York: Random House.
- Kılıçaslan, E. (2020). Marka inşası bağlamında Türk kamu diplomasisi: Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı örnekleri. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*(3), 64-83.
- Kılıçoğlu, G. ve Yılmaz, A. (2017). Bir kamu diplomasisi kurumu olarak TİKA'nın AK Parti döneminde kullanılması. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116(229), 171-182.
- Kırgız Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği. (t.y.). *Siyasi iş birliği*. <https://mfa.gov.kg/tr/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Turkey/Menu---Foreign/--uslugi/Political-collaboration/urkey#> Erişim Tarihi: 07.05.2023.
- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi. (t.y.). *2022-2026 Stratejik Plan*. https://manas.edu.kg/docs/2022-2026_Stratejik_plan_14.03.2021Son.pdf Erişim Tarihi: 22.03.2023.
- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi. (t.y.). *Değerlerimiz*. https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/values Erişim Tarihi: 05.04.2023.
- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi. (t.y.). *Manas hakkında*. https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/aboutmanas Erişim Tarihi: 05.04.2023.
- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi. (t.y.). *Niçin manas*. https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/why-manas Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- Kırıkkale Üniversitesi. (2023, Mayıs 3). *Üniversitemiz ile Avicenna Tacik Devlet Tıp Üniversitesi arasında ikili iş birliği anlaşması imzalandı*. <https://kku.edu.tr/Anasayfa/Haber/Index/2708> Erişim Tarihi: 04.05.2023.
- Kocabıyık, H. (2019). Değişen diplomasi anlayışı, kamu diplomasisi ve Türkiye. *Avrasya Etüdleri*, 25(55), 163-196.
- Kodaman, T. ve Akçay, E. (2010). Kuruluştan yıkılışa kadar Osmanlı diplomasi tarihi ve Türkiye'ye bıraktığı miras. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 75-92.
- Koyuncu, S. (2018). Temel dinamikleri bakımından kamu diplomasisi yaklaşımları: Türkiye ve ABD. *Harsiyât - İlmi, Harsî ve İçtimai Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 12-30.
- Köksoy, E. (2014). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 211-231.
- Köksoy, E. (2015). Kamu diplomasisi perspektifinden ulus markalaması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 42-61 .
- Kömür, G. (2020). Yumuşak güç unsuru olarak kamu diplomasisi. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 2(3), 89-115.

- Krause, P. ve Van Evera, S. (2009). Public diplomacy: Ideas for the war of ideas. *Belfer Center for Science and International Affairs John F. Kennedy School of Government Harvard University*, 1-31.
- Kurt, S. (2019). Dugin'in Avrasyacılık anlayışında Türkiye'nin yeri. *Güvenlik Stratejileri*, 15(31), 425-467.
- Kurt, V. (17 Ağustos 2019). AK Parti döneminde dış politika. *SETA*, <https://www.setav.org/ak-parti-doneminde-dis-politika/> Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.
- Kurubaş, E. (2006). SSCB sonrası Türk Cumhuriyetlerinde yeni uluslaşma süreçleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(5), 112-133.
- Kurubaş, E. (29-31 Mayıs 2014). Davutoğlu dönemi Türk dış politikasının geleneksel dış politika ilkeleri açısından analizi. 2. *Uluslararası Davraz Kongresi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi*, 1416-1433.
- Kushkumbayev, S. ve Mussabekova, A. (2022, Temmuz). New Kazakhstan and the future of the Organization of Turkic States: Key Areas of Cooperation. *Perceptions: Journal Of International Affairs*, XXVII(1), (s.74-90). E. Erşen (Edt.), Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM).
- Külünk, A. (2020). *Dünyada ve Türkiye'de Avrasyacılık*. İstanbul: Bilge Oğuz.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). Dış politika nedir ? Türkiye'de dün ve bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 309-335.
- Larrabee, S. ve Lesser, I. (2003). *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica: RAND Corporation.
- Lee, K. ve Smith, R. (2011). What is 'global health diplomacy'? A conceptual review. *Global Health Governance*, V(I), 1-12.
- Lejli, H. A. (2011). Public diplomacy of people's Republic of China. *Sarajevo School of Science and Technology Department of Political Science/ International Relations*, 1-15.
- Lippman, W. (1993). *The phantom public*. USA and UK: Transaction Publishers.
- Mamur Işıkcı, Y., Alacadağlı, E. ve Akcagündüz, E. (Edt.), (2021). *Kamuoyu yönetimi ansiklopedisi* (Cilt 2). Ankara: Astana Yayınları.
- Mapendere, J. (2000). Track one and a half diplomacy and the complementarity of tracks. *Culture of Peace Online Journal*, 2(1), 66-81.
- Mark, L. (2002). *Public diplomacy*. London: Foreign Policy Center.
- Mearsheimer, J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York: Norton & Company.
- Melissen, J. (2005). *The new public diplomacy soft power in international relations*. Clingendael: Palgrave Macmillan.
- Melissen, J. (2005). *Wielding soft power: The new public diplomacy*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.
- Melissen, J. (2006, February 6). Reflections on public diplomacy today. *Conference: "Public Diplomacy", Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey*. Ankara, Turkey.

- Melissen, J. (2011). *Beyond the new public diplomacy*. Paper No. 3. Clingendael: Netherlands Institute Of International Relations.
- Melissen, J. (t.y.). Public diplomacy between theory and practice. https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20061200_cdsp_paper_melissen.pdf Erişim Tarihi: 13.10.2022.
- Mill, J. S. (2019). *Özgürlük üzerine*. (4. baskı). (Çev: B. Tartıcı). İstanbul: Kutu Yayınları.
- Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Tajikistan. (2013, Mart 1). *Relations between the Republic of Tajikistan and the Republic of Turkey*. <https://mfa.tj/en/main/view/25/relations-of-tajikistan-with-turkey> Erişim Tarihi: 03.05.2023.
- Minorsky, V. (2001). *Turan. İ.A M.E.B* (Cilt 12/2, s. 107-113). İstanbul: M.E.B.
- Murray, S. (2012). The two halves of sports-diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, 23(3), 576-592.
- Musaoğlu, N. (2009). Orta Asya cumhuriyetlerinde dil, ulusal kimlik ve demokrasi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 261-273.
- Naidoo, K. (10 Şubat 2003). Civil society, governance and globalisation. *World Bank Presidential Fellows Lecture*. Washington: CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation.
- Namal, Y. (2022). Hüseyin Nihal Atsız'ın Turancılık anlayışı üzerine bir değerlendirme. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 34-50.
- Nogayeva, A. (t.y.). Kazakistan –Türkiye ilişkilerinde 27 yıl: Kadim dostluktan parlak geleceğe. *SDE*, <https://www.sde.org.tr/kazakistan-turkiye-iliskilerinde-27-yil-kadim-dostluktan-parlak-gelecege-bolgesel-analiz-144> Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Nye, J. (1990). *Bound to lead: The changing nature of American power*. New York: Basic Books.
- Nye, J. (1990). The changing nature of world power. *Political Science Quarterly*, 105(2), 177–192. <https://cluelesspoliticalscientist.wordpress.com/2017/01/11/the-changing-nature-of-world-power-by-joseph-s-nye-jr-a-summary/> Erişim Tarihi: 08.10.2022.
- Nye, J. (2002). *The paradox of American power*. Robertson Hall Princeton University.
- Nye, J. (2004, Mayıs/Haziran). The decline of America's soft power why Washington should worry. *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2004-05-01/decline-americas-soft-power> Erişim Tarihi: 02.11.2022.
- Nye, J. (2005). Soft power and higher education. *Harvard University*, 11-14.
- Nye, J. (2005). *Yumuşak güç*. (3. baskı). (Çev: R. İnanc-Aydın) Ankara: BB101.
- Nye, J. (2005, Aralık 12). The military and soft power. *Huffpost*, https://www.huffpost.com/entry/the-military-and-soft-pow_b_12117 Erişim Tarihi: 03.11.2022.
- Nye, J. (2006, Mart 31). Why military power is no longer enough. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2002/mar/31/1> Erişim Tarihi: 07.11.2022.

- Nye, J. (2006, Şubat 23). Think again: soft power. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/> Erişim Tarihi: 05.11.2022.
- Nye, J. (2011, Şubat 10). *The future of power*. (Röportaj Yapan: J. Myers). Public Affairs Program.
- Nye, J. (2020). Covid-19 Amerikan liderliğini sınamaktadır ancak küresel düzeni değiştirmeyecektir. İçinde *Covid-19 sonrası dünya iş birliği mi rekabet mi ?* (s. 105-110). Ankara: SAM Yayınları.
- Nye, J. (2004). *Soft power the means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Oğuz, E. (31 Aralık 2022). Türkiye-Orta Asya ilişkileri nereye gidiyor? *Independent Türkçe*, <https://www.indyurk.com/node/593831/d%C3%BCnyadan-sesler/t%C3%BCrkiye-orta-asya-ili%C5%9Fkileri-nereye-gidiyor> Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2023.
- Okumuş, E., Öçal, Ş. ve Türer, C. (2008). Türkiyede din dindarlık ve toplumsal değişim üzerine soruşturma. *Eskiye*, 45-54.
- Okumuş, M. (2021). Bir dini diplomasi aktörü olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dijital hesaplarının diyalogsal ilişki açısından analizi. *MEDİAD (Medya ve Din Araştırmaları Dergisi)*, 4(1), 153-170.
- Okur, M. A. (2012). Amerikan dış politikası ve Orta Asya: Dünya düzeni değişirken. İçinde M. S. Kafkasyalı (Edt.). *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya* (s. 247-266). Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Olins, W. (2005). Making a national brand. İçinde J. Melissen (Edt.). *The new public diplomacy soft power in international relations* (s. 169-179). Palgrave Macmillan.
- Oran, B. (1996). Türk dış politikası: Temel ilkeleri ve Soğuk Savaş ertesindeki durumu üzerine notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 353-370.
- O'zbekiston — Turkiya: Mushtarak tamaddun ummonida azaliy qardoshlik va abadiy hamkorlik. (2021, Mart 9). *Xalq so'zi*. <https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-turkiya-mushtarak-tamaddun-ummonida-azaliy-qardoshlik-va-abadiy-hamkorlik> Erişim Tarihi: 01.01.2023.
- Ömüraliyev, K. (2022). Bağımsızlığının otuzuncu yılında Kırgızistan dış politikası ve Kırgızistan-Türkiye ilişkileri. İçinde F. Purtaş (Edt.), *Bağımsızlıklarının 30. yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu* (s. 49-53). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Özbekistan'da Şanghay İş birliği Örgütü Kamu Diplomasisi Forumu düzenlendi. (2022, Mayıs 11). *Anadolu Ajansı (AA)*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbekistanda-sanghay-isbirligi-orgutu-kamu-diplomasisi-forumu-duzenlendi/2585262> Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Özbey, Ö., Doğan, D. ve Çolakoğlu, T. (2021). Kamu diplomasisi aracı olarak spor diplomasisi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 105-115.
- Özcan, A. ve Tokdemir, A. (2022). Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamaları. *İletişim Ve Diplomasi*, (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 117-136.

- Özdal, H. ve Dinçer, O. (2016). Kriz dönemlerinin etkin diplomasi aracı: İkinci yol diplomasi. *Analist*(65), 58-60.
- Özdemir, H. (2008). Türkiye'nin "sınır-ülke" niteliği: Farklı stratejik kültürler arasında Türk dış politikası. *Avrasya Etüdleri*, 3(1), 7-46.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası ilişkilerde güç: Çok boyutlu bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 113-144.
- Özel Özcan, M. S. ve Sevindik, E. (2022). Rusya Federasyonu ve Orta Asya ülkeleri arasında "Göç Gücü" rekabeti. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 57-73.
- Özgöker, C. ve Mert, E. (2021). Türk dış politikasındaki başlıca sorunlara bir çözüm yolu olarak Avrasyacılık. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(12), 1-14.
- Özkan, A. (t.y.). *21. yüzyılın stratejik vizyonu kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi imkânları*. TASAM.
- Özkan, İ. (2003). Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklardan gelen burslu öğrencilerin meseleleri ve çözüm teklifleri. İçinde. Ü. Özdağ, Y. Kalafat ve E. M. Seyfettin (Edt.), *21. yüzyılda Türk Dünyası jeopolitiği Muzaffer Özdağ'a armağan* (Cilt IV, s. 137-154). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Öztürk, M. (2019). Bir kamu diplomasisi uygulaması olarak Aksaray Üniversitesi örneğinde Türkiye'nin uluslararası öğrenci kabulü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(4), 1097-1121.
- Öztürk, T. E. (t.y.). Dış politikadaki etkin unsur: Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi etkinliği. *Kamu Diplomasisi*, <http://kamudiplomasisi.org/pdf/tugceersoyozturk.pdf> Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2023.
- Öztürk, T. E. (t.y.). *Dış politikadaki etkin unsur: Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi etkinliği*. 1-21.
- Pallaver, M. (2011). *Power and its forms: hard, soft, smart*. London: The London School of Economics and Political Science.
- Payam, M. M. (2018). Güvenlik bağlamında güç kullanımı ve algı(lama) yönetimi. *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 15-25.
- Payot, J. (2021). *İrade eğitimi*. (Çev: A. Berktaş) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ping-Pong Diplomacy: Artifacts from the historic 1971 U.S. table tennis trip to China. (2021, Ağustos 5). *National Museum Of American Diplomacy*. <https://diplomacy.state.gov/ping-pong-diplomacy-historic-1971-u-s-table-tennis-trip-to-china/> Erişim Tarihi: 28.11.2022.
- Potter, E. (2002/2003). Canada and the new public diplomacy. *International Journal*, 58(1), 43-64.
- Poyraz, E. ve Dinçer, M. (2016). Küreselleşen dünyada Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri. *Intermedia International e-Journal*, 3(1), 30-48.
- Presidency Of The Republic Of Turkey. (2014, Temmuz 7). *Relations between Turkey and Turkmenistan reached an exemplary and special level*.

- <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3291/relations-between-turkey-and-turkmenistan-reached-an-exemplary-and-special-level> Erişim Tarihi: 04.29.2023.
- Public diplomacy: Ideas for the war of ideas. (2009). *Belfer Center for Science and International Affairs John F. Kennedy School of Government Harvard University*, 1-31.
- Purtaş, F. (2013). Türk dış politikasının yükselen değeri: Kültürel diplomasi. *Akademik Bakış*, 7(13), 1-14.
- Purtaş, F. (2022). *Krizleri fırsata dönüştüren iş birliği Türk Devletleri Teşkilatı*. İstanbul: SETA.
- Rafalovich, I. (2018, Ağustos 5). Religion in global diplomacy. *Diplomat Magazine*, <https://diplomatomagazine.eu/2018/08/05/42260/> Erişim Tarihi: 24.11.2022.
- Rajabiyon, M. (t.y.). History and future of Turkey-Tajikistan relations from independence to this day. *Business Diplomacy*, <https://businessdiplomacy.net/tr/bagimsizliktan-gunumuze-turkiye-tacikistan-iliskileri-ve-gelecegi/> Erişim Tarihi: 03.05.2023.
- Religion and diplomacy: How faith impacts conflict and conflict resolution in the 21st century. (2016, Mart 23). *Harvard Kennedy School Belfer Center For Science And International Affairs*. <https://www.belfercenter.org/event/religion-and-diplomacy-how-faith-impacts-conflict-and-conflict-resolution-21st-century> Erişim Tarihi: 24.11.2022.
- Religion. (t.y.). *YFU Türkiye kültürlerarası değişim programları*. <https://yfu-turkey.org/welcome-to-turkey/religion/> Erişim Tarihi: 06.12.2022.
- Riordan, S. (2005). Dialogue-based public diplomacy: a new foreign. İçinde J. Melissen (Edt.). *The new public diplomacy soft power in international relations* (s. 180-195). Palgrave Macmillan.
- Rousseau, J. J. (2021). *Toplum sözleşmesi* (29. baskı). (Çev: V. Günyol) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Roy, O. (2000). *Yeni Orta Asya ya da ulusların imal edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Safi, A. F. (2021, Mayıs 17). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türk-Rus rekabeti. *HAMASET*, <https://hamaset.com.tr/orta-asya-turk-cumhuriyetlerinde-turk-rus-rekabeti> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Sancak, K. (2016). Yumuşak güç kaynağı olarak kültür ve Türkiye'nin yumuşak gücünde kültür faktörü. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 16-26.
- Saparbekuli, A. (2022). Bağımsızlığının otuzuncu yılında Kazakistan dış politikası ve Kazakistan-Türkiye ilişkileri. İçinde F. Purtaş (Edt.), *Bağımsızlıklarının 30. yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu* (s. 43-48). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Sarı, Y. (2017). Türkiye-Orta Asya ilişkilerinde sınırlı iş birliği. İçinde K. İnät, A. Aslan ve B. Duran (Edt.). *AK Parti'nin 15 yılı dış politika* (s. 357-380). İstanbul: SETA.
- Serinkan, C. ve Güney, F. (2019). Türkiye ve Orta Asya ülkeleri ile ilgili bazı stratejik değerlendirmeler. *Yeni Fikir Dergisi*, 11(23), 7-26.
- Sarıkaya, Y. (2022). 30. Yılında Türk Devletleri ve Türkiye. İçinde F. Purtaş (Edt.), *Bağımsızlıklarının 30. yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu* (s. 227-242). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

- Sarınay, Y. (2012). Turan. 41, *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/41/C41013460.pdf> Erişim Tarihi: 25.03.2023.
- Say, B. ve Joldoshov, A. (2022). Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın Kırgızistan'daki kamu diplomasisi etkinlik alanları. *Ahi Evran Akademi (AEA)*, 3(1), 1-18.
- Selvi, Y. E. (2019). Avrupa Birliği'nin Kamu Diplomasisi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 55-63.
- Seten, F. (2020, Mayıs 31). Uluslararası ilişkilerde güç kavramı. *Uluslararası Politika Akademisi*, http://politikaakademisi.org/2020/05/31/uluslararasi-iliskilerde-guc-kavrami/#_ftn1 Erişim Tarihi: 29.08.2022.
- Sevim, C. (2019). *Küresel enerji stratejileri ve jeopolitik* (4. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Signitzer, B. ve Coombs, C. (2006). Public diplomacy: a specific governmental public relation function. İçinde H. Botan ve V. Hazleton (Edt.). *Lawrence public relations*. Theory Erlbaum Associates.
- Simons, G. (2018). The role of Russian NGOs in new public. *Journal of Political Marketing*, 17(2), 137-160.
- Smith-Windsor, B. A. (2000). Hard power, soft power reconsidered. *Canadian Military Journal*, 51-56.
- Snow, N. (2020). Rethinking public diplomacy in the 2020s. İçinde N. Snow ve N. Cull (Edt.). *Routledge handbook of public diplomacy* (s. 3-12). New York: Routledge.
- Sterling, D. P. (2018). A new era in cultural diplomacy: Promoting the image of China's "Belt and Road" initiative in Asia. *Open Journal of Social Sciences*, (6), 102-116.
- Stratejik Araştırmalar Merkezi. (t.y.). *SAM hakkında*. <http://www.sam.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.01.2023.
- Süleymanov, A. (2016). Büyük Öğrenci Projesi'nin istihdam bağlamında değerlendirilmesi (Azerbaycan örneği). İçinde F. Atasoy (Edt.), *Yükselen İpek Yolu* (s. 158-168). Ankara: Türk Yurdu.
- Sümer, Z. G. (2020). Yumuşak güç yanılgısı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 1143-1160.
- Szondi, G. (2008). Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences. *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, 1-42.
- Snow, N. (1997, Ağustos 1). United States Information Agency. *Institute for Policy Studies*, https://ips-dc.org/united_states_information_agency/ Erişim Tarihi: 13.09.2022.
- Sanberk, Ö., & Altınay, H. (2008, Ocak 8). Kamu diplomasisi ve yumuşak güç. *Sabah*, <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/haber,A9BC3A84BEF146B2BF13D4F0ED804C08.html> Erişim Tarihi: 04.10.2022.
- Şimşek, Ö. (5 Nisan 2011). Küresel iletişim çağında kamu diplomasisi ve Türk dış politikası üzerine bir inceleme. *TUIÇ Akademi*, <https://www.tuicakademi.org/kuresel-iletisim-caginda-kamu-diplomasisi/> Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2023.

- Snow, N. (2014, Eylül 23). Public diplomacy: New dimensions. *TPBO*, <https://placebrandobserver.com/public-diplomacy-book-nancy-snow/> Erişim Tarihi: 28.10.2022.
- Stempel, J. (2000, Mart 14-18). Faith and diplomacy in the international system. *41st Annual Convention*, Los Angeles: International Studies Association. <https://ciaotest.cc.columbia.edu/isa/stj01/> Erişim Tarihi: 24.11.2022.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2020, Ağustos 23). Rus siyasetçiden çok konuşulacak sözler: "Türkiye'nin planı bu". <https://www.sde.org.tr/asya/rus-siyasetciden-cok-konusulacak-sozler-turkiyenin-planı-bu-haberi-18078> Erişim Tarihi: 23.03.2023.
- Şimşek'ten öğrencilere müjde. (2021, Aralık 15). *Pusula*. <https://www.gaziantepusula.com/haber/10305480/simsekten-ogrencilere-mujde#> Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Taldybaeva, D. (t.y.). Türkiye-Özbekistan ilişkilerinin yeni dönemi. *Eurasian Research Institute*, <https://www.eurasian-research.org/publication/turkiye-ozbekistan-iliskilerinin-yeni-donemi/?lang=tr> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Taldybaeva, D. (4-10 Mayıs 2020). Türkiye'nin Kırgızistan'daki kamu diplomasisi faaliyetleri. *E-Bulletin Weekly Analysis*, (258). Akhmet Yassawi University.
- Tanrıöver, O. ve Kırılı, S. (2015). Global köy ve kültürel emperyalizm: Küreselleşme bağlamında enformasyon toplumuna bakış. *E-Journal of Intermedia*, 2(1), 133-142.
- Tanrısever, O. (2022). Türkiye'nin bağımsızlıklarının 30. yılında diğer Türk Cumhuriyetleri ile ilişkileri. İçinde F. Purtaş (Edt.), *Bağımsızlıklarının 30. yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyumu* (s. 218-226). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Tarçın, U. (2022). Dünyamızda değişen güvenlik ortamı ve kelebek etkisi. *MUTAD*, 128-143.
- Taşağıl, A. (2013). Türk tarihinin başlangıcı. İçinde A. Taşağıl, M. Çelik, İ. Kemaloğlu, İ. Aka, M. Alpargu, A. Kanlıdere ve A. Kanlıdere (Edt.), *Orta Asya Türk tarihi* (s. 2-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Telatar, G. (2019). Türk dış politikasında Avrasya seçeneğinin yükselişi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 351-369.
- TERAM. (10 Nisan 2021). *Kırgızistan perspektifinde FETÖ/PDY terör örgütü*, <https://www.teram.org/Icerik/kirgizistan-perspektifinde-fetopdy-silahlı-teror-orgutu-125> Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2023.
- Terry, R. (2021, Şubat 22). How strict is Islam in Turkey? Tips for travelers. *World Nomads* <https://www.worldnomads.com/travel-safety/middle-east/turkey/how-strict-is-islam-in-turkey> Erişim Tarihi: 08.12.2022.
- The Exploratorium. (t.y.). *Kelebek etkisi*, <https://www.exploratorium.edu/complexity/CompLexicon/lorenz.html> Erişim Tarihi: 30.08.2022.
- The Gorchakov Fund. (t.y.). <https://gorchakovfund.com/en/about/contacts/> Erişim Tarihi: 14.11.2022.
- Trubetskoy, N. S. (2020). *Rus ben-idraki*. (Çev: V. İmanbeyli). İstanbul: Küre Yayınları.

- Thucydides. (1950). *The history of the Peloponnesian War*. (Çev. Richard Crawley). E. P. Dutton & Co., Inc.
- Toker, E. K. ve Çağla, C. (2022). Yeni kamu diplomasisi, sosyal medya ve devlet dışı aktörler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 72, 92-108.
- Tulun, M. ve Tulun, T. (2022). *Türkiye'nin çıkarları ve yapıcı Avrasyacılık*. AVİM.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (t.y.). *İlişkili kurumlar*. <https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (t.y.). *İş birliği alanları*. <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari#1-siyasi-isbirligi> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (t.y.). *Organizasyon tarihçesi*. <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (t.y.). *Uluslararası ortaklar*. <https://www.turkicstates.org/tr/uluslararasi-ortaklar> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). (2022). *2021 yılı İdare Faaliyet Raporu*. <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202021/T%C4%B0KA%202021%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 15.02.2023.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). (t.y.). *2022 yılı kurumsal mali durum ve beklentiler raporu*. https://www.tika.gov.tr/upload/2022/KMDBR/KMDBR_05092022.pdf Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2012). *TİKA Dünyası*. (2). Ankara: <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C4%B0KA%20D%C3%9CNYASI%202.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2019). *Stratejik Plan 2019-2023*. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/98901,tikastratejikplanpdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2021). *TİKA genel kitapçık*. https://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika_Genel_Brosur_Web.pdf Erişim Tarihi: 10.03.2023.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2021). *Türkiye kalkınma yardımları raporu 2020*. https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/Pictures/Turkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%202020_tr.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2023.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2022). *Türkiye kalkınma yardımları 2021 yılı verileri*. <https://www.tika.gov.tr/upload/2022/TurkiyeKalkinma2021Veriler.pdf> Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (t.y.). *Tarihçe*. <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> Erişim Tarihi: 07.01.2023.

- Türk Kızılay. (2021, Mart 29). *Sosyal hizmet politikası*. Toplumsal Hizmetler Genel Müdür Yardımcılığı.
- Türk Kızılay. (2021, Mart 29). *Uluslararası insani yardım politikası*. Uluslararası İşler ve Göç Hizmetleri Genel Müdür Yardımcılığı.
- Türk Kızılay. (2022). *2019-20-21 Konsolide Faaliyet Raporu*. <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2019-20-21-konsolide-faaliyet-raporu-13-05-2022-38119111.pdf> Erişim Tarihi: 12.03.2023.
- Türk Kızılay. (t.y.). *2021-2030 Stratejik Plan*. <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Editor/files/T%C3%BCrk%20K%C4%B1z%C4%B1lay%202021-2030%20Stratejik%20Plan%C4%B1-T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf> Erişim Tarihi: 17.04.2023.
- Türk Kızılay. (t.y.). *Kurumsal değerlerimiz*. <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/kurumsal-degerlerimiz> Erişim Tarihi: 26.12.2022.
- Türk Kızılay. (t.y.). *Kurumsal*. <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal> Erişim Tarihi: 26.12.2022.
- Türk Kızılay. (t.y.). *Neler yapıyoruz ?*. <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz> Erişim Tarihi: 27.12.2022.
- Türk Kızılay. (t.y.). *Tarihçemiz*. <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> Erişim Tarihi: 26.12.2022.
- Türkiye - Özbekistan stratejik diyalogu düşünce diplomasisi: Yeni dünya yeni ufuklar. (2021, Haziran 23). *TASAM*, https://tasam.org.tr-TR/Icerik/66921/turkiye-_ozbekistan_stratejik_diyalogu_dusunce_diplomasisi_yeni_dunya_yeni_ufuklar Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2018, Nisan 16). *İlkeler ve hedefler*. <https://disiliskiler.diyamet.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> Erişim Tarihi: 23.12.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı. (2013, Mayıs 28). *Kurumsal tarihçe*. <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1> Erişim Tarihi: 22.11.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020). *Kamu iç kontrol standartları uyum eylem planı*. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/I%CC%87c%CC%A7KontrolStandartlar%C4%B1UyumEylemPlan%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 10.04.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2021, Temmuz 6). “*Ulusal kamu diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*” hazırlandı. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-hazirlandi> Erişim Tarihi: 24.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2021, Nisan 6). *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun, Kazakistan Enformasyon ve Toplumsal Kalkınma Bakanı Balayeva ile görüştü*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-kazakistan-enformasyon-ve-toplumsal-kalkinma-bakani-balayeva-ile-gorustu06> Erişim Tarihi: 26.04.2023.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *Performans programı 2022*. <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/performans-programi-2022.pdf> Erişim Tarihi: 09.05.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *2020-2024 Stratejik Plan. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/3Ln96+Iletisim_SP.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *2021 yılı İdare Faaliyet Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı*. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2021_Y%C4%B1l%C4%B1_I%CC%87dare_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *Kamu diplomasisi nedir ?* İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *Türkiye'nin istikrara katkısı: Barış için çok yönlü diplomasi*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022, Aralık 10). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Geleceği şekillendirmek: Belirsizlikler, gerçekler ve fırsatlar" temasıyla düzenlenen TRT World Forum'a katıldı*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/cumhurbaskani-erdogan-gelecegi-sekillendirmek-belirsizlikler-gercekler-ve-firsatlar-temasiyla-duzenlenen-trt-world-foruma-katildi Erişim Tarihi: 05.02.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022, Mart 28). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Özbekistan ziyaretiyle stratejik ilişkiler en üst seviyeye çıkacak*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdoganin-ozbekistan-ziyaretiyle-stratejik-iliskiler-en-ust-seviyeye-cikacak> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022, Aralık 12). *Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, TRT World Forum kapsamında düzenlenen "Geleceği şekillendirmek: Belirsizlikler, gerçekler ve fırsatlar" başlıklı panele katıldı*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/disisleri-bakani-cavusoglu-trt-world-forum-kapsaminda-duzenlenen-gelecegi-sekillendirmek-belirsizlikler-gercekler-ve-firsatlar-baslikli-panele-katildi Erişim Tarihi: 30.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023, Nisan 18). *Türkmenistan Halk Maslahatı Başkanı: Türkmen-Türk ilişkileri yeni yönlerde geliştirilecek*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkmenistan-halk-maslahati-baskani-turkmen-turk-iliskileri-yeni-yonlerde-gelistirilecek Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (t.y.). *Hakkımızda*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda> Erişim Tarihi: 23.12.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2019, Ağustos 3-9). *Yeniden Asya girişimi*. <https://www.mfa.gov.tr/yeniden-asya-girisimi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.01.2023.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2021). *Kültürel diplomasi 2020-2021*. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitabi-2020-2021.pdf Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2021, Mart 10). *Özbekistan ve Türkiye: Ortak medeniyet havzasında ezeli kardeşlik-ebedi iş birliği*. <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-halk-sozu-gazetesinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.01.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2022). *2022 yılı performans programı*. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/DB-2022-yili-performans-programi.pdf> Erişim Tarihi: 09.03.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2022). *2023 yılına girerken girişimci ve insani dış politikamız*. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2023-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf Erişim Tarihi: 08.03.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2022, Aralık 13-14). *Sayın bakanımızın Türkmenistan'ı ziyareti, 13-14 Aralık 2022*. <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-turkmenistan-i-ziyareti--13-14-aralik-2022.tr.mfa> Erişim Tarihi: 17.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *2018 yılına girerken girişimci ve insani dış politikamız*. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf Erişim Tarihi: 13.01.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *2019-2023 Stratejik Planı*. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf> Erişim Tarihi: 03.03.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *2021 yılı İdare Faaliyet Raporu*. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2021-idare-Faaliyet-Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 03.06.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Dışışleri Bakanlığının çalışma ilkeleri, görevleri ve yetkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanliginin-calisma-ilkeleri-gorevleri-ve-yetkileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.01.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Koronavirus salgını sürecindeki rol ve vizyonumuz*. <https://www.mfa.gov.tr/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-20-04-2022.tr.mfa> Erişim Tarihi: 02.01.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Medeniyetler İttifakı Girişimi*. [https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifakı-girisimi.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa) Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 16.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Sorularla dış politika*. <https://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa> Erişim Tarihi: 16.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Teşkilat yapısı*. https://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi_.tr.mfa Erişim Tarihi: 06.01.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye - Kazakistan siyasi ilişkileri*. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_.tr.mfa#:~:text=%C3%9Ckemiz%20Kazakistan%C4%B1n%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20ayn%C4%B1,s%C3%BCratle%20geli%C5%9Ftirilmesine%20temel%20te%C5%9Fkil%20etmi%C5%9Ftir. Erişim Tarihi: 26.04.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye - Özbekistan siyasi ilişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ozbekistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%2D%20%C3%96zbekistan%20Siyasi%20%C4%B0li%C5%9Fkileri%20%2F%20T.C.,D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=T%C3%BCrkiye%2C%2016%20Aral%C>. Erişim Tarihi: 20.04.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye - Tacikistan siyasi ilişkileri*. Türkiye <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-tacikistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 17.12.2022.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye - Türkmenistan siyasi ilişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-turkmenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 17.12.2022.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı tarihçesi*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.01.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye-Kırgızistan siyasi ilişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kirgizistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20tarihinde,ve%20Ankara'da%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7ilikler%20a%C3%A7%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>. Erişim Tarihi: 07.05.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikası*. <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.12.2022.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Ülkemizin yurtdışında tanıtımı*. <https://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.01.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Yurtdışı teşkilatı*. <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.01.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Yurtdışında düzenlenen kültürel etkinlikler ve ikili anlaşmalar*. <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-duzenlenen-kulturel-etkinlikler.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.12.2022.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). *Yurtdışındaki Türk kültür varlığı*. <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisindaki-turk-kultur-varligi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.01.2023.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti arasında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi tüzüğü hakkında mutabakat zaptı. *Resmi Gazete*.

Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı. (2021). *2. yılında İletişim Başkanlığı*.

- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (t.y.). 2021 *Faaliyet Raporu*. <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2022/BELGELER2022/2021%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf> Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). *2015-2019 dönemi Stratejik Planı*. <https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/39219,stratejik-plan-2015-2019v3pdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 12.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022, Şubat). *2021 yılı İdare Faaliyet Raporu*. <https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/94121,2021-yili-idare-faaliyet-raporupdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 07.05.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *2019-2023 Stratejik Plan*. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/67667,ktb20192023stratejikplani23mbpdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 18.05.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür Ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Kuruluş ve görevler*. <https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-ve-gorevler.html> Erişim Tarihi: 22.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Sanat*. <https://www.ktb.gov.tr/TR-134113/sanat.html> Erişim Tarihi: 22.12.2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2022, Şubat 24). *Türk Devletleri Teşkilatı*. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/turk-devletleri-teskilati> Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- Türkiye inanç diplomasisi programı özel çalıştay sonuç raporu. (08.04.2020). İstanbul: TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/53572/turkiye_inanc_diplomasisi_programi_ozel_calistayi_sonuc_raporu Erişim Tarihi: 21.04.2023.
- Türkiye Maarif Vakfı. (2021, Temmuz 16). *Beşinci yılında Türkiye Maarif Vakfı*. <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/164367ea1867df.pdf> Erişim Tarihi: 24.03.2023.
- Türkiye Maarif Vakfı. (2022, Haziran). *2021 Faaliyet Raporu*. <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/16435827a044b6.pdf> Erişim Tarihi: 04.03.2023.
- Türkiye Maarif Vakfı. (2022, Kasım). *Maarif Bülten*, 5(24), <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/1643679eed69de.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- Türkiye Maarif Vakfı. (t.y.). *Kırgızistan Maarif Eğitim Kompleksi Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay tarafından açıldı*. <https://turkiyemaarif.org/news/kirgizistan-maarif-egitim-kompleksi-cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-tarafindan-acildi> Erişim Tarihi: 4 Eylül 2023.
- Türkiye Maarif Vakfı. (t.y.). *Tanıtım kataloğu*. <https://turkiyemaarif.org/uploads/files/TanitimKataloguTR.pdf> Erişim Tarihi: 10.05.2023.

- Türkiye Maarif Vakfı. (t.y.). *Türkiye Maarif Vakfı 70 ülkeyle temas kurdu*.
<https://turkiyemaarif.org/news/turkiye-maarif-vakfi-70-ulkeyle-temas-kurdu> Erişim Tarihi: 4 Eylül 2023.
- Türkiye Maarif Vakfı. (t.y.). *Türkiye Maarif Vakfı kurumsal*.
<https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12> Erişim Tarihi: 30.12.2022.
- Türkiye Maarif Vakfı. 2. İstanbul Eğitim Zirvesi. (2022, Kasım 4-5). *Okulun geleceği: Pandemi sonrası eğitimin ihtiyaçları*.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurulu. (t.y.). *Kanallar*. <https://www.trt.net.tr/> Erişim Tarihi: 27.12.2022.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (2023). *TRT 2022 Faaliyet Raporu*.
<https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2022.pdf>. Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (t.y.). *Tarihçe*. <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce> Erişim Tarihi: 28.12.2022.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (t.y.). *Televizyon*.
<https://www.trt.net.tr/kurumsal/televizyon> Erişim Tarihi: 28.12.2022.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (t.y.). *TRT 2021 Faaliyet Raporu*.
<https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2021.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (t.y.). *Üyesi olunan kuruluşlar*.
<https://www.trt.net.tr/kurumsal/uyesi-olunan-kuruluslar> Erişim Tarihi: 14.02.2023.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. *TRT'nin hikâyesi*. <https://www.trt.net.tr/kurumsal/trtnin-hikayesi> Erişim Tarihi: 28.12.2022.
- TÜRKPA. (2018, Ağustos 29). *Faaliyetler.*: https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities Erişim Tarihi: 18.04.2023.
- TÜRKPA. (2018, Ağustos 29). *Tarihçe*. https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/history Erişim Tarihi: 18.04.2023.
- TÜRKPA. (2018, Ocak 12). *Misyon hakkında.*: <https://turk-pa.org/tr/content/faaliyetler/aboutmission> Erişim Tarihi: 18.04.2023.
- TÜRKSOY Dergisi. (2022). (70), Ankara. <https://www.turksoy.org/kutuphane> Erişim Tarihi: 23.04.2023.
- TÜRKSOY. (t.y.). *Daimi Konsey toplantıları*. <https://www.turksoy.org/daimi-konsey-toplantilari> Erişim Tarihi: 06.04.2023.
- TÜRKSOY. (t.y.). *Geleneksel etkinlikler.*: <https://www.turksoy.org/geleneksel-etkinlikler> Erişim Tarihi: 06.04.2023.
- TÜRKSOY. (t.y.). *Tarihçe*. <https://www.turksoy.org/tarihce> Erişim Tarihi: 06.04.2023.
- United States Information Agency. (t.y.).
<https://govinfo.library.unt.edu/npr/library/status/mission/musia.htm> Erişim Tarihi: 14.11.2022.

- USC Center on Public Diplomacy. (t.y.). *What's pd ?*.
<https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd> Erişim Tarihi: 8 Eylül 2023.
- Usmanova, N. (t.y.). Eğitim programlarının kamu diplomasisindeki rolü: Türkiye örneğinde. *SDE Akademi*, https://sdeakademi.org/egitim-programlarinin-kamu-diplomasisindeki-rolu-turkiye-orneginde_4-171 Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Ünal, U. (2017). Kamu diplomasisi açısından Kırgızistan'da Türkiye algısı. *Intermedia International e-Journal*, 4(6), 155-187.
- Ünal, U. (2022). Kamu diplomasisi bağlamında ulus marka iletişimi yönetimi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 212-229.
- Ünal, A. N. (2019). Yumuşak gücün tesis edilmesinde kültürel diplomasinin önemi ve bir uygulayıcı olarak Yunus Emre Enstitüsü. *Bilig*, (91), 137-159.
- Ünver, O. C. (2013, Temmuz 5). Changing diaspora politics of Turkey and public diplomacy. *TPQ (Transatlantic Policy)*, <http://turkishpolicy.com/article/619/changing-diaspora-politics-of-turkey-and-public-diplomacy-spring-2013> Erişim Tarihi: 27.10.2022.
- Varol, M. ve Varol, E. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall McLuhan'a bakış: Günümüzün egemen medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 5(1), 137-158.
- Viotti, P. ve Kauppi, M. (2014). *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti*. (Çev: A. Ö. Erozan) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Wagner, C. (2005). From hard power to soft power? Ideas, interaction, institutions, and images in India's South Asia policy. *Heidelberg Papers in South Asian and Comparative Politics*, (Working Paper No. 26), 1-16.
- Wagner, J.-P. N. (2014). The effectiveness of soft & hard power in contemporary international relations. *E-International Relations*, 1-5.
- Wallerstein, I. (2018). *Kaos ve belirsizlik*. (Çev: Ö. M. Şişman) İstanbul: Kopernik Kitap.
- Waltz, K. (2021). *Uluslararası Politika Teorisi*. (2. baskı). (Çev: Osman Serhat Binatlı). Çınar Özen (Edt.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- World Health Organization. (t.y.). *Health diplomacy*. <https://www.emro.who.int/health-topics/health-diplomacy/about-health-diplomacy.html> Erişim Tarihi: 27.12.2022.
- Wu, I. (2018, Şubat 8). We all contribute to a nation's soft power. *Real Clear World*, https://www.realclearworld.com/articles/2018/02/08/we_all_contribute_to_a_nations_soft_power_112703.html Erişim Tarihi: 26.10.2022.
- Xu, Y. (2015). Religion and China's public diplomacy in the era of globalization. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 9(4), 14-35.
- Yağmurlu, A. (2019). Kamu diplomasisi bakışından spor diplomasisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), 1367-1380 .
- Yağmurlu, A. (2019). Kamu diplomasisi ve ulus markalaşması: Bir elmanın iki yarısı mı? *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (49), 122-138.
- Yaldız, F. (2013). Diaspora kavramı: Tarihçe, gelişme ve tartışmalar. *HÜTAD*, 18(18), 289-318.

- Yatağan, A. G. (2018). Sert güç unsurlarının yumuşak güç aracı olarak etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yazar, F. (2020). Kamu diplomasisi aracı olarak Türk dizi sektörünün değerlendirilmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 529-541.
- Yazar, F. (2021, Haziran). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve kamu diplomasisi. *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/siyaset/cumhurbaskanligi-iletisim-baskanligi-ve-kamu-diplomasisi> Erişim Tarihi: 24.12.2022.
- Yegin, A. (2015, Şubat). İran'ın yumuşak gücü. *Analiz*, (118), s. 1-18.
- Yesevi, Ç. G. (2022, Temmuz). Examining the Organization of Turkic States: A teacher and norm-creator. *Perceptions: Journal Of International Affairs*, XXVII(1), 2-25. E. Erşen (Edt.), Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM).
- Yeşiltaş, M. (Eylül 2022). 2023 yaklaşırken dış politika. *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/2023-yaklasirken-dis-politika> Erişim Tarihi: 5 Ağustos.
- Yeşiltaş, M. ve Balcı, A. (2011). AK Parti dönemi Türk dış politikası sözlüğü: Kavramsal bir harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 9-35.
- Yeşiltaş, M. ve Öztürk, B. (2023). Türkiye'nin jeopolitik görünümü: 2023'ün ötesini düşünmek. İçinde M. Yeşiltaş ve B. Öztürk (Edt.), *SETA güvenlik radarı: 2023'te Türkiye'nin jeopolitik ortamı* (s. 12-19). Ankara: SETA.
- Yıldırım, G. (2015). Türkiye Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü'nün faaliyetlerinin kültürel diplomasi bağlamında incelenmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 2-24.
- Yılmaz, A. ve Kılıçoğlu, G. (2018). Türkiye'nin Orta Asya'daki yumuşak gücü ve kamu diplomasisi uygulamalarının analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 119(235), 141-184.
- Yılmaz, E. A. (2022, Temmuz 19). Propaganda ve Amerikan kamu diplomasisinin yakın tarihi. *Perspektif*, <https://www.perspektif.online/propaganda-ve-amerikan-kamu-diplomasisinin-yakin-tarihi/> Erişim Tarihi: 1 Eylül 2023.
- Yılmaz, M. E. (2004). Track-two diplomacy as a resolution approach to international and inter-societal conflicts. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 155-167.
- Yılmaz, S. (2015). Kamu diplomasisi: Başka halklara angaje olmak, ayaklandırmak. 21. *Yüzyılda Sosyal Bilimler*, (1), 1-18.
- Yılmaz, R. (2013). Türk Avrasyası ve Avrasyacılığı üzerine. *TASAM*.
- YTB ve Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nden Türk Dünyası için örnek iş birliği. (2021, Aralık 24). *TRT Haber*. <https://www.trthaber.com/haber/egitim/ytb-ve-hoca-ahmet-yesevi-universitesinden-turk-dunyasi-icin-ornek-is-birligi-638629.html> Erişim Tarihi: 04.04.2023.

- Yunus Emre Enstitüsü. (2019, Temmuz-Aralık). *Türk Dünyası (1)*. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/01_yee_turk_dunyasi_1920x1080px_240919.pdf Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2021). *Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu 2021*. https://beyrut.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2021_faaliyet_raporu.pdf Erişim Tarihi: 25.01.2023.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2022, Aralık 5). *Yunus Emre seçkisi Kazakistan Meclis Kütüphanesinde yer aldı*. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-seckisi-kazakistan-meclisi-kutuphanesinde-yer-aldi> Erişim Tarihi: 29.12.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2022, Kasım 15). *Kazakistan'da Türk dizileri ve Türkçe kurslarına rekor talep*. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/kazakistanda-turk-dizileri-ve-turkce-kurslarına-rekor-talep> Erişim Tarihi: 29.12.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü. (t.y.). *Dergiler*. <https://www.yee.org.tr/tr/yayinlar?k=24> Erişim Tarihi: 09.02.2023.
- Yunus Emre Enstitüsü. (t.y.). *Kurumsal*. <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> Erişim Tarihi: 29.12.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü. (t.y.). *Neden Yunus Emre*. <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/neden-yunus-emre> Erişim Tarihi: 29.12.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü. (t.y.). *Vizyon-misyon*. <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon> Erişim Tarihi: 29.12.2022.
- Yunus Emre Vakfı Kanunu. (2007, Mayıs 5). *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070518-3.htm> Erişim Tarihi: 30.12.2022.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (t.y.). *2019-2023 Stratejik Plan*. (2021(Güncellenmiş Versiyon)). [https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/YTB%202019-2023%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20\(G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Versiyon-2021\)%E2%80%9D%20-5ff6e3e27f475.pdf](https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/YTB%202019-2023%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20(G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Versiyon-2021)%E2%80%9D%20-5ff6e3e27f475.pdf) 01.05.2023.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (t.y.). *Başkanlığımız*. <https://dkp.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik> Erişim Tarihi: 01.04.2023.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı. (t.y.). *Kardeş topluluklar*. <https://dkp.ytb.gov.tr/daireler/kardes-topluluklar> Erişim Tarihi: 06.01.2023.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı. (t.y.). *Uluslararası öğrenciler*. <https://dkp.ytb.gov.tr/daireler/uluslararası-ogrenciler> Erişim Tarihi: 06.01.2023.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı. (t.y.). *Yurtdışı vatandaşlar*. <https://dkp.ytb.gov.tr/daireler/yurtdisi-vatandaslar> Erişim Tarihi: 06.01.2023.
- Supstranger. (7 Mart 2023). *Yurtdışında faaliyet gösteren Türk markaları*, <https://supstranger.com/blog/yurtdisinda-yasam/milli-gururumuz-olarak-yurtdisinda-faaliyet-gosteren-turk-markalar> Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2023.
- Yusuf, S. (2022). Kültürel diplomasi aracı olarak YTB. İçinde Z. Avşar, M. Şahin, M. Küçükyılmaz, S. Ökten ve M. Veske (Edt.), *Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanı olarak*

- kültürel diplomasi ve iletişim* (s. 359-369). İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Yüce, M. (2021, Kasım 1). Bağımsızlıklarının 30. yılında Türkiye-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ilişkileri. *Kriter Dergi*. <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/bagimsizliklarinin-30-yilinda-turkiye-orta-asya-turk-cumhuriyetleri-iliskileri> Erişim Tarihi: 21.12.2022.
- Yüce, M. (2022). *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile ilişkiler*. İstanbul: SETA.
- Yüce, M. (2022). *Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı üyeleriyle ikili ilişkileri*. İstanbul: SETA.
- Yüce, M. (2022). Türkiye-Türk Dünyası ilişkileri. İçinde M. Ataman ve C. Uzun (Edt.), *2022'de Türkiye* (s. 168-174). İstanbul: SETA.
- Yüce, M. (2022, Aralık 17). Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan devlet başkanları 1. zirvesi ve Türk Dünyasına etkisi. *SETA*, <https://www.setav.org/turkiye-azerbaycan-turkmenistan-devlet-baskanlari-1-zirvesi-ve-turk-dunyasina-etkisi/> Erişim Tarihi: 18.12.2022.
- Zaharna, R. (2009). Mapping out a spectrum of public diplomacy initiatives. İçinde N. Snow ve P. Taylor (Edt.), *Routledge handbook of public diplomacy* (s. 86-100). New York: Routledge.
- Zhang, J. ve Swartz, B., C. (2009). Toward a model of NGO media diplomacy in the internet age: Case study of Washington profile. *Public Relations Review*. 47–55.
- Zhu, B. (2023). Tool selection for public diplomacy flagships: toward an adaptive model. *Place Brand Public Diplomacy*, 19, 42–53 <https://doi.org/10.1057/s41254-021-00217-3>